مۇھەممەد يۈسۈپ

ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈڭ

بسم الله الرحمن الرحيم

ئەڭ گۈزەل ماختاشلار ۋە ئەڭ مۇكەممەل مەدھىيەلەر ئالەملەرنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە يېگانە رەببى جانابى ئاللاھقا خاستۇر. ئاللاھ تائالانى چىن قەلبىمدىن مەدھىيەلەيمەن ۋە ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىمەن. ھەق دىننى بىزلەرگە يەتكۈزگەن سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت، دۇئا ۋە سالام يوللايمەن. ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىگە ۋە تا قىيامەتكىچە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرىدىغان مۇئمىن، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمغا ئىككى ئالەملىك بەخت - سائادەت تىلەيمەن.

دۇنيادا ھەرقانداق ئادەم ھاياتىنى ھۇزۇرلۇق ۋە مەنىلىك ئۆتكۈزۈشنى خالايدۇ، ھېچكىم بەختسىز ۋە مەنىسىز ھايات كەچۈرۈشنى خالىمايدۇ. ئەمما ئىنسانلارنىڭ تولىسى ئۆزىدىكى ۋە ئەپچۆرىسىدىكى ھۇزۇر-ھالاۋەت ئامىللىرىنى بىلەلمەيدۇ، ئۇلار گويا تۆگە ئۈستىدە تۇرۇپ تۆگە ئىزدىگەن ئادەمدەك ھۇزۇر-ھالاۋەتنى ۋە مەنىلىك تۇرمۇشنى يوق يەرلەردىن ئىزدەيدۇ. رۇسىيەلىك مەشھۇر پەيلاسوپ تولستوي: «بىز كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بەخت_ سائادەت يېنىمىزدا تۇرسىمۇ، خۇددى كۆزىمىزدە تۇرغان كۆز ئەينەكنى ئىزدىگەندەك ئۇنى ئىزدەپ يۈرىمىز» دېگەن ئىكەن. رېئاللىق شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈش، ئۇنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈش ھەرقانداق ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىشتۇر. بىز كۆزقاراشلىرىمىزنى، ئېتىقادىمىزنى ۋە تەسەۋۋۇرىمىزنى ئىجابىيلىققا ئۆزگەرتىش، نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتىش ۋە ئۆزىمىزدىكى يوشۇرۇن جەۋھەرلەرنى قېزىش ئارقىلىق ھاياتىمىزنى مەنىلىك ۋە ھۇزۇر-ھالاۋەتلىك ئۆتكۈزۈشكە ئەلۋەتتە قادىرمىز.

بۇ دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك ۋە ھۇزۇرلۇق ھاياتقا ئېرىشىشنىڭ ئەڭ بىرىنچى ئامىلى ئىمان ۋە ياخشى ئەمەل ئىكەنلىكىنى قەتئىي ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. **(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)** «ئەر _ ئايال مۇئمىنلەردىن كىمكى مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ بىرەر ياخشى ئەمەلنى قىلىدىكەن، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە ئەڭ ياخشى ھاياتتا ياشىتىمىز ۋە ئەلۋەتتە ئۇلارنى قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى بويىچە مۇكاپاتلايمىز»[1]. بارچە سائادەت ئىمان ۋە ياخشى ئەمەلدىن كېلىپ چىقىدۇ. چۈنكى ئىمان قەلبىمىزنى تىنچلاندۇرىدىغان، بىزنى ھەرىكەتلەندۈرىدىغان ئېنېرگىيە بولۇپ، ياخشى ئەمەل ئىماننىڭ نەتىجىسى ۋە سائادىتىمىزنىڭ كاپالىتىدۇر.

يىللاردىن بېرى ئۆگەنگەنلىرىمنى ۋە ھاياتلىقتىن ئالغان ئاز-تولا تەجرىبىلىرىمنى ئوقۇرمەنلىرىم بىلەن ئورتاقلىشىش مەقسىتىدە بۇ رىسالىنى ھازىرلىدىم. بۇ رىسالىگە بىزنىڭ ھۇزۇر-ھالاۋىتىمىزگە ۋەسىلە بولىدىغان قىرىقتىن كۆپرەك ماۋزۇنى كىرگۈزدۈم.

جانابى ئاللاھ تائالادىن بۇ ئاددىي رىسالىنى خەلقىم ئۈچۈن مەنپەئەتلىك قىلىپ بېرىشىنى ۋە بۇ ئەمگىكىمنىڭ ئەجىر- ساۋابىدىن پېقىرنى ۋە ئاتا-ئانامنى بەھرىمەن قىلىشىنى تىلەيمەن.

ـــــمۇھەممەد يۈسۈپ

ھىجرىيە 1442-يىلى، مۇھەررەم ئايىنىڭ 22- كۈنى،

مىلادى2020-يىلى، 10- سېنتەبىر.

جىددە ـــ سەئۇدى ئەرەبىستان

[1] نەھل سۈرىسى: 97- ئايەت.

مۇندەرىجە

1. ئاللاھ بىلەن بولۇڭ!

2. مىننەتدارلىق مۆجىزىلەرنى يارىتىدۇ

3. ھۇزۇرىڭىزنى بۇزۇشقا يول قويماڭ

4. ئازابلانماي دېسىڭىز كۆڭلىڭىزنى كەڭ تۇتۇڭ

5. بىئولوگىيەلىك سائەت ۋە تەن ساقلىقى

6. ياخشىلىق ۋە يامانلىق يەنىلا سىزنىڭ تاللىشىڭىزدۇر

7. مىننەتسىز ياخشىلىق قىلىشنى ئۆگىنىڭ

8. كەچۈرۈش كۈچلۈكلەرنىڭ خىسلىتىدۇر

9. مۇۋەپپەقىيەتكە ئەمەس، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشكە تىرىشىڭ

10. كىچىك ئىشلاردىن خۇشال بولۇشنى ئۆگىنىۋېلىڭ

11. رەھىم – شەپقەت ئاللاھنىڭ ئەڭ بۈيۈك قانۇنىدۇر

12. گۇناھىنى تونۇغان ئادەم ياخشى ئادەمدۇر

13. سەمىمىي دۇئا مۇئمىنلەرنىڭ ئەڭ ئۆتكۈر قورالىدۇر

14. ئىجابىي بولۇڭ

15. ئۆزىڭىزدىكى ئالماسنى بىلەمسىز؟

16. سەلبىي ئۇچۇرلارغا قۇلاق سالماسلىق ھەققىدە

17. ئالدىراقسانلىق شەيتاندىن، ئەمما چەبدەسلىك پىشىپ يېتىلگەنلىكتىن

18. پاسسىپلىق ئۆزىنى ئۆلتۈرگەنلىكتۇر

19. غەپلەت ئادەمنىڭ ئەڭ قاراڭغۇلۇق چاغلىرىدۇر

20. ئاللاھقا ۋەسىلە قىلغۇدەك ئەمەلىمىز بولسۇن!

21. ئەقىللىقلار ۋە ئەقىلسىزلار

22. ئۆز چىرىغىڭىزنى ياندۇرۇڭ

23. ئائىلىمىزنى جەننەتكە ئايلاندۇرايلى!

24. ھاجەتمەننىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش كاتتا ئىبادەتتۇر

25. ئالدىنى ئالماسلىق... تۈگمەس پۇشايمان

26. مۇئمىنلەرنىڭ ئىككى چوڭ قورالى

27. كۆڭۈل ئاسراش ئىبادەتتۇر

28. بىزدىكى ئاخىرەت ئىشەنچىسى

29. ھەر ئىشنى ئاللاھ ئۈچۈن قىلىڭ، قالغىنى ئۆزى كېلىدۇ

30. ياخشىلىق قىلىش سىزنىڭ خىسلىتىڭىز بولسۇن

31. قېتىرقىنىپ قىلغان ئىش راۋاجلىق ئىشتۇر

32. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ 24 سائەت ئىچىدىكى زىكىر ۋە دۇئالىرى

33. سىز ئىشەنگەن بىرىنىڭ ئىلكىدە بولسىڭىز ھېچ قورقماڭ

34. ئۆلۈك بېلىقتىن باشقىسى سۇنىڭ ئېقىشىغا ماڭمايدۇ

35. تەۋبە _ ئىستىغپارنىڭ ئەھمىيىتى

36. كىشىلەرنى خۇشال قىلىش سەنئىتى

37. ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىشنى ئۇنتۇپ قالمايلى!

38. ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچ كرېدىتى

39. تەقدىرگە ئىسيان قىلىشتىن ساقلىنىڭ

40. سەلبىي ئۇچۇرلارغا قۇلاق سالماڭ!

41. ئىجابىيلىق ئېسىل كىشىلەرنىڭ خىسلىتىدۇر

42. مۇكەممەلشۇناس بولۇۋالماڭ

43. قورقۇنچنى يېڭىشنى بىلىۋېلىڭ

44. ھەسەتخورلۇق ئەڭ خەتەرلىك مەنىۋى كېسەلدۇر

45. كىشىلەرنى ھۆرمەتلەش سىزنى يۈكسەلتىدۇ

46. ھالال يېيىش ئىبادەتتۇر

47. ھارامدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسى

ئاللاھ بىلەن بولۇش

ئىنساننىڭ قەلبىدىكى بوشلۇقنى پەقەت ئاللاھ تائالادىن باشقىسى تولدۇرالمايدۇ، ئىنساننىڭ مەنىۋى غىزاسى ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىشتىن كېلىدۇ، دىللار ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش بىلەنلا ئارام تاپىدۇ ۋە ھۇزۇر- ھالاۋەت ھېس قىلىدۇ. (أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) «بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ»[2]. ئاللاھ تائالا بىلەن بىللە بولۇشتىن كېلىدىغان ھۇزۇر-ھالاۋەتتىن باشقا بارچە خۇشاللىق ۋە ھۇزۇر - ھالاۋەت يۈزەكى ۋە ئۆتكۈنچىدۇر.

ئاللاھ تائالا قەلبىمىزدىكى ئەڭ چوڭ مۇھەببەت ۋە ئەڭ چوڭ قۇۋۋەت مەنبەسى بولۇپ، بىز ئاللاھ تائالا بىلەن بولغان ۋاقتىمىزدا ئەڭ كۈچلۈك، ئۇنىڭدىن غەپلەتتە قالغاندا بولسا ئەڭ ئاجىزمىز. ئاللاھ تائالا بىزگە ئەڭ يېقىندۇر، ئۇ ئامانلىق ۋە كۈچ-قۇۋۋەت مەنبەسىدۇر.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ۋە ھەمىشە ئاللاھ تائالا بىلەن بىللە بولۇش ھەربىر مۇسۇلمانغا پەرزدۇر. «ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئاللاھنى كۆپ ياد قىلىڭلار، ئۇنىڭغا ئەتىگەن _ ئاخشامدا تەسبىھ ئېيتىڭلار»[3]. ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە: «سىلەرگە رەببىڭلارنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ياخشى سانىلىدىغان، مەرتىۋەڭلەرنى ئەڭ يۇقىرى كۆتۈرىدىغان، ئاللاھ يولىدا ئالتۇن، كۈمۈش سەرپ قىلغاندىنمۇ، دۈشمىنىڭلار بىلەن نەق مەيدان ئېلىشىپ جىھاد قىلغاندىنمۇ ياخشى سانىلىدىغان ئەمەلنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟» دېۋىدى، ساھابىلار ئۇ قايسى ئى رەسۇلۇللاھ؟ دەپ سوراشتى، بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «ئاللاھنى كۆپ ياد ئېتىش»[4] دەپ جاۋاب بەردى.

ھەقىقەتەنمۇ، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئەڭ ياخشى ھالىتى ئۇنىڭ ئاللاھ تائالانى ياد قىلىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان چاغلىرىدىكى ھالىتىدۇر. ئاللاھ تائالا بىلەن مەنىۋى مۇلاقاتتا بولغان ۋە ئۇنىڭغا مۇناجات قىلغان ۋاقىتتىكى ھۇزۇر – ھالاۋەتنىڭ لەززىتىنى پەقەت تېتىغانلارلا بىلىدۇ.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ئاللاھ تائالانىڭ زېمىندىكى جەننىتىدۇر. زېمىننىڭ جەننىتىگە كىرەلمىگەن ئادەم ئەلۋەتتە ئاخىرەتنىڭ جەننىتىدىن مەھرۇم بولىدۇ. ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ئىنساننى ئىزتىراپلىرى ۋە مۇشەققەتلىرىدىن قۇتقۇزغۇچىدۇر. سىز ئاللاھ تائالا بىلەن بولغان چاغلىرىڭىزدا، سىزنىڭ خۇشاللىقىڭىز ئارتىپ بارىدۇ، قەلبىڭىز تىنچلىنىدۇ، ئۆزىڭىزنى بەختلىك ھېس قىلىسىز، تۇيغۇلىرىڭىز راھەتلىنىدۇ. دۇئا قىلسىڭىز ئاللاھ تائالا سىزگە ئىنتايىن يېقىندۇر. نىدا قىلسىڭىز ئۇ سىزنى بەك ئاڭلىغۇچىدۇر. تىلىسىڭىز ئىجابەت قىلغۇچىدۇر.

سىزنى غەم –قايغۇ ئورىۋالغاندا، ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىڭ، ئۇنىڭغا مۇناجات قىلىڭ.

---

[2]رەئد سۈرىسى: 28- ئايەت.

([3])ئەھزاب سۈرىسى:41-ئايەت.

([4])تىرمىزى رىۋايىتى.

سىزنى قورقۇنچ بېسىۋالغاندا، ئاللاھ تائالاغا تايىنىڭ، ئۇنىڭدىن ياردەم تىلەڭ.

سىزنى يالغۇزلۇق چىرمىۋالغاندا، ئاللاھ تائالاغا زىكىر ئېيتىڭ، ئۇنىڭ كالامىنى تىلاۋەت قىلىڭ.

يىگىرمە ياش ئەتراپىدىكى بىر ياش پويىزغا چىقىدۇ ۋە بىر بوۋاينىڭ يېنىدىكى بوش ئورۇندۇقتا ئولتۇرىدۇ. بوۋاي يول بويى ئاللاھ تائالاغا تەسبىھ ئېيتىش بىلەن بولىدۇ. ھېلىقى ياش بوۋاينىڭ بۇ ھالىتىدىن قاتتىق زېرىكىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇپ: «بۇ زاماندىكى ئىنسانلار ھازىرقى تەرەققىياتنى بىلمەمدىغاندۇ؟ يەنىلا شۇ كونا ئۇسۇل بويىچە تەسبىھ ئېيتىپ ئولتۇرىدۇ. بۇلارنىڭ زامانىنىڭ تەرەققىياتىدىن قىلچە خەۋىرى يوق. ئارىمىزدىكى ياشىنىپ قالغانلار بىزنى قالاقلىققا ۋە ئارقىغا چېكىنىشكە ئۈندەيدۇ. ئۇلار ۋاقىتنى ئىسراپ قىلىپ تەسبىھ ئېيتىش بىلەنلا كۈن ئۆتكۈزىدۇ. ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ھازىر مېدىتسىنا تەرەققىي قىلىپ، مىليونلىغان ئىنسانلارنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولۇپ كەلگەن باكتېرىيەنى ئۆلتۈرىدىغان پېنسىلىن ئىجاد قىلىندى» دەيدۇ.

ھېلىقى بوۋاي تەبەسسۇم قىلىپ تۇرۇپ، «مەن ئاشۇ پېنسىلىننى ئىجاد قىلغان ئالېكساندىر فلېمىنگ[5] بولىمەن» دەيدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» «ئاللاھنىڭ بەندىلىرى ئىچىدە ئاللاھتىن پەقەت ئالىملارلا قورقىدۇ»[6] دەيدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالانى مەيلى قۇرئان، ھەدىس ئارقىلىق تونۇغان بولسۇن ياكى ماتېماتىكا، فىزىكا، بىيولوگىيە قاتارلىق تەبىئىي پەن ساھەسىدە تونۇغان بولسۇن، ئاللاھ تائالانى ھەقىقىي بىلگەن، ئۇنىڭ چەكسىز ئىلمىنى ۋە قۇدرىتىنى تونۇغان ئالىم ئاللاھ تائالادىن ئەلۋەتتە ھەممىدىن بەك قورقىدۇ. ئاللاھ تائالانى قانچىلىك تولۇق ۋە ياخشى تونۇغان ئادەم ئۇنى شۇنچىلىك تولۇق قەدىرلەيدۇ ۋە ئۇنىڭ ھەيۋىتىدىن شۇنچىلىك ئەيمىنىدۇ.

دېمەك، ئاللاھ تائالا بىلەن بولۇش، ئۇنى ياد ئېتىش ۋە ئۇنىڭدىن ياردەم تىلەش كونىلىق ياكى قالاقلىق ئەمەس، ئەكسىچە، ھازىرقى ماددىغا چوقۇنىدىغان قالاقلىقتىن ۋە ھەر تۈرلۈك جاھالەتتىن ئازاد بولۇپ، ئەسلى فىترەتكە قايتقانلىقتۇر. (فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) «سەن توغرا دىنغا _ ئاللاھنىڭ دىنىغا يۈزلەنگىنكى، ئاللاھ ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان. ئاللاھنىڭ ياراتقىنىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، بۇ توپتوغرا دىندۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ كۆپىنچىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ»[7].

5ئالېكساندىر فلېمىنگ (1881- 1955) ئەنگىلىيەلىك تېببىي ئالىم، كۆپلىگەن تېببىي يېڭىلىقلارنى ۋە «پېنسىلىن» دەپ ئاتىلىدىغان ئانتىبىئوتىكنى ئىجاد قىلغان.

6 فاتىر سۈرىسى: 28- ئايەت.

7 رۇم سۈرىسى: 30- ئايەت.

مىننەتدارلىق مۆجىزىلەرنى يارىتىدۇ

پسىخولوگىيە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ قارىشىچە، ھاياتقا مىننەتدارلىق كۆزى بىلەن قارايدىغان ۋە رازىمەنلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ يۈزىدىن تەبەسسۇم، كۆڭلىدىن خۇشاللىق كەم بولمايدىكەن.

مىننەتدارلىقنى خۇشاللىقنىڭ دورىسى دېسەك مۇبالىغە بولماس. چۈنكى ئۆزىدىن، ئەتراپىدىكىلەردىن ۋە ئېرىشكەنلىرىدىن رازى بولۇپ، نېمەت بەرگۈچىگە مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان ئادەم كۆڭلىنى ھەسەتتىن، ئاچكۆزلۈكتىن خالىي تۇتۇش ئارقىلىق ئۇنى قانائەت، خۇشاللىق ۋە رازىمەنلىك بىلەن تولدۇرىدۇ. نەتىجىدە، بۇنداق كىشى ھۇزۇر-ھالاۋەتلىك ھايات كەچۈرىدۇ، تەن ساقلىقىنى قوغدايدۇ.

بىزگە مىننەتدارلىقنى ھېس قىلدۇرىدىغان ئىشلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى كۆرسەتمىسىگە ئەمەل قىلىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەر ئۆزۈڭلاردىن يۇقىرى تۇرىدىغانلارغا قارىماڭلار، بەلكى سىلەردىن تۆۋەن تۇرىدىغانلارغا قاراڭلار، بۇنداق قىلىش ئاللاھنىڭ نېمىتىنى كىچىك سانىماسلىقىڭلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر»[8]. چۈنكى تۇرمۇشىدا، تەن ساقلىقىدا، بايلىقتا، يۈز-ئابرۇيدا ۋە ھەرقانداق بىر دۇنيا مەنپەئەتىگە ئالاقىدار ئىشلاردا ئۆزىدىن تۆۋەن كىشىلەرگە قارىغان ئادەم ئۆزىنىڭ ئۇلارغا قارىغاندا ياخشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ—دە، ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىدۇ. ئۆلىمالار ئەمەل-ئىبادەتتە ۋە باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشتا ئۆزىمىزدىن ئارتۇق كىشىلەرگە قارىشىمىزنى، ئەمما دۇنيا مەنپەئەتلىرىدە ئۆزىمىزدىن تۆۋەن كىشىلەرگە قارىشىمىزنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

مىننەتدارلىق — بىراۋنىڭ قىلغان ياخشىلىقىدىن، خىزمەتلىرىدىن رازى ۋە مەمنۇن بولۇش دېگەن بولىدۇ. مىننەتدارلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرىسى ئاللاھ تائالانىڭ ئاتا قىلغان نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىشتۇر. ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىش نېمەتنىڭ زىيادىلىشىشىغا، ياخشىلىقنىڭ داۋاملىشىشىغا ۋە بەرىكەتنىڭ كۆپىيىشىگە، شۇنىڭدەك ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تۈرتكە بولىدىغان سېھىرلىك ئەمەلدۇر. مىننەتدارلىق سىز ئۈچۈن كۆز ئەينەككە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن سىز ئۆزىڭىزدىكى ۋە ئەتراپىڭىزدىكى نېمەتلەرنى كۆرەلەيسىز. سىزدىكى مىننەتدارلىق تۇيغۇسى قانچە يۇقىرى بولسا، ئېرىشىدىغان ياخشىلىقىڭىز شۇنچە كۆپ بولىدۇ. بۇ يەردىكى ياخشىلىقتىن ماددىي مەنپەئەتلا كۆزدە تۇتۇلمايدۇ، بەلكى ياخشى پۇرسەت، كۆڭۈللۈك تۇرمۇش، ياخشى جاي، ياخشى كىشىلەر، ياخشى ئىش قاتارلىق ماددىي ۋە مەنىۋى پۈتۈن پايدا- مەنپەئەت كۆزدە تۇتۇلىدۇ. (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ(«ئەگەر شۈكۈر قىلساڭلار، سىلەرگە (بېرىۋاتقان نېمىتىمنى) تېخىمۇ زىيادە قىلىمەن»[9] دېگەن ئايەتكە قارايدىغانلا بولساق، بۇ ئايەتتىكى «زىيادە» دېگەن سۆز مۇئەييەن بىر نېمەتنىڭ زىيادە قىلىنىدىغانلىقىغا خاس ئەمەس، بەلكى شۈكۈر قىلىشقا تېگىشلىك بارلىق نېمەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

8ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

9 ئىبراھىم سۈرىسى:7- ئايەت.

ئۆلىمالاردىن بىرى «دۇنيادا ماتېماتىكىلىق ستاتىستىكا قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىغان بىردىنبىر سانلىق مەلۇمات جانابى ئاللاھ تەرىپىدىن ئىنسانلارغا ئىنئام قىلىنغان نېمەتلەردۇر» دېگەن ئىكەن. دېمىسىمۇ، كۈنىمىزدە پەن – تېخنىكا تەرەققىي قىلىپ ھەممە نەرسىنى ساناپ چىقالىغان بىلەن،تېخىچەقۇمنىڭ سانىنى، دېڭىز دولقۇنلىرىنى ساناپ بېرەلەيدىغان ئاپپارات ئىجات قىلىنمىغىنىدەك، جانابى ئاللاھنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمەتلىرىنى ساناپ بېرەلەيدىغان تېخنىكىنىڭ ئىجات قىلىنغىنى يوق .

مىننەتدارلىق ھەققىدە ئېلىپ بېرىلغان ئەمەلىي تەتقىقاتلارنىڭ ئىسپاتلىشىچە، ئىنسانغا خۇشاللىق ۋە سائادەت بېغىشلاشتا سۆيگۈ-مۇھەببەتتىن قالسا مىننەتدارلىق تۇيغۇسى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىكەن. چۈنكى مىننەتدارلىق بىر تەرەپتىن كىشىنىڭ روھىغا زور ئېنېرگىيە ئاتا قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىنساننىڭ ھەرىكەتچانلىقىنى، خۇشاللىقىنى ۋە ھاياتلىق كۈرىشىدىكى پائالىيەتچانلىقىنى ئاشۇرىدىكەن، شۇنىڭدەك ئىنساننىڭ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىمۇ كۆپ بولىدىكەن. كۈندىلىك ھاياتىدا مىننەتدارلىقنى ئادەت قىلىۋالغان كىشىلەرنىڭ تېخىمۇ كۆپ ياخشىلىقلارنى ۋە زور نەتىجىلەرنى قوبۇل قىلىشقا بولغان تەييارلىقى زىيادە بولىدىكەن، ئازغا مىننەتدار بولغۇچىلار كۆپكە ھەقلىق بولىدىكەن، مىننەتدارلىق تۇيغۇسى قانچىلىك كۈچلۈك بولسا، ئېرىشىدىغان نېمەت ۋە ياخشىلىق شۇنچىلىك كۆپ بولىدىكەن. ھاياتتا نەتىجە قازانغان مەشھۇر شەخسلەرنىڭ تەرجىمىھالىنى ئوقۇپ كۆرىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ مىننەتدارلىقنى كۈندىلىك ھاياتىدا ئادەت ھالىغا كەلتۈرۈۋالغانلىقىنى ۋە كۆپلىرىنىڭ غەلىبە قازىنىشىنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى ھاياتقا مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن مۇئامىلە قىلغانلىقىنى كۆرىمىز.

مىننەتدارلىق ھېس قىلىشقا تۈرتكە بولىدىغان ئامىللار

ھاياتىمىزدا مىننەتدارلىقنى ھېس قىلىش ۋە ئۇنىڭ سېھرىي كۈچىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشقا تۈرتكە بولىدىغان ئامىللار تۆۋەندىكىچە:

1. ئۆزىمىزگە ئاتا قىلىنغان نېمەتلەرنى بىلىش، تونۇش ۋە ھېس قىلىش.

2. ھاياتىمىزدىكى نېمەتلەرنىڭ قىممىتىنى بىلىش ۋە ئەھمىيىتىنى تونۇش.

3. بۇ نېمەتلەرنى ئاتا قىلغان ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىش.

4. بۇ نېمەتلەرگە ئېرىشكەنلىكىمىزدىن خۇشاللىق ۋە سائادەت ھېس قىلىش.

يۇقىرىقىلار ھاياتىمىزدا مىننەتدارلىقنىڭ سېھرى كۈچىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشنىڭ ئاساسلىق باسقۇچلىرىدۇر. مىننەتدارلىقتىن مەقسەت «ئاللاھقا شۈكۈر» ياكى «ئەلھەمدۇلىللاھ» دېگەن سۆزلەرنى تەكرارلاشلا ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تائالاغا قارىتا چىن كۆڭلىمىزدىن چىققان مىننەتدارلىق تۇيغۇسىنى ھېس قىلىشتۇر. مانا بۇ سائادەت، مانا بۇ خۇشاللىق.

مىننەتدارلىق پىرىنسىپى

1. ئۆزىمىزگە ئاتا قىلىنغان ھەربىر نېمەتنىڭ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن قىلىنغان پەزلى- كەرەم ئىكەنلىكىنى تونۇش ۋە چىن قەلبىمىزدىن ئۇنى ئېتىراپ قىلىش.

2. ئاللاھ تائالاغا دىلى، تىلى ۋە ئەمەلىيىتى بىلەن شۈكۈر قىلىش. مەلۇمكى، شۈكۈر تىل بىلەنلا ياكى دىل بىلەنلا ئادا تاپمايدۇ. تىل بىلەن ئادا قىلىنىدىغان شۈكۈر ــــ نېمەت بەرگۈچىنىڭ

نىمەتلىرىنى ۋە ئاتا _ ئېھسانلىرىنى تىل ئارقىلىق سۆزلەش ھەم ساناش بىلەن بولىدۇ. (وَأَمَّابِنِعْمَةِرَبِّكَفَحَدِّثْ) «رەببىڭنىڭ نېمىتىنى ئېغىزىڭدىن چۈشۈرمە»[10] .

دىل بىلەن ئادا قىلىنىدىغان شۈكۈر ـــ نېمەت بەرگۈچىنىڭ نېمەتلىرىنى ۋە ئاتا _ ئېھسانلىرىنى ئېتىراپ قىلىش، چىن يۈرەكتىن ئۇنىڭغا مىننەتدار بولۇش ۋە ئۇنى سۆيۈش بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

ئەمەلىيىتى بىلەن ئادا قىلىنىدىغان شۈكۈر ـــ نېمەت بەرگۈچىنىڭ نېمەتلىرىنى ۋە ئاتا _ ئېھسانلىرىنى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر _ پەرمانلىرىنى ئورۇنداش يولىدا توغرا يەرلەرگە ئىشلىتىش، يوقسۇللارنى يوقلاش، يېتىملەرنىڭ بېشىنى سىلاش بىلەن بولىدۇ. مەسىلەن: تەن ساقلىقتىن ئىبارەت بۇ كاتتا نېمەتنى ئويۇن _ تاماشا ۋە ھارام كۆڭۈل ئېچىشلارغا ئىشلىتىپ تۈگەتمەستىن، ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش، ئۈستىمىزدىكى پەرز ۋە مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلىش ۋە ئىنسانىيەت ئۈچۈن پايدىلىق بولغان ئىشلارنى قىلىش بىلەن ئۆتكۈزۈش بۇ نېمەتنى ئاتا قىلغۇچىغا شۈكۈر ئادا قىلغانلىق بولىدۇ.

3. ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىنى گۇناھ _ مەئسىيەتكە ۋە ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولىدىغان يامان ئىشلارغا ئىشلەتمەسلىك.

مىننەتدارلىقنى ئادەت قىلىۋېلىشنىڭ ئۇسۇللىرى

1. كۈندىلىك ھاياتىمىزنى ئاللاھ تائالانىڭ بىزگە بۇ ھاياتنى ئاتا قىلغانلىق نېمىتىگە شۈركۈر قىلىش بىلەن باشلاش.

2. تەن ساقلىقىمىز ۋە ھەربىر ئەزايىمىزنىڭ ئىشلەپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا چەكسىز شۈكۈر قىلىش.

3. ئائىلە ئەزالىرىمىزغا، دوستلىرىمىزغا، قوشنىلىرىمىزغا ۋە بىزگە ئازراق بولسىمۇ ياخشىلىقى يەتكەن ھەربىر كىشىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش.

4. ئۆزىمىزنىڭ نۇرغۇن كىشىلەردىن ئارتۇق نېمەتكە ئىگە ئىكەنلىكىمىزنى ئەسكە ئېلىش، كېسەلچان، يوقسۇل، ئىشسىز قالغان كىشىلەرنىڭ ھالىدىن ئىبرەت ئېلىپ ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىش.

5. ئۆزىمىزگە ئاتا قىلىنغان نېمەتلەرنى مەخسۇس دەپتەرگە يېزىپ قويۇش ۋە پات-پات ئوقۇپ تۇرۇش.

نېمەتكە شۈكۈر قىلىش مۇئمىنلىكنىڭ ئالامىتىدۇر

ئىنساننىڭ كېچە-كۈندۈزدىكى ھەربىر لەھزىسىنى ئاللاھ تائالانىڭ سانىسىزلىغان نازۇ - نېمەتلىرى ئوراپ تۇرىدۇ، يۈرۈش، تۇرۇشى، ئىش – ھەرىكىتى، ھەتتا بىر ئانلىق نەپىسىمۇ پەقەتلا ئاللاھ تائالانىڭ نېمىتى بىلەن بولىدۇ. ھەربىر تىنىقىمىز بۇنىڭ ئەڭ روشەن دەلىلى. چۈنكى تىنىقىمىز بىر لەھزە توختاپ قالسا، بىزنىڭ ھالىمىز قانداق بولىدۇ؟ ئۇنى ئاللاھ تائالادىن باشقا كىم قايتۇرۇپ بېرەلەيدۇ.

مۇئمىن ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىنى تونۇغان، ئۇنىڭ نېمەتلىرىنى ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۆزىنىڭ ئاللاھ تائالاغا قارىتا قەرزدار ئىكەنلىكىنى بىلگەن كىشىدۇر. مۇئمىنلىكنىڭ بىر سۈپىتى ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىش ۋە سانسىز نېمەتلىرى ئۈچۈن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن ياشاشتۇر. ئاللاھ تائالا

([10])93- سۈرە زۇھا 11- ئايەت

مۇئمىنلەرگە مۇنداق دېگەن: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ) «ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئەگەر ئاللاھقىلا قۇلچىلىق قىلىدىغان بولساڭلار، بىز سىلەرگە ئاتا قىلغان ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار ۋە ئاللاھقا شۈكۈر قىلىڭلار»[11].

ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمەتلىرى ۋە ئېھسانلىرى ھەقىقەتەن سان - ساناقسىز ۋە ھېسابسىزدۇر.)وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ اللّهِ لاَ تُحْصُوهَا(«سىلەر ئاللاھنىڭ نېمىتىنى ساناپ تۈگىتەلمەيسىلەر»(12). بۇ نېمەتلەر ۋە ئاتا - ئېھسانلار ھەرقانداق ئەقلى بار ئىنساننى نېمەت بەرگۈچىگە شۈكۈر ئادا قىلىشقا مەجبۇر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. چۈنكى ئىنساننىڭ ئەقلى ۋە خاراكتېرى ياخشىلىققا ياخشىلىق قايتۇرۇشنى، نېمەت بەرگۈچىنى ئۇلۇغلاش ۋە ھۆرمەتلەشنى ئىنسانىي بۇرچ دەپ بىلىدۇ. بىرەر ئىنساننىڭ قىلىپ قويغان ياخشىلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش قەرز بولغان يەردە، بارچە نېمەتلىرى بىلەن بىزنى قورشاپ تۇرغان زاتقا شۈكۈر ئادا قىلىش ۋە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش تولىمۇ زۆرۈردۇر.

11بەقەرە سۈرىسى: 172- ئايەت.

(12)ئىبراھىم سۈرىسى 34 - ئايەت.

مىننەتدارلىق بەخت – سائادەتنىڭ ئاچقۇچلىرىدىن بىرىدۇر

تەجرىبىلەر ئىسپاتلىدىكى، ئىنتايىن كىچىك ۋە ئاددىي ئىشلار ئۈچۈن بولسىمۇ، مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن ياشاش كۆڭلىمىزنى خۇشاللىق بىلەن تولدۇرىدۇ، بىزنىڭ ھاياتنى ۋە ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇشىمىزغا تۈرتكە بولىدۇ. ھاياتىمىزدىكى ئەڭ كىچىك بىر ئۇتۇقنى ياكى ئاددىي بىر نېمەتكىمۇ رازى بولساق ۋە نېمەت ئىگىسى بولغان ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلساق، ئاللاھ تائالا بىزگە كۆڭۈل شادلىقى، دىل ئاراملىقى ۋە ھاياتىمىزنى نۇرلاندۇرغان رازىمەنلىك تۇيغۇسى ئاتا قىلىش ئارقىلىق بىزنى بەختلىك قىلىدۇ.

ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرنى ئاشۇ ئەخلاقى ۋە ئاشۇ خۇي- پەيلى بىلەن قوبۇل قىلىش، ئۆزگەرتىش بىزنىڭ قولىمىزدىن كەلمەيدىغان ئىشلارنى شۇ بويىچە قوبۇل قىلىش، پەزىلەتلىرىمىزنى ۋە كەمچىلىكلىرىمىزنى دادىللىق بىلەن ئېتىراپ قىلىش، ئۆتمىشنىڭ ئاچچىقلىرىنى ئۇنتۇپ، كېلەچەكنىڭ بېشارەتلىرىگە ئىنتىلىش، ھازىرقى ۋاقتىمىزنى غەنىيمەت بىلىش مىننەتدارلىق بىلەن ياشاشنىڭ جەۋھىرى بولۇپ، بۇ دانالارنىڭ ۋە ھۆكۈمالارنىڭ مەخپىي رېتسېپىدۇر.

ئېيتىلىشىچە، بىر ئادەم ئوغلى بىلەن ئۇزۇن سەپەرگە چىققان ئىكەن، ئۇلار يۈك-تاقلىرىنى بىر ئېشەككە ئارتىپ، يولنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە، تۇيۇقسىز ئېشەكنىڭ پۇتى سۇنۇپ كېتىپتۇ. ئاتا ئوغلىغا: «ئاللاھ بىزدىن توسۇپ قالغان بالا بۇنىڭدىنمۇ چوڭدۇر» دەپتۇ، شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئېشەكنى تاشلاپ، ئۆزىنىڭ يۈكىنى ئۆزى يۈدۈپ يولغا راۋان بولۇپتۇ. بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، ھېلىقى ئادەمنىڭ پۇتى يارىلىنىپ، سۆرەپ ئاران ماڭىدىغان بولۇپ قاپتۇ، ئادەم يەنە ئوغلىغا قاراپ: «ئاللاھ بىزدىن توسۇپ قالغان بالا بۇنىڭدىنمۇ چوڭدۇر» دەپتۇ؛ ئوغۇل ئاتىسىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنەلمەي، كۆڭلىدە: «بۇنىڭدىنمۇ چوڭ يەنە قانداق بالا بولغىيتى!» دېگەن خىيال بىلەن ئاتىسىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ يۈكىنى كۆتۈرۈپ يولغا راۋان بولۇپتۇ. ئۇلار يول يۈرۈپ بىر يەرگە كەلگەندە ئوغۇلنىڭ پۇتىنى يىلان چېقىۋاپتۇ ۋە يەرگە يىقىلىپتۇ. ئاتىسى: «ئاللاھ بىزدىن توسۇپ قالغان بالا بۇنىڭدىنمۇ چوڭدۇر» دەپتۇ. ئوغۇلنىڭ ئاچچىقى كېلىپ: «بۇنىڭدىنمۇ چوڭ يەنە قايسى بالانى دەيدىغانلا دادا!.. » دەپتۇ ۋە يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار مىڭ تەسلىكتە شەھەرگە يېتىپ كەلگىنىدە، شەھەردە ھەممە نەرسە يەر بىلەن يەكسان بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئەسلىدە ئۇلار بۇ شەھەرگە يېتىپ كېلىشتىن بىرئاز ئەۋۋەل قاتتىق يەر تەۋرەپ نۇرغۇن ئادەم ھاياتىدىن ئايرىلغان ئىكەن. ئادەم ئوغلىغا قاراپ: «ئى ئوغلۇم! ئەگەر بىز يولدا ھېلىقى مۇسىبەتلەرگە ئۇچرىماي ۋاقتىدا شەھەرگە يېتىپ كەلگەن بولساق، بىزمۇ يەر تەۋرەشتە قازا تاپقان بولاتتۇق، ئاللاھ بىزدىن توسۇپ قالغان بالا راستتىنلا چوڭ ئىكەن» دېپتۇ.

ھاياتلىقتا تارتقان زىياننى خۇددى پايدىنى قوبۇل قىلغاندەك رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىش، كۆپكە خۇشال بولغاندەك ئازغىمۇ خۇشال بولۇش بەختلىك ياشاشنىڭ ئامىللىرىدىن بىرىدۇر.

ھۇزۇرىڭىزنى بۇزۇشقا يول قويماڭ

ئۆزىنى قىيناپ كېلەچەكتىن غەم قىلىش، ئۆتكەن ئىشلارغا قايغۇرۇش روھنىڭ ساپلىقىغا داغ تەگكۈزىدىغان، كۆڭۈلنى بىئارام قىلىپ مىجەزىنى بۇزىدىغان ۋە ئۆزىنى ئەسلى ماھىيىتى بويىچە كۆرۈشتىن توسىدىغان بىر ئاپەتتۇر. بۇ يەردە، بىزنىڭ ئۆلگىمىز ۋە يولباشچىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەر نامازدا، سالام بېرىشتىن بۇرۇن ۋە ئەتىگەن – ئاخشاملىرى ئاللاھ تائالاغا سىغىنىپ غەم- قايغۇدىن پاناھ تىلىگەنلىكىنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارغا شۇنداق قىلىشنى ئۆگەتكەنلىكىنىڭ ھېكمىتى ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپ دۇئا قىلاتتى: (**اَللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اِسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيْعَ قَلْبِي وَنُوْرَ صَدْرِي وَجَلاَءِ حُزْنِي وَذِهَابَ هَمِّي)** «ئى ئاللاھ! مەن سېنىڭ قۇلۇڭمەن، قۇلۇڭنىڭ ۋە دېدىكىڭنىڭ ئوغلىمەن، تەقدىرىم سېنىڭ قولۇڭدىدۇر. مېنىڭ ئۈچۈن تەقدىر قىلغانلىرىڭ ھەر زامان يۈرگۈچى ۋە ئادالەتنىڭ ئۆزىدۇر. ئى ئاللاھ! ئۆزۈڭ شۇنداق ئاتىغان ياكى كىتابىڭ ئارقىلىق چۈشۈرگەن ياكى بەندىلىرىڭدىن بىرەرسىگە بىلدۈرگەن ياكى ئۆز دەرگاھىڭدىكى غەيبلەر قاتارىدا بىزلەرگە بىلدۈرمىگەن بارچە ئىسىملىرىڭنى ۋاستە قىلىپ سەندىن قۇرئان كەرىمنى كۆڭلۈمنىڭ باھارى، قەلبىمنىڭ نۇرى، قايغۇلىرىمنى يوق قىلغۇچى ۋە ئەندىشىلىرىمنى كەتكۈزگۈچى قىلىشىڭنى سورايمەن»(13). شۇنىڭدەك يەنە ھەر نامازدىن كېيىن سالام بېرىشتىن بۇرۇن مۇنۇ دۇئانى قىلاتتى: (**اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ**) «ئى ئاللاھ! ساڭا سىغىنىپ، غەم- قايغۇدىن، ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، بېخىللىقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، قەرزدارلىقتىن ۋە كىشىلەرنىڭ قەھرىدىن پاناھ تىلەيمەن»(14).

تاقىتىمىزنىڭ سىرتىدىكى ئىشلارغا ئۆزىمىزنى زورلاپ، روھىمىزنى ۋە بەدىنىمىزنى قىينىشىمىز ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز ئۇۋال قىلغانلىقىمىزدۇر. شۇڭا، روھىمىزنىڭ، ئەقلىمىزنىڭ ۋە بەدىنىمىزنىڭ ھەققىنى بېرىشىمىز ۋە ئۇلارنى ئاسراپ، قوغدىشىمىز لازىم. بىز بەدىنىمىزنى ئاسرىساق، بەدىنىمىزمۇ بىزنى ئاسرايدۇ، بىزنىڭ ئېغىرلىقىمىز ۋە جاپالىرىمىزنى كۆتۈرىدۇ. ئەگەر بىز بەدىنىمىزنى تاقىتىمىزنىڭ سىرتىدىكى ئىشلارغا زورلاش بىلەن قىيناپ قويساق، بەدىنىمىزمۇ بىزنى قىيناپ قويىدۇ. روھىمىزنىڭ ساپلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن غەم-قايغۇدىن يىراق تۇرۇشىمىز ۋە ئۆزىمىزگە غەم-قايغۇ ئېلىپ كېلىدىغان ئىشلارنى قىلىشتىن ساقلىنىشىمىز لازىم. بەدىنىمىزنىڭ پائالىيەتچانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن، ئۇنى راھەتلەندۈرۈشىمىز، ئاسرىشىمىز ۋە قوغدىشىمىز لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىنىڭ كېچىسى ئۇخلىماي ناماز ئوقۇپ، كۈندۈزى ئۈزمەي روزا تۇتۇشقا باشلىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا: «ئۇنداق قىلما، كېچىسى، ئۇخلا، كۈندۈزى تىرىكچىلىك قىل، ئىختىيارىي روزىنى بىر كۈن تۇتقىن، يەنە

(13) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

(14) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

بىر كۈن تۇتمىغىن، چۈنكى سېنىڭ ئۈستۈڭدە بەدىنىڭنىڭ ھەققى بار، كۆزۈڭنىڭ ھەققى بار، ئەھلى ئەۋلادىڭنىڭ ھەققى بار»[15] دېگەن.

بىر ئادەم كۈن بويى ئارام ئالماي يول يۈرۈپ، ھېرىپ – چارچاپ، ئاران دېگەندە چەت يېزىدىكى بىر ئۆلىمانىڭ يېنىغا بارىدۇ ۋە ئۇنىڭغا : «مەن سىلىدىن ھېكمەت ئۆگىنەي دەپ كەلدىم» دەيدۇ. ھېلىقى ئۆلىما ئۇنى قىزغىن قارشى ئالىدۇ، ئاندىن ئۇ ئادەمنى بىر قۇدۇقنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىپ ئۇنىڭغا: « ھازىر سىز بۇ قۇدۇقتىكى سۇغا قاراپ تەپەككۇر قىلىڭ» دەيدۇ. ئادەم قۇدۇققا قاراپ، قۇدۇق سۈيىدە ئۆزىنىڭ سۈرىتىنى سۈزۈك كۆرۈپ تۇرۇپ ئويغا چۆككەن پەيتتە، ئۆلىما قۇدۇققا ئارقا-ئارقىدىن تاش ئاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن، قۇدۇق سۈيى داۋالغۇپ، ھېلىقى ئادەم قۇدۇق سۈيىدە ئۆز سۈرىتىنى كۆرەلمەي بىئارام بولىدۇ. ئاندىن ئۆلىماغا: «سىلى قۇدۇققا تاش ئېتىپ تۇرسىلا مەن قۇدۇق سۈيىدە ئۆزۈمنى كۆرەلمەيدىكەنمەن» دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۆلىما ئۇ ئادەمنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ تۇرۇپ، «مانا بۇ سىز ئۆگىنىدىغان بىرىنچى ھېكمەتتۇر» دەيدۇ. بۇ يەردە ئۆلىمانىڭ بەرمەكچى بولغان دەرسى كۆڭلۈڭنى بىئارام قىلىدىغان، روھىڭنى بۇلغايدىغان ئىشنى قىلما، غەم-قايغۇدىن ساقلانغىن، دېگەنلىكتىن ئىبارەت ئىكەن.

دېمەك، ئەقلىمىزنىڭ ساغلاپ داۋام قىلىشى، روھىمىزنىڭ ئۆز سۈزۈكلۈكىنى ساقلىشى ۋە كۆڭلىمىزنىڭ ئۆز ئارامىدا تۇرۇشى ئۈچۈن، غەم-قايغۇدىن ۋە غەم قايغۇغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلاردىن ساقلىنىشىمىز زۆرۈر ئىكەن. چۈنكى ئەقىل ساغلام، روھ سۈزۈك، كۆڭۈل ئارامىدا بولمىسا، ئادەم ئۆز سۈرىتىنى ئەسلى ماھىيىتى بويىچە كۆرۈشتىن ئاجىز قالىدۇ، ئۇ چاغدا ئۇ ئۆزى بولالماي قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىگە ياراشمايدىغان ھەرىكەتلەرنى ۋە قىلىقلارنى قىلىپ قويىدۇ.

15ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

ئازابلانماي دېسگىز كۆڭلىڭىزنى كەڭ تۇتۇڭ

ئىنسانلارنىڭ تۈرلۈك قوزغاتقۇچىلارغا تاقابىل تۇرۇش دەرىجىسى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزىلىرى ئادەتتىكى ئىشلار ئۈچۈنمۇ نادانلىق قىلىپ قويىدۇ، بەزىلەر بولسا ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر تەپەككۇرى ۋە ئېسىل ئەخلاقى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى بىلىدۇ ۋە تۈرلۈك قىيىنچىلىقلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدۇ.

گەرچە كىشىلەرنىڭ ئىنتىلىك، ئېغىر–بېسىقلىق، ئالدىراقسانلىق، سەۋرچانلىق، سەزگۈرلۈك، دېۋەڭلىك دېگەندەك ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ يۇقىرى تۆۋەن بولۇشى ئۇلارنىڭ ئەسلى خاراكتېرىنىڭ قانداق بولۇشىغا زىچ مۇناسىۋەتلىك بولسىمۇ، لېكىن ئادەمنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنىڭ باشقىلارغا مۇلايىم بولۇش ۋە ئۇلارنىڭ خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىش بىلەن مۇئەييەن مۇناسىۋىتى بار.

پىشىپ يېتىلگەن ئادەم كامالەتكە يەتكەنسېرى كۆڭلى – كۆكسى كەڭ بولىدۇ. ئەپۇچان بولىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، خاتالىقلىرىنى كەچۈرىدۇ. تەنتەكلىك قىلىپ بىرى ئۇنىڭغا ئازار بەرسە، ئۇ خۇددى يولدا ئويناۋاتقان سەبىي باللار تاش ئاتقاندا، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ مېھرلىك كۆزى بىلەن قاراپ قويۇپ، يولىغا راۋان بولغان پەيلاسوپقا ئوخشاش يۇقۇرىدىن تۆۋەنگە قاراپ قويىدۇ، خالاس.

ئاچچىقنىڭ كەينىگە كىرگەن چاغدا بەزىلەرنى غەزەپ ساراڭلىق دەرىجىسىگە ئېلىپ بارىدۇ. ھەتتا ئۆزلىرىنى قان تۆكمىگۈچە ئاقلانمايدىغان دەرىجىدە ھاقارەتكە ئۇچرىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. ئەممائۇ ئەخلاقىي پەزىلەتلەرنىڭ قورغانلىرى ئىچىگە يوشۇرۇنغان بولسا بۇنچىلىك ھالغا يېتىپ قالمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىنى ئاگاھلاندۇرۇپ، ئۇنىڭغا: «ئاچچىقلانما»[16] دېگەن سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان. ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: «بىلىڭلاركى، غەزەپ ئادەم بالىسىنىڭ قەلبىدە يانغان چوغدۇر. (غەزەپلەنگەن كىشىنىڭ) كۆزلىرىنىڭ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى، گۆرەن تومۇرلىرىنىڭ كۆپۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىدىڭلارمۇ؟!»[17]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غەزەپنى يېڭىشنىڭ چارىسىنىمۇ ئۆگىتىپ: «مەن بىر سۆزنى بىلىمەن. ئەگەر ئۇ كىشى ئاشۇ سۆزنى ئېيتسا ئاچچىقى بېسىلاتتى، ئۇ بولسا "ئەئۇزۇ بىللاھى مىنەششەيتانىررەجىم" دېگەن سۆزدۇر»[18] دېگەن. بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىدىن «سىلەر قانداق ئادەمنى كۈچلۈك دەيسىلەر؟» دەپ سورىغاندا، ساھابىلەر: «ھېچكىم يىقىتالمايدىغان ئادەمنى كۈچلۈك دەيمىز» دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «غەزەپلەنگەن ۋاقىتتا ئۆزىنى تۇتالىغان ئادەم ھەقىقىي كۈچلۈك ئادەمدۇر»(19) دەيدۇ.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە، ئاچچىقىنى بېسىۋالغۇچىلارنى ۋە كىشىلەرنىڭ سەۋەنلىكلىرىنى ئەپۇ قىلغۇچىلارنى ماختىغان. (الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ

---

16 ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

17 ئىمام تىرمىزى يىۋايىتى.

18 ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(19) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

الْمُحْسِنِينَ) «تەقۋادارلار باياشاتچىلىقتىمۇ، قىسىنچىلىقتىمۇ ئاللاھ يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىدىغانلار، ئاچچىقىنى باسالايدىغان، كىشىلەرنى كەچۈرەلەيدىغان كىشىلەردۇر. ئاللاھ ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ»[20].

«ھەممىگە مەلۇمكى، ئىنسان ئۆزىنى قانچە تۇتۇۋالغانسېرى، غەزىپىنى قانچە بېسىۋالغانسېرى، ئېغىرىغا قانچە ئىگە بولغانسېرى، كىشىلەرنىڭ سەۋەنلىكىنى قانچە ئەپۇ قىلغانسېرى ئۇنىڭ كىشىلەر ۋە ئاللاھ نەزىرىدىكى ھۆرمىتى شۇنچە يۇقىرى بولىدۇ» [(21)].

بەزى ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىشمۇ نېمەتتۇر. ئەمما ئاچچىقنى، غەزەپنى ۋە ئۆچلۈكنى ئۇنتۇپ كېتىش ئەڭ كاتتا نېمەتتۇر. چۈنكى ئىنسان بۇ ئارقىلىق ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى ئاسرىغان بولىدۇ. شۇنىڭدەك، كۆڭۈل-كۆكسىنى كەڭ تۇتۇش، ئادەتتىكى ئىشلارغا چېچىلىپ يۈرمەسلىك، مۇمكىنقەدەر ئۆزىنى خۇشال تۇتۇشقا، ئاچچىقلىنىشتىن يىراق تۇرۇشقا تىرىشىش ھېكمەتلىك ئىشتۇر.

بىر ئۇستازنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى يامان، ھەممە ئىشتىن ۋە ھەممە كىشىدىن دەردلىنىپلا يۈرىدىغان بىر شاگىرتى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇستاز ھېلىقى شاگىرتىنى چاقىرىپ، ئۇنى بىر سىقىم تۇز ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. شاگىرت تۇزنى ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا تۇزنى بىر ئىستاكان سۇغا سېلىپ، ياخشى ئارىلاشتۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. شاگىرت ئارىلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى ئىچىشكە بۇيرۇپتۇ. شاگىرت ئۇستازىنىڭ بۇيرۇقىنى يىرالمىغانلىقتىن، ئۆزىنى زورلاپ ھېلىقى تۇزلۇق سۇنى ئىچىپتۇ. شاگىرت سۇنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇستاز شاگىرتتىن سۇنىڭ تەمىنى سوراپتۇ. شاگىرت: «بەكمۇ ئاچچىق ئىكەن» دېگەن گەپنى ئاران دېيەلەپتۇ. ئاندىن ئۇستاز ئۇنىڭغا: تەييار بولغىن، كۆل بويىغا بارىمىز، بىر سىقىم تۇز ئېلىۋالغىن» دەپتۇ. ئىككىسى كۆل بويىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئۇستاز شاگىرتىغا قاراپ: «ئوغلۇم! قولۇڭدىكى تۇزنى كۆلگە ئاتقىن، ئاندىن كۆلنىڭ سۈيىدىن ئىچكىن» دەپتۇ. شاگىرتى كۆلنىڭ سۈيىنى ئىچكەندىن كېيىن، ئۇستاز سوراپتۇ: «تەمى قانداق ئىكەن؟». شاگىرت: «تەمى تاتلىق ئىكەن ئۇستاز» دەپتۇ. ئاندىن ئۇستاز شاگىرتقا يۈزلىنىپ: «ئوغلۇم! سېنىڭ كۆڭلۈڭ ئىستاكاندەك ئەمەس، كۆلدەك ۋە دەريادەك كەڭ بولسۇن، شۇ چاغدا سەن ھاياتنىڭ گۈزەل تەمىنى تېتىيالايسەن» دەپتۇ.

ھاياتىڭىزنىڭ تەمىنى بەلگىلەش سىزنىڭ قولىڭىزدا بولۇپ، سىز ئۇنى كۆل سۈيىدەك تاتلىق قىلىشقا ياكى ئىستاكاندىكى تۇزلۇق سۇغا ئوخشاش ئاچچىق قىلىشقا، مۇسىبەتلەرنى پۇرسەتلەرگە ئۆزگەرتىشكە ئەلۋەتتە قادىرسىز.

---

[20] ئال ئىمران سۈرىسى: 134- ئايەت.

([21]) مۇتەپەككۇر ئالىم مۇھەممەد غەززالىينىڭ «مۇسۇلماننىڭ ئەخلاقى» ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

بىئولوگىيەلىك سائەت ۋە تەن ساقلىقى

ئاللاھ تائالانىڭ ئىككى قانۇنى بولۇپ، بىرى شەرىئەت قانۇنى، يەنە بىرى تەبىئەت قانۇنىدۇر. شەرىئەت قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار ئۇنىڭ جازاسىنى ئاخىرەتتە تارتىدۇ، ئەمما تەبىئەت قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار ئۇنىڭ جازاسىنى مۇشۇ دۇنيادا تارتىدۇ. ئاللاھ تائالا شەرىئەت قانۇنىنى ئىنسانلارنىڭ ئىككىلى ئالەملىك بەخت-سائادىتى ئۈچۈن نازىل قىلغان بولسا، تەبىئەت قانۇنىنى ئۇلارنىڭ بۇ دۇنيادا بەختلىك، ھۇزۇر-ھالاۋەتلىك تۇرمۇشقا ئېرىشىشى ئۈچۈن بەلگىلىگەن. مەسىلەن: كېچىدە ئۇخلاپ، كۈندۈزى تىرىكچىلىك قىلىش ئاللاھ تائالا بېكىتكەن تەبىئەت قانۇنى بولۇپ، ئۇنىڭغا رىئايە قىلغانلارنىڭ ئىشى غەلىبىلىك، تېنى ساق بولۇپ داۋاملاشقىنىغا، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىپ، ئاخشىمى بەك كەچ ئۇخلاپ ياكى ئۇخلىماي، كۈندۈزى ئۇخلايدىغانلارنىڭ ئىشى غەلىبىسىز، بەرىكەتسىز، ساغلاملىقى ناچارلىششقا قاراپ يول ئالغىنىغا ئوخشاش. ئۇنىڭدىن باشقا سەۋەب قىلىشمۇ ئاللاھ تائالا بەلگىلىگەن تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىدىن بولۇپ، سەۋەب قىلمىسا ھېچقانداق ئىش ئەمەلگە ئاشمايدۇ، ھەتتا ئاللاھ تائالا بارلىق جان ئىگىلىرىنىڭ رىزقىنى ئۆزى بېرىدىغانلىقىغا ۋەدە قىلغان بولسىمۇ، شۇ رىزىقنى تېپىپ يېيىش ئۈچۈن سەۋەب قىلىشقا بۇيرۇغان. شۇڭا ھەرقانداق بىر جانلىق ئاللاھ تائالا بەلگىلىگەن رىزقىنى تېپىپ يېيىش ئۈچۈن سەۋەب قىلىدۇ، تىرىشىدۇ، ئۇنى ئىزدەيدۇ. ئەگەر رىزقىنى ئىزدىمىسە ئاچ قالىدۇ.

ئاخشىمى بۇرۇن يېتىپ سەھەر تۇرۇش ئاللاھ تائالا بېكىتكەن تەبىئەت قانۇنى بولۇپ، « ئاللاھ سىلەرنىڭ ئارام ئېلىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەرگە كېچىنى (قاراڭغۇ) قىلىپ بەرگەن، (تىرىكچىلىك قىلىشىڭلار ئۈچۈن) كۈندۈزنى يورۇق قىلىپ بەرگەن زاتتۇر» دېگەن ئايەت بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىدۇ. 2002- يىلى ئامېرىكىنىڭ ئارىزونا ئۇنىۋېرسىتېتى تەرىپىدىن (Sciense) ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان بىر ئىلمىي تەتقىقاتتا مۇنداق دېيىلگەن: «قاراڭغۇدا ئۇخلاش تەن ساقلىقى ئۈچۈن ناھايىتى پايدىلىقتۇر. تەتقىقاتچىلارنىڭ بىلدۈرۈشىچە، بەدەن قاراڭغۇدا مېلاتونىن دەپ ئاتىلىدىغان ھورمۇننى چىقىرىدىكەن. بۇ ھورمۇن كۆكرەك ۋە مەزى بېزى راكلىرىدىن ساقلاش رولىنى ئوينايدىكەن. تەتقىقاتلار يەنە مېلاتۇنىن دېگەن ھورمۇننىڭ راك ھۈجەيرىلىرىنىڭ ئۆسۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتىنى ئىشلەيدىغانلىقىنى، ئەمما يورۇقتا بۇ خىزمەتنى ئىشلىيەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ چىقتى».

ساغلاملىق ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

ساغلاملىقنى بەدەننىڭ كېسەلدىن ساق بولۇشى دەپلا چۈشىنىشنىڭ ئالغاندا، ساغلاملىق دېگەن سۆز ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان مەنىلەر ئىپادىلەنمەي قالىدۇ ۋە ساغلاملىقنى كىچىك بىر رامكىغا ئېلىپ قويغان بولىمىز. چۈنكى تېببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تەكىتلىشىچە، ساغلاملىق — پىكىر، ھېسسىيات، بەدەن ۋە روھ قاتارلىق تۆت نەرسىنىڭ تەڭپۇڭلۇق ئىچىدە بولغان ھالىتىدۇر. بۇ تۆت نەرسە بىر-بىرىگە باغلىنىشلىق بولۇپ، پىكرىي ساغلاملىق پسخىكا ساغلاملىقىدىن ئايرىلالمايدۇ، پسخىكا ساغلاملىقى بەدەن ساغلاملىقى بىلەن باغلىنىشلىقتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسى روھىي ساغلاملىقتىن ئايرىلالمايدۇ. ئادەمنىڭ بارلىق ئوي-خىياللىرى ئۇنىڭ پسخىكىي ھالىتىدىن مۇستەسنا ئەمەس. ئىنساننىڭ پسخىكىي ھالىتى ياخشى تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئوي-خىيالىنىڭ ناچار بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، يەنى سىزنىڭ كاللىڭىزدىكى پىكىر-خىيالىڭىز ئىجابىي بولغان ھالەتتە سىزنىڭ پسخىكىڭىزنىڭ بۇزۇق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئىجابىي ئوي-پىكىرلەر بەدەنگە تەسىر قىلىدۇ ۋە ئۇنى راھەت ھېس قىلىش، زېھنىنىڭ ئوچۇقلۇقى، ھەرىكەتچانلىق، روھنىڭ سۈزۈكلۈكى قاتارلىق ھەرخىل ئىجابىي ھالەتلەر بىلەن ئىپادىلەيدۇ. مۇبادا بەدەن سەلبىي ئوي-پىكىرلەرنى قوبۇل قىلغىنىدا، ئۇنى چۈشكۈنلۈك، ھورۇنلۇق، ئەستە تۇتالماسلىق، ئىرادىسىزلىك، ھەر خىل ئاغرىق، سېمىزلىك قاتارلىق ھالەتلەر بىلەن ئىپادىلەيدۇ.

شۇ ئېنىقكى، كېسەللىك بىر ئاندىلا ئوتتۇرىغا چىقمايدۇ. ئۇ ئوي-پىكىر ۋە پسخىدىكى سەلبىيلىكلەر سەۋەبلىك بەدەنگە ئاستا-ئاستا يۆكلىنىپ توپلانغان ئېغىر بىر ھارغۇنلۇقتىن كېلىپ چىقىدىغان ھالەتتۇر.

بىئولوگىيەلىك سائەت ۋە ئۇنىڭ رولى

بىئولوگىيەلىك سائەت ــــ ئىنساننىڭ ئىچكى ئەزالىرى ئارىسىدىكى بىئوئېنېرگىيەنىڭ مۇنتىزىم ھەرىكەت قىلىپ تۇرۇشى دېگەنلىكتۇر. بىئولوگىيەلىك سائەت ئىنساننىڭ ئىچكى ئەزالىرىدىن بولغان ئون ئىككى ئەزا ئارىسىدا يىگىرمە تۆت سائەت داۋامىدا ئايلىنىپ تۇرىدۇ، بۇ جەرياندا مەزكۇر ئون ئىككى ئەزا ئارىسىدىكى بىئوئېنېرگىيە پائالىيىتىنى ئاشۇرىدۇ ۋە ھەر ئىككى سائەتتە مۇشۇ ئون ئىككى ئەزانىڭ بىرى ئەڭ مۇكەممەل ۋەزىپە ئادا قىلىش سەۋىيەسىگە يېتىدۇ. ھەر ئون ئىككى سائەتتىن كېيىن ھەربىر ئەزا پائالىيەتچانلىقىدىن پوشاپ ئارام ئېلىش ۋە كېلىدىغان ئون ئىككى سائەتتىن كېيىنكى پائالىيىتى ئۈچۈن تەييارلىنىش دەۋرىگە كىرىدۇ. مەسىلەن: جىگەرنىڭ بىئوئېنېرگىيە پائالىيىتى كېچە سائەت بىردىن ئۈچكىچە بولغان ئارىلىقتا ئەڭ مۇكەممەل دەرىجىگە يېتىدۇ، ئۇنىڭ پائالىيىتى كۈندۈز سائەت بىردىن ئۈچكىچە بولغان ئارىلىقتا ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدە بولىدۇ. مەزكۇر ئون ئىككى ئىچكى ئەزا: ئۆپكە، قېلىن ئۈچەي، ئاشقازان، تال، يۈرەك، ئىنچىكە ئۈچەي، دوۋساق، نەسىللىنىش ئەزاسى، بۆرەك، ئىچكى بەز، ئۆت ۋە جىگەر قاتارلىقلاردۇر.

تېببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ھەربىر ئادەمنىڭ بەدىنىدە بىئولوگىيەلىك سائەت بار بولۇپ، ئۇ بەدەننىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرىنى رەتكە سالىدۇ، ئۇيقۇمۇ شۇنىڭ ئىچىدە. ئاخشام سائەت ئون بىردىن كېچە سائەت ئۈچكىچە قان ئېقىمىنىڭ كۆپ قىسمى جىگەردە بولىدۇ. جىگەر بۇ ۋاقىتتا قان بىلەن تولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ھەجىمى چوڭىيىپ كېتىدۇ. مانا بۇ ۋاقىت ئىنتايىن مۇھىم بىر ۋاقىت بولۇپ، بۇ ۋاقىتتا جىگەر بەدەندىكى زەھەرنى تازىلايدۇ ۋە قان، بەلغەم، سەفرا، سەۋدادىن ئىبارەت تەبىئىي خىلىتلارنى ئىشلەپ چىقىرىدۇ، بەدەندە بىر كۈن ئىچىدە توپلانغان زەھەر ئاشۇ تۆت سائەتتە تازىلىنىدۇ. ئىشنىڭ چاتاق يېرى، ئەگەر سىز ئاشۇ تۆت سائەت ئىچىدە ئۇخلىمىغان بولسىڭىز جىگەر زەھەر تازىلاش خىزمىتىنى ئېلىپ بارالمايدۇ، تەبىئىي خىلىتلارنىمۇ ئىشلەپ چىقىرالمايدۇ. چۈنكى جىگەرنىڭ بۇ خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن سىزنىڭ ئۇخلىغان ھالەتتە بولىشىڭىز شەرت.

ئەگەر سىز كەچ سائەت ئون بىردە ئۇخلىسىڭىز، جىگەرنىڭ بەدەندىكى زەھەرنى تازىلىشى ئۈچۈن تۆت سائەت ئازادە ۋاقىت بار دېگەنلىك بولۇپ، بۇ ئارىلىقتا زەھەر تەلتۆكۈس تازىلىنىپ بولىدۇ. ئەگەر سىز كەچ سائەت ئون ئىككىدە ئۇخلىسىڭىز، ئالدىڭىزدا ئۈچ سائەت قالغان بولىدۇ. ئەگەر سىز كېچە سائەت بىردە ئۇخلىسىڭىز ئالدىڭىزدا ئىككى سائەت قالغان بولىدۇ. ئەگەر سىز كېچە سائەت ئىككىدە ئۇخلىسىڭىز، ئالدىڭىزدا بىر سائەت قالغان بولىدۇ. ئەگەر سىز كېچە سائەت ئۈچتە ئۇخلىسىڭىز بەدىنىڭىزدىكى زەھەرنى تازىلاشقا ھېچقانداق ۋاقىت قالمىغان بولىدۇ. ئەگەر سىز ھاياتىڭىزنى مۇشۇنداق داۋاملاشتۇرۇۋەرسىڭىز، بەدىنىڭىزدىكى زەھەر توپلىنىپ مېڭىۋېرىدۇ، ئاندىن بىر كۈنى تۇيۇقسىزلا سىزگە نېمە بولغانلىقىنى بىلمەيلا قالىسىز. ئەمما ئۇ چاغدا سىز بەك كېچىكىپ قالغان بولىسىز. شۇڭا، سىز ئاللاھ تائالا بېكىتكەن قانۇنىيەت بىلەن زىتلاشماڭ، بۇرۇن يېتىپ، سەھەر تۇرۇڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ ئۈممىتىمگە بېرىلىدىغان بەرىكەت سەھەر ۋاقتىغا بەلگىلەندى» دەپ كۆرسىتىش ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى ئاخشىمى بۇرۇن يېتىپ، ئەتىسى سەھەر تۇرۇشقا تەشەببۇس قىلغان. رېئاللىق شۇكى، ئەتىگەن تۇرۇپ ئىشقا تۇتۇنىدىغان مىللەتلەر ھەر جەھەتتىن تەرەققىي قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، ئەمما كېچىسى ئۇخلىماي، ئەتىگەنلىكى ئۇخلايدىغان مىللەتلەر گەرچە مۇسۇلمان قەۋملەر بولسىمۇ تەرەققىياتتا، ئىشلەپچىقىرىشتا ۋە ماددىي قۇۋۋەتتە ئارقىدا قالماقتا.

كەچ ئۇخلاپ، كېچىكىپ ئويغىنىشنىڭ زىيىنىنى بىلەمسىز؟

بەك كەچ ئۇخلاپ، ئەتىسى قانچە كۆپ ئۇخلىغان بولسىڭىزمۇ ھاردۇقىڭىز چىقمىغانلىقىنى ۋە ئىنتايىن ھارغىن ۋە ئېرىنچەكلىك بىلەن ئىشقا بارغانلىقىڭىزنى بىلەمسىز؟ بۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ؟ بۇ بەدىنىڭىزدىكى زەھەرنىڭ تازىلانمىغانلىقىدىن بولىدۇ. چۈنكى ئاخشىمى كەچ ئۇخلاش، سەھەردە تۇرماسلىق ئىنسان سالامەتلىكى ئۈچۈن ئىنتايىن زىيانلىق ئادەتتۇر.

كېچە سائەت ئۈچتىن بەشكىچە بولغان ئارىلىقتا قان ئېقىمىنىڭ كۆپ قىسمى ئۆپكىگە مەركەزلەشكەن بولىدۇ. ئۇ چاغدا سىز نېمە قىلىشىڭىز كېرەك؟ ئۇ چاغدا سىز ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىشىڭىز كېرەك. باغچىدەك، ئېتىزلىقتەك ھاۋاسى ساپ جايلاردا ئۇزۇن-ئۇزۇن نەپەس ئېلىپ، ئاندىن ئاستا-ئاستا قويۇپ بەرسىڭىز تولىمۇ ياخشى بولىدۇ.

ئەتىگەن سائەت بەشتىن يەتتىگىچە بولغان ئارىلىقتا قان ئېقىمىنىڭ كۆپ قىسمى قېلىن ئۈچەيگە توپلانغان بولىدۇ. بۇ چاغدا قانداق قىلىشى كېرەك؟ بۇ چاغدا ئاچ قورساققا ئىككى ئىستاكان ئىلمان قايناق سۇ ئىچىسىز، ئەتىگەندە ھېچ نېمە يەمەي تۇرۇپ ئىككى ئىستاكان ئىسسىق سۇ ئىچىش ئۈچەينى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ۋە يۇمشىتىش ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئەمما ئاچ قورساققا سوغاق سۇ ئىچىشكە بولمايدۇ. چۈنكى سوغاق سۇ ئۈچەينىڭ خىزمىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويىدۇ، قان ئايلىنىشىغا توسالغۇ بولىدۇ.

ئەتىگەن سائەت يەتتىدىن توققۇزغىچە بولغان ئارىلىقتا قان ئېقىمىنىڭ كۆپ قىسمى ئاشقازاندا بولغان بولىدۇ. بۇ چاغدا قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇ چاغدا ناشتا قىلىسىز. ئەتىگەندە ناشتا ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، ناشتا قىلماسلىق ياكى ناشتىنى مۇشۇ سائەتتىن كېچىكتۈرۈپ قىلىش تەن ساقلىقىغا ئىنتايىن زىيانلىقتۇر. بۇ زىياننى بىر كۈن ئىچىدە ئەڭ ئېسىل ۋە پايدىلىق غىزالارمۇ تولدۇرالمايدۇ. ناشتا قىلماسلىق خەتەرلىك كېسەللىكلەرگە يول ئاچىدۇ. سىزنىڭ ئەتىگەنلىك ناشتىڭىز شۇ بىر كۈنىڭىزنىڭ قانداق ئۆتۈشىنى بەلگىلەيدۇ. چۈنكى ئەتىگەندە ئاشقازىنىڭىزغا كىرگەن تائام سىزنىڭ جىسمانىي پائالىيىتىڭىز ئۈچۈن ئاساسلىق رول ئوينايدۇ. كۈچلۈك ئاشقازان يۇقىرى ئېنېرگىيە ۋە سۈپەتلىك خىزمەتنىڭ كېپىلىدۇر، كۈچلۈك ئاشقازان سەلبىي ھېسلارغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن زور كۈچ دېمەكتۇر. خۇددى ماشىنىڭىزغا قاچىلىغان بېنزىن قانچىلىك سۈپەتلىك بولسا ماشىنىڭىزنىڭ خىزمىتى ياخشى بولغاندەك، ئەتىگەندە ناشتىڭىز قانچىلىك ياخشى، مۇكەممەل ۋە قۇۋۋەتلىك بولسا سىزنىڭ بىر كۈنلۈك ئىشلىرىڭىزمۇ شۇنچىلىك سۈپەتلىك، نەتىجىلىك ۋە غەلىبىلىك بولىدۇ. بىزدە «قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ» دەيدىغان ماقال بار.

دېھقانلارنىڭ ياكى يېزىلاردا ياشايدىغانلارنىڭ تەن ساقلىق جەھەتتە شەھەرلىكلەرگە قارىغاندا ھەر تەرەپتىن ياخشى ئىكەنلىكى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. چۈنكى ئۇلار ئاخشىمى بالدۇر ئۇخلاپ، ئەتىسى سەھەر تۇرۇش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ بىئولوگىيەلىك سائەتلىرىگە رىئايە قىلىدۇ.

كىچىك ۋاقتىمىزدا تېلېۋىزور، ئىنتېرنېت دېگەن نەرسىلەر يوق ئىدى، قاتناش ۋاستىلىرى ھازىرقىدەك ئوڭاي ئەمەس ئىدى. كىشىلەر ئومۇمەن ئاخشىمى بۇرۇن يېتىپ، ئەتىسى سەھەر تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ زامانلاردا كىشىلەر قان بېسىمى، دىئابىت، راك دېگەن كېسەللىكلەرنى بىلمەيتتى. بىز ئىنسانلار ئاللاھ تائالا تەبىئەتكە بەلگىلىۋەتكەن تەبىئىي قانۇنىيەتكە خىلاپلىق قىلىپ، كېچىنى كۈندۈزگە، كۈندۈزنى كېچىگە ئايلاندۇرۇۋالدۇق، ھەرىكەت ئارقىلىق كۈچلىنىپ ۋە ياشىرىپ تۇرىدىغان بەدىنىمىزنى ھەرىكەتسىزلىك بىلەن كېسەل قىلىپ قويدۇق، ئاللاھ تائالا يول مېڭىشقا يارىتىپ بەرگەن پۇتلىرىمىز مېڭىشتىن مەھرۇم قىلىپ ھورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇق. بىز بۇ قىلمىشلىرىمىزنىڭ جازاسىنى ھەرخىل كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولۇش، ئىش- كۈچىمىزدە بەرىكەتسىزلىك بىلەن تارتىۋاتىمىز.

ياخشىلىق ياكى يامانلىق يەنىلا سىزنىڭ تاللىشىڭىزدۇر

بۇ ئالەمدە ھايات باشتىن ئاخىرى سىناقلارغا تولغان تاللاشلارغا باغلىق. چۈنكى ھەربىرىمىز كۈندىلىك ھاياتىمىزدا نۇرغۇنلىغان تاللاشلارغا ۋە تالايلىغان سىناقلارغا دۇچ كېلىمىز. بۇ تاللاشلاردىن ھەربىرى بىزنىڭ يا پەرىشتىلەرنىڭ يولىنى تاللاشقا ياكى شەيتاننىڭ يولىنى تاللاشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بىزنىڭ چوقۇم مۇشۇ ئىككى پىرقىنىڭ بىرىنى تاللايدىغانلىقىمىزدا قىلچە شەك يوق. بىز مەيلى پەرىشتىلەرگە ئەگىشىپ ياخشىلىقنى تاللايلى ياكى شەيتاننىڭ ئارقىسىغا كىرىپ يامانلىقنى تاللايلى، بىزنىڭ ھەربىر تاللىشىمىز ئۆزىمىزگە، ئائىلىمىزگە، ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرگە ۋە جەمئىيىتىمىزگە بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ بەزىدە ئىجابىي تەسىر بولسا، بەزىدە سەلبىي تەسىر بولىدۇ. بۇ بىزنىڭ تاللىشىمىزغا باغلىق ئىشتۇر. بۇ تاللاش بەزىدە ئىنتايىن قىيىن بولۇشى مۇمكىن. بىزنىڭ بەزىدە ئۆزىمىزگە پايدىلىق ۋە ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرگە مۇناسىپ كېلىدىغان شەكىلدە بىرەر ئىشنى قارار قىلىشتا ئىنتايىن قاتتىق چارچاپ كېتىدىغانلىقىمىز ئېنىقتۇر. ئەمما قارار قىلىشقا مەجبۇرمىز.

پەرىشتىلەرنىڭ تەرىپىدە تۇرۇپ ياخشىلىقنى تاللاش ھەر زامان قىيىن بولغاندەك، شەيتاننىڭ ئارقىسىغا كىرىپ يامانلىقنى تاللاش ھەر زامان ئوڭاي بولىدۇ. چۈنكى ئۆز نەپسىمىزنىڭ ئىستەكلىرىنى يېڭىپ، ئادالەتنى ۋە ھەقىقەتنى ئۆلچەم قىلىپ تۇرۇپ تاللاش ھەرگىزمۇ ئوڭاي ئىش ئەمەس. شۇنداقتىمۇ ئەگەر بىز ئەبەدىي سائادەت ۋە مەڭگۈلۈك خاتىرجەملىكنى خالىساق، چوقۇم شەيتاننى ۋە نەپسىمىزنى يېڭىپ، پەرىشتە تەرەپتە تۇرۇشقا ۋە ئالدى بىلەن ياخشىلىقنى تاللاشقا ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم.

پەرەز قىلايلىكى، مەسىلەن: سىز ئالدىراپ كېتىۋاتقان ۋاقتىڭىزدا بىرى ئالدىڭىزنى توسۇپ، سىزدىن يول سورىدى ياكى قىستىلاڭغۇلۇق يولدا بىر ماشىنا ئالدىڭىزنى توسۇۋالدى ياكى ئىش ئورنىڭىزدا باشلىقىڭىز سىزنى كىشىلەرنىڭ ئالدىدا قاتتىق نەنقىدلىدى ياكى قوشنىڭىز يولسىزلىق قىلىپ ئىشىك ئالدىڭىزغا ماشىنىسىنى توختىتىۋالدى ياكى بالكۇنىغا كىر يېيىپ ئۆستىڭىزگە كىرنىڭ سۈيىنى ئېقىتتى ياكى سىزدىن قەرز سورىغان ئادەم قەرزنىڭ ۋاقتى قەرەلى توشقاندىن كېيىنمۇ سىزگە قەرزىڭىزنى قايتۇرماي قۇرۇق گەپ ساتتى ياكى شۇنىڭدەك سىزنى قاتتىق غەزەپلەندۈرىدىغان ئىشلارغا ئۇچرىدىڭىز. بۇ ۋاقىتتا سىز ئىنتايىن قىيىن تاللاشلارغا دۇچ كېلىسىز. چۈنكى سىز بۇ چاغدا يا ئاچچىقىنىڭ كەينىگە كىرىپ ئۆزىڭىزگە پۇشايمان كەلتۈرىدىغان بىرەر قارارنى قىلىشقا مەجبۇر بولىسىز ياكى ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىپ، بۇ مەسىلىگە سوغۇق قانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىسىز. مۇشۇنداق جىددىي پەيتلەردىكى تاللاش سىزنى يا خاتىرجەملىككە ياكى پۇشايمانغا ئېلىپ بارىدۇ. تاللاش سىزدە، قارار قىلىش سىزدە. ئاچچىقنى يېڭىش، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش ۋە ئەقىل، مەنتىق بىلەن ئىش كۆرۈش ھەر زامان ئامانلىق ۋە خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلىدۇ. شەكسىزكى، بۇ كۈچلۈك ۋە ئىرادىلىك كىشىلەرنىڭ پەزىلىتىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «چېلىششتا رەقىبىنى يەڭگەن كۈچلۈك ئەمەس، ئاچچىقى كەلگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ھەقىقىي كۈچلۈكتۇر»[22] دەپ كۆرسەتكەن.

---

[22]ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

مىننەتسىز ياخشىلىق قىلىشنى ئۆگىنىڭ

دىنىمىزدا ھەرقانداق بىر ياخشىلىقنى پەقەت ئاللاھ رازىلىقىنى كۆزلەپ قىلىشقا، مۇكاپاتىنى ئاللاھتىن كۈتۈشكە بۇيرۇشنىڭ ھېكمىتى شۇ يەردىكى، قىلىنغان ياخشى ئىشلارنىڭ مۇكاپاتىنى ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچكىم تولۇق بېرەلمەيدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر ئىنسانىيەتنى ھۆرلۈككە ئېرىشتۈرۈش، زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش يولىدا ئىسسىق جانلىرىنى قۇربان قىلىدۇ، يەنە نۇرغۇن كىشىلەر نەچچە ئون يىللاپ ئىلىم تەھسىل قىلىدۇ، قالغان ھاياتىنى يەنە شۇ ئىلىمنى ئۆگىتىش يولىغا ئاتاپ كېچە-كۈندۈز ھارماي- تالماي ئىشلەيدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ پىداكارلىقىنىڭ مۇكاپاتىنى بېرەلەيدىغان زات پەقەتلا ئاللاھ تائالادۇر. چۈنكى ئىنسانلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان ياخشى ئىشلارنى مۇكاپاتلاشتىن ئاجىز، ھەتتا بەزىسى ئېتىراپ قىلىشنىمۇ خالىمايدۇ.

ۋەتەن ئۈچۈن جاننى پىدا قىلىش، ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن ئۆمۈرنى تەقدىم قىلىش قاتارلىق پىداكارلىقلار ناۋادا ئىنسانلارنىڭ تىلىدا داستان بولۇش، مەشھۇر بولۇش ۋە ئابرۇي قازىنىش ئۈچۈن قىلىنىدىغان بولسا ئىدى، بۇ پىداكارلىقلار ھەرگىزمۇ روياپقا چىقمىغان بولاتتى. چۈنكى بۇ ئىشلار مىننەتسىز قىلىش بىلەنلا نەتىجە بېرىدىغان ئۇلۇغۋار خىزمەتلەردۇر. بۇ پىداكارلىقلار ۋە بۇ خىزمەتلەر ئاللاھ تائالاغا يارىغان چاغدا، بۇ پىداكارلىقلارنى ۋە بۇ خىزمەتلەرنى قىلغان كىشىلەر مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى مۇسۇلمان ئەمەسلەردىن بولسۇن، ئاللاھ تائالا ئۇلارنى يا بۇ دۇنيادا ياكى ئاخىرەتتە ئەڭ كاتتا مۇكاپاتلار بىلەن مۇكاپاتلايدۇ. مەسىلەن: ئىنسانىيەتنى جاھالەتنىڭ ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن ئىمان ۋە ئىلىم- ئىرپانغا چىقىرىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ، خۇسۇسەن، بۇ يولدا كۆپ جاپا چەككەن نوھ، ئىبراھىم، مۇسا، ئىيسا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام قاتارلىق زاتلارنىڭ بۇ دۇنيادا نۇرغۇنلىغان ئىنسانلارنىڭ قەلبىدە سۆيگۈ- مۇھەببەت بىلەن يادلىنىپ تۇرغانلىقىغا، دۇئا-سالاملارنىڭ يوللىنىپ تۇرىدىغانلىقىغا، ئاخىرەتتىمۇ ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىدە بولىدىغانلىقىغا ئوخشاش، شۇنىڭدەك، توكنى ئىجاد قىلغان ئېدىسونغا ئوخشاش گەرچە مۇسۇلمان بولمىسىمۇ، ئىنسانىيەت ئۈچۈن كاتتا خىزمەتلەرنى قىلغان كىشىلەرنىڭ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن بۇ دۇنيادا مۇكاپاتلىنىپ نام-نىشانىسىنىڭ مەڭگۈلەشكەنلىكىگە ئوخشاش. بۇ كىشىلەرنىڭ مۇكاپاتىنى ئاللاھ تائالادىن باشقا بىرى بۇنداق مۇكەممەل دەرىجىدە بېرەلمەيدۇ. شۇڭا، ھەربىر ئىشنى ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ، مىننەتسىز قىلغان ئادەم چوقۇم پايدا تاپىدۇ.

كۆرۈۋاتىمىزكى، بىراۋغا ياخشىلىق قىلغان ئادەم، ياخشىلىقىنىڭ مۇكاپاتىنى ياخشىلىق قىلىنغۇچىدىن ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تائالانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن كۆپىنچە ۋاقىتتا باشقىلاردىن كۆرىدۇ. بەزى كىشىلەر باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقىنىڭ بەدىلىگە تىل-ئاھانەت ۋە غەيۋەت – شىكايەتتىن باشقىسىنى كۆرمەيدۇ. جەمئىيەتتە نۇرغۇن ياخشىلىق سۆيەر ئىنسانلار باركى، ئۇلار مۇشۇنداق تۇزكور،يۈزسىز ۋە ۋاپاسىز دۇنيادىمۇ، يەنىلا باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىش ۋە ياردەم سۆيەر ئەۋزەللىكىدىن ۋاز كەچمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار قىلغان ياخشىلىقىنىڭ مۇكاپاتىنى پەقەت جانابى ئاللاھتىن كۈتىدۇ.

ئەرەب ماقال تەمسىللىرىدە،« باشقىلارغا گۈل تارقاتقان كىشىنىڭ قولىدا گۈلنىڭ پۇرىقى قالىدۇ » دەيدۇ.

— دوستلىرىڭىزغا، خىزمەتداشلىرىڭىزغا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىڭىزغا ۋە قوشنىلىرىڭىزغا ئۇلارغا بىلدۈرمەي ياردەم قىلىڭ، كۆڭلىڭىزدە ئۇلاردىن بىرەر مۇكاپات ياكى مىننەتدارلىق كۈتۈش بولمىسۇن.

— ئاتىغان سەدىقىڭىزنى سىز تونۇمايدىغان موھتاجلارغا بېرىڭ، ئۇلارنىڭ ئىسمىنى ياكى ئادرېسىنى سورىماڭ . تۇغقانلارغا سەدىقە قىلىشنىڭ ھەم تۇغقانچىلىق رىشتىسىنى داۋاملاشتۇرغانلىق ھەم سەدىقە قىلغانلىق بولۇپ ئىككى ھەسسە ساۋاب بولىدىغانلىقىنىمۇ ئۇنتۇماڭ.

— بىرەر يېقىنىڭىزنى بېشىغا كەلگەن قىيىنچىلىقتىن قۇتقۇزۇپ قويۇڭ، ئەمما ئۆزىڭىزنى بىلدۈرمەڭ.

— زۇلۇمغا ئۇچرىغانلارغا ياردەم قىلىڭ، ھېچ ئىش قىلالمىسىڭىز ئۇلارنىڭ ئاۋازى بولۇڭ، ئۇلار ئۈچۈن دۇئا قىلىڭ.

— بىر ھەپتە ئىچىدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ خالىسانە ئىش قىلىپ قويۇڭ، ئەمما ئۇنى ھېچكىمگە دېمەڭ.

— بىر ئايدا بىر قېتىم بولسىمۇ بىرەر كېسەلنى زىيارەت قىلىڭ ۋە دوختۇرخانىلارنى كېزىپ چىقىڭ. شۇ چاغدا ئۆزىڭىزنىڭ قانداق كاتتا نېمەت ئىچىدە ئىكەنلىكىڭىزنى ھېس قىلىپ ئاللاھ تائالاغا چوڭقۇر شۈكۈر قىلىسىز.

سىز كۈچ-قۇۋۋىتىڭىزنى، ۋاقتىڭىزنى ۋە ئەقلىڭىزنى باشقىلارغا مىننەتسىز ياردەم قىلىش يولىدا سەرپ قىلسىڭىز، ئاللاھ تائالا سىزگە سىزنى قاتتىق كۈنلەردىن ساقلايدىغان زاپاس ئېنېرگىيە ئاتا قىلىدۇ، ئۆزىڭىزنى جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن كۈچلۈك ھېس قىلىسىز.

ياشىنىپ قالغان بىر جۈپ ئەر- ئايال قاتتىق جۇدۇنلۇق بىر كېچىدە مېھمان كۈتۈش ئىزدەپ يۈرۈپ، ئاخىرى شەھەرنىڭ چېتىدىكى بىر مېھمان كۈتۈشكە چۈشىدۇ ۋە بۇ سوغۇق كېچىدە ئىسسىققىنا ئارام ئالماقچى بولىدۇ. ئەمما مېھمانلارنى كۈتۈشكە مەسئۇل يىگىت مېھمان كۈتۈشتە بوش ھۇجرا قالمىغانلىقىنى ئەپسۇسلىنىش بىلەن ئۇلارغا يەتكۈزىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئوڭايسىزلانغانلىقىنى كۆرگەن يىگىت ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك كىچىك ھۇجرىسىنى ئېچىپ بېرىپ ئۇلارنى ئارام ئېلىشقا دەۋەت قىلىدۇ، ئاندىن ئۇلارغا كېرەكلىك خىزمەتلەرنى تەقدىم قىلىدۇ. ياشانغان ئەر-ئايال راھەت بىر شەكىلدە كېچىدە ئۆتكۈزۈپ، ئەتىسى يىگىت بىلەن خوشلىشىدۇ ۋە ئۇنىڭغا كۆپ رەھمەت ئېيتىپ،« سىز ياخشى بالا ئىكەنسىز، كېلەچەكتە چوقۇم بۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق بىر مېھمان كۈتۈشكە مۇدىر بولۇشقا لايىق ئىكەنسىز» دەپ گۈزەل تىلەكتە بولىدۇ.

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتىدۇ، ھېلىقى يىگىت ئۇلارنى ئۇنتۇمايدۇ، ئەمما ئۇ ياشانغان ئەر-ئايال يىگىتنى ئۇنتۇمىغان بولۇپ، ئۆزلىرى ئامېرىكىنىڭ نيۇيورك شەھرىدە، كاتتا بىر مېھمان كۈتۈش سالغاندىن كېيىن، دەرھال ھېلىقى يىگىتنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇنى شۇ مېھمان كۈتۈشكە مۇدىر قىلىپ تەيىنلەيدۇ. ئۇلار مېھمان كۈتۈشنى ئۆز فامىلىيەسىدە «ۋىلىيام ۋالدورف ئاستۇر مېھمانخانىسى» دەپ ئاتايدۇ. ھېلىقى يىگىت جورج بولدىن 23 يىل شۇ مېھمان كۈتۈشتە مۇدىر بولۇپ، ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ.

ھېچقانداق مىننەتدارلىق ياكى مۇكاپات كۈتمەستىن، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش بىزنى ماددىيلىق بويۇنتۇرۇقىدىن ئازاد قىلىپ، تەرىپلەپ بولغۇسىز دەرىجىدە بەخت-سائادەت تۇيغۇسى ئاتا قىلىدۇ.

شۇڭا، سىز كىشىلەرگە مىننەتسىز ياخشىلىق قىلىڭ، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى سىز تەسەۋۋۇر قىلمىغان دەرىجىدە كۆرىسىز، ئىلاھىي شەپقەت سىزنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ خەتەرلىرىدىن ساقلايدۇ.

ئەپۇچانلىق كۆچلۈكلەرنىڭ خىسلىتىدۇر

ئىنسانلارنىڭ تۈرلۈك قوزغاتقۇچىلارغا تاقابىل تۇرۇش دەرىجىسى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزىلەر ئاددىي ئىشلار ئۈچۈنمۇ نادانلىق قىلىپ قويىدۇ، بەزىلەر بولسا ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر تەپەككۇرى ۋە ئېسىل ئەخلاقى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى بىلىدۇ ۋە تۈرلۈك قىيىنچىلىقلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدۇ. ئادەم كامالەتكە يەتكەنسېرى كۆڭلى – كۆكسى كەڭ بولىدۇ. ئەپۇچان بولىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، خاتالىقلىرىنى كەچۈرىدۇ. تەنتەكتىن بىرى ئۇنىڭغا ئازار بەرگىلى تۇرسا، ئۇ خۇددى يولدا ئويناۋاتقان سەبىي بالىلارنىڭ ئۆزىگە تاش ئاتقىنىغا قارىغان پەيلاسوپقا ئوخشاش ئېگىز چوققىدىن پەسكە قارايدۇ.

كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرگەن چاغدا غەزەپ بەزىلەرنى ساراڭ بولۇش دەرىجىسىگە ئېلىپ بارىدۇ. ھەتتا ئۆزلىرىنى قان تۆكمىگىچە ئاقلانمايدىغان دەرىجىدە ھاقارەتكە ئۇچرىغانلىقىنى ھېس قىلىشتەك ئېغىر ئەھۋالغا قالىدۇ. ئەمما ئۇ ئەخلاقىي پەزىلەتلەرنىڭ قورغانلىرى ئىچىدە ئۆزىنى مۇھاپىزەت قىلسا، بۇنچىلىك ئېغىر ھالغا يېتىپ قالمايدۇ.

باشقىلارنى كەچۈرەلەيدىغان ئىنسان راستتىنلا كۈچلۈك ۋە ئىرادىلىك ئىنساندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مەنىنى بايان قىلىپ: «چېلىششىتا يەڭگەن كۈچلۈك ئەمەس، بەلكى ئاچچىقى كەلگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالغان كۈچلۈكتۇر» دەپ كۆرسەتكەن. كەچۈرۈش ۋە ئەپۇ قىلىش كۆڭلىمىزنى راھەتلەندۈرىدىغان، بىزنى بىئاراملىقتىن ۋە ئەلەمدىن ئازاد قىلىدىغان بىر خىسلەتتۇر. باشقىلارنى كەچۈرگەن ئادەم كۆڭلىدە ساقلاپ كەلگەن ئاچچىقتىن خالاس بولىدۇ، غەزەپ، نەپرەتتىن ئازاد بولىدۇ، كەچۈرۈش ئارقىلىق تارلىقتىن كەڭرىلىككە، ئازابتىن راھەتكە چىققاندەك بولىدۇ. چۈنكى بىز باشقىلارنى ئەپۇ قىلغان ۋاقتىمىزدا، ئالدى بىلەن ئۆزىمىز ئۈچۈن قورقۇنچنىڭ ئورنىغا سۆيگۈنى، ئاداۋەتنىڭ ئورنىغا كەڭ قورساقلىقنى تاللىغان بولىمىز. بۇ بىزنىڭ مەنىۋى ۋە جىسمانىي ساقلىقىمىز ئۈچۈن ئەلۋەتتە پايدىلىق چارىدۇر. ئەگەر بىز كەچۈرمىگەندە ئۆزىمىزنى نەپرەت ئىچىگە مەھبۇس قىلىۋالغان بولىمىز. چۈنكى ئەپۇ قىلماسلىقنى قارار قىلىش دېگەنلىك ئۆزىمىزنى ئازابلاشنى داۋاملاشتۇرۇشقا رازى بولۇش دېگەنلىكتۇر. كەچۈرۈش ئۆتمۈشنىڭ دەرد- ئەلەملىرىنى دىلىمىزدىن ئۆچۈرۈپ تاشلىغانلىق، ئۆزىمىز تاللىۋالغان غەزەپ، نەپرەتنىڭ كىشەنلىرىدىن ئۆزىمىزنى ئازاد قىلغانلىق ۋە كۆڭۈل خۇشاللىقىمىزنى قايتۇرۇپ كەلگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئەزىيەتكە ئۇچرىغان كىشىلەر كۆپ ھاللاردا ئۆچىنى ئالالمىغانلىقى ئۈچۈن، قاتتىق بىئاراملىقتا، غەزەپ، نەپرەتكە ۋە پىسخىكا جەھەتتىن ئېغىر قالايمىقانچىلىقتا مۇپتىلا بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۆزلىرىگە يامانلىق قىلغانلارنى كەچۈرۈۋەتكەندە، تاغدەك ئېغىر بىر يۈكتىن خالاس بولغاندەك راھەتلىنىپ قالىدۇ، تەن ساقلىقىنى ساقلاپ قالىدۇ. كەچۈرۈشنىڭ پايدىسى ئاۋۋال ئۆزىمىزگە بولىدۇ، چۈنكى بىز كەچۈرۈش ئارقىلىق روھىمىزنىڭ ساپلىقىنى، كۆڭلىمىزنىڭ ئارامىنى قايتۇرۇپ كەلگەن ۋە بىئاراملىقتىن قۇتۇلغان بولىمىز.

سىز غەزەپ، نەپرەتكە كۆمۈلۈپ تۇرۇپ ھەرگىزمۇ ئۆزىڭىزنى بەختلىك ھېس قىلالمايسىز ۋە كۆڭلىڭىزنى خوش تۇتالمايسىز. ئەكسىچە، سىز ئاشۇ ئاداۋەتتىن ۋە ئاشۇ ئاچچىقتىن قۇتۇلغان ۋاقتىڭىزدا، ئاندىن پاكىز ھاۋادىن بىر ئوبدان نەپەس ئالغاندەكلا راھەتلىنىپ قالىسىز.

باشقىلارنى كەچۈرۈش كۆچلۈكلەرنىڭ خىسلىتى، ياخشىلارنىڭ ئادىتى، ئەقىللىقكىشىلەرنىڭ تەدبىرى، ئاللاھ تائالانىڭ مۇھەببىتىگە سازاۋەر بولىدىغان مۇئمىنلەرنىڭ ئەخلاقىدۇر.

مۇۋەپپەقىيەتكە ئەمەس، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشكە تىرىشىڭ

تەربىيە مۇتەخەسسىسلىرى شۇنى تەكىتلەيدۇكى، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ ئەڭ تېز ۋە ئەڭ كاپالەتلىك يولى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشتۇر. دۇنيادا كاتتا مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قازانغان مەشھۇر شەخسلەرنىڭ ھاياتى ھەققىدە ئىزدەنگەن ئادەم ئۇلارنىڭ ئومۇمەن ئۆزىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرگەنلىكىنى ۋە ئىشنى كىچىكتىن باشلىغانلىقىنى بايقايدۇ. چۈنكى مۇۋەپپەقىيەت نەتىجىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىگە ئەمەس، داۋاملاشتۇرۇشقا، ئاخىرقى نىشانغا ئەمەس، ھاياتىمىزنىڭ ئاخىرىغا قەدەر داۋاملىشىدىغان مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك ئىشتۇر.

يازغۇچىلاردىن بىرى ئۆزىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قىسسىسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن دەسلەپتە يۇرتىمىزدىكى مەلۇم بىر گېزىتكە ماقالە يېزىشقا باشلىغان چېغىمدا، ئۇلارنىڭ كۈچلۈك قوللىشىغا ئېرىشىش نىيىتى بىلەن تۆت كۈن ئىچىدە يىگىرمە ماقالە يېزىپ ئەۋەتىشكە ۋەدە قىلدىم. ئەمما ئون بەش ماقالىنى پۈتتۈرۈپ چىقىشىم ئۈچۈن ئالتە ھەپتە ۋاقتىم كەتتى ۋە ناھايىتى چارچاپ كەتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇسلۇبىمنى ئۆزگەرتىپ، ھەر كۈنى بىر ماقالە يېزىش ئادىتىنى يېتىلدۈردۈم. بۇ ئىش ماڭا دەسلەپتە بەك ئاز ۋە بەك ئاددىي كۆرۈندى. ئەمما بۈگۈن كومپيۇتېرىدىكى ئارخىپىمغا قارىسام سەككىز مىڭ پارچىدىن ئارتۇق ماقالە يېزىپ بولۇپتىمەن. بۇنىڭدىن بىلدىمكى، غەلىبىلىك ئىش ئاز-ئازدىن قىلىش ۋە ئۇنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇش ئىكەن».

بۇ تەجرىبە بىزگە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ غېمىنى قىلماستىن، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شۇڭا، سىز قولغا كەلتۈرمەكچى بولغان نەتىجىنىڭ غېمىنى قىلماي، ئاشۇ نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن سالماقلىق بىلەن قەدەم بېسىڭ. مەسىلەن: لاياقەتلىك بىر بەدەنگە ئىگە بولماقچى بولسىڭىز، ئۇنىڭ غېمىنى قىلماستىن، ھەر كۈنى يېرىم سائەت بەدەن چېنىقتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىڭ. ئەگەر سىز قۇرئان كەرىمنى تولۇق يادلىماقچى بولسىڭىز، ئىشنى ھەر كۈنى بىر بەت ياكى يېرىم بەت قۇرئان يادلاشتىن باشلاڭ. ئەگەر سىز بىرەر چەتئەل تىلىنى ئۆگەنمەكچى بولسىڭىز، سىز ئىشنى ھەر كۈنى بەش، ئون سۆزلۈك يادلاشتىن باشلاڭ. ۋاقىت ناھايىتى تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ، سىز ئادەت قىلىۋالغان ئىشلىرىڭىز كۈندىن كۈنگە كۆپىيىپ ماڭىدۇ. بىر كۈنى قارايدىغانلا بولسىڭىز ئاشۇ كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان كۈندىلىك ئادەت ئارقىلىق قانچىلىك چوڭ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىڭىزگە ئۆزىڭىزمۇ ئىشەنمەي قالىسىز. ئىشلارنى ئاز-ئازدىن داۋاملاشتۇرۇش ھاياجان كەلگەندە جىق بىر ئىشلارنى قىلىپ قويۇپ، قالغان چاغلاردا ئۇخلاپ قالغاندىن كۆپ ياخشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىشلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئاز بولسىمۇ داۋام قىلىنغىنىدۇر» دېگەن كۆرسەتمىسى نېمىدېگەن ھېكمەتلىك-ھە!

ھەقىقىي مۇۋەپپەقىيەت نەتىجىنىڭ كۆلىمى ھەققىدە باش قاتۇرۇش ئەمەس، بەلكى ئاز بولسىمۇ، كۈندىلىك مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ئىكەن. قۇرئان كەرىمنى تولۇق يادلاش ياكى سەككىز مىڭ پارچە ماقالە يېزىپ بولۇش ۋە ياكى چەتئەل تىللىرىدىن بىر قانچىسىنى ئۆگىنىش ھەققىدە ئويلىنىش كۆپىنچە ھاللاردا ئادەمنى ئۈمىدسىزلىككە ئېلىپ بېرىشى ۋە بۇ ئىش مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك بىلەن

خۇلاسىلىنىشى مۇمكىن. ئەمما نەتىجە ھەققىدە باش قاتۇرۇشنىڭ ئورنىغا، ئىشنى ئاز-ئازدىن داۋاملاشتۇرۇش ئادەمنى تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز نەتىجىلەرگە ئېرىشتۈرىدىكەن. بۇ ئىشلار كۆزگە كۆرۈنمەيلا ۋۇجۇدقا چىقىپ قالىدىكەن. بىزدە «تاما، تاما كۆل تولا» دەيدىغان ھېكمەت بار. ئەرەبلەر «داۋاملاشقان ئاز ئىش داۋام قىلالمىغان چوڭ ئىشتىن ياخشىدۇر» دەيدۇ.

كېچە-كۈندۈزدىكى يىگىرمە تۆت سائەت ۋاقىت ھەرگىزمۇ ئاز ۋاقىت ئەمەس. ئەمما بۇ ۋاقىت ناھايىتى تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ، بىر ئىش قىلسىڭىزمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، ھېچ ئىش قىلمىسىڭىزمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. سىز تىرىكچىلىك قىلىش، ناماز، زىكىر ۋە دۇئا قاتارلىق ئىبادەتلەرنى ئورۇنداش، ئارام ئېلىش، تائاملىنىش قاتارلىق كۈندىلىك زۆرۈر ئىشلىرىڭىزنى جايىدا ئېلىپ بارغاننىڭ سىرتىدا، بىر سائەت ۋاقتىڭىزنى چىقىرىپ، بۇ بىر سائەتلىك ۋاقىت ئىچىدە بىر قانچە ئىشنى قىلىمەن دېسىڭىزمۇ ئەلۋەتتە قىلالايسىز. ياكى تۆۋەندىكى ئىككىلا ئىشنى قىلماقچى بولۇڭ:

— يېرىم سائەت قۇرئان يادلاش ياكى تەكرارلاش،

— يېرىم سائەت بەدەن چېنىقتۇرۇش ياكى مېڭىش.

بۇ ئىشلارنى داۋاملاشتۇرۇپلا كېتەلىسىڭىز، ئەلۋەتتە ھەر ئىككىلىسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايسىز. مەن بۇ يەردە روھىي ۋە جىسمانىي ساغلاملىقىمىزنىڭ كاپالىتى بولغان ئىككى مىسال كەلتۈردۈم. چۈنكى قۇرئان كەرىمنى ئوقۇپ تۇرۇش ۋە مەنىسىگە ئەمەل قىلىش بىزنىڭ روھىي ساغلاملىقىمىزنى ساقلىسا، بەدەن چېنىقتۇرۇش جىسمانىي ساغلاملىقىمىزنى ساقلايدۇ. مۇئمىن ئادەم بۇ ئىككىسىگە ئوخشاشلا موھتاج.

يىگىرمە تۆت سائىتىڭىز ئىچىدىكى بۇ بىر سائەت سىز ئۈچۈن سىزنىڭ ھېچقانداق ئىشىڭىزغا تاقاشمايدۇ. سىز بۇ بىر سائەتنى قاتناش زىچلىقىدا يوللاردىمۇ ئۆتكۈزۈۋېتىسىز، يانفونغا قاراش بىلەنمۇ ياكى تېلېۋىزور كۆرۈش بىلەنمۇ ھېس قىلماي ئۆتكۈزۈۋېتىسىز. ئەمما سىز مۇشۇ بىر سائەتتىن پىلانلىق ھالدا پايدىلانغىنىڭىزدا، كېيىن ئۆزىڭىزمۇ ئىشەنمەي قالغۇدەك دەرىجىدە نەتىجە يارىتالايسىز. بىر قانچە يىلدىن كېيىن قارىسىڭىز، تېنىڭىزنىڭ ساغلام ھالدا داۋام قىلىۋاتقانلىقىنى، قۇرئان كەرىمنى تولۇق يادلاپ بولغانلىقىڭىزنى كۆرىسىز. مانا بۇ مۇۋەپپەقىيەتتۇر.

مەن تەجرىبە قىلىپ باقتىمكى، ناماز شام بىلەن خۇپتەن ئارىسىدىكى بىر يېرىم سائەتلىك ۋاقىتتىن نېمىگە ئېرىشكەنلىكىمنى بىلمەيدىكەنمەن. بۇ ۋاقىت ئومۇمەن، ئۆيدە بالىلار بىلەن ئولتۇرۇش، كىتاب ۋاراقلاپ قويۇش، خەۋەر كۆرۈش، يانفونغا قاراش بىلەن مەنىسىزلا ئۆتىدىكەن. بىر كۈنى ناماز شامدىن كېيىن مەسجىدتىن ئۆيگە قايتماي ناماز خۇپتەنگىچە ئولتۇرۇپ باقتىم، ئەسلىدە بۇ ئاز ۋاقىت ئەمەس ئىكەن. شۇ ۋاقىت ئىچىدە ئالدىرىماي ئىككى پارە قۇرئان ئوقۇپ بولۇپتىمەن يەنە تېخى سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ نۇرغۇن ئىشلار ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئۈلگۈرۈپتىمەن. دېمەكچىمەنكى، ئەگەر بىز ۋاقىتتىن پىلانلىق پايدىلىنىشنى بىلسەك، ئاز ۋاقىتتا نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىۋالغىلى بولىدىكەن.

مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى قانداق يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ؟

مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ئاۋۋال ئۆزىمىزنى مۇۋەپپەقىيەتنىڭ كىچىكتىن باشلىنىدىغانلىقىغا ۋە ئىزچىللىقنىڭ ئەھمىيىتىگە قايىل قىلىشىمىزغا باغلىقتۇر. تۆۋەندە، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئادىتىنى قانداق يېتىلدۈرۈشكە ياردەم بولىدىغان بەزى تەۋسىيەلەرنى سۇنىمىز.

1. تەدرىجىيلىك يولىنى تۇتۇڭ

ھاياتىڭىزنى تېزلا ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنماڭ. چۈنكى كۆنۈپ قالغان ئادەتلەرنى بىر كېچە- كۈندۈزنىڭ ئىچىدە ئۆزگەرتىپ بولغىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭغا ۋاقىت ۋە سەۋرچانلىق كېتىدۇ. ئىشنى دەسلەپتە ئاز-ئازدىن باشلاڭ، سىزگە مالاللىق يەتمەسلىكى ئۈچۈن باشتا ئۆزىڭىزنى ئىشقا ئۇرۇپ كەتمەڭ. ئەرەبلەردە «قاچان يېتىپ بېرىش مۇھىم ئەمەس، مۇھىم بولغىنى يېتىپ بېرىشتۇر» دەيدىغان ھېكمەت بار، شۇبويىچە ئىش قىلىڭ.

2. مۇئەييەن ئىشقا مەركەزلىشىڭ

ھەممە ئىشنى بىرلا ۋاقىتتا قىلغىلى بولمىغاندەك، ياخشى ئادەت يېتىلدۈرۈشنىمۇ بىر-بىرلەپ قىلىش كېرەك. مەسىلەن: سىز كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرمەكچى بولسىڭىز، بارچە ھىممىتىڭىز شۇنىڭغا مەركەزلىشىشى، كىتاب ئوقۇش ئۈچۈن مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلەپ، ئۇنىڭغا قەتئىي رىئايە قىلىشىڭىز شەرت.

3. ھەمراھ تېپىۋېلىڭ

بىرەر ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ئۆزىڭىزگە بىرەر ھەمراھ تېپىۋالسىڭىز، شۇ ئىشنى داۋاملاشتۇرۇشقا ۋە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا ياردەمچى بولىدۇ. چۈنكى ئۇ چاغدا سىلەر بىرىڭلارنى رىغبەتلەندۈرىسىلەر، كۆڭلىڭىز خالىمىغان كۈنلەردىمۇ ھەمراھىڭىزنىڭ زورى بىلەن بولسىمۇ ئۇنى داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇر بولىسىز.

4. مۇكەممەلشۇناس بولۇۋالماڭ

ئۇرۇنۇشلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنالماسلىقىڭىز مۇمكىن. شۇڭا، ھەممىدە نەتىجە قازىنىشىم كېرەك دەپ ئۆزىڭىزگە قاتتىق تەلەپ قويىۋالماي، قولىڭىزدىن كەلگەنچە، ئىقتىدارىڭىزنىڭ يېتىشىچە تىرىشچانلىق كۆرسىتىش سىزنىڭ ۋەزىپىڭىزدۇر، مۇۋەپپەقىيەت ئاللاھ تائالادىندۇر.

5. ئۆزىڭىزگە ۋەدە بېرىڭ

ئىنسان نەپسى راھەتكە مايىل بولغانلىقتىن، پىلان تۈزۈپ مۇنتىزىم ئىش قىلىشنى ۋە قائىدىلەرگە رىئايە قىلىشنى ياقتۇرمايدۇ. ئەمما سىز ئۆزىڭىزگە ۋەدە بەرسىڭىز ۋە ئۆزىڭىزگە قەتئىي خىيانەت قىلماسلىقىڭىز كېرەكلىكىنى قايتا-قايتا تەكرارلىسىڭىز، بۇ ئىشنى تەرك ئەتمەي داۋاملاشتۇرالايسىز.

كىچىك ئىشلاردىن خۇشال بولۇشنى ئۆگىنىۋېلىڭ

ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا خۇشاللىقنىڭ ئامىللىرىنى ئۆگىتىپ: (وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ) «رەببىڭنىڭ نېمىتىنى ئاغزىڭدىن چۈشۈرمە»[23] دەپ تەلىم بەرگەن. ئىنسان ھەربىر تىنىقىدا ۋە ھەربىر لەھزىدە ئاللاھ تائالانىڭ سانسىزلىغان نېمەتلىرى بىلەن ئورالغان ھالدا ياشايدۇ. مەسىلەن: ئەتىگەندە ئورنىڭىزدىن ساق- سالامەت تۇرغىنىڭىز بىر نېمەت، ساپ ھاۋادىن ئەركىن نەپەس ئالالىغىنىڭىز بىر نېمەت، پۇت-قولىڭىزنى خالىغانچە ھەرىكەت قىلدۇرالىغىنىڭىز بىر نېمەت، كۆڭلىڭىز ئىشتىھا قىلغان تائاملاردىن يېيەلىگىنىڭىز بىر نېمەت. يەنە قانچىلىغان نېمەتلەر...

ئۇنتۇپ قالماڭ، ياتاقتىن تۇرالمايدىغان، راھەت نەپەس ئالالمايدىغان، ماڭالمايدىغان، خالىغان نەرسىسىنى يېيەلمەيدىغان ئىنسانلار بار. سىز بۇلارنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرگەن ۋاقتىڭىزدا، ئۆزىڭىزنىڭ قانچىلىك كاتتا نېمەتلەر ئىچىدە ئىكەنلىكىنى بىلىسىز. دېمەك، ئىنساننىڭ خۇشاللىق ۋە ھۇزۇر-ھالاۋەتلىك بىر ئەتىگەننى باشلىشى ۋە كۈن بويى شۇنداق خۇشاللىق ئىچىدە ياشىشى ئۈچۈن، ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىنى ئەسلىشى يېتەرلىكتۇر.

ئەتراپىمىزدىكى كىچىك ئىشلاردىن خۇشاللىق ھېس قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان چېغىمىزدا، بەختسىزلىك بىزگە يولىيالمايدۇ، ھاياتنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىرى ۋە ئەگرى-توقاي يوللىرى بىزنى بىئارام قىلالمايدۇ، ھۇزۇرىمىزنى بۇزالمايدۇ. كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزنىڭ ھەربىر تەرىپىدە بىزنى خۇشال قىلىدىغان ئىشلار ۋە كۆرۈنۈشلەر چىقىپ تۇرىدۇ. ئادەتتە بىزگە كۆزگە ئىلمايدىغان ئاددىي ئىشلار بىزنى خۇشال قىلالىشى مۇمكىن. شۇڭا ئۆزىمىزنىڭ سائادىتىنى ئۆزىمىز يارىتىشىمىز، ھېچكىمگە ۋە ھېچ نەرسىگە بىزنىڭ سائادىتىمىزنى بۇزۇشقا يول قويماسلىقىمىز لازىم.

ئۆتمۈشنىڭ ھەسرەتلىرى، كېلەچەكنىڭ غەملىرى بىزنى بىئارام قىلماسلىقى لازىم. ئۆتمۈش ئۆتۈپ كەتتى، كېلەچەك تېخى يېتىپ كەلمىدى، ئەمما ھازىرىمىز ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ. بىز ھازىرىمىز ۋە مۇشۇ كۈنىمىز ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتسەك يېتەرلىكتۇر. بىر كۈنىمىز ئىچىدە بىزنى خۇشال قىلىدىغان، كۆڭلىمىزنى ئاچىدىغان كىچىك ئىشلارنى ئىزدىشىمىز لازىم. ئاللاھ تائالا بىزنى بەختسىزلىككە ئەمەس، بەختلىك ياشاشقا ياراتقان.

ئېيتىلىشىچە، مەلۇم بىر مەھەللىدە گۈل سېتىش دۇكىنىنىڭ خوجايىنى،تەلەپكە ئاساسەن تەييارلىغان گۈللەرنى ئىگىسىگە ئۆزى يەتكۈزۈپ بېرىشنى ئادەت قىلىۋالغان ئىكەن؛ كىشىلەر خۇجايىندىن: «سىزنىڭ شۇنچىلىك كۆپ ئىشچىلىرىڭىز بار تۇرۇقلۇق، گۈللەرنى ئۆزىڭىز يەتكۈزۈپ بېرىشكە نېمە ھاجەت بار؟» دەپ سورىغاندا ،ئۇ: «مەن خېرىدارلارنىڭ گۈلنى قولۇمدىن ئالغان چېغىدىكى خۇشاللىقىنى كۆرۈپ ھۇزۇر ئېلىش ئۈچۈن شۇنداق قىلىمەن. چۈنكى مەن ئۇلارنىڭ چىرايىدىكى خۇشاللىقنى كۆرگەن چېغىمدا روھىم خۇشاللىققا تولىدۇ. بۇ مەن ئۈچۈن دۇنيانىڭ خەزىنىلىرىدىن قىممەتلىكتۇر» دەپ، جاۋاپ بەرگەن ئىكەن.

---

[23] زۇھا سۈرىسى.

ئەتىگەن ئۇيقۇمىزدىن تۇرغىنىمىزدا، «ئاللاھقا شۈكرى» دەپ تۇرساق ۋە مۇشۇ كۈنىمىزنىڭ خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتۈشىنى، ئالدىمىزغا چىقىدىغان ھەرقانداق بىر قىيىنچىلىقنى ھاياتلىقنىڭ تەقەززاسى دەپ رازىلىق بىلەن قوبۇل قىلىشنى كۆڭلىمىزگە پۈكۈدىغان بولساق، كۈنىمىزنىڭ ھۇزۇرلۇق ئۆتۈشىنى نىسبەتەن كاپالەتلەندۈرگەن بولىمىز. چۈنكى بەختلىك ياشاش بىزنىڭ قارارىمىز بولغاندەك، غەزەپلىنىشمۇ بىزنىڭ قارارىمىز. سائادەتنى تاللاش بىزنىڭ ئىختىيارىمىزدىكى بىر ئىش. شۇڭا بىز ھاياتىمىزدىن سائادەتنىڭ باشاقلىرىنى ئورىشىمىز ئۈچۈن ئۇنىڭغا رازىمەنلىكنىڭ ۋە مىننەتدارلىقنىڭ ئۇرۇقلىرىنى تىكىشىمىز لازىم. خۇشاللىقىمىزنى كىچىك ۋە ئاددىي ئىشلاردىن تېپىشنى ئۆگىنىش ناھايىتى مۇھىم ئىكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بىرەر مۇسۇلماننىڭ يۈزىگە تەبەسسۇم بىلەن قاراشقا چاغلىق ئىش بولسىمۇ، ھېچقانداق بىز ياخشى ئىشنى ئاددىي سانىما»[24] دەپ تەلىم بەرگەن. يەنە مۇنداق دېگەن: «ئىنسان بەزىدە ئويلىمايلا بىرەر ياخشى گەپنى قىلىدۇ، ئاللاھ ئۇنى شۇ گېپى بىلەن يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە كۆتىرىدۇ»[25] دېگەن. بەزىدە بىرەر ئېغىز ياخشى سۆزىمىز ياكى بىرەر ئاددىي ئەمەلىمىز سەۋەبلىك جەننەت ئەھلى بولۇپ كېتىشىمىز مۇمكىن. قايسى ئەمەلنىڭ ۋە قايسى سۆزنىڭ بىزنى جەننەتكە ئەلىپ كىرىدىغانلىقىنى بىلمەيمىز. شۇڭا، ھاياتىمىزدىكى كىچىك ئىشلارنىمۇ ئاددىي ساناپ قالماسلىقىمىز لازىم. چۈنكى ھەدىسنىڭ روھىغا ئاساسلانغاندا، نۇرغۇن كىشىلەرنى جەننەتكە ئېلىپ كىرىدىغان نەرسە چوڭ ۋە كاتتا ئەمەللەر ئەمەس، بەلكى كىچىك ۋە ئاددىي ئەمەللەردۇر. بىر بۇزۇق ئايالنىڭ ئۇسساپ كەتكەن بىر ئىتنى سوغىرىپ قويغانلىقى سەۋەبلىك گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىپ، جەننەتتى بولۇپ كەتكەنلىكىگە ئوخشاش.

سائادەتنىڭ ۋە خۇشاللىقنىڭ پۇرسەتلىرى ھەر زامان ئەتراپىمىزدا كېزىپ يۈرىدۇ، ئەمما بىز ئۇنىڭغا دىققەت ئېتىبارىمىزنى بەرمەيمىز . سائادەت ھەممىمىزنىڭ ئىشىكىنى قاقىدۇ، ئۇ بىزنىڭ باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل ئىكەنلىكىمىزنى كۆرگەن ھامان بىزدىن يىراقلاپ كېتىدۇ. ئابراھام لىنكولىن مۇنداق دېگەن ئىكەن: «ئىنسان سائادەت ئۈچۈن قانچىلىك ھازىر بولسا شۇنچىلىك سائادەت ھېس قىلىدۇ. ئەگەر سىز بۈگۈننى ھاياتىڭىزدىكى ئەڭ ئەۋزەل كۈن دەپ بىلمىسىڭىز، بەلكىم ھاياتىڭىزدىكى ئەڭ ئەۋزەل كۈندىن قۇرۇق قېلىشىڭىز مۇمكىن.»

24 ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

25 ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

رەھىم – شەپقەت ئاللاھنىڭ ئەڭ بۈيۈك قانۇنىدۇر

ئاللاھ تائالانىڭ دىنى، ئەزەلدىن رەھىم – شەپقەتنى يادرو قىلغان ۋە بارلىق مەخلۇقاتلارغا رەھىم-شەپقەت قىلىشقا چاقىرغان ئۇلۇغ دىندۇر. پۈتۈن پەيغەمبەرلەر دۇنياغا رەھىم-شەپقەتنى يېيىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن. ئاللاھ تائالا بىزنىڭ ئۆلگىمىز ۋە يولباشچىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قارىتىپ: (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) «بىز سېنى پەقەت ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپلا ئەۋەتتۇق»[26] دەيدۇ. بۇ ئايەتتىكى «ئالەملەر» سۆزى ئىنسانلار ئالىمىدىن مۇسۇلمان، كاپىر، تەقۋادار، گۇناھكار ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغىنىنىڭ سىرتىدا، ھايۋاناتلار ئالىمى، ئۇچارلىقلار ئالىمى، ھاشاراتلار ئالىمى... دېگەندەك پۈتۈن ئالەملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن پەقەت رەھمەت بولۇپلا ئەۋەتىلدىم»[27] دېگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانىيەتكە جۈملىدىن پۈتۈن ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن بولسىمۇ، لېكىن جانابى ئاللاھنىڭ بۇ كاتتا رەھمىتىنى قوبۇل قىلمىغانلىقتىن رەھىم _ شەپقەت دېگەنلەرنى بىلمەيدىغان، ھەر نەرسىنى ماددىغا باغلايدىغان، مەنىۋى قاششاقلىق دەۋر سۈرگەن جەمئىيەتلەردە ياشاشتىن زېرىكىپ كەتكەن نۇرغۇن ئىنسانلار مەۋجۇت، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئىچىدە بۇ بۇرۇقتۇم دۇنيادا ياشاشتىن ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرۈپ، ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش يولىنى تۇتقانلارمۇ يوق ئەمەس. ئەمما ئاللاھ تائالانىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن ئىبارەت كاتتا رەھمىتىنى قوبۇل قىلغانلار ماددىي جەھەتتە ئۇنچىۋالا باي بولۇپ كەتمىسىمۇ، مەنىۋى جەھەتتە دۇنيانىڭ ئەڭ چوڭ بايلىرىدۇر. مەلۇمكى، بەخت _ سائادەت ماددىي بايلىقتا ئەمەس، بەلكى كۆڭۈلنىڭ بايلىقىدىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقىقەتنى بايان قىلىپ: «ھەقىقىي بايلىق پۇل _ مالنىڭ كۆپلۈكىدە ئەمەس، بەلكى كۆڭۈلنىڭ بايلىقىدۇر»[28] دېگەن.

مۇسۇلمانلار بۇ رەھمەت سايىسىدا، ئۆزلىرىنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى، ھاياتنىڭ غايىسى نېمە ئىكەنلىكىنى ۋە ئاخىرى نەگە بارىدىغانلىقىنى بىلگەن كىشىلەر بولۇپ، ئۇلاردا غەربلىكلەردە بولمىغان قىممەتلىك نەرسىلەر باردۇر. مەسىلەن: ئىنسانلارنىڭ ئۆزىمۇ بەختلىك ۋە باشقىلارنىمۇ بەختلىك قىلالىشىغا كاپالەت قىلىدىغان نەرسىلەردىن ئىمان _ ئىنساب ، شەرم _ ھايا ، رەھىم _ شەپقەت، سەۋر _ قانائەت قاتارلىق قىممەتلىك بايلىقلارنى مۇسۇلمانلاردىن باشقا كىمدىن تاپقىلى بولىدۇ؟!

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يىگىرمە ئۈچ يىللىق پەيغەمبەرلىك ھاياتىدا رەھىم –شەپقەتنى تەتبىق قىلغان ۋە باشقىلارغا ئۆگەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا-ئانىلارغا، بالىلارغا، تۇغقانلارغا، قوشنىلارغا، بارلىق مۇسۇلمانلارغا، پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە ۋە جىمى جانلىقلارغا قانداق رەھىم-شەپقەت قىلىش كېرەكلىكىنى ئۆگەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى تەكىتلەپ: «كىشىلەرگە رەھىم _ شەپقەت

---

(26) ئەنبىيا سۈرىسى:107-ئايەت

(27) مۇسلىم رىۋايىتى

(28) ئىبنى ماجە، ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى رىۋايىتى

قىلمىغان ئادەم رەھىم _ شەپقەتكە ئېرىشەلمەيدۇ»[29] دېگەن. يەنە بىر ھەدىستە: «رەھىم _ شەپقەت پەقەت بەختسىز ئادەمدىنلا تارتىۋېلىنىدۇ»[30] دېگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۈشمەنلىرىگە قارىتا شەپقىتى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۈشمەنلىرى ئىچىدىمۇ چوڭقۇر ھۆرمەتكە سازاۋەر ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۈشمەنلىرى ئۇنىڭ دەۋەت قىلغان دىنىنى ئىنكار قىلسىمۇ،لېكىن ئۇ زاتنىڭ گۈزەل ئەخلاقىنى، راستچىللىقىنى ۋە ئىنسانىيەتتە بولۇشقا تېگىشلىك مېھرى – شەپقەت، رەھىمدىللىك ، ئادالەت ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بارلىق ئېسىل سۈپەتلەرنىڭ ئۇنىڭدا مۇجەسسەملەنگەنلىكىنى ئىنكار قىلمايتتى. شۇڭا قۇرئان كەرىم مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىپ: «ئۇلارنىڭ سۆزى سېنى قايغۇغا سالىدىغانلىقىنى بىز ئوبدان بىلىمىز، ئۇلار سېنى يالغانچى دېمەيدۇ، پەقەت بۇ زالىملار ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ»[31] دېگەن.

شۇڭا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ۋە قۇرەيش كۈچلىرىنىڭ كاتتىبېشى ئەبۇ سۇفيان قىزى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ياتلىق بولغانلىقىدىن سۆيۈنىدۇ ۋە قارشى چىقمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ يۈرەك پارىسى بولغان قىزىنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسى بولغان زات _ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قولىدا تولۇق بەختلىك بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

1 _ بىر كۈنى يەھۇدىيلاردىن بىر گۇرۇپپا كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئۇنىڭغا سالام بەرگەننى قىلىپ ئازار قىلغان ھالدا «ئەسسامۇ ئەلەيكە يا مۇھەممەد _ ساڭا ھالاكەت بولسۇن ئى مۇھەممەد» دەيدۇ. بۇ سۆزگە دىققەت قىلمىغان ئادەم ئۇنى «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېگەن سالام مەنىسىدە ئاڭلايتتى. ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ قىلغان سالامىنى دەرھال چۈشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاچچىقلاپ، ئۇلارغا تاپا – تەنە قىلماي «ۋە ئەلەيكۇم (سىلەرگە شۇنداق بولسۇن)» دەپ، جاۋاپ بەرگەن. ئەمما ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئانىمىز ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بۇ ئەدەپسىزلەرچە ھاقارەتكە غەزەپلىنىپ: «ئى ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرى! ھالاكەت ۋە ئۆلۈم سەندەكلەرگە بولسۇن» دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا: «بولدى قىلىڭ، نېمانچە چېچىلىپ كېتىسىز» دېگەندە، «سىلە بۇ ئەدەپسىز يەھۇدىيلارنىڭ ھاقارىتىنى ئاڭلىمىدىلىمۇ؟» دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئاڭلىدىم، شۇڭا: سىلەرگە شۇنداق بولسۇن، دېدىمغۇ» دەيدۇ.[32]

2 _ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇنىڭ ساھابىلىرىغا ئىنسان چىداپ تۇرالمايدىغان ئېغىر زۇلۇملارنى سالغان، ئۇلارنى ئەڭ ۋەھشىي قىيىن – قىستاقلارغا ئالغان، ھەتتا ئۇلارنى ئۆز يۇرتلىرىدىن قوغلاپ چىقارغان، بۇنى ئاز دەپ ئۇلارنىڭ مال – مۈلۈكلىرىنى خالىغانچە تالان – تاراج قىلغان، ئۆيلىرىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىغان، ھەتتا پەيغەمبىرىمىزنىڭ مەككىدىكى ئۆيىنىمۇ يەر بىلەن يەكسان قىلىپ،

---

(29) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

(30) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

31 ئەنئام سۈرىسى، 3 _ ئايەت.

32 ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى.

تۆزلىۋەتكەن قۇرەيش قەبىلىسى باشچىلىقىدىكى مەككىلىك ئەرەبلەر، مەككە فەتھى بولغان كۈنى، بىر تەرەپتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزلىرىنى قانداق ئىغىر جازاغا تارتىدىغانلىقى ۋە جىنايەتلىرىنىڭ ئىنتىقامىنى قانداق ئىچىنىشلىق ئالىدىغانلىقىنى كۈتسە،يەنە بىر تەرەپتىن پەيغەمبىرىمىزدىن ئىبارەت مېھرى – شەپقەتى، كەڭلىكى يۇمشاقلىقى، كەچۈرۈمچانلىقى بىلەن ھەممىگە بىردەك تونۇلغان ئۇلۇغ بىر زاتنىڭ شەپقىتىگە تەلمۈرۈپ، قاتتىق قورقۇنچ ئىچىدە ئۈمىدلىرىنى ئۈزمىگەن ھالدا تۇرۇۋاتاتتى. شۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا خىتاب قىلىپ: «ئى قۇرەيش جامائەسى! مېنى سىلەرنى قانداق قىلىدۇ دەپ ئويلايسىلەر؟» دەيدۇ. ئۇلار ھەممىسى بىر ئېغىزدىن چىققاندەكلا «ياخشىلىقنى كۈتىمىز. قېرىندىشىمىز ۋە قېرىندىشىمىزنىڭ ئوغلى بولغان زات كەرەملىكتۇر» دېيىشىدۇ. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:«مەنمۇ خۇددى يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز قېرىنداشلىرىغا ئېيتقان:«بۈگۈن سىلەر ئەيىبلەشكە ئۇچرىمايسىلەر، ئاللاھ سىلەرنى كەچۈرسۇن، ئاللاھ ئەڭ مەرھەمەتلىك زاتتۇر»[33] دېگەن سۆزىنى ئېيتىمەن. تارقىلىڭلار، ھەممىڭلار ئازات!» دەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنچە يىل ئۆزىگە ۋە ساھابىلىرىغا چىدىغۇسىز زۇلۇملارنى سالغان دۈشمەنلىرىنى كەچۈرۈۋەتكەنلىكىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى توپ – توپ بولۇپ ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىسلام دىنىغا كىرىشكە باشلايدۇ. بۇ ۋەقەلىكنى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدىكى نەسر سۈرىسىدە ئىپادىلىگەن: ﴿ئاللاھنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن ۋە ئاللاھنىڭ دىنىغا كىشىلەرنىڭ توپ _ توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرگىنىڭدە، رەببىڭگە تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدۇسانا ئېيتقىن ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر﴾[34].

3 _ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىگە كىرىشتىن ئاۋۋال، مەككىنىڭ ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىدىن توققۇز كىشىنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇق بەرگەن ئىدى، مەككە فەتھى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى كەچۈرۈمگە ئېرىشىپ، مۇسۇلمان بولغان. ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلارنىڭ ئىچىدە ھىبار ئىبنى ئەسۋەد دېگەن بىرى بار ئىدى، ئۇ ئىسلام دىنىغا شۇنچىلىك قاتتىق ئۆچ ئىدىكى،پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا، ھەتتا ئۇنىڭ ئائىلىسىگىمۇ دۈشمەنلىك قىلىشتىن يانمىغان. ئۇ ھەددىدىن ئېشىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغىنىدا، ئۇنى تاشقا يىقىتىپ، قورسىقىدىكى ھامىلىسىنى چۈشۈرۈۋەتكەن. يەنە شۇنداقتىمۇ ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامكەچۈرۈم قىلغان ۋە كېيىنچە مۇسۇلمان بولغان.

4 _ ئۇھۇد ئۇرۇشىدا، دۈشمەن قوشۇنىنىڭ داڭلىق مەرگىنى ئابدۇللا ئىبنى قەمئە قىلىچ زەربىسى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك بېشىنى يارىلاندۇرۇپ، ئىككى چىشىنى چۈشۈرۈۋەتكەن. ئۇنىڭ بۇ جىنايى قىلمىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ سائادەتمەنساھابىلىرىغا قاتتىق ھار كەلگەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ يۈزىنى قانغا بويىۋەتكەن قوۋمگە ئاللاھنىڭ غەزىپى تاشتى» دەپ بولۇپ،ئارقىدىن دەرھال دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللاھ قەۋمىمنى كەچۈرگىن، ئۇلارنى ھىدايەت قىلغىن، چۈنكى ئۇلار بىلمەيدۇ»[35] دەپ ئاللاھقا مۇناجاتتا بولغان.

---

[33] يۈسۈف سۈرىسى، 92 _ ئايەت.

[34] نەسر سۈرىسى، 1~3 _ ئايەتلەر.

[35] ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

5 _ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھىجرەتتىن بۇرۇن مەككىدىكى ۋاقتىدا تائىفنىڭ ئەڭ چوڭ قەبىلىسى سەقىف قەبىلىسىدىكىلەرگە ئىسلام دىنىنى چۈشەندۈرۈش ۋە ئۇلارنىڭ ھىمايىسىنى سوراش ئۈچۈن تائىفقا بارىدۇ. لېكىن تائىفلىقلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تاش – كېسەكلەر بىلەن ئۇرۇپ قوغلىۋېتىدۇ. ئۇنىڭ ئىككى مۇبارەك پۇتىدىن ئاققان قىزىل قانلار بۇ زېمىننى شۇ جەۋر – زۇلۇملارغا گۇۋاھ قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەدىنىدىن بەكرەك قەلبى يارىلانغان ھالدا تائىفتىن قايتقىنىدا، ئاللاھ تائالانىڭ ئەلچىسى جىبرىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ: «ئى مۇھەممەد! ئەگەر خالىساڭ مەككىدىكى ئەبۇ قەيس ۋە قەئىقئان دېگەن ئىككى تاغنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرىمىز» دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇلارنىڭ نەسلىدىن ئاللاھقا ئىبادەت قىلىدىغان ياخشى كىشىلەرنىڭ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن»[36] دېيىش ئارقىلىق جىبرىل ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىدۇ.

بۇ نېمە دېگەن ئېسىل كەچۈرۈمچانلىق – ھە! دۇنيادا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدەك كۆڭلى – كۆكسى كەڭ قايسى بىر قوماندان باركى، ئىنتىقام ئېلىشقا تامامەن كۈچى يېتىدىغان تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ باش كۆزىنى قانغا بويىۋەتكەن، يۈرەك باغرى بولغان قىزىنى ئۇرۇپ قورسىقىدىكى بالىسىنى چۈشۈرۈۋەتكەن جىنايەتچىلەرنى كەچۈرۈم قىلىدىغان؟! بۇنى ئويلاپ تەسەۋۋۇر قىلالامسىز؟

ئەپۇچانلىق ۋە رەھىم -شەپقەت قىلىشنىڭ پايدىسى

ئاللاھ تائالا ئەپۇ قىلىش بىلەن دۈشمەنلىكنى دوستلۇققا ئايلاندۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:) وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ. وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ. وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ(« ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ. (سەن يامانلىققا) ئەڭ ياخشى (خىسلەت) بىلەن تاقابىل تۇرغىن. (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ. بۇ خىسلەتكە پەقەت (ئۆز نەپسىنى باشقۇرۇشتا) چىدامىلىق بولغان ئادەملەرلا ئېرىشەلەيدۇ، بۇ خىسلەتكە پەقەت بۈيۈك نېسىۋىگە ئىگە ئادەملەرلا ئېرىشەلەيدۇ. ئەگەر شەيتاندىن كەلگەن بىر ۋەسۋەسە سېنى (ياخشى خىسلەتتىن) يۈز ئۆرۈتمەكچى بولسا، دەرھال ئاللاھقا سېغىنىپ (شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن) پاناھ تىلىگىن. چۈنكى ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر»[37]. يامانلىققا ياخشىلىق بىلەن تاقابىل تۇرىدىغان، غەزىپىنى سەۋر ۋە چىدامچانلىق بىلەن، جاھالەتنى ئىلىم _ مەرىپەت بىلەن، ئىنتىقام ئوتىنى كەچۈرۈم قىلىش بىلەن يېڭىشتىن ئىبارەت مۇشۇنداق ئېسىل خىسلەتلەرگە ئىگە بولغانلار راستىنلا چىدامىلىق ئادەملەردۇر. خۇددى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېيتقاندەك، «ھەقىقىي چىدامىلىق ئادەم ئاچچىقىنى باسالايدىغان ۋە ئۆزىنى تۇتۇۋالىدىغان ئادەمدۇر». بۇ خىسلەتكە ئىگە بولغان ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىشكە لاياقەتلىك بولىدۇ. چۈنكى يامانلىق قىلغان كىشىگە ياخشىلىق قىلىش، باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىش يولىدا يەتكەن ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلىش، ئۆز نەپسىنىڭ يولسىز ئىستەكلىرى ئالدىدا چىدامچان بولۇپ نەپسىنى ئەقلىگە بويسۇندۇرۇش ھەرقانداق ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس. ئاللاھ تائالانىڭ: «ئەگەر شەيتاندىن

---

36 تەبەرانىي رىۋايىتى.

37 فۇسسىلەت سۈرىسى: 34- 36- ئايەتلەر.

كەلگەن بىر ۋەسۋەسە سېنى (ياخشى خىسلەتتىن) يۈز ئۆرۈتمەكچى بولسا، دەرھال ئاللاھقا سىغىنىپ (شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن) پاناھ تىلىگىن. چۈنكى ئۇ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر» يەنى شەيتان سېنى ۋەسۋەسىگە سېلىپ، سېنى بۇ ئالىي مەرتىۋىدىن مەھرۇم قىلماقچى بولسا، سېنى يولۇڭدىن ئازدۇرماقچى بولسا، ياخشى ئىشتىن توختاتماقچى بولسا، ئېسىل خىسلەتتىن مەھرۇم قىلماقچى بولسا ۋە ساڭا يامانلىق قىلغانلارغا سېنى يامانلىق بىلەن جازا بېرىشكە كۈشكۈرتمەكچى بولسا، دەرھال ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىپ ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلغىن ۋە ئۇنىڭغا سىغىنىپ شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلىگىن. چۈنكى ئاللاھ تائالا سېنى ھىمايە قىلىش ۋە شەيتاندىن قوغداشقا كۇپايىدۇر. چۈنكى ئۇ تەقۋادارلارنىڭ ھىمايىچىسى، مۇئمىنلەرنىڭ ياردەمچىسى ۋە ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى زاتتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككە فەتھى قىلىنغان كۈندىكى مىسلىسىز ئەپۇچانلىقى ۋە كەچۈرۈمچانلىقى سەۋەبىدىن كىشىلەر ئىسلام دىنىغا توپ، توپ بولۇپ كىردى، ھەتتا بۇرۇن ئىسلام دەۋىتىگە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشى قوشۇن تоплاپ ۋە قورال كۆتۈرۈپ چىققان ئەرەبلەر ئەمدىلىكتە ئىسلامغا ئارقا-ئارقىدىن كىرىشكە باشلىدى. شۇنداق قىلىپ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى مۇشرىك ئەرەبلەر ئىسلام بىلەن شەرەپلىنىپ، ئەرەب ئەمەس مىللەتلەرگە ئىسلام دىنىمىزنى ئۆگەتكەن ئۇستازلارغا ئايلاندى. دۇنيادا كۆپلىگەن مىللەتلەر ئىسلام دىنىمىزنىڭ كەڭ قورساقلىقىقا ۋە ئەپۇچانلىقىقا تەشەببۇس قىلىدىغان بۇ ئېسىل قانۇنى سايىسىدا ئۆزلۈكىدىن مۇسۇلمان بولۇپ، ئىسلام ئائىلىسىگە قوشۇلدى. ئەپۇ قىلىشنىڭ يۈرەكلەرگە بېرىدىغان بۇ كاتتا تەسىرىنى كۈندىلىك ھاياتىمىزدىمۇ كۆرۈپ ۋە شاھىت بولۇپ تۇرۇۋاتىمىز.

ۋېكتور ھىيوگونىڭ رومانىدىكى پېرسوناژ جىن ۋالجىن ناھايىتى يوقسۇل ۋە قىلمىغان جىنايىتى قالمىغان بىرى ئىكەن، بىر كۈنى ئۇ ياتىدىغان يېرى بولمىغانلىقتىن بىر چېركاۋغا كىرىپ پاناھلانماقچى بولغاندا، چېركاۋنىڭ راھىبى ئۇنى قوبۇل قىلىپ، قارنىنى تويغۇزۇپ، ئىسسىققىنە بىر خانىدا قوندۇرۇپ قالىدۇ. ئەمما جىن ۋالجىن ئەتىسى كېتىدىغان ۋاقتىدا، راھىبقا رەھمەت ئېيتىش ئۇياقتا تۇرسۇن، چېركاۋنىڭ قىممەتلىك كۈمۈش قاچىسىنى ئوغرىلاپ ئېلىپ كېتىدۇ ۋە ساقچىلار ئۇنى تۇتۇپ، چېركاۋغا ئېلىپ كېلىدۇ. چېركاۋ راھىبى سەۋرچان، كەچۈرۈمچان بىرى ئىكەن. ئۇ جىن ۋالجىننى ئەپۇ قىلماقچى بولۇپ، ساقچىلارغا: «ئۇ قاچىنى بىز ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلغان ئىدۇق» دەيدۇ. جىن ۋالجىن راھىبنىڭ بۇ خىسلىتىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ، كېيىنكى ھاياتىنى چېركاۋغا خىزمەت قىلىشقا ئاتايدۇ ۋە چېركاۋنىڭ ئەڭ ئېتىقادلىق خىزمەتچىلىرىدىن بولۇپ قالىدۇ.

گۇناھىنى تونۇغان ئادەم ياخشى ئادەمدۇر

ناچار ئادەم ئۆز گۇناھىنى ۋە تاخالىقىنى ھېس قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ يامانلىقلىرى بىلەن مەشغۇلدۇر. ئەمما ياخشى ئادەم گۇناھىنى تونۇيدىغان، كەمچىلىكلىرىنى ئېتىراپ قىلىدىغان ئادەمدۇر. چۈنكى ئۇ بىرەر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويسا ياكى بىراۋغا زىيان يەتكۈزۈپ قويسا ۋەياكى بىر ئىشنى بۇزۇپ قويسا، ئۆزىدە گۇناھكارلىق ھېس قىلىدۇ، ئۆزى بۇزۇپ قويغان ئىش ۋە ئىشلارنى تۈزۈشكە تىرىشىدۇ. ياخشى ئادەم ۋىجدانلىق ئادەمدۇر، ئەمما يامان ئادەم ۋىجدانسىز، مەسئۇلىيەتسىز بىپەرۋا ئادەمدۇر. سىز يولىدا قىلالمىغان بىر ئىش توغرۇلۇق ئۆزىڭىزنى ئەيىبلىيەلىسىڭىز، بىلىپ، بىلمەي سادىر قىلغان گۇناھىڭىز سەۋەبلىك ئۆزىڭىزگە مالامەت قىلالىسىڭىز، قانداقلا بىر ناھەقچىلىككە قارشى غەزەپلىنەلىسىڭىز، بۇ سىزنىڭ ياخشى ۋە ۋىجدانلىق ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنىڭ نامايەندىسىدۇر. گۇناھكارلىق تۇيغۇسى، كەمچىلىك ھېس قىلىش ئادەمگە ئۆزىنىڭ توغرا يولدا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرىدىغان، ئەۋزەللىككە ۋە مۇكەممەللىككە يېتەكلەيدىغان ئامىللاردۇر.

ئۆزىڭىزنى گۇناھكار ھېس قىلغاندا قانداق قىلىسىز؟

ئادەم ئۆزىنى ھەمىشە گۇناھكار ھېس قىلىپ، «مېنىڭ بولۇشۇم مۇشۇ ئىكەن» دەپ قانائەتلىنىپ قېلىش ناھايىتى خەتەرلىك ئىشتۇر. چۈنكى ئۆزىنى ھەمىشە ۋە ھەر دائىم گۇناھكار سانىۋېلىش گۇناھتىن ئايرىلالماسلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىدۇ. ئەمما بىرەر گۇناھ سادىر قىلغاندا، بىرەر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويغاندا، بىرەر مەخلۇقاتقا زىيان سېلىپ قويغاندا، ئۆزىنى گۇناھكار ھېس قىلىپ، گۇناھىنى تونۇپ، ئۆزى بۇزغان ئىشنى دەرھال ئوڭشاشقا ۋە تەۋبە قىلىشقا كىرىشىش باشقا گەپ. ئۇنداقتا ئۆزىمىزنى گۇناھكار ھېس قىلغان چېغىمىزدا قانداق قىلىمىز؟ جاۋاب شۇكى، ئۇ چاغدا ئالدىمىزدا ئىككىلا يول بولىدۇ: بىرى، ئۆزىمىز بۇزغان ئىشنى ئوڭشاش، گۇناھقا تەۋبە قىلىش، دۇرۇسلۇققا قايتىش، ئىككىنچىسى، بۇنداق گۇناھكارلىق تۇيغۇسىدىن يىراق تۇرۇش. بىز ئىنسان بولغانلىقىمىز ئۈچۈن گۇناھ قىلىمىز، خاتالىق سادىر قىلىمىز، ئىشلارنى بۇزۇپ قويىمىز. ئەگەر بىزدە ۋىجدان بولسا گۇناھىمىزنى تونۇيمىز، خاتالىقىمىزنى ئېتىراپ قىلىمىز ۋە ئىشلارنى بۇزۇپ قويغانلىقىمىزدىن ئەپسۇسلىنىمىز. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىمىزنى گۇناھكار ھېس قىلىمىز. ئەگەر بىز بۇ گۇناھكارلىق تۇيغۇسىنى ۋاقتىدا ھەل قىلىپ، ئۇنىڭدىن خالاس بولمىساق، بىزنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك بولغان نۇرغۇن ئىشلىرىمىغا تەسىر يېتىدۇ، ۋاقتىمىزنى ۋە ئەقلىمىزنى ئىسراپ قىلغان بولىمىز. شۇڭا گۇناھكار تۇيغۇسىدىن تەۋبە- ئىستىغپار، دۇرۇسلۇققا قايتىش ۋە ئۆزىمىز بۇزغاننى ئۆزىمىز ئوڭشاش بىلەن خالاس بولىمىز. بۇ يەردە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مەن ھەر كۈنى ئاللاھقا 70قېتىمدىن كۆپرەك تەۋبە-ئىستىغفار ئېيتىمەن»[38] دېگەن سۆزىدىكى ھېكمەت ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. چۈنكى تەۋبە-ئىستىغفار ئىنساننىڭ توغرا يولدىن ئېزىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ قەدىمىنى مۇستەھكەم قىلىپ تۇرىدىغان، خاتالىقلارنىڭ ۋاقتىدا يۇيۇلۇپ، گۇناھلارنىڭ ئۆچۈرۈلۈپ تۇرۇشى ئارقىلىق ئۇنى مۇرەككەپ خاتالىقلار

---

[38] ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

ۋە ئېغىر گۇناھلاردىن ساقلاپ تۇرىدىغان قالقاندۇر. خاتالىقنى ۋاقتىدا ئوڭشاپ، گۇناھنى تەۋبە بىلەن ئۆچۈرۈپ ماڭمىغاندا، بىر گۇناھ يەنە بىر گۇناھنى، بىر خاتالىق يەنە بىر ياكى بىر قانچە خاتالىقلارنى تۇغدۇرۇپ مېڭىۋېرىدۇ. ئاخىرى ئادەم ئۆزىنى چىقماس تار كوچىلارغا كىرگۈزۈپ قويىدۇ. بۇ خۇددى كۆڭلەكنىڭ بىرىنچى تۈگمىسىنى خاتا ئېتىش بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن تۈگمىلىرى خاتا ئېتىلىپ ماڭغىنىغا ئوخشاش. كۆڭلەكنىڭ دەسلەپ ئەتكەن تۈگمىسىنى قايتىدىن توغرا ئەتكەندىن كېيىنلا، باشقا تۈگمىلەرمۇ توغرا ۋە جايىدا ئېتىلىپ ماڭىدۇ. تەۋبىنىڭ ئىشىكى تا قىيامەتكىچە ئوچۇقتۇر. ئاللاھ تائالا گۇناھكار بەندىلىرىگە خۇش خەۋەر بېرىپ: ﴿ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدسىزلەنمەڭلار، ئۇ پۈتۈن گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ﴾ (39) دېگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: «ھەرقانداق ئادەم بالىسى خاتالاشقۇچىدۇر، خاتالاشقۇچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى تەۋبە قىلغۇچىلاردۇر»(40) دېگەن. چۈنكى ھەرقانداق ئادەم بىلىپ-بىلمەي چوقۇم خاتالىق ئۆتكۈزىدۇ ۋە گۇناھ ئىشلەپ سالىدۇ. ھەتتا ھېچ گۇناھ قىلمىغان ئادەمنىڭ ئۆزىنى گۇناھسىز ھېس قىلىپ مەغرۇرلىنىشىنىڭ ئۆزىمۇ گۇناھ ئىشلىگەندىن ئېغىرراق گۇناھتۇر. چۈنكى مەغرۇرلۇق ئىبلىسنى ئىماندىن چىقارغان گۇناھتۇر. دېمەك، گۇناھسىز ئادەم يوق دۇنيادا!

---

(39) زۇمەر سۈرىسى 53-54- ئايەتلەر.

(40) ئىمام تىرمىزى ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

سەمىمىي دۇئا مۇئمىنلەرنىڭ ئەڭ ئۆتكۈر قورالىدۇر

(قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ) «ئەگەر سىلەرنىڭ دۇئايىڭلار بولمىسا، رەببىم سىلەرگە پەرۋا قىلمايدۇ»[41] دېگەن ئايەت دۇئانىڭ ئەھمىيىتىنى ئىنچام هالدا بايان قىلغان بولۇپ، دۇئانىڭ چوقۇم ئىشقا يارايدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلغان. ئاللاھ تائالا يەنە ئوچۇق قىلىپ: (ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ) «ماڭا دۇئا قىلىڭلار، دۇئايىڭلارنى ئىجابەت قىلىمەن»[42] دېگەن. ئاللاھ تائالا يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىپ، ئۇنى بېلىقنىڭ قارنىدىن قۇتقۇزغان. يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئىنساننىڭ قولىدىن كېلىدىغان سەۋەب ۋە چارىلەر تۈگەپ، پەقەت ئاللاھنىڭ ياردىمىدىن باشقا ياردەم كەلمەيدىغان بىر هالقىلىق پەيتتە چىن قەلبى بىلەن ئىلتىجا قىلىپ:)لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ) «(ئى رەببىم!) سەندىن باشقا هېچبىر ئىلاھ يوقتۇر، سەن (بارلىق كەمچىلىكلەردىن) پاكتۇرسەن، مەن راستتىنلا ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇم»[43] دەپ سەمىمىي دۇئا قىلغان ئىدى. بۇ ئايەتتە دۇئا قىلىشنىڭ ئەدەپ - قائىدىسىگە ئىشارەت قىلىنغان. چۈنكى يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئالدى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ بىر ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت تەۋھىد ئەقىدىسىنى جاكارلىغان، ئاندىن ئاللاھ تائالانىڭ زالىم ئەمەسلىكىنى، ئۆزىنىڭ بېلىقنىڭ قارنىدا قالغانلىقىنىڭ ئۆز گۇناھىدىن كەلگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان، ئاندىن گۇناھىغا تەۋبە قىلغان. مۇشۇ تەرىقىدە دۇئا قىلغان ئادەم ئەگەر دۇئاسىدا سەمىمىي بولسا، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ دۇئاسىنى چوقۇم ئىجابەت قىلىدۇ.

زالىمنىڭ زۇلمىغا سۈكۈت قىلىپ تۇرۇش ئاللاھ تائالا راۋا كۆرمەيدىغان، مۇسۇلمانلىققا ياتمايدىغان، ئىنسانىيەتچىلىك قوبۇل قىلالمايدىغان سەلبىي مەۋقەدۇر. مەيلى بۇ زۇلۇم مۇسۇلمانلارغا قىلىنغان بولسۇن ياكى مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرگە قىلىنغان بولسۇن، زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش، زۇلۇمنى يوق قىلىش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەننى قىلىش هەربىر مۇسۇلماننىڭ بۇرچىدۇر. چۈنكى زۇلۇم كىمگە قىلىنغان بولسۇن، ئۇ بەرىبىر زۇلۇمدۇر. دىندارلىق، ئىنسانپەرۋەرلىك زۇلۇمنى قەتئىي رەت قىلىدۇ.

زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشنىڭ ۋە زالىمغا قارشى كۈرەش قىلىشنىڭ هەركىم قىلالايدىغان بىر قورالى دۇئادۇر. بۇ قورال نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ دىققىتىدىن ساقىت بولۇپ كەلمەكتە. كېچىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىدا تەھەججۇد نامىزىغا تۇرۇپ، زالىملارنىڭ هالاكىتى ۋە قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قۇتۇلۇشى ئۈچۈن دۇئا قىلىش ۋە هەر نامازدىن كېيىن قۇنۇت دۇئاسى ئوقۇپ، دۈشمىنىمىزگە ئاللاھ تائالادىن هالاكەت تىلەش بىزنىڭ زالىملارغا قارشى ئەڭ ئۆتكۈر قۇرالىمىزدۇر. بۇنى مەن مۇسۇلمان دەپ يۈرگەن هەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق قىلالايدۇ، بۇنى قىلماسلىقتا ئۆزرە قوبۇل قىلىنمايدۇ، چۈنكى بۇ ئەمەل بىزدىن هېچقانداق كۈچ ياكى ئىقتىساد ۋە ياكى قابىلىيەت تەلەپ قىلمايدۇ. پەقەتلا راهەت ئۇيقۇمىزدىن كېچىمىز، سەهەرلەردە ئاللاھ تائالاغا قول كۆتۈرۈپ، ۋەتەندىكى ئاتا-ئانىمىزنى، قەۋم-قېرىنداشلىرىمىزنى كۆز

41فۇرقان سۈرىسى: 77- ئايەت.

42 غافىر سۈرىسى: 60- ئايەت.

43ئەنبىيا سۈرىسى: 87- ئايەت.

ئالدىمىزغا كەلتۈرىمىز، ئۇلار ئۆچۈن ھازىرچە دۇئادىن باشقا ھېچقانداق ئىش قىلىپ بېرەلمىگەنلىكىمىزگە ئۆرتىنىپ، ئاللاھ تائالاغا ئىلتىجا قىلىمىز، كۆڭلىمىزگە كەلگەن بارلىق تەلەپ ۋە تىلەكلىرىمىزنى ئاللاھ تائالاغا دەيمىز. بىز بۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئىبادەتنىڭ ساۋابىنى ئالغاننىڭ سىرتىدا، ئاللاھ تائالا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزنى يېقىنلاشتۇرالايمىز، ۋىجدانىمىزنى ئازراق بولسىمۇ راھەتلىتەلەيمىز، ۋەتەندىكىلەر ئالدىدا يۈزىمىز يورۇق قىلالايمىز. ئەمدى بۇنىمۇ قىلالمايمەن دېسەك بىزنىڭ بۇ ھەقتىكى ئۆزرىمىز ھەرگىز قوبۇل ئەمەس. چۈنكى دۇئا دېگەننى كېسەل بولساق ياتقان پېتى، ئالدىراش بولساق ماڭغان پېتى قىلالايمىز.

مەن بۇ يازمام ئارقىلىق سەۋەبنى قولدىن بېرىپ، زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزدىمەي، دۇئاغىلا بېرىلىپ، ئەڭ ئەرزان، پۇل كەتمەيدىغان دۇئانى قىلىپ سوكۇتتە ئولتۇرايلى دېمەكچى ئەمەس. ئەكسىچە، قولىمىزدىن كەلگەن ۋە شارائىتىمىز يول قويىغان بارلىق كۆرەش تۈرلىرىنىڭ ھەممىسىنى قىلىشىمىز لازىم. شۇ كۆرەش تۈرىنىڭ بىرى سەھەرلەردە ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىپ ۋە ھەر نامازدىن كېيىن قۇنۇت دۇئاسى ئوقۇپ خەلقىمىزگە زۇلۇم قىلغان زالىملارنىڭ ھالاكىتىنى تىلەشتۇر، دېمەكچىمەن.

«الدعاء» (دۇئا) دېگەن سۆز لۇغەتتە چاقىرىش دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەمما ئىسلام ئاتالغۇسىدا: ئەڭ كەمتەرلىك بىلەن ئاللاھ تائالاغا يالۋۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ھاجەتلىرىنى تىلەش دېمەكتۇر. ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدىكى: «ماڭا دۇئا قىلىڭلار، مەن دۇئايىڭلارنى ئىجابەت قىلىمەن»[44] دېگەن سۆزى بۇ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. دۇئا — مۇسۇلماننىڭ ئۆتكۈر قورالى ۋە قالقىنىدۇر.

ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر سەھىھ ھەدىستە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەئبىنىڭ يېنىدا ناماز ئوقۇۋاتقاندا، ئەبۇ جەھل قاتارلىق مۇشرىكلار شۇ جايدا قارىشىپ ئولتۇراتتى، ئۇلار بىر-بىرىگە"قايسىڭلار پالانى بوغۇزلىغان تۆگىنىڭ ئۈچەي، قېرىنلىرىنى ئېلىپ كېلىپ، مۇھەممەد سەجدە قىلغان ۋاقتىدا، ئۇنىڭغا ئۈستىدە ئارتىپ قويىدۇ؟" دېيىشتى، ئاندىن ئۇ قوۋمنىڭ ئەڭ بەتبەختلىرىدىن بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەجدە قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپ، ئۇ سەجدە قىلغاندا، ئۇنىڭ ئىككى تارغىقىنىڭ ئارىسىغا قويۇپ قويدى. مەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ، بېرىپ ئۇنى ئېلىۋېتىشقا چارىسىز قالغان ئىدىم. ئۇلار بىر-بىرىگە قاراپ كۈلۈشەتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈرمىگەنتى. بۇ ئەسنادا فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا كېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈستىدىكىنى ئېلىۋەتتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بېشىنى كۆتۈرۈپ، "ئى ئاللاھ! قۇرەيشنى ھالاك قىلغىن" دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى. مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەتدۇئاسىدىن بىئارام بولدى. چۈنكى ئۇلار بۇ شەھەردە قىلىنغان دۇئانىڭ ئىجابەت بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشرىكلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئاتاپ مۇنداق دۇئا قىلغان ئىدى: "ئى ئاللاھ! ئەبۇ جەھلنى ھالاك قىلغىن، ئۇتبە ئىبنى رەبىئەنى ھالاك قىلغىن، شەيبە ئىبنى رەبىئەنى ھالاك قىلغىن، ۋەلىد ئىبنى ئۇتبەنى ھالاك قىلغىن، ئۇمەييە ئىبنى خەلەفنى ھالاك قىلغىن ۋە ئۇقبە ئىبنى ئەبۇ مۇئەيتنى ھالاك قىلغىن" (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەتدۇئا قىلغان يەتتىنچى كىشىنىڭ ئىسمىنى راۋى ئۇنتۇپ قالغان). ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىسىملىرىنى ئاتاپ بەتدۇئا قىلغان مۇشرىكلارنىڭ ھەممىسىنىڭ جەسەتلىنى بەدرى ئۇرۇشى بولغان كۈنى قۇدۇققا

(44) غافىر سۈرىسى 60 ـ ئايەت.

تاشلانغان هالدا كۆردۈم»[45]. بۇ ھەدىستىن شۇنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، زۇلۇمغا ئۇچراپ، ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىشتىن باشقا چارىسى قالمىغان كىشىنىڭ سەمىمىي دۇئاسى ئەلۋەتتە ئىجابەت بولىدۇ. بىز ھازىر مۇشۇنداق بەتدۇئا قىلىپ، زالىملارنىڭ ھالاكىتىنى تىلەشكە ئىنتايىن موھتاجمىز.

قۇنۇت— دۈشمەننىڭ ھالاكىتىنى تىلەپ ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىش دېگەن مەنىدە بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زالىم كاپىرلارنىڭ ھالاك بولۇشىنى تىلەپ بەزى نامازلاردا قۇنۇت ئوقۇغانلىقى سەھىھ ھەدىسلەر بىلەن سابىت بولغان. قۇنۇت دۇئاسىدا مەخسۇس بىرەر دۇئانى ئوقۇش شەرت ئەمەس، شۇڭا ھەركىم ئۆز تىلىدا، ئۆزى بىلگەنچە دۇئا قىلسا بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەزى زالىم كاپىرلارغا ئىسىملىرىنى ئاتاپ، ئۇلارنىڭ ھالاكىتى ئۈچۈن دۇئا قىلغانلىقى ھەدىس كىتابلىرىدا سابىتتۇر.

1. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان،«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قارىيلار قەتلى قىلىنغاندا بىر ئاي قۇنۇت ئوقۇغان، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ چاغدىكىدەك قايغۇرغانلىقىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدىم».

2. ئىمام ئەھمەد، ئىمام مۇسلىم،نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىق ئىماملار ئۆز ئەسەرلىرىدە ھەزرىتى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىسنى مۇنداق بايان قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرەب قەبىلىلىرىگە بىر ئاي قۇنۇت ئوقۇپ بەتدۇئا قىلغان».

3. ئىمام ئەھمەد، ئىمام مۇسلىم ۋە تىرمىزى قاتارلىق ئىماملار بەرا ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەنلىكىنى يازىدۇ:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شام ۋە بامدات نامازلىرىدا قۇنۇت ئوقۇغان».

4. ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىدۇكى،«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پېشىن، ئەسىر، شام، خۇپتەن ۋە بامداتنامازدىن كېيىن بىر ئاي ئىزچىل قۇنۇت ئوقۇغان. نامازنىڭ ئاخىرقى رەكئەتلىرىدە «سەمىئەللاھۇ لىمەن ھەمىدە» دەپ بولغاندىن كېيىن، بەنى سۇلەيم قەبىلىسىنىڭ رەئل، زەكۋان ۋە ئۇسەييە ئايماقلىرىغا بەتدۇئا قىلغان».

[45] بۇخارى 240، مۇسلىم 1794.

ئىجابىي بولۇش

ئىجابىيلىق — ئەتراپىمىزدىكى رېئاللىق بىلەن ماسلىشىش، كېرەك بولسا ئۇنى پايدىلىق تەرەپكە ئۆزگەرتىش ئۈچۈن چىن قەلبىدىن كېلىدىغان قىزغىنلىق ۋە ئىشەنچ دېگەنلىك بولىدۇ. نەزىرىمىزنى شەيئىلەرنىڭ ۋە ئىنسانلارنىڭ ياخشى تەرەپلىرىگە مەركەزلەشتۈرۈشىمىزمۇ ئىجابىيلىققا ياتىدۇ.

ھاياتقا ئىجابىي مەۋقەدە بولۇش، ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرگە ۋە نەرسىلەرگە ئىجابىي نەزەر بىلەن قاراش بىزنى كۆپلىگەن كىرىزىسلاردىن ساقلايدۇ ۋە خۇشاللىقىمىزنى ئاشۇرىدۇ. ئىجابىي بولۇش باشقىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان ۋە ئۇلارغا تەسىر كۆرسىتىدىغان سېھىرلىك ئىشتۇر. ئىنسان ھەر ئىشتا ئىجابىي بولسا، ھاياتلىقنىڭ ھەممە ساھەسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش نىسبىتى يۇقىرى بولىدۇ.

قۇرئان كەرىمدە ئۆز ۋاقتىدىكى سەھرالىق ئەرەبلەرنىڭ ئاللاھ يولىدا پۇل-مال سەرپ قىلىشتىكى مەۋقەسى مۇنداق بايان قىلىنغان: «سەھرالىق ئەرەبلەردىن بەزىلىرى (ئاللاھ يولىدا) بەرگەن نەرسىلىرىنى سېلىق ھېسابلايدۇ، سىلەرنىڭ بېشىڭلارغا ھادىسىلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتىدۇ، (ئۇلار كۈتكەن) يامان ھادىسە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە كەلسۇن! ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. سەھرالىق ئەرەبلەرنىڭ بەزىلىرى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدۇ، (ئاللاھ يولىدا) بەرگەن نەرسىلىرىنى ئاللاھقا يېقىن بولۇشنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ دۇئاسىغا ئېرىشىشىنىڭ ۋاسىتىسى قىلىدۇ. بىلىڭلاركى، ئۇلار بۇ ئارقىلىق راستتىنلا ئاللاھقا يېقىن بولىدۇ، ئاللاھ ئۇلارنى ئۆزىنىڭ رەھمىتى دائىرىسىگە كىرگۈزىدۇ. شەكسىزكى، ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، تولىمۇ مېھرىباندۇر» [46]. يۇقىرىقى ئىككى پىرقە ھەر ئىككىلىسى ئاللاھ يولىدا پۇل_ مال سەرپ قىلغان بولسىمۇ، ئاۋۋالقىلار ئاللاھ تائالاغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، ساۋابىنى ئۈمىد قىلمىغان، شۇڭا بەرگەن نەرسىلىرىنى سېلىق دەپ قارىغان. كېيىنكىلەر بولسا ئاللاھ تائالاغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان مۇئمىنلەر بولغانلىقتىن، ئۇلار ئاللاھ يولىدا بەرگەنلىرىنى ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىق ھاسىل قىلىش، ئاندىن ئاللاھ تائالانىڭ جەننىتىگە مۇيەسسەر بولۇش نىيىتى بىلەن بەرگەن. شۇڭا ئۆزلىرىنىڭ ئاللاھ يولىدا پۇل_ مال سەرپ قىلغانلىقىنى ئىبادەت دەپ قارىغان. ئىش ئوخشاش بولغان، ئەمما نىيەت ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، نەتىجە ئوخشاش بولمىغان.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى بىر سەھرالىق ئەرەبنىڭ كېسىلىنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنىڭغا: «ھېچ ۋەقەسى يوق، ئاللاھ خالىسا ساقىيىپ قالىسىز» دەيدۇ. بۇنى ئاڭلىغا ھېلىقى سەھرالىق ئەرەب: «سەن مېنى ساقىيىسەن دەۋاتامسەن؟ ياق، بۇ چېكىگە يەتكەن قىزىتما، مەندەك قېرى ئادەمنى قەبرىگە ئېلىپ بارىدىغان كېسەلدۇر» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «شۇنداق بولغاي ئەمىسە»[47] دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئادەم ئۆلىدۇ. دېمەك، ئاللاھ تائالا بۇ ئادەمگە ئۆزىنىڭ قانداق قاراشتا بولغانلىقىغا قاراپ مۇئامىلە قىلغان. ئەگەر بۇ ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ شىپالىق بېرىشىنى ئۈمىد قىلىپ،

---

[46]تەۋبە سۈرىسى، 98_99- ئايەتلەر.

[47]ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

ئەجابىي بولغان بولسا، بەلكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ شىپا تېپىشىغا دۇئا قىلغان بولار ئىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئاللاھ تائالا شىپالىق بېرىشى مۇمكىن ئىدى.

ھېكايە قىلىنىشىچە، يىگىدىن تۇرمۇشقا چىققان بىر كېلىن قېيىنانىسى بىلەن قەتئىي ئەپلىشەلمەپتۇ، قېيىنئانىسىنىڭ تەلەپلىرى ۋە ئەمر-پەرمانلىرىنى ئورۇنداشتىن زېرىكىپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى قېيىنانىسىدىن قۇتۇلۇش نىيىتىگە كەپتۇ-دە، مەھەللىدىكى بىر ھەكىمنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن قېيىنانىسىنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن زەھەر ھازىرلاپ بېرىشىنى سوراپتۇ. ھەكىم كېلىنىنىڭ دەردىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا: «بولىدۇ، مەن ھازىرلاپ بېرەي، ئەمما زەھەرنىڭ تەسىر قىلىشى ئۈچۈن مېنىڭ كۆرسەتكىنىم بويىچە ئىش قىلىشىڭىز شەرت» دەپتۇ. كېلىن ھەكىمنىڭ شەرتىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەكىم ئۇنىڭغا بىر شىشە سۇيۇقلۇق بېرىپ، ھەر كۈنى قېيىنئانىسىنىڭ تامىقىغا بىر تامچىدىن قوشۇپ بېرىشنى، قېيىنئانىسىغا ناھايىتى مېھرىبان ۋە كۆيۈمچان بولۇپ، ئۇنىڭ تەلەپ قىلغانلىرىنى خۇش چىراي بىلەن جايىدا ئورۇنداشنى، ئۈچ ئاي مۇشۇنداق سەۋرچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈشنى تەلەپ قىلىپتۇ. كېلىن ھەكىمنىڭ دېگىنى بويىچە ئىنتايىن كەڭ قورساق بولۇپ، قېيىنئانىسىغا تامامى مېھرىبانلىقىنى كۆرسىتىپتۇ. ئۈچ ئايغا قالماي قېيىنانىنىڭ كېلىنگە بولغان مەۋقەسى تامامەن ئۆزگىرىپتۇ، ئۇنى ئۆز قىزىغا ئوخشاشلا ياخشى كۆرىدىغان ۋە كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ.

كېلىن بۇ ئۆزگىرىشتىن كېيىن، قېيىنانىسىنى راستتىنلا ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە قەتئىي رازى بولماپتۇ. ئاندىن ھېلىقى ھەكىمنىڭ يېنىغا ئالدىراپ بېرىپ، ئۇنىڭغا: «ھازىرغىچە مەن قېيىنئانامغا بەرگەن زەھەرنىڭ تەسىرىنى يوقىتىدىغان ۋە ئۇنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالىدىغان دورا بەرگەن بولسىڭىزكەن. چۈنكى مەن قېيىنئانامنى بەك ياخشى كۆرىمەن» دەپتۇ. ھېكىم كۈلۈپ كېتىپ: «قىزىم! مەن سىزگە بەرگەن سۇيۇقلۇقتا زەھەر يوق ئىدى، زەھەر پەقەتلا سىزنىڭ كاللىڭىزدا ۋە قېيىنانىڭىزغا قىلغان مۇئامىلىڭىزدە ئىدى. سىز ئۇنى سۆيگۈ-مۇھەببەتنىڭ سۈيى بىلەن يۇيۇۋەتكەندىن كېيىن، سىزدە زەھەردىن ئەسەر قالمىدى» دەپتۇ.

دېمەك، بىزنىڭ دۇنياغا ۋە ئەتراپىمىزدىكى شەيئىلەرگە قارىتا كۆزقارىشىمىز بىزنىڭ سائادىتىمىزنى ياكى بەختسىزلىكىمىزنى بەلگىلەيدۇ، بىزنىڭ ئىجابىي كۆزقارىشىمىز ھاياتتىكى ۋەزىپىمىزنى ئادا قىلىشىمىز ئۈچۈن يۈرىكىمىزدە قىزغىنلىق گۈلخانلىرىنى ياندۇرىدۇ. ئەتىگەندە ئۈمىدۋارلىق ۋە ئىجابىيلىق بىلەن ئىشلىرىمىزنى ئاللاھ تائالاغا تاپشۇرۇپ، تىرىكچىلىك يولىغا قەدەم باسقىنىمىزدا، شۇ كۈنلۈك مۇۋەپپەقىيەتنىڭ يېرىمىنى ھاسىل قىلىپ بولغان بولىمىز. ھايات ھەمىشە كۆڭۈللۈك بولمايدۇ، بەزىدە كۆڭۈلسىزلىكلەرگە ۋە كىرىزىسلارغا دۇچ كېلىمىز. ئەمما ئالىملارنىڭ يەكۈنلىشىچە، بەختسىزلىكىمىزنىڭ 10% گە ھادىسىلەر سەۋەب بولسا، 90% گە بىزنىڭ ھادىسىلەرگە قارىتا كۆزقارىشىمىز سەۋەب بولىدىكەن. ئەگەر بىزنىڭ قىيىنچىلىقلار ۋە كىرىزىسلار ئالدىدىكى كۆزقارىشىمىز ئىجابىي بولسا، نېرۋىمىزنى چېچىلىشتىن، تەن ساقلىقىمىزنى ۋە سائادىتىمىزنى بۇزۇلۇشتىن ساقلاپ قالالايمىز. مەسىلەن: بېشىمىزغا كەلگەن كېلىشمەسلىككە ئاھ ئۇرۇپ كەتمەستىن، «بۇنىڭدىنمۇ چوڭ خاپىلىق كەلگەن بولسا قانداق قىلار ئىدىم» دېگەننى ئويلاش بىزنىڭ نېرۋىمىزنى تىنچلاندۇرىدۇ، بالاغا سەۋر قىلىش، نېئمەتكە شۈكۈر قىلىش ئېڭىمىزنى ئۆستۈرىدۇ.

بۇ زاماندا ھەربىر ئىنسانىنىڭ قىلىدىغان ئەڭ مۇھىم ئىشى، تۇيۇقسىز يۈز بېرىدىغان سەلبىي ھادىسىلەرگە دەرھال ئىجابىي مۇئامىلە قىلىش ماھارىتىنى ئۆستۈرۈشتۇر.

ئۆزىڭىزدىكى ئالماسنى بىلەمسىز؟

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە (وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آَدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا(«شەكسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ئەزىز قىلدۇق، ئۇلارنى قۇرۇقلۇقتا (تۆرلۈك قاتناش ۋاسىتىلىرىغا)، دېڭىزدا (كېمە ۋە پاراخوتلارغا) چىقاردۇق. ئۇلارنى شېرىن يېمەكلىكلەر بىلەن رىزىقلاندۇردۇق، يەنە ئۇلارنى مەخلۇقاتلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنىدىن ئالاھىدە ئۈستۈن قىلدۇق»[48] دېيىش ئارقىلىق ئىنسان نەسلىنىڭ قىممىتىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. ئۆلىمالار «ھەربىر ئىنسان بىر ئالەمدۇر» دەيدۇ. بىز بۇنىڭغا ئەگەشتۈرۈپ، «ھەربىر ئىنسان بىر جەۋھەردۇر» دېسەك مۇبالىغە بولماس. چۈنكى ئاللاھ تائالا رىزىقنى بەندىلىرىنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلغاندەك، ئەخلاق- پەزىلەت، ئەقىل-پاراسەت قاتارلىقلارنىمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلغان. شۇڭا، ھەربىر ئادەمدە باشقىلاردا بولمىغان ئەقىل-پاراسەت ۋە پەزىلەت مەۋجۇت. دېمەك، ھەربىر ئادەمدە قىممەتلىك نەرسىلەر بار، ئەمما ھەممىلا ئادەم ئۆزىدە بولغان قىممەتلىك نەرسىلەرنى بىلمەيدۇ، ھەتتا كۆپلىرى ئۆزىنىڭ قىممىتىنىمۇ بىلمەيدۇ.

«مەغلۇبىيىتىڭىزدىن ھۇزۇر ئېلىڭ ۋە مەغلۇبىيەتچى بولۇپ قالماڭ» دېگەن كىتابتا مۇنداق بىر قىسسە بايان قىلىنغان: «1948- يىلى گېئولوگىيە مۇتەخەسسىسلىرىدىن تەشكىللەنگەن بىر گۇرۇپپا ئافرىقا قىتئەسىگە ئالماس ۋە قىممەتلىك تاشلارنى قېزىش ئۈچۈن بارغان. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياپونىيەلىك «يۈكى» ئىسىملىك بىر ئالىممۇ بار ئىدى، ئۇ ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدا بىر يىگىت بولۇپ، ناھايىتى ھەرىكەتچان ئىدى. ئۇ ھەر ئەتىگىنى ھەممىدىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇرۇپ ئالماس ئىزدەپ، ئاخشىمى كەچ قايتاتتى، لېكىن ئۇ شۇنداقتىمۇ ئىككى ھەپتىلىك جاپالىق ئىزدىنىش جەريانىدا يەنىلا ھېچقانداق ئالماسقا ئېرىشەلمىگەن. بۇ ئىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن "يۈكى" ياپونىيەگە قايتماقچى بولغان. شۇ كۈنى كەچتە ئۇ ياپونىيەگە قايتىش تەييارلىقى ئۈچۈن مېھمانخانىغا ئالدىراپ كېتىۋاتقىنىدا، ئالدىغا ئافرىقىلىق بىر كىچىك بالا چىقىپ قالىدۇ. بالىنىڭ قولىدا يوغان بىر تاش بار ئىدى. ئالدىراش كېتىۋاتقان "يۈكى" نى كۆرگەن بالا دەرھال ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئازراق تاتلىق- تۈرۈم بەدىلىگە بۇ تاشنى ئۇنىڭغا بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. يۈكى ئويلاپ تۇرماستىنلا بالىنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، تاشنى ئېلىپ ياتىقىغا قايتىدۇ. ياتاقتا تاشنى تەكشۈرۈش ئاپپاراتى بىلەن ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈپ چىقىدۇ ۋە نەتىجىدە ئاز دېگەندە ئون مىليون ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدە بىر تاشقا ئېرىشىدۇ. يۈكى شۇ ھامان خاتىرە دەپتىرىگە تۆۋەندىكى قۇرلارنى يېزىپ قالدۇرىدۇ:

"ئەسلىدە بۇ بالا ئىنتايىن قىممەتلىك تاشقا ئىگە بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قىممىتىنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئەرزىمەس نەرسىگە تېگىشتى. ئەگەر ئۇ قولىدىكى تاشنىڭ قىممىتىنى بىلگەن بولسا ئىدى، ھەرگىزمۇ بىر قانچە تاتلىق – تۈرۈمگە تېگىشمىگەن بولاتتى. بەلكى ئۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى، ئائىلىسىنى ۋە يۇرتىدىكى بارلىق كىشىلەرنى پېقىرلىق ۋە ئاچلىقتىن قۇتقۇزغان بولاتتى».

---

[48] ئىسرا سۈرىسى: 70- ئايەت.

مانا بۇ قىسسىدىكى ئافرىقىلىق بالىدەك، نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزىدىكى قىممەتلەرنى بىلمەيدۇ، ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنى ۋە قابىلىيىتىنى، شۇنداقلا تالانتىنى كەشپ قىلالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تائالا ئۆزىگە ئاتا قىلغان نۇرغۇنلىغان قىممەتلەرنى زايە قىلىۋېتىدۇ، يا ئۆزى پايدىلانمايدۇ ياكى باشقىلارغا يەتكۈزەلمەيدۇ.

سەلبىي ئۇچۇرلارغا قۇلاق سالماسلىق ھەققىدە

ئىلمىي تەتقىقاتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، مېڭىگە ئەۋەتىلگەن يوشۇرۇن سەلبىي ئۇچۇرلار ئىنسانىنىڭ تەپەككۇرىغا ۋە ئېتىقادىغا، ئاندىن ئۇنىڭ يۈرۈش- تۇرۇشىغا ۋە ئىش-پائالىيىتىگە زور دەرىجىدە يامان تەسىر كۆرسىتىدىكەن. ئىنسان يامان ئۇچۇرلارنى قوبۇل قىلغىنىدا، ئۇنىڭ ئىلمىي قۇدرىتى، تالانتى ۋە ئىرىشچانلىقى تۆۋەنلەيدىكەن. مەسىلەن: «سىز غەلىبە قىلالمايسىز»، «سىز باشقىلاردىن ئارتۇق ئەمەس»، «سىز ئۆزىڭىزنى باشقىلاردىن ئەقىللىقدەپ ئويلامسىز؟»، «سىز توغرا پىكىر قىلالمايسىزكەن» دېگەنگە ئوخشاش سەلبىي ئۇچۇرلار ئادەمنى ئىجادىيەتتىن ۋە ئىرىشچانلىقتىن توختىتىپ قويالايدۇ. چۈنكى كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۆزلىرىگە قارىتىلغان بۇنداق سەلبىي ئۇچۇرلارغا ئىشىنىپ كېتىدۇ، مەن راستىنلا شۇنداق ئوخشايمەن دەپ قوبۇل قىلىدۇ، بۇنداق سەلبىي ئۇچۇرلار يوشۇرۇن مېڭىگە كىرىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، سىز كېيىنچە قانداقلا بىر ياخشى ئىشنى روياپقا چىقىرىشقا ئىنتىلگىنىڭىزدە ياكى ئىجادىيەتكە كىرىشمەكچى بولغىنىڭىزدا، يوشۇرۇن مېڭىڭىزدىكى بۇ سەلبىي ئۇچۇرلار باش كۆتۈرىدۇ ۋە يولىڭىزنى توسۇپ قېلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

ئۇستاز ئابدۇۋدائىم كۆھەيل مۇنداق دەيدۇ: «سىز مېڭىڭىزنى ئىنتايىن پۇختا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بىر يۈرۈش تېخنىكىلىق ئۈسكۈنىلەر دەپ چۈشىنىشىڭىز لازىم. مېڭە ئۆزىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان مۇئەييەن پىروگراممىا بويىچە ئىشلەيدۇ، ئاشۇ پىروگراممىنىڭ باشقۇرغۇچىسى ئۆزىڭىز بولۇڭ. شۇنداق قىلسىڭىز غەلىبىنىڭ ئاچقۇچى قولىڭىزدا بولىدۇ. ئەگەر سىز بۇ ھەقىقەتنى بىلمىسىڭىز، مېڭىڭىزنى ئۆزىڭىز باشقۇرمىسىڭىز، سىزنىڭ مېڭىڭىزنى باشقىلار باشقۇرىدۇ، دوستلار، خىزمەتداشلار، جەمئىيەت ۋە سىزگە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان ھەممىلا ئادەم باشقۇرىدۇ. سىز ئۇچاغدا ھېسسىياتقا بېرىلىپ شۇئارلا توۋلايدىغان، ئەمما ئەمەلىي ئىش قىلالمايدىغان، ئەقلىڭىزنى ياكى ھېسسىياتىڭىزنى باشقۇرۇشقا كۈچىڭىز يەتمەيدىغان ئادەم بولۇپ قالىسىز».

مۇتەخەسسىسلەرنىڭ كۆزىتىشىچە، تەلىم - تەربىيە مۇكەممەل بولمىغان مۇھىتلاردا، خۇسۇسەن ئائىلە تەربىيەسى مۇنەۋۋەر بولمىغان جەمئىيەتلەردە ياشايدىغان بىر بالا قۇرامىغا يەتكەنگە قەدەر بولغان ئارىلىقتا 18 مىڭدىن كۆپرەك سەلبىي ئۇچۇر قوبۇل قىلىپ، ئۇنى يوشۇرۇن مېڭىسىگە قاچىلايدىكەن، ئاندىن بۇ سەلبىي ئۇچۇرلار ئۇنىڭ بارلىق تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق كۆرسىتىدىكەن. مەسىلەن: كىچىك ۋاقتىدا ئاتىسى ياكى ئانىسى تەرىپىدىن «ھەي ئەقىلسىز!»، «سەن ئادەم بولمايسەن»، «سېنىڭ بولغىنىڭ شۇ»، «سەندەك بالىنىمۇ بالا دەمدۇ؟» دېگەنگە ئوخشاش سەلبىي ئۇچۇرلارنى ئاڭلاپ چوڭ بولغان قانچىلىغان بالىلارنىڭ كېلەچىكىنىڭ نابۇت بولغانلىقى، بەزى مېيىپ ئىنسانلارنىڭ ئەتراپىدىكىلەردىن ۋە ئۆزى ياشىغان جەمئىيەتتىن كۆرگەن ناچار مۇئامىلىسى ۋە يەكلىنىشى سەۋەبلىك ئۆزىدىكى تالانتلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالمىغانلىقى بۇنىڭ مىسالى.

ناچار تەربىيەسى بىلەن پەرزەنتلىرىنىڭ پارلاق كېلەچىكىنى قارايتىدىغان، يامان سۆزلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى بوغۇپ تاشلايدىغان ئاڭسىز ئاتا-ئانىلار ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ۋە كېلەچەك ئەۋلادلارنىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىققا تارتىلماي قالمايدۇ. شۇنىڭدەك، سەلبىي ئۇچۇرلارنى ئەۋەتىش بىلەن باشقىلارنىڭ ئىجادىيەتلىرىگە، يېڭىلىق يارىتىشىغا ۋە ياخشى ئىشلارنى روياپقا چىقىرىشىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئادىمىي شەيتانلارمۇ قىلمىشلىرىدىن جاۋابكارلىققا تارتىلماي قالمايدۇ. قىسقىسى،باللىرىغا:

«سىزنىڭ ئەقلىڭ يوق» دەيدىغان ئاتا-ئانا بالىلىرىنىڭ پارلاق كېلەچىكىنى قارايتىدىغان، ئۇلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى بوغۇپ تاشلايدىغان يىقىتقۇچى ۋە قاتىل ئاتا-ئانىلاردۇر. بالىلىرىغا ھەمىشە: «سەن قىلالايسەن» دەپ تۇرىدىغان ئاتا-ئانىلار ئىجاتچان ۋە ياشاتقۇچى ئاتا-ئانىلاردۇر.

سىز ھەر زامان ئۈمىدۋار بولۇڭ. چۈنكى ئۈمىدۋار كىشىلەر كېچىدە ئاسمانغا قاراپ، ئاينىڭ نۇرىنى كۆرىدۇ، ئۈمىدسىز كىشى ئاسمانغا قاراپ قاراڭغۇلۇقتىن باشقىسىنى كۆرەلمەيدۇ. سىز ھازىرقىدىنمۇ بەكرەك ئۈمىدۋار بولۇڭ. چۈنكى ئۈمىدۋار كىشىلەر باشقىلارنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالىدۇ. ئۈمىدسىز كىشى ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ بەختسىز قىلىشقا يېتەرلىكتۇر. ئۈمىدۋارلىق ئاللاھ تائالاغا قارىتا ئىجابىي قاراشتا بولغانلىق، ئۈمىدسىزلىك سەلبىي قاراشتا بولغانلىقتۇر. بىز ئاللاھ تائالاغا قارىتا ھەمىشە ئىجابىي ۋە توغرا قاراشتا بولۇشقا بۇيرۇلغان. ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۈمىدۋار زات ئىدى. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەدىس قۇدسىيدا «بەندەم ماڭا قانداق قاراشتا بولسا، مەن ئۇنىڭغا شۇنداق مۇئامىلىدە بولىمەن»[49] دېگەن. بۇنىڭ مەنىسى: ئەگەر سىز ئاللاھ تائالا ماڭا ياردەم قىلىدۇ، تىرىشچانلىقىمنى زايە قىلىۋەتمەيدۇ، ئىشلىگەنلىرىمنىڭ ئەجرىنى بېرىدۇ، دۇئايىمنى ئىجابەت قىلىدۇ، ئەمەلىمنى قوبۇل قىلىدۇ دەپ ئويلىسىڭىز، سىز كېچىكىپ بولسىمۇ شۇنىڭغا ئېرىشىسىز، ئاللاھ تائالا سىزنى ھەرگىز نائۈمىد قويمايدۇ. ئەگەر ئەكسىچە ئويلىسىڭىز، ئىشلار كۆپىنچە سىز ئويلىغاندەك بولىدۇ.

---

[49] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئالدىراقسانلىق شەيتاندىن، ئەمما چەبدەسلىك پىشىپ يېتىلگەنلىكتىندۇر

ئىلمىي تەتقىقاتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ھەرقانداق ئىشقا «ۋاقتىم بارغۇ» دەپ مۇئامىلە قىلىدىغانلار ئومۇمەن ھەممە ئىشقا كېچىكىپ قالىدۇ ۋە كۆپ ئىزتىراپ چېكىدۇ. چۈنكى بۇنداق كىشىلەر بارماقچى بولغان يېرىگە ۋە قىلماقچى بولغان ئىشىغا خېلى كۆپ ۋاقىت بارلىقىغا ئىشىنىپ، ئۆزىنى باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلىدۇ، نۆۋەتتىكى مۇھىم ئىشقا ئالدىرىمايدۇ، پەقەت ۋاقىت ئىنتايىن ئاز قالغان چاغدىلا ئالدىراپ ھەرىكەتكە ئۆتىدۇ-يۇ، كېچىكىپ قالىدۇ.

ئەمدى بۇنىڭ ئەكسىنى ئويلاڭ! سائىتىڭىزنىڭ قوڭغۇرىقى چالىدى، سىز ئىشقا ياكى مەكتەپكە كېچىكىپ قالىدىغان بولدۇم، دەپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىڭىز ۋە ئادىتىڭىز بويىچە تەييارلىنىپ يۈرۈپ كەتتىڭىز. شۇنداقتىمۇ سىز كېچىكىپ قالمىدىڭىز ۋە دەل ۋاقتىدا يېتىپ باردىڭىز.

سىز ئالدىنقى ھالەتتە كېچىكىپ قالدىڭىز. چۈنكى سىز نۆۋەتتىكى مۇھىم ئىشقا «ۋاقتىم بارغۇ» دەپ مۇئامىلە قىلدىڭىز، شۇنىڭ بىلەن باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ قېلىپ ئاساسلىق ئىشقا كېچىكىپ قالدىڭىز. ئىككىنچى ھالەتتە بولسا دەل ۋاقتىدا يېتىپ باردىڭىز. چۈنكى نۆۋەتتىكى مۇھىم ئىشنى ئالدىنقى قاتاردا قويۇپ، ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەردىڭىز. ئالدىنقى ھالەتتە ۋاقىت شۇنچىلىك يېتەرلىك تۇرۇقلۇق سىز ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىدىڭىز. نەتىجىدە مەغلۇپ بولدىڭىز. ئىككىنچى ھالەتتە ۋاقىت شۇنچىلىك تار تۇرسىمۇ سىز ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكتىن مۇۋەپپەقىيەت قازاندىڭىز.

ھاياتىدا كاتتا ئىشلارنى روياپقا چىقارغان ۋە تارىخ بەتلىرىدىن ئورۇن ئالغان مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ۋاقىتنىڭ قىسلىقىدىن دەردلىنىپ تۇرۇپ، ۋاقتى كۆپ ئادەملەر قىلالمىغان نۇرغۇنلىغان كاتتا نەتىجىلەرنى مەيدانغا كەلتۈرگەن. ۋاقىتنىڭ قىسلىقى ئۇلارنىڭ ماھارىتىنى ۋە سەۋىيەسىنى ئۆستۈرگەن بولۇپ، نەتىجىدە ئۇلار ئۆزلىرىدە ئاز ۋاقىتتا كۆپ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرگەن. بۇلارنىڭ ئەكسىچە، ھەرقانداق ئىشقا «ۋاقتىم بارغۇ» دەپ مۇئامىلە قىلىدىغانلار مۇشۇ ئېتىقادى بىلەن ھاياتىدا نۇرغۇن ئىشلارنى كېچىكتۈرۈپ قويىدۇ، كۆپلىرىنى ۋۇجۇدقا چىقىرالماي ۋاز كېچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ئۆمرىنى زايە قىلىۋەتكەن بولىدۇ.

ئالدىراقسانلىق بىلەن چەبدەسلىك ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى چوڭ پەرق بار. چۈنكى ئۈنۈمدار كىشىلەر ئەڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە نەتىجە قازىنىش ئۈچۈن بارچە ئىقتىدارىنى ۋە تەجرىبىلىرىنى ئىشقا سالىدۇ. ئەمما مۇۋەپپەقىيەتسىز كىشىلەر ۋاقىت تار كەلگەندە ئالدىرايدۇ، جاپا تارتىدۇ، ئەمما ھېچقانداق ئىشنى روياپقا چىقىرالمايدۇ. ئۈنۈمدار كىشىلەر ھەربىر ئىشقا قەدەم قويۇشتىن ئاۋۋال ئۆزىنى ۋە ۋاقتىنى رەتكە سالىدۇ. ئەمما مۇۋەپپەقىيەتسىزلەر كۆپ ھاللاردا ئىككىلىنىش ئىچىدە بولغانلىقتىن، ئىشنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي ئۆمرىنى زايە قىلىۋېتىدۇ. چېرچىل «ئىشنى ۋاقتىدا پۈتتۈرۈشنى خالىساڭ، ئۇنى ئىشى كۆپ ئادەمگە تاپشۇر» دېگەن. يەنە بىر ئىنگلىز مۇتەپەككۇرى «ئەقىللىق كىشىلەر ئىشلارنى تېز قىلىدۇ، ئەمما ئالدىراقسانلىق قىلمايدۇ» دېگەن ئىكەن.

بىز ياشاۋاتقان دۆلەتتە كۆپ ساندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر سائەتكە قاراپ كۈن ئۆتكۈزىدۇ، بىر كۈن ئىچىدە بىرەر ئىشنىمۇ ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ۋاقتى يانفونغا قاراش، چاي،

قەھۋە ئىچىش، بىر-بىرى بىلەن چاقچاقلىشىپ كۆڭۈل ئېچىش بىلەن ئۆتىدۇ. ئۇلارغا بىرەر ئىش تاپشۇرۇلسا، ئۇنى ھەپتىلەرگىچە، ھەتتا ئايلارغىچە سوزۇۋېتىدۇ، تۈگىتىشنى خالىمايدۇ. بۇلارنىڭ ئەكسىچە، ئازساندىكى ئىش-خىزمەتچىلەر، خۇسۇسەن چەتئەللىكلەر بىر قانچە ئون ئادەمنىڭ ئىشىنى قورقماي ئۈستىگە ئالالايدۇ ۋە تېز ۋاقىت ئىچىدە مۇكەممەل دەرىجىدە پۈتتۈرۈپ بولىدۇ.

تونۇلغان كاپىتالىستلاردىن بىرى ئۆزىنىڭ تەجرىبىسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «شىركىتىمدە مېنىڭ بىر سېكرېتارىم بار ئىدى، ئۇ نۇرغۇن ئىشلارنى ئۆزى يالغۇز بېجىرىپ يۈكۈمنى يېنىكلىتەتتى. شىركەتنى چوڭايتىش، دائىرىسىنى كېڭەيتىش دېگەندەك ئىشلار بىلەن ھېلىقى سېكرېتارىمنىڭ يۈكى بارغانسېرى ئېغىرلاپ كەتتى. ئەمما ھەممە ئىشنى ۋاقتىدا ۋە جايىدا ئورۇنداپ كېتىپ باراتتى. ئۇ قاچان بولسا بىر كۈنى ‹مەن ئەمدى چىداپ بولالمىدىم، ماڭا ياردەمچى كېرەك› دەپ پارتلايدۇغۇ، دېگەن ئويلاردىمۇ بولدۇم. دېگەندەك، ئۇ بىر كۈنى باشقا بىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ياردەمچىلەرگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. مەن ئۇنى چاقىرتىپ، قانداق تەكلىپى بارلىقىنى سورىدىم. ئۇ شىركەتكە بەش نەپەر خىزمەتچى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە بىردىن بۆلۈمنى تۇتقۇزۇش پىكرىنى بەردى. بۇ پىكىر ماڭا يېقىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن مەزكۇر سېكرېتارىم قىلىپ كېلىۋاتقان ئىشلارنى بەش كىشىگە بۆلۈپ بەردىم. ئەمما ئەپسۇسكى، شىركەتنىڭ ئىشلىرى ئارقىغا كەتتى، ئىشلەپچىقىرىش ئازلاپ كەتتى. بىر ئادەمنىڭ ئىشىنى ئالتە ئادەم قىلىپ تۇرۇپمۇ ئىشلار كەينىگە كەتتى. بۇ ھەقتە كۆپ ئويلاندىم. ئاخىر بۇ بەش بۆلۈمنى يوق قىلىۋەتتىم. بۇرۇنقى سېكرېتارىمنى چاقىرىپ ھەممە ئىشنى بۇرۇنقىدەكلا ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ، ئۇنىڭغا مائاشىنى ئۆستۈردۈم. شۇنىڭ بىلەن ئىشلار قايتىدىن ئىزىغا چۈشتى».

ئىشلارغا «ۋاقتىم بارغۇ» مۇئامىلىسى قىلىدىغانلار ئارتۇقچە ئىزتىراپ چېكىدۇ، تەشۋىشلىنىدۇ، ئەمما ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ.

«ۋاقتىم بارغۇ» كېسىلىگە مۇپتىلا بولغانلارنىڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى تۆۋەندىكىچە:

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، ئايروپىلانغا يېتىشمەتكچى بولىدۇ، ھالبۇكى، بۇ چاغدا يولۇچىلارنىڭ زالغا كىرىش ئىشىكى ئاللىبۇرۇن يېپىلىپ بولغان بولىدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، ئاپتوبۇسقا ئۈلگۈرمەكچى بولىدۇ، ھالبۇكى، بۇ چاغدا ئاپتوبۇس ئاللىبۇرۇن قوزغىلىپ بولغان بولىدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، ئىلمىي ماقالىنى تاپشۇرۇشقا ئالدىرايدۇ، ئەمما ئۈلگۈرتەلمەيدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، مېھماندارچىلىققا ئالدىرايدۇ، ھالبۇكى، بۇ چاغدا ساھىبخان داستىخاننى يىغىپ بولغان بولىدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، شۇ ۋاقىتنىڭ نامىزىنى ئوقۇۋالماقچى بولىدۇ، ھالبۇكى، ئۇ جايىنامازغا بېرىشتىن بۇرۇن ئىككىنچى نامازغا ئەزان چىقىپ قالغان بولىدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، ئائىلە ئەزالىرى بىلەن سۆھبەتلەشمەكچى بولىدۇ، ھالبۇكى، بۇ چاغدا ئائىلە ئەزالىرى تولا كۈتۈشتىن زېرىكىپ باشقا ئىشقا تۇتۇشقان بولىدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، دوختۇرخانىغا ئالدىرايدۇ، ھالبۇكى، بۇ چاغدا دوختۇرنىڭ بەلگىلەپ بەرگەن ۋاقتى ئۇنى كۈتۈش بىلەن ئۆتۈپ كەتكەن ۋە باشقا كېسەل بىلەن مەشغۇل بولغان بولىدۇ.

— ۋاقىت قىستاپ قالغاندا، ۋەدىلەشكەن كىشى بىلەن ئۇچراشماقچى بولىدۇ، ھالبۇكى، بۇ چاغدا ئۇ كىشى تولا ساقلاپ زېرىكىپ كېتىپ قالغان بولىدۇ.

پاسسىپلىق ئۆزىنى ئۆلتۈرگەنلىكتۇر

«مەن بۇ ئىشنى بېجىرەلمەيمەن»، «مەندە بۇنداق چوڭ ئىشلارنى قىلالايدىغان قابىلىيەت يوق»، «مەن قىلالمايمەن»، «مەن پالانىلاردەك ئىقتىدارلىق ئەمەس» ۋە «مېنىڭ بولغىنىم مۇشۇ» دېگەنگە ئوخشىغان سەلبىي قانائەت نۇرغۇنلىغان تالانتلارنى ئۆلتۈرۈپ تاشلايدىغان رەھىمسىز قاتىلدۇر. پسىخولوگىيە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ يەكۈنلىشىچە، «قىلالايمەن» دەيدىغان ئادەملەر ئومۇمەن ئىجابىي كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ھاياتىدا ئاددىي بولسىمۇ گۈزەل ئىشلارنى قالدۇرالايدىكەن. ئەمما «قىلالمايمەن» دەيدىغان ئىنسانلار ئومۇمەن سەلبىي ئىنسانلار بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىدىكى قابىلىيەتنىڭ مەيدانغا چىقىشىغا، تالانتىنىڭ بىخ ئۇرۇشىغا توسقۇنلۇق قىلىدىكەن. نەتىجىدە، ئۆزىدىكى ئاللاھ تائالا ئاتا قىلغان جەۋھەرلەرنى ئاچمايلا گۆرگە ئېلىپ كېتىدىكەن.

ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا ھەرخىل قابىلىيەت، تالانتلارنى ۋە ئالاھىدىلىكلەرنى ئاتا قىلغان بولۇپ، بىرىدە بولمىغىنى يەنە بىرىدە بولىدۇ. ھەربىر ئىنساننىڭ ئۆزىگە خاس قابىلىيىتى ۋە تالانتى بولىدۇ. ئەپسۇسكى، نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىدىكى سەلبىي قانائەت سەۋەبلىك نە قابىلىيىتىنى، نە تالانتىنى ئوتتۇرىغا چىقىرالماي، ئۆزىگە ۋە باشقىلارغىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزەلمەي ئالەمدىن كېتىپ قالىدۇ.

ئىجابىيلىق بابىدا پەيغەمبەرلەر پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە ئۈلگىدۇر. پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسى ئەبۇ تالىبقا: «ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇلار ئوڭ تەرىپىمگە قۇياشنى، سول تەرىپىمگە ئاينى قويسىمۇ بۇ ئىشتىن ۋاز كەچمەيمەن» دېگەنلىكى ۋە ئاخىرى غەلىبە قىلغانلىقى بۇنىڭ مىسالى.

كۇۋەيتتا چىقىدىغان «ئەل مۇجتەمە» ژۇرنىلىنىڭ 2012 _ يىلى13 _ ئاپرېل سانىدا ئېلان قىلىنغان «فوردنىڭ غەلىبىسى»دېگەن بىر ماقالىدە مۇنداق دەپ يېزىلغان:

«ئەڭ قەدىمىي ئاپتوموبىل«فورد»نىڭ ئىجادكارى ھېنرى فورد ئەسلىدە بىر ئېلېكتر ئېنېرگىيە شىركىتىدە ئىشلەيدىغان ئاددىي بىر ئىشچى ئىدى. ئۇ كۈندە 11 سائەت ئىشلەش بەدىلىگە ھەپتىدە 11 دوللار ئىش ھەققى ئالاتتى. ھېنرى كۈنلۈك 11 سائەتلىك جاپالىق ئەمگەكتىن كېيىن، ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى كىچىككىنە كەپىسىگە كىرىۋېلىپ يېڭى بىر موتور ياساش يولىدا يېرىم كېچىگىچە ئىشلەيتتى. ھېنرىنىڭ ئاتا _ ئانىسى ئۇنىڭ كېچە ئۇخلىماي قىلىۋاتقان بۇ ئىشلىرىنى ئەھمىيەتسىز ئىشلار دەپ قارايتتى ۋە ھېنرىنىڭ چوڭ ئىشلارنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئىشەنچ قىلمايتتى. ھەممە ئۇنىڭغا كۈلەتتى، دوستلىرىمۇ ئۇنى مەسخىرە قىلاتتى. پەقەت ئۇنىڭ ئايالى ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلاتتى ۋە ئۇنىڭ كەلگۈسىدە كاتتا بىر ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىدىن شەكلەنمەيتتى. شۇڭا ئۇ ئېرىگە ھەمىشە مەدەت بېرەتتى، ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇشقا رىغبەتلەندۈرەتتى. كېچىلىرى ئۇنىڭ بىلەن بىللە شۇ كىچىككىنە كەپىسىدە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولاتتى. قىش كۈنلىرى كېچىلىرى سوغۇقتىن قوللىرى تىترەپ تۇرۇپ، ئېرىگە جىن چىرىغىنى تۇتۇپ بېرەتتى، ئېرىگە ياردەم قىلىشتىن قەتئىي زېرىكىپ

قالمايتتى. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، ھېنرى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ئايالىنى ماختايتتى ۋە ئۇنىڭغا بولغان چوڭقۇر سۆيگۈسىنى ئىزھار قىلاتتى».

توماس ئېدىسون لامپۇچكىنىڭ قىلىنى كەشىپ قىلىش ئۈچۈن 40 مىڭ بەتلىكتىن ئارتۇق خاتىرە يازغان. لامپۇچكىنىڭ قىلىنى ياساشتا بەش مىڭ قېتىم مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچرىغان. لامپۇچكا بۈگۈنكى كۈندە ھېچبىر ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس. ئەمما 1880-يىلدىن بۇرۇن، ئېلېكتىر چىراغ تېخى ئومۇمىيۈزلۈك ئىشلىتىلمىگەن بولۇپ، شۇ چاغدا ماي نۇرلۇق چىراغلار ئەڭ مودا بولدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى زور كۈچ سەرپ قىلىشقا ۋە ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ. بەزى ئالىملار ئۇنى بىر ساراڭ دەپ مەسخىرە قىلدى، بەزىلەر ئۇنى قۇرۇق لاپ ئېتىۋاتىدۇ، ئۇخلىماي چۈش كۆرۈۋاتىدۇ دەپ مازاق قىلدى. يەنە بىر قانچە ئالىملار ماتېماتىكا ئارقىلىق ئۇنىڭ بۇ تەتقىقاتى مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمايدۇ، دەپ ئىسپاتلاپمۇ بەردى. لېكىن ئېدىسون باشتىن-ئاخىر تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن سىناق قىلدى.

ئۇ كېچە-كۈندۈز توختىماي پۈتۈن زېھنىنى لامپۇچكا قىلىنى تەجرىبە قىلىشقا سەرپ قىلدى، پەقەت ئۆسۈملۈك تولىدىن 6000 خىلدىن ئارتۇقنى تەجرىبە قىلدى. ئۇنىڭ تەجرىبە خاتىرىسى 200دىن ئاشىدۇ، جەمئىي 400 مىڭ بەتتىن ئارتۇق بولۇپ، مۇشۇنىڭغىلا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۈچ يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت كېتىدۇ. 1880- يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىغىچە، ئېدىسوننىڭ لامپۇچكا قىلى سىنىقى يەنىلا ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئەمما ئۇ ھارماي- تالماي تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق ئاخىرى لامپۇچكىنىڭ قىلىنى ياساپ چىقىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدۇ.

يۇقىرىقى غەلىبىلەر «مەن قىلالايمەن» دەپ چىشىنى چىشلەپ چىڭ تۇرۇش نەتىجىسىدە كەلگەن بولۇپ، «قىلالايمەن» دەپ ئورنىدىن تۇرغان ئادەمگە ئاللاھ تائالانىڭ ياردەم قىلىدىغانلىقىدا شەك يوق.

بىر كۈنى مەلۇم بىر مەكتەپتە، مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلارغا دەرس سۆزلەۋاتاتتى. تۇساتتىن بىر ئوقۇغۇچى ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئۇستاز! ئىنگلىز تىلى بەك قىيىن ئىكەن» دەيدۇ. بۇ ئوقۇغۇچى سۆزىنى تۈگىتىپ بولغۇچە باشقا ئوقۇغۇچىلارمۇ گەپ قىستۇرۇپ، «ھەئە، راستتىنلا قىيىن ئىكەن» دېيىشىدۇ. سىنىپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى خۇددى ئالدىن كېلىشىۋالغاندەكلا ھەممىسى ئىنگلىز تىلى دەرسىنىڭ قىيىن ئىكەنلىكىنى ھەر خىل ئىپادىلەر بىلەن ئىپادىلەشكە باشلايدۇ.

مۇئەللىم بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ، «ئۇنداقتا، بۈگۈن دەرس يوق. دەرسنىڭ ئورنىغا ئويۇن ئوينايمىز» دەيدۇ. ئوقۇغۇچىلار خۇشال بولىدۇ. ئاندىن مۇئەللىم دوسكىغا ئاغزى كىچىك بىر شېشىنىڭ رەسىمىنى سىزىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە بىر توخۇنىڭ رەسىمىنى سىزىدۇ. ئاندىن ئوقۇغۇچىلاردىن: «ئاراڭلاردىن كىم بۇ شېشىنىڭ ئىچىدىكى توخۇنى شېشىنى سۇندۇرماستىن، توخۇنىمۇ ئۆلتۈرمەستىن چىقىرالايدۇ؟» دەپ سورايدۇ. ئوقۇغۇچىلار ھەر خىل پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان بولسىمۇ، بۇ ئىشنى بېجىرەلمەيدۇ ۋە ھەممىسى چارىسىز قالىدۇ. ئاخىرىدا ئوقۇغۇچىلاردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئۇستاز! بۇ توخۇنى بۇ شېشىنىڭ ئىچىدىن قەتئىي چىقارغىلى بولمايدۇ، پەقەت شېشىنىڭ سۇندۇرۇش ياكى توخۇنى ئۆلتۈرۈش بىلەنلا چىقارغىلى بولىدۇ» دەيدۇ. مۇئەللىم: «ياق، شېشىنى سۇندۇرماستىن، توخۇنىمۇ ئۆلتۈرمەستىن چىقىرىش شەرت» دەيدۇ. ئاندىن ھېلىقى ئوقۇغۇچى مۇئەللىمگە جىددىيلىك بىلەن: «ئۇستاز! ئۇنداقتا، بۇ توخۇنى شېشىنىڭ ئىچىگە كىم كىرگۈزگەن بولسا ئۆزى چىقارسۇن» دەيدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى كۈلۈپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ كۈلكىسى تۈگىمەستىن مۇئەللىم سۆزگە باشلاپ: «توغرا، بۇ جاۋاب جايىدا جاۋاب بولدى. شېشىگە توخۇنى كىم سالغان بولسا،

ئۇنى ئۆزى چىقىرىشى لازىم. خۇددى شۇنىڭدەك، سىلەر مېڭەڭلەرگە سېلىۋالغان ئىنگلىز تىلى دەرسلىكى قىيىن دەيدىغان چۈشەنچىنى پەقەتلا ئۆزۈڭلار چىقىرالايسىلەر. چۈنكى سىلەر كاللاڭلاردىكى ئىنگلىزچە دەرس قىيىن دەيدىغان چۈشەنچىنى چىقىرىۋەتمىسەڭلار، مەن دەرسنى قانچىلىك ياخشى شەرھلەپ بەرسەممۇ، قانچىلىك ئوڭايلاشتۇرۇپ چۈشەندۈرسەممۇ غەلىبە قىلالمايمەن» دەيدۇ.

يۇقىرىدىكى قىسسىدە ئوقۇغۇچىلار بىر توخۇنى شىشىنىڭ ئىچىگە سولاپ قويۇپتۇ. بەلكى نۇرغۇنلىرىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئىلمىي ۋە ئەمەلىي ھاياتىمىزدا قانچىلىغان توخۇلارنى شىشىلەرگە مەھبۇس قىلىپ قويغان بولۇشىمىز مۇمكىن. سەلبىي قانائەت، خاتا چۈشەنچە سەۋەبلىك ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا ئىمكانىيىتىمىز ۋە قابىلىيىتىمىزمۇ بار نۇرغۇن ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتىن ۋاز كېچىپ كەلگەنلىكىمىز ئېنىق.

غەپلەت ئادەمنىڭ ئەڭ قاراڭغۇلۇق چاغلىرىدۇر

غەپلەت — بىخەستەلىك، بىپەرۋالىق، غاپىللىق ۋە نادانلىق دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ[50]. ئىسلام مۇتەپەككۇرى ئەللامە سەييىد قۇتۇپ غەپلەت ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «غەپلەت قەلبنى كاردىن چىقىرىدىغان نەرسە، ئۇ ئادەمنىڭ قەلبنى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتىن مەھرۇم قويىدۇ». دېمىسىمۇ، غەپلەتتىكى ئادەم ئۆزىنىڭ دۇنياغا كېلىشىنىڭ سىرى ھەققىدە ئىزدەنمەيدۇ، مۇنداق ئادەم ئۆزىنىڭ نەدىن كەلگەنلىكى، نەگە بارىدىغانلىقى ۋە ھاياتلىقتىكى ۋەزىپىسى نېمە ئىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىنىپ قويمايدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە غەپلەتتىكىلەر ھەققىدە مۇنداق دېگەن: « ئۇلارنىڭ دىللىرى بار تۇرۇپ چۈشەنمەيدۇ، كۆزلىرى بار تۇرۇپ كۆرمەيدۇ، قۇلاقلىرى بار تۇرۇپ ئاڭلىمايدۇ. ئۇلار گويا ھايۋانغا ئوخشايدۇ، ھايۋاندىنمۇ بەتتەر ئازغۇندۇر، ئەنە شۇلار غاپىللاردۇر»[51]، « ئۇلارغا قۇلاق، كۆز، قەلبلەرنى ئاتا قىلغان ئىدۇق. ئەمما ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرى، كۆزلىرى ۋە دىللىرى ئۇلارغا قىلچە ئەسقاتمىدى»[52].

ھاياتتا نۇرغۇن كىشىلەر بىر ئۆمۈر غەپلەتتە ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ دۇنياغا كېلىپ _ كەتكەنلىكىدىن تىلغا ئالغۇدەك، پەخىرلەنگۈدەك ۋە ئەسلەپ تۇرغۇدەك بىرەر ئىزى ياكى بىرەر خاتىرىسى قالمايدۇ. ئۇلار گويا دۇنياغا كەلمىگەندەكلا ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ، ئۇلار قۇمغا سىڭىپ كەتكەن سۇدەكلا يەرگە سىڭىپ كېتىدۇ. ئۇلارنى ھېچكىم ئەسلىمەيدۇ. غەپلەت ئىنتايىن يامان ئىللەت بولۇپ، «قۇرئان كەرىم»دە غەپلەتتە قالغانلارنىڭ زىيان تارتىدىغانلىقى ھەققىدە كۆپلىگەن ئايەتلەر كەلگەن.

يەنە بەزى كىشىلەر ئۆمرىنىڭ كۆپرەك ۋاقتىنى غەپلەت بىلەن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ، ئاخىرقى ئۆمرىدە غەپلەتتىن ئويغىنىپ، ئۆزىنىڭ ئىنسانلىقىغا، مۇسۇلمانلىقىغا لايىق ياخشى ئىشلارنى قىلىش ئارقىلىق، ئىلگىرىكى غەپلەتتىكى ھاياتىنى ئۆزگەرتىدۇ.

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر بېلىقچى بولۇپ، ئۇ ھەر كۈنى سەھەردە دېڭىز بويىغا چىقىپ، كۈنلۈك ئىشىنى قۇياشنىڭ چىقىشى بىلەن باشلايدىكەن. بىر كۈنى ئەتىگەنرەك چىقىپ قاپتۇ، ئەتراپ قاراڭغۇلۇق ئىكەن. بېلىقچى دېڭىز بويىدا كېتىپ بارغىنىدا، ئۇ بىر نەرسىگە پۇتلىشىپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قاپتۇ. يەرگە ئېگىلىپ پۇتىغا پۇتلاشقان نەرسىنى ئالسا، ئۇ بىر خالتا ئۇششاق تاش ئىكەن. بېلىقچى قۇياشنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇش جەريانىدا، ھېلىقى خالتىدىكى ئۇششاق تاشلارنى بىر تالدىن دېڭىزغا ئېتىش بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزۈپتۇ. بېلىقچى ھەربىر تاشنى دېڭىزغا ئاتقىنىدا، ئۇنىڭدىن چىققان «چۇلۇق، چۇلۇق» ئاۋازنى ئاڭلاپ كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاخىرقى تاشنى ئاتقان ۋاقتىدا قۇياش چىقىپ ئەتراپ يورۇشقا باشلاپتۇ، بېلىقچى قولىدىكى ئاتماقچى بولغان ئاخىرقى تاشقا قارىسا، ئۇ يالتىراپ تۇرارمىش. بېلىقچى توختاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئىنچىلەپ قارىسا، ئۇ ئالماس ئىكەن. ئۇ سەھەردىن بېرى قاراڭغۇلۇقتا دېڭىزغا ئاتقان تاشلارنىڭ ھەممىسى تاش ئەمەس، ئالماس ئىكەن. شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ

50 «ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» 689- بەت.

51 ئەئراف سۈرىسى: 179- ئايەت.

52 ئەھقاف سۈرىسى: 26- ئايەت.

تولىمۇ غەپلەتتە ئىكەنلىكىنى بىلىپ يېتىپتۇ ۋە قولىدا ساقلىنىپ قالغان شۇ بىر تال ئالماستىن پايدىلىنىپ ئائىلىسىنى بەختلىك قىلىش قارارىغا كەپتۇ. چۈنكى بۇ بېلىقچى ئۆتكەنگە ھەسرەت چەككەننىڭ پايدىسى يوق ئىكەنلىكىنى، قولىدا بار پۇرسەتتىن پايدىلىنىش ئەڭ ھېكمەتلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىدىكەن.

بىز ئۆتۈپ كەتكەن ئۆمرىمىزنى قايتۇرۇپ ئەكېلىشكە قادىر ئەمەسمىز. ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارغا پۇشايمان قىلىپ ھەسرەت چەكسەك ئۆزىمىزگە زىيان سالىمىز. شۇڭا قېپقالغان ئۆمرىمىزنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈشكە تىرىشساقلا شۇ بىزگە يېتەرلىكتۇر.

ئاللاھقا ۋەسىلە قىلغۇدەك ئەمەلىمىز بولسۇن!

ۋەسىلە — ھاجىتىنىڭ راۋا بولۇشى ئۈچۈن، ئۆزى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرەر نەرسىنى ۋاسىتە قىلىپ ئارىغا سېلىش دېگەنلىكتۇر. دىنىمىزدا ۋەسىلە قىلىش دۇرۇس بولۇپ، ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىماننى ۋەسىلە قىلىش، ئاللاھ تائالانىڭ بىرلىكىنى ۋە نۇقسانلاردىن پاك ئىكەنلىكىنى ۋەسىلە قىلىش، ئاللاھ تائالانىڭ مۇبارەك ئىسىم ۋە سۈپەتلىرىنى ۋەسىلە قىلىش، ئۆزىنىڭ ياخشى قىلغان ئەمەل-ئىبادەتلىرىنى ۋەسىلە قىلىشى، ئاللاھ تائالادىن قورقۇپ، گۇناھ-مەئسىيەتلەرنى تەرك ئەتكەنلىكىنى ۋەسىلە قىلىش قاتارلىقلاردۇر. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ كۈچلۈك ۋەسىلە ئۆزىمىزنىڭ قىلغان ئەمەل-ئىبادەتلىرىمىزنى ۋە ئاللاھ تائالادىن قورقۇپ، گۇناھ-مەئسىيەتلەرنى تەرك ئەتكەنلىكىمىزنى ۋەسىلە قىلىپ دۇئا قىلىشتۇر. ئەمما «ئى ئاللاھ! پالانىنىڭ ھەققى- ھۆرمىتى ئۈچۈن دۇئايىمنى ئىجابەت قىلغىن» دېگەنگە ئوخشاش ئۆلۈكلەرنى ياكى باشقىلارنىڭ ئەمەللىرىنى ۋەسىلە قىلىش جائىز ئەمەس ۋە پايدىسىزدۇر.

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۈچ نەپەر كىشى كېتىپ باراتتى، توساتتىن قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپ، ئۇلار بىر تاغنىڭ تېگىدىكى ئۆڭكۈرگە كىرىۋالىدۇ. بۇ ۋاقىتتا تاغدىن چوڭ بىر تاش دومىلاپ چۈشۈپ ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىنى توسۇۋالىدۇ. ئۇلار بىر-بىرىگە، ئاللاھ ئۈچۈن خالىس قىلغان ئەمەللىرىڭلار بولسا شۇ ئەمەللىرىڭلارنى ۋاسىتە قىلىپ دۇئا قىلىپ بېقىڭلار، بەلكى ئاللاھ ئۇنىڭ يۈزىسىدىن بىزگە بىر چىقىش يولى بېرىپ قالار، دېيىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى مۇنداق دەپ دۇئا قىلىدۇ: "ئى ئاللاھ! مېنىڭ ياشىنىپ قالغان ئاتا-ئانام بىلەن بىر نارەسىدە بالام بار ئىدى. ئۇلار ئۈچۈن قوي باقاتتىم، ھەر كۈنى ئۇلارغا سۈت ئىچكۈزەتتىم. بىر كۈنى كەچ كېلىپ قالدىم. كەلسەم ئاتا-ئانام ئۇخلاپ قاپتۇ. مەن سۈتنى سېغىپ ئەكېلىپ ئۇلارنىڭ بېشىدا تۇتۇپ تۇردۇم ئۇلارنى ئويغىتىشقا كۆزۈم قىيمىدى. ئاتا-ئانامنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ شۇنداق تۇرۇپ تاڭ ئاتتى. ئەگەر مېنىڭ بۇ قىلغىنىم سېنىڭ دەرگاھىڭدا ياخشى ئەمەللەر قاتارىدىن بولۇپ قوبۇل قىلىنغان بولسا، بۇ ئەمەلىمنىڭ يۈز-خاتىرىسى ئۈچۈن بىزنى بۇ خاپىلىقتىن قۇتقۇزغىن". شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ ئۇلارغا بىر يوچۇق ئېچىپ بەردى. ئۇلارنىڭ يەنە بىرى مۇنداق دېدى: " تاغامنىڭ قىزىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىدىم. بىر كۈنى مەن ئۇنىڭ بىلەن يامان ئىش قىلماقچى بولدۇم. ئەمما قىز قەتئىي ئۇنىمىدى. كېيىنچە ئۇنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر كەلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا بىر يۈز يىگىرمە دىنار بېرىش بەدىلىگە ئۇنىڭدىن تەلىپىمنى راۋا قىلىشنى سورىدىم. ئۇ ماقۇل كەلدى، مەن ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا ئېرىشتىم دەپ ئويلىدىم. ئەمما ئۇ قىز"ئامانەتنى ئۆز يولى بىلەن ئالمىساڭ ساڭا ھالال بولمايدۇ" دېۋىدى، دەرھال ئورنۇمدىن تۇردۇم، ئۇ ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك تۇرۇقلۇق، ئۇنىڭدىن يىراقلاشتىم ۋە ئالتۇنىنىمۇ بېرىۋەتتىم". ئى ئاللاھ! سېنىڭ رازىلىقىڭنى كۆزلەپ قىلغان بۇ ئىشىم ئەگەر دەرگاھىڭدا قوبۇل بولغان بولسا، بىزنى بۇ خاپىلىقتىن قۇتقۇزغىن". شۇنىڭ بىلەن ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزى ئادەم پاتمايدىغان دەرىجىدە ئازراق ئېچىلدى. ئۇلارنىڭ ئۈچىنچىسى مۇنداق دېدى: "مەن كۆپ ئادەملەرنى ياللاپ ئىشلەتكەن ئىدىم، ھەممىسىنىڭ ئىش ھەققىنى بەردىم. بىرلا كىشى ئىش ھەققىنى ئالماي كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ ئىش ھەققىگە مال ئېلىپ ماللىرىمغا قوشۇپ قويدۇم. ئۇنىڭ مېلى

كۈندىن كۈنگە كۆپىيىپ كەتتى. بىر كۈنى ھېلىقى ئادەم كېلىپ، مەندىن ئىش ھەققىنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا: "ئاشۇ قوي، كالا، تۆگە ۋە قوي قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭدۇر" دېۋىدىم. ئادەم: " سەن مېنى مەسخىرە قىلىۋاتامسەن؟ مەن سەندىن ئىش ھەققىمنى سوراۋاتىمەن" دېدى. مەن ئۇنىڭغا: " مەن سېنى مەسخىرە قىلمىدىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ" دېدىم. ئادەم بىرىنىمۇ قويماي ھەممىنى ئېلىپ كەتتى. ئى ئاللاھ! ئەگەر مەن ئاشۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قىلغان بولسام، بىزنى بۇ خاپىلىقتىن قۇتقۇزغىن" دەپ دۇئا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزى پۈتۈنلەي ئېچىلىپ، ئۇلار سالامەت چىقتى»(53).

پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام بۇ ھەدىستە بىزگە ۋەسىلە قىلىشنى ئۆگەتكەن ۋە ئاللاھ تائالاغا ۋەسىلە قىلغۇدەك ئەمەللەرنى قىلىشنىڭ پايدىسىنى كۆرسەتكەن. بىز قايسى ئەمەلىمىزنىڭ بىزنى ئاخىرەتتە دوزاختىن قۇتقۇزۇپ، جەننەتكە ئېلىپ كىرىدىغانلىقىنى بىلمىگەندەك، قايسى ئەمەلىمىزنىڭ بىزنى بېشىمىزغا كەلگەن ئېغىر خاپىلىقلاردىن قۇتۇلۇپ قېلىشىمىزغا ۋەسىلە بولىدىغانلىقىنى بىلمەيمىز. شۇڭا، ياخشى ئەمەللەرنى كۆپ قىلىشتىن قەتئىي توختاپ قالماسلىقىمىز لازىم. قانچىلىك كۆپ ياخشىلىق قىلساق، قانچىلىك كۆپ كىشىلەرنىڭ ھاجىتىنى رۇۋا قىلساق، قانچىلىك كۆپ كىشىلەرنى خۇشال قىلساق، بىزنىڭ ساۋاب جەھەتتىكى زاپىسىمىز شۇنچىلىك كۆپ بولىدۇ. ئاشۇ زاپاس ساۋابلار بىزنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن قۇتقۇزىدۇ. بىزنىڭ دەسمايىمىز ساۋابلىق ئەمەللىرىمىزدۇر.

ئاللاھ تائالانىڭ يولىدا قىلىنغان ھەرقانداق ياخشى ئىشلار زامانىغا ۋە شارائىتىغا قاراپ ساۋابتىن مەرتىۋە قازىنىدۇ. كىشىلەر ياردەمگە قاتتىق موھتاج بولغان ۋاقىتتا قىلىنغان ياردەمنىڭ دەرىجىسى ئادەتتىكى ۋاقىتتا قىلىنغان ياردەمنىڭ دەرىجىسىدىن ئەلۋەتتە يۇقىرى ۋە كاتتا بولىدۇ. بۇ خۇددى ئاچ قالغان كىشىگە تاماق بېرىش بىلەن توق كىشىگە سەدىقە قىلىش ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە پەرققە بولغىنىغا ئوخشايدۇ.

كىرىزىس زامانىدا، ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىگە ياردەم قولىمىزنى سۇنۇش ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدىكى ياخشى ئەمەل زاپىسىمىزنى ئاۋۇتساق، بېشىمىزغا كۈن كەلگەن چاغدىكى دۇئالىرىمىزنىڭ دەرھال ئىجابەت بولۇشىغا شەرت ھازىرلىغان بولىمىز. ھەرقانداق بىر مۇئمىن ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدىكى ياخشى ئەمەل زاپىسىنىڭ ئاۋۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئەلۋەتتە. ئادەتتىكى ئىنسانلار دۇنيالىققا تويمىغاندەك، مۇئمىن ئادەم ساۋابقا تويمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى ئاقىۋىتىنى بەلگىلەيدىغان نەرسە ئۇنىڭ ئەمەلىدۇر.

ئاللاھ تائالا بايلار ئۈچۈن زاكاتنى پەرز قىلغاننىڭ سىرتىدا، ئىجتىمائىي ياردەم، سەدىقە، ئېھسان نامىلىرى ئاستىدا كۆپلىگەن ياردەم ۋاسىتىلىرىنى بۇيرۇغان. ھەتتا ئۆز ئىختىيارى بىلەن پۇل ـ مېلىنى ئاللاھ يولىدا ئېھتىياجلىق كىشىلەرگە سەرپ قىلغان كىشىنىڭ ھەر بىر تىيىن پۇلى ئۈچۈن 700 تىيىن ۋە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك بېرىلىدىغانلىقىنى قۇرئان كەرىم ۋەدە قىلغان. بۇلار ياردەمنىڭ بۇ دۇنيالىق مۇكاپاتى بەس. ئەمما ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى مۇكاپاتىدىن سۆز ئاچىدىغان بولساق، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «پۇل-ماللىرىنى كېچە ـ كۈندۈز (ھەر ۋاقىت) يوشۇرۇن ـ ئاشكارا ھالدا خەير ـ ئېھسان قىلىدىغانلار رەببىنىڭ دەرگاھىدا ساۋاب تاپىدۇ، ئاخىرەتتە ئۇلارغا ھېچ قورقۇنچ ۋە غەم ـ قايغۇ بولمايدۇ» يەنى،

---

(53) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ، ھېچ پۇشايمان قىلمايدۇ ۋە مەڭگۈلۈك بەختلىك ھاياتقا ئېرىشىدۇ، دېگەنلىك. ئاللاھ ئاتالا بېخىللارنى زالىملىق بىلەن سۈپەتلەپ ۋە ئۇلارنى سۆكۈپ: «زالىملارغا ــ زاكاتنى بەرمىگەن ياكى پۇل ـ مېلىنى ئېھتىياجلىق تەرەپلەرگە ياردەم قىلمىغانلارغا ھېچ قانداق مەدەتكار چىقمايدۇ» دەيدۇ.

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە: بۇرۇنقى زاماندا قابۇس ئىسىملىك بىر چوڭ باي ئۆتكەنىكەن، ئۇ ئۆلىدىغان ۋاقتىدا باللىرىغا ۋەسىيەت قىلىپ: «مېنى تاۋۇتقا سالغاندا ئىككى قولۇمنى تاۋۇتتىن سىرتقا چىقىرىپ قويۇڭلار» دەپ بۇيرۇپتۇ. بۇنىڭ سەۋەبى ھەققىدە سورالغىنىدا: «مەن ئۆلمەيدىغاندەك پۇل ـ مال يىغىپ، ئۇنىڭدىن بۇدۇنيادا پايدىلىنالمىدىم ياكى باشقىلارغا نەپ يەتكۈزەلمىدىم، مانا ئەمدى يىغقان دۇنيالىرىم شۇنداقلا قالدى، مېنىڭ ئاخىرەتكە قۇرۇق قول كەتكىنىمنى كىشىلەر كۆرۈپ ئىبرەت ئالسۇن!» دېگەن ئىكەن. ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە نەچچە مىليارد دوللار تاپقان بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن يا ئۆزى ياكى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى پايدىلىنالماي، ئۆزى ۋە پۇل-مېلى بىراقلا نابۇت بولۇپ كەتكەن كىشىلەر ئاز ئەمەس. ئەپسۇسكى، بىزنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىمىز بۇنداق تراگېدىيەلەرگە بەك باي. دۇنيادا پۇل ـ مېلىغا بېخىللىق قىلىشقا ئادەتلىنىپ قالغان مىللەتنىڭ پۇل ـ مېلىدىنمۇ قىممەتلىك نەرسىلىرىدىن ئايرىلىپ قالىدىغانلىقى تارىخنىڭ ئاچچىق دەرسى بولۇپ كەلدى.

تارىخنىڭ يۇقىرىقى ئاچچىق ساۋاقلىرى ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدىكى: «كىمكى بېخىللىق قىلىدىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ زىيىنى ئۈچۈن بېخىللىق قىلىدۇ» ۋە «بېخىللىق قىلغۇچىلار بېخىللىقنى ئۆزلىرى ئۈچۈن پايدىلىق دەپ گۇمان قىلمىسۇن، ئەمەلىيەتتە، بۇ ئۇلار ئۈچۈن زىيانلىقتۇر» دېگەن سۆزلىرىنىڭ ھەقىقەتەن راست ۋە ھەق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرماقتا.

ئەقىللىقلار ۋە ئەقىلسىزلار

ئەقىل — ئىنساننىڭ بىلىش، تەپەككۇر قىلىش قابىلىيىتى دېگەنلىك بولىدۇ. ئۇ ئىنسانلارنىڭ بەزى ھەقىقەتلەرنى بىلىشى ئۈچۈن ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئاتا قىلىنغان نېمەتتۇر. ئىنسان ئەقىلدىن ئىبارەت بۇ نېمەت بىلەن بارچە مەخلۇقاتتىن ئۈستۈن ۋە پەرقلىقتۇر. ئىنسان ئەقىل يولى بىلەن نېمىنىڭ ھەق، نېمىنىڭ باتىل، نېمىنىڭ توغرا، نېمىنىڭ خاتا، نېمىنىڭ پايدىلىق، نېمىنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى، شۇنىڭدەك نۇرغۇنلىغان نەرسىلەرنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشىنىپ يېتەلەيدۇ.

«قۇرئان كەرىم» كىشىلەرنى ئالدى بىلەن ئەقىل ئىشلىتىشكە ۋە تەپەككۇر قىلىشقا چاقىرىدۇ. دىنىمىز ئەقىلنىڭ قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئالاھىدە ئورنىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. ئىنسان ئۆزىنىڭ ياراتقۇچىسىنى تونۇشىدا ۋە ئۇنىڭ دىنىنى بىلىشىدە ئەقىل ئاساسلىق رول ئوينايدۇ.)كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ(«سىلەرنى ئەقلىنى ئىشلەتسۇن دەپ،ئاللاھ ئايەتلىرىنى مۇشۇنداق بايان قىلىپ بېرىدۇ»[54]. قۇرئان كەرىم ئەقلىنى ئىشلەتمىگەنلەرنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى پۇشايمانلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:)وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ) «ئۇلار: «ئەگەر بىز (ھەقىقەتنىڭ ساداسىغا) قۇلاق سالغان ياكى ئەقلىمىزنى ئىشلەتكەن بولساق، دوزاخ ئەھلى قاتارىدىن بولماس ئىدۇق» دەيدۇ»[55].

«قۇرئان كەرىم» دە «العَقْلُ» (ئەقىل) دېگەن سۆز 49 قېتىم تەكرارلانغان بولسا، (أَفَلَا تَعْقِلُونَ) يەنى «ئەقىلڭلارنى ئىشلەتمەمسىلەر؟» دېگەن سۆز 7 قېتىم تەكرارلانغان. ئىسلام دىنىمىزدا دىني مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلىشقا سالاھىيەتلىك بولۇشنىڭ ئاساسلىق شەرتى ئەقىلدۇر. شۇڭا، ئەقىلنىڭ يوقىلىشىغا ياكى ئاجىزلىشىشىغا سەۋەب بولىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ھارامدۇر. ئەقلى يوق كىشىلەرگە دىني مەجبۇرىيەتلەر يۈكلەنمەيدۇ، ئۇلار قىلمىشلىرى سەۋەبلىك جازاغا تارتىلمايدۇ.

ئەقىللىق- ئەقلى بار، كاللىسى ئىشلەيدىغان، زېرەك، ھوشيار ۋە ئۆتكۈر ئىنسان دېگەنلىكتۇر. «ئەقىللىق ئۆزىنى ئەيىبلەر، نادان دوستىنى ئەيىبلەر» (ماقال).

ئەقىلسىز— ئەقلى يوق، نادان ۋە ئەخمەق دېگەنلىك بولۇپ، ئەقلىنى ئىشلەتمىگەنلەر ئومۇمەن ئەقىلسىزلار دېيىلىدۇ. «ئەقىلسىز دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى» (ماقال).

ئەقىللىقلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئەۋزەللىكى شۇكى، ئۇلار ئۆز خاتالىقلىرىنى تەكرارلىمايدۇ، ئەينى خاتالىقنى قايتا سادىر قىلمايدۇ، ئۆز پىكرىنىڭ خاتالىقىنى بايقىغان ھامان ئۇنى ئۆزگەرتىشتىن ھېچ ئىككىلەنمەيدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار ئۆز خاتالىقلىرىدىن دەرس ئالمايدۇ، خاتا پىكىرلىرىنى ئۆزگەرتمەيدۇ، باشقىلارنىڭ تەجرىبىلىرىدىن پايدىلىنىشنى خالىمايدۇ.

بەزى ئالىملار ئەقىللىقلار بىلەن ئەقىلسىزلار ھەققىدىكى پەرقلەرنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلغان:

54بەقەرە سۈرىسى: 242- ئايەت.

55 مۇلك سۈرىسى: 10- ئايەت.

— ئەقىللىقلار بېشىغا كېلىشى مۇمكىن بولغان ئىشلار ھەققىدە ئالدىن ھازىرلىق كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ھېچقانداق ئىشتا گاڭگىراپ قالمايدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار بىپەرۋالىق بىلەن ياشىغانلىقتىن، بېشىغا كەلگەن ئاددىي بىر مۈشكۈلنى يېڭىشتىمۇ گاڭگىراپ قالىدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، باشقىلاردىن بىر قەدەم ئالدىدا تۇرۇڭ.

— ئەقىللىقلار ئۆتمۈشىدىن ئىبرەت ئالىدۇ، بىر خاتالىقنى قايتا تەكرارلىمايدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار خاتالىقلىرىدىن ئىبرەت ياكى دەرس ئالمايدۇ، ئەينى خاتالىقنى نەچچە قېتىم تەكرارلايدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، خاتالاشماسلىق ئۈچۈن تىرىشىڭ.

— ئەقىللىقلار ھەرقانداق بىر مۈشكۈلنى يېڭىش ئۈچۈن كۆپلىگەن چارە- تەدبىرلەرنى تەييارلايدۇ، بۇ يولدا كۆپ خاتالاشسىمۇ، كۆپ تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلىدۇ ۋە ئاخىرىدا مۈشكۈلنى ئەڭ ياخشى تەرىقىدە ھەل قىلىدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار بىر يولدىن باشقىسىنى بىلمەيدۇ، قىيىنچىلىقتا يولۇققاندا چارىسىز قالىدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، ھەممە مۈشكۈلنى بىر خىل تەرىقىدە ھەل قىلالايمەن دەپ ئويلىماڭ.

— ئەقىللىقلار پەرقلىق ئويلايدۇ، ئۇلار مۈشكۈلنى ھەل قىلىشتا تەقلىدچىلىك ئادىتىدىن چىقىپ مۇناسىپ ئۇسۇل بىلەن ئىش كۆرىدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار تەقلىدچىلىكتىن قۇتۇلالمايدۇ ۋە مۈشكۈلنى ھەل قىلالمايدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، تەقلىدچىلىكتىن قۇتۇلۇڭ.

— ئەقىللىقلار ئۆزلىرىنىڭ كونا پىكىر، قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىشكە جۈرئەت قىلالايدىغان كىشىلەردۇر. مەسىلەن: مالىك ئىبنى ئەنەس قاتارلىق ساھابىلەرنىڭ ۋە ئىمام شافىئىيدەك ئىماملارنىڭ بۇرۇن بەرگەن پەتىۋالىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بايقىغان ھامان مەزكۇر پەتىۋالىرىدىن يانغانلىقى بۇنىڭ مىسالى. ئەمما ئەقىلسىزلار ئۆزلىرىنىڭ كونا پىكىر، قاراشلىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكى ئىسپاتلانسىمۇ، يەنىلا ئۇنىڭدا چىڭ تۇرىۋالىدۇ، ئۆز پىكرىدىن قايتىشنى ئۆزىنىڭ ئابرۇيىنى چۈشۈرگەنلىك دەپ قارايدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، قاتمال بولۇۋالماڭ.

— ئەقىللىق كىشىلەر تەلەيگە ئىشەنمەيدۇ، بەلكى تەلەينى ئۆزلىرى يارىتىدۇ، مۇناسىپ شارائىت تېپىلغان ھامان ئاتلىنىدۇ، پۇرسەت كۈتۈپ ياتمايدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار ئۆزلىرىنىڭ تەلىيىنى كۈتۈشكە ئامراق كېلىدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، تەلىيىڭىزنى ئۆزىڭىز يارىتىڭ.

— ئەقىللىقلارغىمۇ خۇددى باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاشلا نادىر پۇرسەتلەر كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ باشقىلاردىن پەرقى شۇكى، ئۇلار شۇنداق نادىر پۇرسەتلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ ۋە ئىدىيە جەھەتتىن تەييارلىق قىلىپ قويىدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە بولغانلىقتىن، بۇنداق نادىر پۇرسەتلەر ئۈچۈن تەييارلىق قىلمايدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، تەييارلىقتا بولۇڭ، كەلگەن پۇرسەتنى قايتۇرماڭ.

— ئەقىللىقلار ئىنسانلارنىڭ پىكىر، قاراشلىرىنى، ھەتتا ئېتىقادىنى ئۆزلىرى ياشىغان جەمئىيەت ئاساسىغا قۇرىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار جەمئىيەت ۋە ئادەتلەر قويغان چەكلىمىلەرنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، مۇستەقىل تەپەككۇر قىلىدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار تەقلىدچىلىكنىڭ مىراسلىرىدىن قۇتۇلالمايدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، مۇستەقىل پىكىر قىلىدىغان بولۇڭ.

— ئەقىللىقلار ئۆزلىرىنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، باشقىلارغا ئۇنىڭ بىلەن پەخىر قىلمايدۇ، ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە ئۆزلىرىگە دۈشمەن قىلىۋالمايدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار ئۆزلىرىنى ئەقىللىق دەپ ئويلايدۇ، ئەقىللىقلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلمايدۇ، نەتىجىدە زىيان تارتىدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، ئۆزىڭىزنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەڭ.

— ئەقىللىقلار ھېسسىياتقا تايىنىپ قارار چىقارمايدۇ، ئۇلار غەزەپلەنگەن ياكى ئىنتىقام تۇيغۇسىدا بولغان ۋە ياكى بېسىم ھېس قىلغان چاغدا بىرەر ئىشقا ھۆكۈم قىلىشنىڭ ياكى قارار ئېلىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار بۇنداق ۋاقىتلاردا قارار چىقىرىشنى ۋە ھۆكۈم قىلىشنى كېچىكتۈرىدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار بىر لەھزىلىك ئاچچىق ۋە نەپرەت سەۋەبلىك ئۆمۈر بويى پۇشايمانغا قالىدىغان ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، ئىشلارغا ۋە كىشىلەرگە ئالدىراپ ھۆكۈم قىلىشتىن ساقلىنىڭ.

— ئەقىللىقلار ئوقۇش، ئۆگىنىشتىن توختاپ قالمايدۇ، ئۇلار كۆپ بىلىش كۆپ پۇرسەتلەرگە ۋە كۆپ ئەۋزەللىكلەرگە ئېرىشىش ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. ئۇلار ھەر كۈنى بىرەر يېڭى نەرسە ئۆگىنىشنى قولدىن بەرمەيدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار ئۆزلىرىنى ھەممىنى بىلىدىغان كىشىلەر دەپ ئويلايدۇ ۋە ئۆگەنمەيدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، ئۆگىنىشنى كۈندىلىك ئادىتىڭىزگە ئايلاندۇرۇڭ.

ئەقىللىقلارمۇ خۇددى باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاشلا راھەتنى ياخشى كۆرىدۇ، كۆڭۈل ئېچىشنى سۆيىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار قاچان ۋە قانداق چاغلاردا راھەتلىنىشنى بىلىدۇ، ئۆزىنىڭ شەخسىي راھىتىنى مۇھىم ئىشلىرىغا توسالغۇ قىلىۋالمايدۇ، نۆۋەتتىكى ئىشلىرىنى مۇكەممەل ئادا قىلماي تۇرۇپ ئارام ئالمايدۇ. ئەمما ئەقىلسىزلار قايسى ئىشنى قاچان قىلىش كېرەكلىكىنى ۋە قايسى ئىشنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. سىز ئەقىللىق بولۇڭ، ئۆزىڭىزنىڭ راھىتىڭىزنى دەپ مۇھىم ئىشلىرىڭىزنى قۇربان قىلماڭ.

ئۆز چىرىغىڭىزنى ياندۇرۇڭ

دۇنيادا ھەر ئادەمنىڭ ياشاش پەلسەپەسى ۋە پرىنسىپى بار. مەيلى ھەق بولسۇن ياكى باتىل بولسۇن، ھەربىر ئادەمنىڭ ھاياتلىقتىكى پرىنسىپى شۇ ئادەمنىڭ قىممىتىنى بەلگىلەيدىغان ۋە ئۇنىڭ يۈرۈش- تۇرۇشىنى رەتكە سالىدىغان نەرسىدۇر. پرىنسىپال ئادەم ئىنسانلارنىڭ سۆيگۈسىگە ۋە ئىشەنچىسكە يارايدىغان ئادەمدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسان خاراكتېرىدىكى پەرقلەرنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئىنسانلار خۇددى ئالتۇن، كۈمۈشكە ئوخشاش مەدەنلەردۇر، ئۇلارنىڭ جاھىلىيەتتە ياخشى بولغانلىرى ئۆگەنسە ئىسلامدىمۇ ياخشىلاردۇر»[56].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە ئىنسانلارنى ئالتۇن، كۈمۈشكە ئوخشاش مەدەنلەرگە ئوخشاتقان. بۇ ئىنتايىن توغرا ئوخشىتىش بولۇپ، مەدەنلەرمۇ يۇقىرىسى ئالماس، تۆۋىنى كۆمۈرگە ئوخشاش قىممەتتە ۋە شەكىل ھەم خۇسۇسىيەتلەردە بىر _ بىرىدىن پەرقلىق بولغىنىدەك، ئىنسانلارمۇ يارىتىلىش تەبىئىتىدە، مىجەز _ ئەخلاقىدا ۋە باشقا كۆپلىگەن جەھەتلەردە پەرقلىقتۇر.

ئەمدى ھەدىستىكى «جاھىلىيەتتە ياخشى بولغانلىرى ئۆگەنسە ئىسلامدىمۇ ياخشىلاردۇر» دېگەن جۈملىگە كەلسەك، بۇ جۈملە ئىنتايىن مۇھىم بىر ئۆلچەمنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.چۈنكى ئۆز پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىدىغان، سۆزىدە تۇرىدىغان خىسلەتكە ئىگە كىشىلەر قانداقلا بىر مۇھىت ۋە قانداقلا بىر جەمئىيەتتە ياشىسۇن، ئۇلار ئۆزلىرىدىكى شۇ خىسلىتىنى جارى قىلدۇرماي قالمايدۇ.

شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جاھىلىيەت ئەھلىدىن ئادىمگەرچىلىكى بار، ئەخلاقى ياخشى كىشىلەرنى تاللاپ چىقىپ، شۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى ۋە شۇلار ئارقىلىق كۈچلىنىشنى ئاللاھ تائالادىن تىلەيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئى ئاللاھ! ئۆمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن ئەمر ئىبنى ھىشام (ئەبۇ جەھل) ئىككىسىنىڭ قايسىسى ساڭا سۆيۈملۈك بولسا، شۇنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغىن» دەپ دۇئا قىلغانلىقى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئۆمەر ئىبنى خەتتابنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلىشى نەتىجىسىدە مۇسۇلمانلار ئىبادەتلىرىنى ئاشكارا قىلالايدىغان بولغانلىقى بۇنىڭ مىسالىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى يەھۇدىيلار بىلەن خىرىستىيانلار ئىچىدىن ئۆز دىنىغا مەھكەم، پرىنسىپال ۋە ھەقىقەتپەرۋەر كىشىلەر ئىككىلەنمەيلا ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان. چۈنكى ئۇلار ھەقىقەتنى ئىزدەيدىغان پرىنسىپال ئىنسانلار ئىدى. ئەمما يەھۇدىي ۋە خىرىستىيان دىنلىرىنى جان بېقىشنىڭ دەسمايىسى قىلىۋالغان ئەھلى كىتاب موللىلىرى كىشىلەرنى دىن نامىدىن قاقتى-سوقتى قىلىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قېلىشتىن ئەنسىرەپ ھەقىقەتكە قارشى چىققان ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاخىر زامان پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنى ئىنكار قىلغان. بۇلارنىڭ ئەكسىچە، سەلمان فارسىي قاتارلىق كىشىلەر ھەقىقەتنى ئىزدەپ ۋە ئۆز پرىنسىپى بويىچە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى سىناپ كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قايىل بولغان ۋە ئىسلام بىلەن شەرەپلەنگەن. دېمەك، پرىنسىپ ئىنسان ھاياتىدا ناھايىتى چوڭ رول ئوينايدۇ.

---

(56)بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

پرىنسىپال ئادەمنى كىشىلەر ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن قوللىنالمىغان چاغدا يامان كۆرگەن بىلەن، ئۇنى كۆڭلىدىن ھۆرمەتلەيدۇ، ئۇنىڭغا قىممەت بېرىدۇ. مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى دىنسىز بولسۇن، ئۆزىنىڭ پرىنسىپىدا چىڭ تۇرىدىغان ئادەم بىلەن مۇئامىلە قىلىشتىن كىشىلەر ئەنسىرىمەيدۇ. ئەمما ساختىپەزلەردىن ئۈركۈيدۇ. دىن نامىدىن، ۋەتەنپەرۋەرلىك نامىدىن كىشىلەرنى قاقتى-سوقتى قىلىدىغانلار مەيلى قايسى دىنغا ۋە قايسى پەلسەپەگە مەنسۇپ بولسۇن، ئۇلارنى ھېچكىم ھۆرمەتلىمەيدۇ، ئۇلارغا قىلچىلىك قىممەت بەرمەيدۇ.

كاشكى، ھەربىر ئادەم ئۆز پرىنسىپى بويىچە ئىش قىلىدىغان، ئۆزى ئېتىقاد قىلىدىغان دىن ياكى پەلسەپەگە ئەمەل قىلىدىغان بولسا ئىدى، دۇنيادا كىشىلەرنى قاقتى- سوقتى قىلىش، دىن ياكى ئېقىم نامى بىلەن ئالداش يوز بەرمىگەن بولار ئىدى. ئاللاھ تائالا ئىنسانىنى ئەقىللىق مەۋجۇدات قىلىپ ياراتقان ۋە ئۇنىڭغا يول تاللاش ئىختىيارىنى بەرگەن ئىكەن، ئىنسانىنىڭ ئۆزى تاللىغان دىن ياكى پەلسەپەگە ئەمەل قىلىشى ۋە ئۆز پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشى تولىمۇ زۆرۈر. چۈنكى ھەركىمگە ئەسقاتىدىغىنى ئۆز پرىنسىپىدۇر.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر ئەما كىشى ئاخشاملىق تاماققا تەكلىپ قىلىنغان بولۇپ، ساھىبخان مېھمانلارنى ئۇزىتىش ئەسناسىدا ھېلىقى ئەمانىڭ كېچىدە يالغۇز يول يۈرۈشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنىڭغا بىر قول چىرىغى بەرمەكچى بولۇپتۇ. ئەمما ئەما كىشى «مەن ئەما تۇرسام، چىراغنىڭ يورۇقىنى كۆرەلمىسەم، ماڭا چىراغ بەرگەننىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟ مەن ئاستا ئۆز يولۇمنى تېپىپ كېتەلەيمەن، رەھمەت سىزگە» دەپ چىراغنى قوبۇل قىلماپتۇ. ساھىبخان بولسا چىڭ تۇرۇۋاپتۇ: «سىز چىراغنىڭ يورۇقىنى كۆرەلمىسىڭىزمۇ، سىز چىراغنى تۇتۇپ ماڭسىڭىز، باشقىلار سىزنى كۆرىدۇ-دە، سىزگە سوقۇلۇپ كەتمەيدۇ» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەما ئادەم چىراغنى قوبۇل قىلىپتۇ. ئەما ئادەم ئۆيىگە ئاز قالغاندا، بىرى كېلىپ ئۇنىڭغا سوقۇلۇپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئەما ئادەم يىقىلىپ كېتىپتۇ. ئەما ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ: «ھەي! سەنمۇ ئەمامىدىڭ؟ چىراغنىڭ يورۇقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟» دەپ كايىپتۇ. ئۇنىڭغا سوقۇلۇپ كەتكەن ئادەم: «ئەپەندىم! كەچۈرۈڭ، قولىڭىزدىكى چىراغ ئۆچۈپ قاپتىكەن، شۇڭا قاراڭغۇدا كۆرمەي قاپتىمەن» دەپتۇ. بۇ قىسسىدىن شۇنى چۈشىنىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئەما ئادەم باشقىلار بەرگەن چىراغقا ئىشەنچ قىلىپ، يىللاردىن بېرى ئۆزىگە يول كۆرسىتىپ كېلىۋاتقان ئۆزىنىڭ ئەقىل چىرىغىنى ئىشقا سېلىشتىن بىھاجەت بولغان، قول چىراغنى كۆتۈرۈپ ماڭسام باشقىلار بۇنىڭ يورۇقىدا مېنى كۆرىدۇ، نەتىجىدە ماڭا سوقۇلۇپ كەتمەيدۇ دەپ ئويلاپ، ئۆزىنىڭ ھېسسىي ئەزالىرىنى ئىشلەتمىگەن. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ بېشىغا مەزكۇر كېلىشمەسلىك كەلگەن.

ئائىلىمىزنى جەننەتكە ئايلاندۇرايلى!

ئائىلە ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ ئۇل تېمى، ئىنسانلار جەمئىيەتنىڭ خۇرۇچى. چۈنكى جەمئىيەت ئىنسانلار بىلەنلا جەمئىيەت بولۇپ تۇرالايدۇ. جەمئىيەتنىڭ پەزىلەتلىك ياكى رەزىل بولۇشى شۇ جەمئىيەتتە ياشايدىغان ئىنسانلارغا باغلىقتۇر. ئىنسانلارنىڭ پەزىلەتلىك ياكى رەزىل بولۇشى شۇ ئىنسانلار ئۆسۈپ يېتىلگەن ئائىلىلەرگە باغلىقتۇر. ئائىلە ئاللاھ تائالاغا باغلانغان، خەلققە ۋە جەمئىيەتكە پايدىلىق، دىن ۋە ۋەتەن ئىشىغا ياراملىق ئىنسانلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقالىسا، بۇ ئائىلە غەلىبىلىك ئائىلە ۋە بەختلىك ئائىلە بولالايدۇ. ئائىلە ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ جەننەتتى بولسۇن دەپ يارىتىپ بەرگەن ئىسسىق ئۇۋىدۇر. ئۇنى جەننەتكە ئايلاندۇرۇش ياكى دوزاخقا ئايلاندۇرۇش شۇ ئىنسانلارغا باغلىقتۇر.

ئائىلىنىڭ ئىناقلىقىنى ساقلاش

ئائىلىنىڭ ئىناقلىقىنى ساقلاشنىڭ بەزى ئەمەلىي چارىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. تەقۋالىق

تەقۋالىق - ئاللاھ تائالاغا، ئاتا - ئانىسىغا، پەرزەنتلىرىگە، جورىسىغا، ئۇرۇق _ تۇغقانلىرىغا، قوشنىلىرىغا، جەمئىيەت ئەزالىرىغا ۋە بارلىق ئىنسانىيەتكە قارىتا قىلىشقا تېگىشلىكلىرىنى جايىدا قىلىش ۋە بۇلارنى جايىدا قىلالمىسا، ئاللاھ تائالانىڭ غەزىپىگە ۋە ئازابىغا لايىق بولۇپ قېلىشتىن قورقۇش دېگەنلىكتۇر.

ئەگەر ئائىلىنىڭ ھەربىر ئەزاسى مۇشۇنداق تەقۋالىق قىلىدىغان بولسا، ئائىلىدە كۆڭۈلسىزلىك، جېدەل _ ماجىرا ۋە بىر _ بىرىدىن رەنجىش دېگەنلەرگە ئورۇن قالمايدۇ. چۈنكى ھەممە ئىش جايىدا ۋە ئۆز يولىدا يۈرگەن ئائىلىدە ئۆزئارا سۆيگۈ _ مۇھەببەت، ھەمكارلىق، ھېسداشلىق ۋە خۇشال _ خۇراملىقتىن باشقىسىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا بىزنى بەختلىك ھايات كەچۈرسۇن دەپ، شۇڭا بىزنى تەقۋادار بولۇشقا بۇيرىغان.

2. قانائەت

قانائەت _ ئاللاھ تائالانىڭ تەقسىماتىغا رازى بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئۆزىدىن يۇقىرى تۇرىدىغان كىشىلەردەك بولالمىغانلىقىغا بىئارام بولماسلىق ۋە ئۆزى بولغانلىقىدىن پەخىرلىنىپ ھاياتىنى بەختلىك ئۆتكۈزۈشكە تىرىشىش دېگەنلىكتۇر. سىز ئۆزىڭىزگە بېرىلگەن چىراي، ئەقىل، بايلىق، ئائىلە قاتارلىق نېمەتلەرگە رازى بولۇپ شۈكۈر قىلسىڭىز، سىز قانائەتلىك بولغان بولىسىز. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە :«بىز ئۇلارنىڭ دۇنيا ھاياتىدىكى رىزقىنى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلدۇق »[57] دەيدۇ. تەقسىمات ئاللاھ تائالادىن بولغانلىقى ئۈچۈن، سىزنىڭ ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىشتىن باشقا ئىختىيارلىقىڭىز يوقتۇر. نۇرغۇن كىشىلەر ھالال – ھارامنى ئايرىماي كۆپ پۇل تاپىدۇ، ئەمما ئۇلار پەقەتلا ئاللاھ تائالا تەقدىر قىلغان رىزقىنىلا يەلەيدۇ.

([57]) زۇخرۇف سۈرىسى، 32_ئايەت.

قانائەت ئائىلىنى بەختلىك قىلىشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئامىللىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى ئائىلە ئازالىرىدا قانائەت بولۇپ، بارغا شۈكۈر قىلىشنى بىلسە، بۇ ئائىلە ئەزالىرى ھارامغا قول ئۇزىتىشقا مەجبۇر بولۇپ قالمايدۇ، «يوق» نىڭ جېدىلىنى قىلىشىپ بىر _ بىرىنى رەنجىتمەي، خۇشاللىق ئىچىدە ياشايدۇ. بىر پىسخولوگ: «ئائىلىنى بەختسىز قىلىدىغان نۇرغۇن ئامىللار بولسىمۇ، لېكىن بەختلىك قىلىدىغان بىرلا ئامىل بار، ئۇ بولسىمۇ، قانائەتتۇر» دېگەن ئىكەن.

3. ئائىلىنىڭ قەدرىنى بىلىش

ئائىلە ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدە تولىمۇ قىممەتلىك بىر مۇئەسسەسەدۇر. ئاللاھ تائالا ئاتىمىز ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋا ئانىمىز قۇرۇپ چىققان دەسلەپكى ئائىلىنى ئىنسانىيەتنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى قىلغان. دېمەك، ئىنسان دېگەن ئۇلۇغ مەۋجۇدات ئائىلىدىن بارلىققا كەلگەن. ھەركىمنىڭ ئائىلىسى ئۇنىڭ بۇ دۇنيادىكى جەننىتىدۇر. ئاللاھ تائالا ئائىلىنىڭ قەدىر _ قىممىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: (وَمِنْ آَيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآَيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) «ئاللاھنىڭ (كامالىي قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىن بىرى، سىلەرنىڭ ئۇنسى – ئۈلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئۆز تىپىڭلاردىن جۈپلەرنى يارىتىپ، ئاراڭلاردا مېھىر _ مۇھەببەت ئورناتقانلىقىدۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك - شۈبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار»[58].

ياخشى ئائىلە ئاخىرەتتىمۇ بىر يەردە بولىدۇ.جەننەتكە كىرىدىغانلارنىڭ دەرىجىسى بىر خىل بولمىغانلىقى ئۈچۈن، جەننەت دەرىجىلىرىمۇ بىر خىل بولمايدۇ، شۇڭا جەننەت بىر قانچە دەرىجىلىك بولىدۇ. بىر ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئوخشاش دەرىجىدە بولۇپ، ھەممىسىنىڭ بىر خىل جەننەتكە كىرەلىشى ناتايىن. چۈنكى ئەمەللەر پەرقلىقتۇر. ئەمما بۇ ئائىلە ئەزالىرى ئۆز ئارىسىدىكىلەرنىڭ شاپائىتى بىلەن جەننەتتە بىر يەردە بولالايدۇ. مەسىلەن: ئائىلە ئەزالىرىدىن بىرەرسىنىڭ دەرىجىسى يۇقىرى بولۇپ، ئالىي جەننەتكە كىرگەن بولسا، ئۇ ئاللاھ تائالاغا ئىلتىجا قىلىش ئارقىلىق ئۆزى كىرگەن جەننەتتىن دەرىجىدە تۆۋەنرەك جەننەتكە كىرگەن ئائىلە ئەزالىرىنى ئۆزى تۇرغان ئالىي جەننەتكە ئېلىپ كېلەلەيدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز»[59]. دېمەك، ئائىلە بۇ دۇنيادىمۇ مۇھىم، ئاخىرەتتىمۇ مۇھىم.

4. كۆيۈمچان ۋە رەھىم _ شەپقەتلىك بولۇش

ئائىلىنى بەختلىك ھالدا داۋاملاشتۇرۇشنىڭ ئاساسلىق ئامىللىرىدىن بىرى ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدىكى تولۇپ تاشقان كۆيۈمچانلىق ۋە بىر _ بىرىگە قارىتا رەھىم _ شەپقەتتۇر. ئاددىي بىر كۆيۈمچانلىقمۇ دىللارنى يۇمشىتىشقا، كۆڭۈللەرنى ئىللىتىشقا يېتەرلىكتۇر. ئاتا بولغۇچى ئايالىغا ۋە باللىرىغا ۋايىغا يەتكەن كۆيۈمچانلىق، مېھرىبانلىق ۋە رەھىم _ شەپقەت تۇيغۇسى بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان بولسا، ئانا بولغۇچىمۇ ئېرىگە ۋايىغا يەتكەن كۆيۈمچانلىق، ھۆرمەت ۋە ئىززەت بىلەن مۇئامىلە

[58]رۇم سۈرىسى: 21 - ئايەت.

[59] تۇر سۈرىسى: 21 _ ئايەت.

قىلدىغان بولسا، ئاتا بىلەن ئانا باللىرىغا ناھايىتى ئەدەپلىك، مېھىر _ مۇھەببەتلىك ۋە ئىنتايىن كۆيۈمچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان بولسا، باللارمۇ ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىدىغان بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئائىلە جەننەتكە ئايلىنىدۇ.

5. ئۈلگىلىك رولنى يارىتىش

ئاتا ئۆزىدە ئۈلگىلىك رولنى يارىتىش ئۈچۈن ئاساسلىق ئۈچ ئىشقا موھتاج بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى، ئۈلگىلىك ئاتا، ئىككىنچىسى، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ تۇرىدىغان ئاتا، ئۈچىنچىسى، باللىرى بىلەن دوست ئاتا.

ئاتا-ئانىلارنىڭ باللىرىغا ئىسلامنىڭ توغرا چۈشەنچىلىرىنى ئەقىدە، ئەخلاق ۋە ئىبادەت پرىنسىپلىرى بىلەن بىرلىكتە ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان ئەمەلىي تەتبىقاتلارنى ئۆگىتىش ۋە ئەمەلىي مەشىقلەر بىلەن ئۇلارنى يېتىشتۈرۈش مەجبۇرىيىتى بار. باللار ھاياتىدىكى ئەڭ ھالقىلىق ۋە ئەڭ ئەھمىيەتلىك چاغلىرىنى ئائىلىسىدە ئۆتكۈزىدۇ. يەنى ئۇلار تەربىيەدە ئەڭ ئۈنۈملۈك ھېسابلىنىدىغان باسقۇچنى ئاساسەن ئائىلىسىدە ئۆتكۈزىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ باسقۇچتا باللارنىڭ يېنىدا داۋاملىق بولىدىغان ئاتا-ئانىسى ئۇلارنىڭ ئەڭ يېقىن ۋە ئەڭ ئىشەنچلىك كىشىلىرىدۇر. نەتىجىدە، ھەممىنى ئاتا-ئانىسىدىن ئۆگىنىشكە تىرىشىدۇ.

باللارغا ئۈلگە بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ تۇرۇش، نېمىگە ئېھتىياجى بار، ئوقۇش ئەھۋالى قانداق بۇلارنى ھەر كۈنى دېگۈدەك سوراپ تۇرۇش ئاتا _ ئانا بىلەن باللار ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنلىقنى كۈچەيتىدۇ.

ئاتىنىڭ باللىرىنى ھەيۋىسى بىلەن قورقۇتىدىغان سۈرلۈك ئاتا بولۇۋېلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى ئەيمەندۈرۈش بىلەن، قورقۇتۇش بىلەن ھەل قىلغىلى بولمايدىغان نۇرغۇن مەسىلىلەرنى باللارغا دوستانە مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارغا كۆڭلىنى ئېچىش، ئۇلارغا ئىللىق ۋە مېھرىبان بولۇش ئارقىلىق ھەل قىلغىلى بولىدۇ.

ئاتا _ ئانا باللىرىغا سۆزلىرى بىلەن تەربىيە قىلغىنىدىن ئۇلارغا ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن تەربىيە بەرگىنى ئەلۋەتتە ئۈنۈملۈك بولىدۇ. ئاتا _ ئانا ئۆزلىرىنى ياخشى تەربىيەلىسە، ئۆيدە ۋە ئۆينىڭ سىرتىدا ئەدەپ– ئەخلاق دائىرىسىدە ئىش كۆرسە، باللىرىغا ئەڭ ياخشى تەربىيەنى قىلغان بولىدۇ. قىسقىسى، باللىرىڭىزنىڭ قانداق ئادەم بولۇشىنى خالىسىڭىز، سىز شۇنداق بولۇڭ!

ئائىلىنىڭ مەسئۇللۇقى

ئائىلە يەر يۈزىدە ئىنسان ھاياتىنىڭ داۋام قىلىشىنىڭ سىرىدۇر. ھەرقانداق بىر ئائىلىدە، ئائىلە ئەزالىرىنى باشقۇرۇش، ئۇلارغا يول كۆرسىتىش، نەسىھەت قىلىش، يامان ئىشلاردىن توسۇش، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلىش قاتارلىق ئىشلاردا بىرەر مەسئۇلنىڭ بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر. چۈنكى، ئىنسانلار ئىجتىمائىي مەخلۇقات بولۇپ، بىرلىشىپ ياشاشقا مۇھتاجدۇر. ئىنسانلار جەمئىيىتى يۇقىرىسى دۆلەت، كىچىكى ئائىلىدىن ئىبارەت چوڭ _ كىچىك مۇئەسسەسەلەردىن تەركىب تاپىدۇ. بۇ مۇئەسسەسەلەر مەيلى چوڭ بولسۇن ياكى كىچىك بولسۇن، بۇلارغا يولباشچى بولىدىغان بىرەر مەسئۇل رەئىسنىڭ بولۇشى تەبىئىي زۆرۈرىيەتتۇر ۋە دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسىدۇر. ئائىلە تەبىئىي ھالدا، ئۆزىنى ئىدارە قىلىپ تۇرىدىغان بىرەر مەسئۇلغا موھتاج.

قۇرئان كەرىم ئائىلىنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقالايدىغان رەئىس توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: «ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر»[60]. چۈنكى، ئەر ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش، ئائىلە ئەزالىرىنى ئىدارە قىلىش ۋە تەربىيەلەش قاتارلىق مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. يۇقىرىقى ئايەت، ئەرنىڭ يارىتىلىشىدىكى بۇ ئالاھىدىلىكنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئۇنى ئائىلىنىڭ رەئىسى بولۇشقا تاللايدۇ. بىراق بۇ ئايەت، ئەرنىڭ ئائىلە باشلىقى بولۇپ تاللىنىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئايالدىن پەرقلىق بولغان تەرەپلىرىنىڭ تەپسىلاتىنى بايان قىلمىغان. بىز بۇ ئايەتكە ئاساسلانغان ۋە ئۇنىڭ روھىغا ئەگەشكەن ھالدا، ئەر بىلەن ئايالنىڭ يارىتىلىشىدىكى تەبىئىتىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، ئەردە تۆۋەندىكى ئالاھىدىلىكلەرنى كۆرىمىز:

1. ئەر ھاياتلىق كۈرەشلىرىگە كىرىشتە ۋە ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشتا ئايالغا نىسبەتەن تەن قۇرۇلۇشى جەھەتتىن كۈچلۈك ۋە ئىقتىدارلىقتۇر.

2. ئەر ئايالغا نىسبەتەن ئەقىل _ ئىدراكلىق، سوغۇق قان ۋە سەۋرچان كېلىدۇ. ئومۇمەن، ئايال جىنسىنىڭ ئەر جىنسىغا نىسبەتەن ئەقىل _ ئىدراك، چىدام ۋە كۈچ جەھەتتە يېتەرسىز ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان بىر رىئاللىقتۇر. بەزى ئاياللارنىڭ بەزى ئەرلەرگە نىسبەتەن ئەقىللىق ۋە ئىدراكلىق بولۇشى قىسمەن بىر ھالەت بولۇپ، بۇ ئومۇمنى تەشكىل قىلمايدۇ.

ئەرنىڭ ئايالغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى

ئەرنىڭ ئۈستىدىكى ئايالغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى تۆۋەندىكىچە بولىدۇ:

1. ئەرنىڭ ئايالغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى، ئۇنىڭغا ئازار بەرمەسلىكى، ئۇنى ئاسرىشى، پۈتۈن مۇھەببىتىنى ۋە سۆيگۈسىنى ئۇنىڭغا بېغىشلىغان ھالدا، ئۇنىڭغا ھەر ئىشتا مېھرىبانلىق كۆرسىتىشى، ئايالنىڭ كىيىم- كېچەك، يېمەك، ئىچمەك، دورا- دەرمەك دېگەندەك ئېھتىياجلىق نەرسىلىرىنى تولۇقلاپ بېرىشى.

2. ئايالىنىڭ بەزى خاتالىقلىرىغا، بولۇپمۇ ئايالىنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ قالغان چاغلاردىكى بەزى يېقىمسىز مۇئامىلىسىگە سەۋرچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى، خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىشى.

3. ئايالىنى باشقىلارنىڭ يامان نىيەتلىك كۆزلىرىدىن ۋە تەمەلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىشتا غۇرۇرلۇق بولۇشى. ئايالىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ، ئۇنى قەدىرلىشى، ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن غەپلەتتە قالماسلىقى. لېكىن ئايالىنى كۆڭلىدىم دەپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن جاسۇسلۇق قىلماسلىقى، ئايالىنى ئاساسسىز قارىلىماسلىقى لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە كىشىلەرنى يامان گۇمان قىلىشتىن مەنئى قىلغان.

4. ئايالىغا دىنىنىڭ ئەھكاملىرىنى ئۆگىتىشى ـ ناماز، روزا، زىكىر، دۇئا ۋە قۇرئان ئوقۇش قاتارلىق پۈتۈن ئىبادەتلەرنى ئۆگىتىشى ھەم ۋاقتىدا ئورۇنداشقا ئۈندىشى، شۇنداقلا ئۇنىڭغا بۇ ئىشلاردا ياردەم بېرىشى.

5. ئايالى ناۋادا تۇغۇشنى ئارزۇ قىلسا ياكى يامان غەرەز بىلەن ئەمەس، بەلكى يوللۇق ئۆزرىسى تۈپەيلى تۇغماسلىقنى تاللىسا، ئۇنى تۇغۇشقا مەجبۇرلىماي، ئۆزئارا كېڭىشىش بىلەن ئىش كۆرۈش.

---

[60] () نىسا سۈرىسى 34 _ ئايەت

6. ئايالىنى ياكى ئۇنىڭ ئاتا – ئانىسىنى ياكى تۇغقانلىرىنى تۆۋەن كۆرمەسلىكى ۋە مەسخىرە قىلماسلىقى. بىردىن ئارتۇق ئايالى بولسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پۈتۈن ئىشلاردا ئادالەتلىك ئىش كۆرۈشى.

7. ئايالى بىلەن ئاجرىشىشقا توغرا كەلسە، ئۇنىڭغا يامانلىق قىلماستىن، زىيان يەتكۈزمەستىن، ئازار بەرمەستىن، ئەيىبىنى ئاچماستىن چىرايلىقچە ئاجرىشىشى، ئىلگىرى بەرگەنلىرىنى ۋە تويلۇقنى قايتۇرۇپ ئېلىشنى تەلەپ قىلماسلىقى.

يۇقىرىقىلار ئەرنىڭ ئۈستىدىكى ئايالىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بولغان ھەقلەرنىڭ ھەممىسى ئەمەس، بەلكى مۇھىملىرىدىن بىر قىسمىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋىدالىشىش ھەججىدە سۆزلىگەن خۇتبىسىدا مۇسۇلمان ئەرلەرگە ئاياللارنى ئاسراش توغرۇلۇق ناھايىتى مۇھىم ۋە تەسىرلىك ۋەسىيەتلەرنى قىلغان.

ئايالنىڭ ئېرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى

ئايالنىڭ ئېرىگە قىلىدىغان مۇئامىلىسى ۋە ئۆتەيدىغان ھەقلىرى تۆۋەندىكىلەر:

1. ئېرىنىڭ ھەققىنى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ ۋە تۇغقانلىرىنىڭ ھەققىدىن ۋە مەنپەئەتىدىن ئەلا بىلىشى ۋە ئۇنى قوغدىشى.

2. ئايلىق ئادەت ۋە تۇغۇتلۇق ۋاقىتلىرىدىن باشقا، ھەرقانداق ۋاقىتتا ئىمكانقەدەر ئېرىنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى. ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى ئىنتايىن مۇھىم مەسىلىدۇر. كۆپلىگەن ئائىلىلەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىشى كۆپىنچە بۇ سەۋەبتىن بولىدۇ. ئەرلەرنىڭ باشقا ئاياللارغا بۇزۇلۇشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى ئايالنىڭ ئەرنىڭ رىغبىتىگە ماسلاشماي ئۇنى رەنجىتىپ قويۇشىدىن كېلىپ چىقىدۇ.

3. ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز باشقىلارغا ئۆيدىن بىر نەرسە بەرمەسلىكى. ئەمما يېمەك ـ ئىچمەكتىن سەدىقە بەرسە بولىدۇ. ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز سەپەرگە چىقماسلىقى، ئەر بولسۇن ياكى ئايال بولسۇن ئېرى ياقتۇرمايدىغان ھەرقانداق كىشىنى ئۆيىگە باشلىماسلىقى.

4. ئاللاھ بەرگەن رىزىققا قانائەت قىلىشى، قاتتىقچىلىق كۈنلىرىدە ئېرىدىن شىكايەت قىلماسلىقى، ياخشى كۈنلەردە ئاللاھنى ئۇنۇتماسلىقى، ئېرىنىڭ مېھنىتىنى ھەر ۋاقىت قەدىرلەپ تۇرۇشى. ئەڭ ياخشى ئايال ئېرىگە ھەمىشە: «ھارام كەسىپتىن ساقلانغىن، بىز تۇرمۇشنىڭ قاتتىقچىلىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيمىز، ئەمما دوزاخ ئوتىغا بەرداشلىق بېرەلمەيمىز» دەيدىغان ئايالدۇر.

5. ھەر ۋاقىت ئېرىگە گۈزەل، خۇش پۇراق ۋە يېقىملىق كۆرۈنۈشكە زور ئەھمىيەت بېرىشى، ئېرى ئۆيۈن قولىدىن كەلگەنچە ئەڭ گۈزەل زىننەتلىنىشى ۋە مۇكەممەل ياسىنىشى، ئەمما ئېرىدىن باشقىلار ئۆچۈن زىننەتلەنمەسلىكى، ئېرى ۋە يېقىن تۇغقانلىرىدىن باشقىلارغا يۈزى، قولىدىن باشقا ئەۋرەت ئەزالىرىنى كۆرسەتمەسلىكى، يات كىشىلەرنىڭ ئالدىدا قىسقا، نېپىز كىيىملەرنى كىيىشتىن ساقلىنىشى. ئاياللارنىڭ سىرتقا چىققاندا ناھايىتى ئېسىل ۋە گۈزەل كىيىنىپ، ئۆيدە ئېرىنىڭ يېنىدا ئاشخانىدىن چىققان پېتى ماي ۋە تەر پۇراپ ئولتۇرۇشى چوڭ خاتالىقتۇر. چۈنكى ئەرلەرنىڭ سىرتقا قاراپ قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى مۇشۇدۇر.

6. ئەر – ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى ساقلىشى. ئەر – خوتۇنلۇق سىرلىرىنى سىرتقا يايغۇچىلارغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام لەنەت قىلغان ۋە ئۇلارنى قىيامەت كۈنى ئاللاھ تائالا ھېچ سۆز قىلماستىن، شەپقەت نەزىرى بىلەنمۇ قارىماستىن جازالايدىغانلار قاتارىدىن سانىغان. ئېرىنىڭ دوستلىرى بىلەن ئېرى بولمىغان جايلاردا پاراڭلاشماسلىقى، ئېرى يوق ۋاقىتتا كەلگەن يالغۇز، ئەر مېھماننى يالغۇز قارشى ئالماسلىقى. ئۆزى يالغۇز بولسا، ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلماسلىقى. ئېرىگە ھۆسنى ـ جامالى، بايلىقى ياكى مەنسپى بىلەن پەخىرلىنىپ چوڭچىلىق قىلماسلىقى، يەنى ئايال ئېرىدىن بىرقەدەر ئارتۇق جامالغا، بايلىققا، مەنسەپكە ياكى ئېسىل نەسەبكە ئىگە بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ چوڭچىلىق قىلماسلىقى.

7. پەرزەنتلىرىگە مېھرىبان بولۇشى، ئۇلارنى ئۇرۇپ، تىللىماستىن ياخشى تەربىيەلىشى، ئېرىنىڭ باشقا ئايالدىن بولغان پەرزەنتلىرى بولسا، ئۇلارنى ئۆز پەرزەنتلىرىگە قوشۇپ ياخشى بېقىشى ۋە قەتئىي ئايرىمىچىلىق قىلماسلىقى. ئايال ئېرىگە يوقسۇللۇقتىن، كىرىمنىڭ ئازلىقىدىن دەرتلەنمەسلىكى ۋە ئېرىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەپ ئائىلىنى بېيىتىشقا رىغبەتلەندۈرۈشى. ئېرىنىڭ ئارقىسىدىن جاسۇسلۇق قىلماسلىقى، كۆنلەش باھانىسى بىلەن ئېرىگە قارىتا يامان گۇماندا بولماسلىقى.

ئەڭ ياخشى ۋە ئۆلگىلىك ئايال

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئەڭ ياخشى ئايال قانداق بولىدۇ؟ دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئەڭ ياخشى ئايال — چىرايىغا قارىساڭ سېنى خۇشال قىلىدىغان، ئىشقا بۇيرۇساڭ ئورۇندايدىغان، ئۆزى ياقتۇرمايدىغان ئىشلاردىمۇ ئېرى بىلەن قارشىلاشمايدىغان ئايالدۇر»[61] دەپ جاۋاب بەرگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «دۇنيا مەنپەئەتتۇر. دۇنيانىڭ ئەڭ ياخشى مەنپەئەتى ئۆلگىلىك ئايالدۇر»[(62)].

ئۆلگىلىك ئايال دېگەن قانداق بولىدۇ؟

ئۆلگىلىك ئايال _ ئاۋۋال ئاللاھ تائالانىڭ ئۆز ئۈستىدىكى ھەقلىرىگە، ئاندىن ئېرىنىڭ ھەقلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىپ، ئۇلارنى تولۇق ئادا قىلىدىغان ئايال دېمەكتۇر. ئۆلگىلىك ئايالنىڭ سۈپىتى ـ_ ئېرىگە چىن ساداقەت باغلاش، ئائىلىسىنىڭ ئىشلىرىغا كۆيۈنۈش، بالىلىرىنى ياخشى تەربىيەلەش، ئېرىنى قەدىرلەش، ئېرى ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىكلىرىنى بىلىش، ئىبادەتلەرنى ۋاقتىدا ئادا قىلىش ۋە ئاللاھ تائالا بەرگەن قىسمەتكە رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىش قاتارلىقلارغا ئىخچاملىنىدۇ.

---

61 ئىمام بەيھەقى رىۋايىتى.

62() ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئايالنىڭ ئېرىگە ئىتائەت قىلىشى ئاللاھنىڭ ئەمرىدۇر

ئەرنىڭ ئايالى ئۈستىدىكى ھەققى ناھايىتى چوڭدۇر. چۈنكى ئەر ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش، ئائىلە ئەزالىرىغا يول كۆرسىتىش، ئۇلارنىڭ غېمىنى يېيىش قاتارلىق بىر قاتار مەسئۇلىيەتلەر سەۋەبلىك ئائىلىدە ئىتائەت قىلىنىشقا ھەقلىقتۇر. ئائىشە رەزىيەللاھۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ‹ئايالنىڭ ئۈستىدە ئەڭ كۆپ ھەققى بار كىشى كىم؟› دەپ سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ‹ئېرى› دەپ جاۋاب بەردى»[63]. شۇڭا ئايالنىڭ ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا ئېرىنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇشى ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىپ دېگەنلىرىنى ئورۇندىشى زۆرۈردۇر. دىنىمىز ئايالنىڭ ئېرىگە ئىتائەت قىلىشىنى، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشىنى ۋە ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىشىنى شۇنچىلىك زۆرۈر دەپ بەلگىلىگەنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئېرى يېنىدا بار ئايالنىڭ رامىزاندىن باشقا ۋاقىتلاردا ئېرىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي روزا تۇتۇشى توغرا ئەمەس»[64] دەپ كۆرسەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالنىڭ ئېرىگە ئىتائەت قىلىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تەكىتلەپ يەنە مۇنداق دېگەن: «ئېرى تۆشەككە چاقىرسا ئۇنىمىغان ئايالغا پەرىشتىلەر تاڭ ئاتقۇچە لەنەت ئوقۇپ تۇرىدۇر»[65].

ئايالنىڭ ئېرىگە ئىتائەت قىلىشى ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشتىن مۇھىم

ئايال تۇرمۇشقا چىقىشتىن بۇرۇن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مەسئۇلىيىتىدە ۋە ئۇلارنىڭ ئىگدارچىلىقىدا بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ھەر ئىشتا ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشى لازىم. ئەمما تۇرمۇشقا چىققاندىن كېيىن ئۇنى پەرۋىش قىلىش، قوغداش ۋە ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىش مەسئۇلىيىتى ئۇنىڭ ئېرىنىڭ زىممىسىغا ئۆتكەن بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئايالنىڭ ئېرىنىڭ توغرا قارارىغا بويسۇنۇشى، ئاتا ـ ئانىسىغا بويسۇنۇشىدىن زۆرۈر ۋە ئەۋزەلدۇر. ئىسلام فىقھشۇناس ئالىملىرىنىڭ پەتىۋاسىدا «ئەرنىڭ توغرا ئىشىغا ياكى ھەق سۆزىگە، ئايالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قارشى چىقىپ، قىزىنىڭ قۇلىقىنى تولغاپ، ئۇنى ئۆزلىرىگە بويسۇنۇشقا زورلىسا، بۇ ۋاقىتتا ئايال ئاتا ـ ئانىسىغا ئاسىيلىق قىلىپ، ئېرىنىڭ توغرا سۆزىگە كىرىشى لازىم» دەپ قەيت قىلىنغان. چۈنكى ئايالنىڭ ھەق ئىشتا ئېرىگە بويسۇنغانلىقى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى تۇتقانلىقىدۇر.

قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى ۋە سەھىھ ھەدىسلەر ھەقىقىي ياخشى ئاياللارنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلىدىغان، ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا ئېرىنىڭ سۆزىگە كىرىدىغان، ئۇنىڭ ئابرۇيىنى، مال ـ دۇنياسىنى، بالىلىرىنى ياخشى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ئاياللار ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلماقتا. قۇرئان ئۇلارنى تەرىپلەپ ۋە مەدھىيەلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ياخشى ئاياللار ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر، ئەرلىرى يېنىدا بولمىغان چاغلاردىمۇ، ئاللاھ تائالانىڭ پاناھىدا ئەرلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر»[66].

---

63 ئەبۇ بۇسەيرى رىۋايىتى.

64 ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

65 ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

(66) نىسا سۈرىسى 34 ـ ئايەت

ياخشى ئايال ئېرىنى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتىنى، ئۆزىدىن ۋە ئۆز مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن بىلىدۇ. بۇ ئىشتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى بىزگە ياخشى ئۈلگىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىدىكى بىر كۆڭۈلسىزلىك سەۋەبلىك ئايالى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەرنى ياكى ئاتا ـ ئانىسىنى تاللىشى مەسىلىسىدە، ئۇنى ئاتا ـ ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرۇغاندا، ئۇ «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! سىز توغرۇلۇق مەن ئاتا ـ ئانامدىن مەسلىھەت سورامدىمەن؟ سىز مېنىڭ كۆز قارىچۇقۇم تۇرغان يەردە، مەن ئاللاھ تائالانى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى تاللىدىم» دەيدۇ.

بىر كۈنى ئەبۇ سۇفيان قىزى (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى) ئۇممە ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئۇزاق ئايرىلىشتىن كېيىن، ئۇنى كۆرۈش ئۈچۈن كېلىدۇ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ تەلمۈرۈپ تۇرىدۇ، لېكىن قىزى ئۇنىڭغا ئۆيگە كىرىشكە ئىجازەت بەرمەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئەبۇ سۇفيان ئۆزىچە كىرىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئولتۇرىدىغان مەخسۇس كۆرپىدە ئولتۇرۇشقا ئىنتىلگىنىدە، ئۇممە ھەبىبە كۆرپىنى دەرھال ئۇنىڭدىن تارتىۋېلىپ، ئۇنىڭ كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئەبۇسۇفيان ئەجەبلىنىپ: «ئەي قىزىم، كۆرپىنى مەندىن تارتىۋېلىشىڭىز مېنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشۇمغا لايىق بولمىغانلىقىمدىنمۇ ياكى كۆرپىنىڭ ماڭا لايىق ئەمەسلىكىدىنمۇ؟» دەپ سورىغاندا، ئۇممە ھەبىبە: «سىز ـ مۇشرىك (بۇتپەرەس) ئادەمسىز، بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرپىسى، شۇڭا سىزنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشىڭىزنى مۇۋاپىق كۆرمىدىم» دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: «قانداقلا بىر ئايال، ئېرى ئۇنىڭدىن رازى بولغان ھالدا ئۆلىدىكەن، ئۇ جەننەتكە كىرىدۇ»[67] دەپ كۆرسەتكەن. بۇ ھەدىستىن ئېرىنى رازى قىلمىغان، ئېرىنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلمىغان ئايال دوزاخقا كىرىدۇ دېگەن مەنە چىقىدۇ.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «بىر ئادەم سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن ئايالىغا ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇشىنى تەۋسىيە قىلىپ كېتىپ قالىدۇ، بۇ ئادەم سەپەردىن قايتىپ كەلگىچە، ئايالىنىڭ دادىسىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالىدۇ، بۇ ئايال ئېرىنى كۈتۈپ باقىدۇيۇ، ئېرى قايتىپ كەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇ، رەسۇلۇللاھتىن دادىسىنى يوقلاپ كېلىشى ئۈچۈن رۇخسەت سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا، ئاللاھ تائالادىن قورقۇڭ، ئېرىڭىزنىڭ تەۋسىيەسىگە خىلاپلىق قىلماڭ، دەپ رۇخسەت بەرمەيدۇ. ئايال يەنە ئېرىنى كۈتىدۇ. بۇ ئارىدا دادىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرى كېلىدۇ. ئايال يەنە رەسۇلۇللاھتىن دادىسىنىڭ ئۆلۈم مۇراسىمىگە بېرىپ كېلىشى ئۈچۈن رۇخسەت سوراپ كېلىدۇ، رەسۇلۇللاھ يەنە ئۇنىڭغا :‹ئاللاھ تائالادىن قورقۇڭ، ئېرىڭىزنىڭ تەۋسىيەسىگە خىلاپلىق قىلماڭ› دەپ تەسەللى بېرىدۇ. ئايال رەسۇلۇللاھنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىپ دادىسىنىڭ ئۆلۈم مۇراسىمىگە بارمايدۇ. شۇ ئەسنادا ئاللاھ تائالادىن پەيغەمبەرگە، ‹بۇ ئايالنىڭ ئېرىنىڭ سۆزىدىن چىقمىغانلىقى يۈزىسىدىن، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىندى› دەپ ۋەھيي كېلىدۇ».

بۇ ھەدىستىن بىلىمىزكى، ئايالنىڭ ئېرىگە ئىتائەت قىلىشىنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت سانىلىدىغانلىقى ۋە قىزلىرىنى ئىتائەتمەن، تەقۋادار قىلىپ تەربىيەلىگەن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۇ مېھنەتلىرىنىڭ مۇكاپاتىنى چوقۇم كۆرىدىغانلىقى شۈبھىسىزدۇر. بۇنداق ئاتىلار نېمە دېگەن بەختلىك ئاتىلار، ھە!

---

(67) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

شۇنىمۇ ئەسكەرتىش كېرەككى، ئايالنىڭ ئېرىگە ئىتائەت قىلىشى ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلار دائىرىسىدە بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى ئېرى يامان ئىشلارنى قىلىشقا ياكى پەرز، ۋاجىپ قاتارلىق ئەمەللەرنى تەرك ئېتىشكە بۇيرىسا، ئۇنىڭغا قەتئىي بويسۇنماسلىقى لازىم. قىلسا ساۋاب بولىدىغان، قىلمىسىمۇ گۇناھ بولمايدىغان نەپلە ئىبادەتلەرنى ئېرىنىڭ يۈز ــ خاتىرىسى ئۈچۈن تەرك ئەتسە گۇناھ بولمايدۇ.

ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلار

ئائىلىنى تۇتۇپ تۇرغان نەرسىلەرنىڭ بېشىدا ئەر-ئايال ئىككىسىنىڭ بىر-بىرىگە بولغان سۆيگۈ-مۇھەببىتى ۋە قانائەتچان بولۇشى كېلىدۇ. ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشىغا ياكى بەختسىزلىكىگە سەۋەب بولىدىغان ئامىللار تۆۋەندىكىچە:

1. ئەر-ئاياللارنىڭ بىر-بىرىگە ئىشەنمەسلىكى. چۈنكى بىر-بىرىگە ئىشەنچ قىلالمايدىغان ۋە بىر-بىرىنىڭ ئارقىسىغا جاسۇس سالىدىغان، بىر-بىرىدىن ئەيىب ئىزدەيدىغان ئەر-ئاياللار بەختلىك ھايات قۇرالمايدۇ.

2. ئەرنىڭ ئائىلىدىكى ھوقۇقىنىڭ ئېتىراپ قىلىنماسلىقى، بۇ ئەڭ خەتەرلىك ۋە ئەڭ يامان ئەھۋال بولۇپ، ئايال ئېرىنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى ۋە ھوقۇقىنى تونۇمىسا ۋە ئېتىراپ قىلمىسا، بۇ ئائىلە داۋاملاشمايدۇ.

3. بىر-بىرگە قارىتا ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچىنى تونۇماسلىقى، ئۈستىدىكى ۋەزىپىلەرنى ئۆتىمەسلىكى.

4. ئايالنىڭ سىرتتا ئىشلەشكە ئېھتىياجى بولمىسىمۇ سىرتتا ئىشلىشى. ئايال ئائىلىنىڭ چىقىملىرىنى قامدىيالمىغانلىق سەۋەبلىك سىرتتا ئىشلەشكە مەجبۇر بولۇپ قالغان شارائىتتا ئائىلىسىگە كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى ۋە ئائىلىنىڭ ئامانلىقىنى ھەممە ئىشتىن ئالدىنقى ئورۇندا قويۇشى لازىم.

5. ئايالنىڭ پۇل – مالنى بۇزۇپ چېچىشى، زۆرۈر بولمىغان جايلارغا ۋە ئىشلارغا پۇل خەجلىشى. بۇزۇپ-چېچىش ئائىلىنى كەمبەغەللىككە ئېلىپ بارىدىغان، ئاللاھنى غەزەپلەندۈرىدىغان يامان ئىشتۇر.

6. ئايالنىڭ ئېرىنى ھۆرمەتلىمەسلىكى ۋە بالىلىرىغا ئاتىسىنى يامان كۆرسىتىشى. ئانا بالىلىرىنى ئاتىسىغا ياخشى كۆرسىتىشكە ۋە ئاتىسىنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىرىنى قەدىرلەشنى ئۆگىتىشى لازىم. ئەجدادلىرىمىز «ئەرنى ئەر قىلغانمۇ ئايال، يەر قىلغانمۇ ئايال» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى قالدۇرغان.

7. ئائىلىنىڭ ئىناقلىقىنى قوغداشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكى. چۈنكى ئايالنىڭ ئائىلىنىڭ ئىناقلىقىنى ۋە ئامانلىقىنى قوغداشتىكى رولى چوڭ بولىدۇ. ئائىلىنىڭ ئىناقلىقى قوغدالمىسا، ئەر بىلەن ئايال ھەمىشە جېدەللىشىپ يۈرسە، بالىلارنىڭ پسىخىكىسىغا سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئوقۇش، تەربىيەلىنىش قاتارلىق مۇھىم ئىشلىرىغا ئېغىر دەرىجىدە زىيان يېتىدۇ.

ھاجەتمەنىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش كاتتا ئىبادەتتۇر

ئىسلام پەرزلىرىنىڭ تۈرلۈك بولۇشى شەخسلەر ۋە جەمئىيەت ئۈچۈن تولىمۇ پايدىلىق. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىسلام ئىبادەتلىرىنى تۈرلۈك قىلىپ بەلگىلىگەن. مەسىلەن: قۇرئان كەرىمدە ھەمىشە بىللە بايان قىلىنىپ كەلگەن ناماز بىلەن زاكاتتىن ئىبارەت بۇ ئىككى چوڭ پەرزنى ئالساق، بۇ ئىككىسى شەخسلەرنىڭ ۋە جەمئىيەتنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن روناق تېپىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. چۈنكى ناماز ئىنسان بىلەن ئاللاھ تائالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى كۈچەيتسە، زاكات ئىنسان بىلەن ئىنسان ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىدۇ.

قول ئىلكىدە بار كىشىلەرنىڭ پۇل- مېلىغا يىلدا بىر قېتىم زاكات كەلگىنىدەك، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە جەمئىيەتتىكى يوقسۇللارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، ئۇرۇق-تۇغقانلار ئارىسىدىكى يوقسۇللارنى يۆلەش ۋەزىپىسىمۇ يۈكلىنىدۇ. زاكات بىلەن سەدىقە ساۋاب ۋە ئەھمىيەت جەھەتتىن بىر-بىرىدىن قېلىشمايدۇ. بىرلا پەرقى زاكات پەرز، سەدىقە ۋە ئېھسان ئىختىيارىي ئىبادەتتۇر. ئەمما زامانىمىزدىكىدەك كىرىزىس زاماندا قول ئىلكىدە بار كىشىلەرنىڭ زاكاتىنىڭ سىرتىدا سەدىقە ۋە خەير-ئېھسان قىلىشى پەرز دەرىجىسىدىكى زۆرۈرىيەتكە ئايلىنىدۇ. سەدىقە ۋە خەير-ئېھساننىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدىكى دەرىجىسى ناھايىتى يۇقىرىدۇر. بۇ ھەرگىزمۇ ئاددىي ئىبادەت ئەمەس. ئەپسۇسكى، كۆپلىگەن كىشىلەر سەدىقە ۋە خەير-ئېھسان دېگەنلەرنى يانچۇقتىكى تۆمۈر تەڭگىلەردىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسى دەپ چۈشىنىدۇ. شۇڭا ئۇلار يولدا ئۇچراپ قالغان تىلەمچىگە بىر ياكى ئىككى تىيىن سەدىقە بېرىپ قويسا ئالەمچە ياخشى ئىش قىلغاندەك مەغرۇرلىنىپ كېتىدۇ. ھالبۇكى، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: «سىلەر ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن (ئاللاھ يولىدا) سەرپ قىلمىغۇچە ھەرگىز ياخشىلىققا ئېرىشەلمەيسىلەر، نېمىنى سەرپ قىلساڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر»[68] دەيدۇ.

ئەرەب تىلىدىكى «سەدەقە» دېگەن سۆزنىڭ سۆز يىلتىزى «ساداقەت» دېگەن سۆز بىلەن بىر بولۇپ، بەندىنىڭ ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىخلاسىنى، ساداقىتىنى ۋە سەمىمىيىتىنى ئىپادىلەيدۇ. ئاللاھ يولىدا پۇل-مال-سەرپ قىلىش ۋە خەير-ساخاۋەت قىلىش ئەرەب تىلىدا «ئىنفاق» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ سۆز «نەفەق» دېگەن سۆزدىن تۈرلەنگەن بولۇپ، «نەفەق» (يەر ئاستى يول) دېگەننى ئىپادىلەيدۇ. بۇ مەخپىي ھالدا كىشىلەرنىڭ قەلبىگە يول ئېلىش دېگەننى بىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەدىقە ۋە خەير-ئېھساننى مەخپىي بېرىش تەشەببۇس قىلىنىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: «سەدىقىنى ئاشكارا بەرسەڭلار، بۇ ياخشىدۇر؛ ئەگەر ئۇنى مەخپىي بەرسەڭلار ۋە يوقسۇللارغا بەرسەڭلار سىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىدۇر»[69] دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەدىقىنى مەخپىي بېرىدىغان ئادەمنى قىيامەت

[68] ئال ئىمران سۈرىسى: 92-ئايەت.

[69] بەقەرە سۈرىسى: 271- ئايەت.

كۆنى ئەرشنىڭ سايىسىدا بولىدىغان يەتتە خىل كىشىنىڭ قاتارىدىن سانىغان ۋە ئۇنى «سەدىقىنى مەخپىي بەرگەنلىكتىن ئوڭ قولى بىلەن بەرگەننى سول قولى بىلمەيدىغان ئادەم»[70] دەپ سۈپەتلىگەن.

مىڭلارچە نەپلە ئىبادەتتىن بىر پەرز ئەۋزەل

پەرزنى ئادا قىلىشنىڭ نەپلە ئىبادەتلەرنى قىلىشتىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىدە ۋە پەرزنىڭ ساۋابى نەپلىنىڭ ساۋابىدىن كۆپ ئىكەنلىكىدە قىلچە شەك يوق ھەم ئىختىلاپمۇ يوق. ئىسلام پەرزلىرىدىن ھەربىرى ئۆز ساھەسىدە مۇھىم ۋە ئەھمىيەتلىكتۇر. مەسىلەن: ناماز ئۆز ۋاقتىدا ئادا قىلىش بىراۋغا مىڭلارچە دوللار خەير-ساخاۋەت قىلغاندىن ئەۋزەلدۇر. شۇنىڭدەك، جىددىي قۇتقۇزۇشقا ئېھتىياجلىق بولغان بىرەر ئىنساننىڭ ھاياتىنى قۇتۇلدۇرۇش ھەج قىلىشتىن ئەۋزەلدۇر. بۇ ھەقتە مۇنداق بىر قىسسە بار: سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ جىددە ئايرودرومىدا ئايروپىلانغا چىقىش سائىتىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان ھاجىلاردىن بىرى يېنىدا ئولتۇرغان ھاجى سەئىد بىلەن تونۇشقۇسى كېلىدۇ. چۈنكى كۈتۈش ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر كېلىدىغان بىر ئىش بولغانلىقتىن، بىرەر ئىش بىلەن مەشغۇل بولمىغاندا ئادەمنىڭ ئىچى سىقىلىپ كېتىدۇ. ھېلىقى ھاجى ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئونىنچى قېتىملىق ھەجنى تاماملاپ يۇرتىغا قايتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ تازا ماختىنىدۇ. ئاندىن ھاجى سەئىدتىن ئۇنىڭ قانچە قېتىم ھەج قىلغانلىقىنى سورايدۇ. ھاجى سەئىد ئۇنىڭغا: «مېنىڭ بۇ بىرىنچى قېتىملىق ھەج قىلىشىم بولىدۇ، بۇنىڭ ھېكايىسى بەك ئۇزۇن، شۇڭا كۆپ سۆزلەپ سىزنىڭ بېشىڭىزنى ئاغرىتىشنى خالىمايمەن» دەيدۇ. ھەمراھى ئۇنىڭغا: «زادى شۇنداق گەپ سېتىپ ئولتۇرمىساق بۇ ئۇزۇن ساقلاشنى ئۆتكۈزۈپ بولالمايمىز، سۆزلىگىن، قۇلىقىم سەندە» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھاجى سەئىد قىسسىسىنى باشلايدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: مەن ئوتتۇز يىل ساقلىغاندىن كېيىن بۇ ھەج پۇرسىتىگە ئېرىشتىم. بىر شەخسىي دوختۇرخانىدا پەرزىكلىق داۋالاش بۆلۈمىدە يىگىرمە يىل ئىشلەپ پۇل توپلىدىم. ئاخىر ھەج سەپىرىگە ئاتلىناي دەپ تەييارلىق قىلدىم. ئاخىرقى كۈنى قالغان مائاشىمنى ئالاي دەپ دوختۇرخانىغا بارسام، بالىسىنى مەن داۋالاپ كېلىۋاتقان بىر پەلەج ئايالغا ئۇچراپ قالدىم. ئايال ئوغلىنى داۋالاش ئىشىنى توختاتقانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭغا: نېمىشقا توختىتىسىز؟ ياكى مەن ياخشى قارىيالمىدىممۇ؟» دەپ سورىۋىدىم، ئايال: «ياق، سىز راستىنلا بالىمىزغا ياخشى قارىدىڭىز، بىزنىڭچە بولسا بۇ داۋالاشنى داۋاملاشتۇرساق بولاتتى. چۈنكى ياخشى ئۈنۈپ بېرىۋاتىدۇ. ئەمما بالامنىڭ ئاتىسى ئىشسىز قالدى، دوختۇرخانىغا تۆلەشكە پۇلىمىز يوق، شۇڭا توختىتىشقا مەجبۇر بولۇپ قالدۇق» دېدى. بالىغا قاتتىق ئىچىم ئاغرىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن دوختۇرخانىنىڭ مۇدىرىنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئايالنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلدىم، ئەگەر مۇمكىن بولسا ھەقسىز داۋالاشنى ئۆتۈندۈم. ئەمما مۇدىر قوپاللىق بىلەن: «بۇ خەير-ساخاۋەت جەمئىيىتى ئەمەس، بۇ دېگەن پۇل تاپىدىغان ئورۇن، پۇلى بولمىسا داۋالىمايمىز» دېدى. شۇ ھامان قولۇمنى يانچۇغۇمغا سېلىپ پۇلۇمنى سىقىمدىدىم، ئىچىمدە بۇ مېنىڭ يىگىرمە يىللىق ئىشلىگەن پۇلۇم، ھەج پۇرسىتى ئاران كەلدى، ئەمدى بۇ پۇرسەت كېتىپ قالسا، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق بىر پۇرسەت كەلمەسلىكى ۋە ئۆلۈغ ھەرەمنى، پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇبارەك قەبرىسىنى كۆرەلمەسلىكىم مۇمكىن، زادى قانداق قىلاي دەپ ئويلاندىم.بىر تەرەپتە ئۆمۈر بويى ئارزۇلاپ كەلگەن ھەرەم، يەنە بىر تەرەپتە ياردەمگە موھتاج بۇ بالا، مەن ئىككىسىنىڭ بىرىنى تاللاشقا مەجبۇ بولۇپ قالدىم، ئۆزۈمنىڭ قاتتىق سىنالغانلىقىمنى بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. ئاخىرى ھېلىقى بالىنىڭ ئالتە ئايلىق پۇلىنى ئالدىن تۆلىۋەتتىم.

---

[70] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

دوختۇرخانىدىكىلەرگە مېنىڭ پۇل بەرگەنلىكىمنى ئۇلارغا ئېيتماسلىقىنى ۋە چىقىمنى دوختۇرخانا ئۆزى كۆتۈرىدىغان بولدى دەپ قويۇشىنى ئۆتۈندۈم. شۇ كۈنى ھەج قىلىش پۇرسىتىدىن ئۈمىدىمنى ئۈزۈپ ھالىم پەۋرىشان بولدى، يەنە بىر تەرەپتىن بىر ھاجەتمەننىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلالىغانلىقىم ئۈچۈن سۆيۈنۈپ ئۆزۈمنى شاد قىلىشقا تىرىشتىم. شۇ كېچىسى بىر ياخشى چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە مەن ھەرەمگە بېرىپتىمەن، كەئبىنى تاۋاپ قىلىپتىمەن. نۇرغۇن كىشىلەر ماڭا سالام بېرىپ: «مۇبارەك بولسۇن! ھاجى سەئىد، بىزنىمۇ دۇئادا ئۇنۇتمىغايسەن» دېگىلى تۇردى. چۈشۈم ئاخىرلىشاي دەپ قالغانتى تېلېفون جىرىڭلىدى. تېلېفوندا دوختۇرخانا مۇدىرى ماڭا مۇنداق دېدى: «سەئىد بۇ دوختۇرخانىنىڭ خوجايىنى بۇ يىل ھەجگە بارىدىكەن، ئەمما بىرەر ھەمراھقا موھتاج ئىكەن، شۇڭا سىزنى تاللاپتۇ، ئەگەر ماقۇل دېسەڭ بارلىق چىقىمىڭنى خوجايىن ئۆزى كۆتۈرۈپ سىزنى ھەجگە بىرگە ئېلىپ بارىدىكەن، ئاندىن يەنە ساڭا ئايرىم ھەق تۆلەيدىكەن» دېدى. مەن ئويلانماستىنلا: «ماقۇل» دەۋەتتىم. بۇ خۇشاللىقتىن سۆيۈنۈپ ئاللاھ تائالاغا سەجدە قىلىپ يىغلاپ كەتتىم. شۇنداق قىلىپ، پۇل تۆلىمەستىن مانا بۇ ھەجنى تاماملاپ قايتىۋاتىمەن. ھەج سەپىرىدە دوختۇرخانا خوجايىنىغا ياخشى خىزمەت قىلغانلىقىم ئۈچۈن ئۇ مېنى مۇكاپاتلايمەن دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ھېلىقى ئايالنىڭ پەلەج بالىسىنىڭ ئەھۋالىنى دېۋىدىم، ئۇ دەرھال دوختۇرخانىنىڭ مۇدىرىغا تېلېفون قىلىپ، بالىنىڭ داۋالىنىش چىقىمىنى خوجايىن ئۆزى كۆتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئايالنىڭ ئېرىنى ئۆزىنىڭ بىر شىركىتىگە ئىشقا ئالدى. مەن خوجايىنغا دوختۇرخانىدا يوقسۇللارنى داۋالاشقا ئىشلىتىدىغان بىر ياردەم ساندۇقى قىلىپ قويۇش پىكرىنى بېرىۋىدىم، ئۇنى مەمنۇنلۇق بىلەن قوبۇل قىلدى. بالىنىڭ داۋالىنىشى ئۈچۈن تۆلەنگەن پۇلنى سورۇشتە قىلىپ، ئۇ پۇلنى مېنىڭ تۆلىگەنلىكىمنى بىلدى ۋە ئۇنى درھال مېنىڭ كارتىمغا قايتۇرۇش ھەققىدە مۇدىرغا بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن يىغقان پۇلۇم قولۇمدا قېلىپ، بىكارلىق ھەج قىلىپ قايتىۋاتىمەن.

ھاجى سەئىد قىسسىسىنى تاماملاپ بولغاندىن كېيىن، ھېلىقى ھەمراھى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈشكە باشلايدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: «مەن ھاياتىمدا بۈگۈنكىدەك خىجالەتچىلىك ھېس قىلمىغان ئىدىم. مەن ئۆزۈمنى ئون قېتىم ھەج قىلدىم، شۇڭا مېنىڭ ئىسمىم ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا ياخشىلارنىڭ قاتارىدا يېزىلىپ كەتتى دەپ ئولتۇرۇپتىمەن. ھالبۇكى، مەن سەنچىلىك بولالماپتىمەن. مەن مىڭ قېتىم ھەج قىلساممۇ سېنىڭ بىر قېتىم قىلغان مۇشۇ ھەجڭگە ئوخشاش ساۋاب تاپالمايدىغانلىقىمنى بىلدىم. چۈنكى سېنى ئاللاھ تائالا ئۆزى چاقىرىپ كەپتۇ بۇ يەرگە، مەن بولسام ئۆزۈم سوقۇلۇپ كەپ قاپتىمەن. كاشكى، مەن پەرز ھەجنى بىر قېتىم ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، توققۇز قېتىم ھەج قىلغان پۇل-مېلىمنى خەير-ساخاۋەت يوللىرىغا ئىشلەتكەن بولسامچۇ».

كىشىلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش مەسجىدتە ئېتىكاپ قىلغاندىن ئەۋزەلدۇر

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھقا ئەڭ يېقىملىق ئادەم كىشىلەرگە مەنپەئەتلىك ئادەمدۇر، ئاللاھقا ئەڭ يېقىملىق ئەمەل بىرەر مۇسۇلمان ئادەمنىڭ كۆڭلىگە خۇشاللىق كىرگۈزۈش ياكى ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش ۋە ياكى ئاچلىقىنى تويغۇزۇشتۇر. مەن ئۈچۈن بىرەر مۇسۇلمان قېرىندىشىم بىلەن بىللە مېڭىپ ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ بېرىش مېنىڭ مۇشۇ مەسجىدىمدە ئولتۇرۇپ بىر ئاي ئېتىكاپ قىلغاندىن ئەۋزەلدۇر. كىمكى ئاچچىقىنى بېسىۋالسا، ئاللاھ ئۇنىڭ ئەيىبىنى يۆگەيدۇ، قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇشاللىققا تولدۇرىدۇ، بىرەر مۇسۇلماننىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ بېرىش

ئۆچۈن ماڭغان كىشىنىڭ قەدىمىنى ئاللاھ قەدەملەر تېپىپ كېتىدىغان قىيامەت كۈنىدە مۇستەھكەم قىلىدۇ»[71].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسجىدىدە بىر ۋاخ ناماز ئوقۇش ئادەتتىكى مەسجىدلەردە مىڭ رەكەت ناماز ئوقۇغاندىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىدە شەك يوق[72]. دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسچىتى (مەسچىت نەبەۋى) شۇنداق ئۇلۇغ مەسجىدتۇر. شۇنداقتىمۇ، بىرەر ھاجەتمەننىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ بېرىش ئاشۇ ئۇلۇغ مەسجىدتە ئولتۇرۇپ بىر ئاي ئېتىكاپ قىلغاندىن ئەۋزەلدۇر.

---

(71)ئىمام تەبەرانى رىۋايىتى، ئەللامە ئەلبانى«ھەسەن» دەپ باھالىغان ھەدىس.

(72)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ مۇشۇ مەسجىدىمدە بىر ۋاخ ناماز ئوقۇش ئادەتتىكى مەسجىدلەردە مىڭ رەكئەت ناماز ئوقوغاندىن ئەۋزەلدۇر» دېگەن. (ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى).

ئالدىنى ئالماسلىق... تۆگىمەس پۇشايمان

دىنىمىزدا «ئالدىنى ئېلىش داۋالىنىشتىن ياخشى» دەيدىغان قائىدە بار. بۇنىڭ مەنىسى كېسەل تېگىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭدىن ساقلىنىش، كېسەل بولۇپ بولغاندىن كېيىن داۋالىنىشتىن ئەۋزەل دېگەنلىكتۇر. دىنىمىزنىڭ ئەمر-پەرمانلىرى ئومۇمەن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۆزىگە خەتەر ۋە زىيان ئېلىپ كېلىدىغان ئىشلاردىن ساقلىنىشنى مەركەز قىلىدۇ. قۇرئان كەرىمدە كىشىلەرنى خەتەرلىك گۇناھلاردىن مەنئى قىلىشتا ئۇلارنى شۇ گۇناھلارغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلاردىن توسۇشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويغان. مەسىلەن: «زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ يامان يولدۇر»، «ئاللاھ يولىدا چىقىم قىلىڭلار، ئۆزۈڭلارنى هالاك قىلماڭلار» دېگەنگە ئوخشاش. ئاللاھ تائالا ئالدىنقى ئايەتتە مۇسۇلمانلارنى زىنانىڭ مۇقەددىمىلىرىدىن بولغان هارام ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن مەنئى قىلغان بولسا، كېيىنكى ئايەتتە هالاكەتكە سەۋەب بولىدىغان بېخىللىقتىن مەنئى قىلغان. چۈنكى ئاللاھ يولىدا پۇل-مال سەرپ قىلىپ، ئۆزىنى ۋە ۋەتىنىنى قوغداشقا ئەهمىيەت بەرمىگەنلەرنىڭ ئاسارەتكە مەھكۇم بولۇش ئارقىلىق ئۆزىنى هالاك قىلىدىغانلىقى تارىخ ئىسپاتلىغان ناهايىتى روشەن ھەقىقەتتۇر.

خۇددى ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرۇغانلىرىنى ئورۇنداپ، توسقانلىرىدىن يېنىپ ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشىمىز دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيانغا ئۇچراشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن بولغاندەك، ۋىرۇستىن ۋە ھەرقانداق بىر كېسەلدىن ساقلىنىشقا ئەهمىيەت بېرىشىمىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ تەن ساقلىقىنى ساقلاش ئۈچۈندۇر.

ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرىگە زىيانلىق ئاقىۋەتلەردىن ساقلىنىش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ۋە ئۆزلىرىگە كېلىشى مۇمكىن بولغان ھەرقانداق بىر يامانلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئەهمىيەت بېرىش سەۋىيەسى بىر خىل ئەمەس. بەزى ئىنسانلار پرىنسىپال كېلىدۇ، ئۆزلىرى تەۋسىيە قىلىنغان مەيلى دىنىي ياكى تېببىي بارلىق تەۋسىيەلەرگە تولۇق ئەمەل قىلىدۇ، يەنە بەزى كىشىلەر ئانچە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمەيدۇ. يەنە نۇرغۇنلىرى ئاللاھ تائالاغا تەۋەككۇل قىلىش دېگەننى خاتا چۈشىنىۋېلىپ سەۋەب قىلمايدۇ. ئاللاھ تائالاغا تەۋەككۇل قىلىش دېگەن سەۋەب قىلىشقا قەتئىي زىت كەلمەيدۇ. ئاللاھ تائالاغا تەۋەككۇل قىلىش دېگەننىڭ مەنىسى: ھەرقانداق ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى بىلەن بولىدىغانلىقىغا چىن ئىشىنىپ، ئاللاھ تائالادىن ياخشىلىق، سالامەتلىك ۋە ئامانلىق تىلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ۋە قولىدىن كەلگەن بارلىق سەۋەبلەرنى يۈزدە يۈز ئورۇنداش، ئاندىن بۇ ئىشنىڭ نەتىجىسىنى ئاللاھ تائالاغا تاپشۇرۇش دېگەنلىكتۇر. يەنى تۆگىمىزنى مەھكەم باغلايمىز، ئاندىن ئۇنى ئاللاھقا تاپشۇرىمىز. بىز ھەممە ئىشنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئىلكىدە ئىكەنلىكىگە چىن ئىشىنىپ، قولىمىزدىن كەلگەن بارلىق سەۋەبلەرنى تولۇق ئورۇندىساق، قالغان ئىش ئاللاھ تائالاغا قالغان بولىدۇ، ئەگەر بىزنىڭ تەۋەككۇلىمىز سەمىمىي ۋە قىلغان سەۋەبلىرىمىز تولۇق بولسا، ئاللاھ تائالا بىزنىڭ كەم قالغان تەرەپلىرىمىزنى تولۇقلاپ بىزنى بىز پاناھ تىلىگەن يامانلىقتىن ئەلۋەتتە ساقلايدۇ. ھەرقانداق بىر يامانلىقتىن ساقلىنىشتا ۋە تەن ساقلىقىمىزنى قوغداشتا ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىشەنچ بىلەن سەۋەب ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. بۇ ئىككىسى قۇشنىڭ ئىككى قانىتىغا ئوخشاش بولۇپ بىزنى ئامانلىققا ئېلىپ بارىدۇ.

نۇرغۇن كىشىلەردىكى ئىشلارغا سەل قاراش، ئەهمىيەت بەرمەسلىك، كۆڭۈل بۆلمەسلىك ۋە يېتەرلىك تەدبىر ئالماسلىق خاهىشى ئۇلارنى پۇشايمانغا ۋە هالاكەتكە ئېلىپ بارىدىغان سەلبىي خاهىشتۇر. بەزى

كىشىلەردىكى نۆۋەتتىكى ۋىرۇستىن ساقلىنىش تەدبىرلىرىگە ئەھمىيەت بەرمەسلىك خاھىشى ئۆزلىرىدىكى مەسئۇلىيەتسىزلىكتىن، بىپەرۋالىقتىن كېلىپ چىققان سەلبىيلىك بولۇپ، ئۇلار بۇ قىلىقى بىلەن ئۆزلىرىنى ۋە باشقىلارنى ھالاكەتكە ئىتتىرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشمايدۇ. بىزدە «كېيىنكى پۇشايمان ئۆزىگە دۈشمەن» دەيدىغان ماقال بار. بىپەرۋالىق چوقۇم پۇشايمانغا سەۋەب بولىدىغان قىلىقتۇر.

ئېيتىلىشىچە، بىر ئادەم ئاتىبلەن شەھەرگە بارماقچى بولۇپ، ئېتىنىڭ تۇياقلىرىغا قاراپتۇ. كۆرۈپتۇكى، ئاتنىڭ تۇياقلىرىدىن بىرىنىڭ تاقىسىنىڭ مىخى چۈشۈپ قاپتۇ. كۆڭلىدە «بىر تال مىخ چۈشۈپ قالغانغا نېمە بولاتتى» دەپ، ئويلاپ، ئېتىنى مىنىپ يولغا چىقىپتۇ. يولنىڭ يېرىمىغاكەلگەندە ھېلىقى بىر تال مىخى چۈشۈپ قالغان تاقا چۈشۈپ قاپتۇ. ئادەم يەنىلا كۆڭلىدە «ئېتىم ئۈچ تاقىسى بىلەنمۇ ماڭالايدۇغۇ» دەپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئادەم تاشلىق ئەگرى يوللاردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ئاتنىڭ تاقىسى چۈشۈپ قالغان ھېلىقى پۇتى قاناپ كېتىپ يولنى داۋاملاشتۇرالماپتۇ. ئادەم قانچە قىلسىمۇ ئات ماڭالماپتۇ. شۇ ئەسنادا نەدىندۇ قاراقچىلار پەيدا بولۇپ، ئادەمنىڭ ئېتىنى ۋە يېنىدىكى پۇل-چەكلىرىنى بۇلاپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئادەم ھەسرەت –نادامەت بىلەن ئۆيىگە قايتىپتۇ.

بۇ قىسسىدە، مۇسىبەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكنىڭ، تەدبىر ئالماسلىقنىڭ ۋە ئىشلارغا يۈزەكى مۇئامىلە قىلىشنىڭ قانداق يامان ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولىدىغانلىقى مانا مەن چىقىپ تۇرۇپتۇ. قىسسىدىكى ئادەم ئېتىنىڭ تاقىسىدىن چۈشۈپ قالغان بىر تال مىخنى ئاددىي سانىغان، ئۇرنىغا بىر تال مىخ قېقىۋېتىشكە كۆڭۈل بۆلمىگەن، ئادەمنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقى كىچىككىنە بىر خاتالىق ئىدى. گەرچە خاتالىق شۇنچىلىك ئادىي بولسىمۇ، نەتىجىدە، ئادەمنىڭ ئېتىدىن ۋە يېنىدىكى بارلىق پۇل-چەكلىرىدىن ئايرىلىشىغا سەۋەب بولغان.

ئادەم ئېتى ھەققىدە ئازراق خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويۇپ ئاشۇ ھالغا قاپتۇ، ئەمما بىز كۈندىلىك ھاياتىمىزدا، ئۆزىمىز، ئائىلىمىز ۋە ئەتراپىمىزدىكىلەر ھەققىدە بىلىپ - بىلمەي نۇرغۇنلىغان خاتالىقلارنى ئۆتكۈزۈپ قويىمىز، بەزى خاتالىقلىرىمىز بىزنىڭ باشقۇرۇش دائىرىمىزدىن چىقىپ كېتىپ، بىزگە تەھدىت سالىدىغان دەرىجىگە يېتىپ قالىدۇ.

ھېچقانداق بىر خاتالىقنى قەتئىي ئاددىي سانىماسلىق لازىم. چۈنكى بەزىدە ئاددىي بىر خاتالىق ئۆمۈر بويى پۇشايمانغا قالىدىغان ئەھۋاللارغا سەۋەب بولۇپ قالىدۇ. بۇ ھەقتە بىزنىڭ ئۈلگىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: «گۇناھلارنى ھەرگىز كىچىك سانىماڭلار، چۈنكى ئۇلار بىر ئادەمدە توپلىشىپ ئۇنى ھالاك قىلىۋېتەلەيدۇ» دېگەن.

مۇئمىنلەرنىڭ ئىككى چوڭ قورالى

رەببىمىز ئاللاھ تائالاغا مىڭلارچە شۈكرىكى، بىزنى ئىسلام بىلەن شەرەپلەندۈرۈش ئارقىلىق ئىككى ئالەملىك خاتىرجەملىك ۋە ئامانلىق يولىغا يېتەكلىدى. بىز مۇسۇلمانلار پەن-تېخنىكا ۋە ئىقتىساد جەھەتتە بەزى مىللەتلەردىن ئارقىدا بولساقمۇ، ئىمانىمىز بىلەن ئەڭ كۈچلۈك ۋە ئەڭ بايمىز. مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ سەۋەبتىن ئىبارەت بىرلا قورالى بولسا، بىزنىڭ دۇئا ۋە سەۋەبتىن ئىبارەت ئىككى قورالىمىز بار.

ئىسلام ئۈممىتى سەۋەب بىلەن دۇئادىن ئىبارەت ئىككى قورالغا تەڭلا ئەھمىيەت بېرىشكە بۇيرۇلغان. قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىسلەردە، شۇنداقلا تارىخىي ئەسىرلەردە مۇئمىنلەرنىڭ سەۋەب بىلەن دۇئاغا تايىنىپ تالايلىغان مەغلۇبىيەتلەردىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقىغا دائىر قىسسىلەر بايان قىلىنغان. ئۇلگىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بەدر ئۇرۇشىداقولىدىن كەلگەن ئۇرۇش تەييارلىقىنىڭ ھەممىسىنى تولۇق قىلغاندىن كېيىن، مەرىكە مەيدانىدا ئاللاھ تائالاغا مۇناجات قىلىپ: «ئى ئاللاھ! ماڭا قىلغان ۋەدەڭنى ئەمەلگە ئاشۇرغىن، ئى ئاللاھ! ئەگەر سەن ئىسلام ئەھلىدىن بولغان بۇگۇرۇھنى ھالاك قىلىۋەتسەڭ، يەر يۈزىدە ساڭا ئىبادەت قىلىدىغان ئادەم قالمايدۇ» دەپ دۇئا قىلغانلىقى، نەتىجىدە يېنىدىكى 314 كىشىلىك ئازغىنە قوشۇن بىلەن مىڭ كىشىلىك مۇشرىكلار قوشۇنى ئۈستىدىن غەلىبە قىلغانلىقى بۇنىڭ مىسالى.

نۆۋەتتىكى خىتاي ۋىرۇسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئىلكىدە بولغان ئىككى قورال سەۋەب بىلەن دۇئادۇر. بۇ ئىككىسىنى قىلالمايدىغان مۇسۇلمان يوقتۇر. تەلەپ ناھايىتى ئاددىي، ئەمما ناھايىتى مۇھىمدۇر.

بىرىنچى قورال: سەۋەب

ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە ھەممىنى قىلىپ بېرىشكە قادىر تۇرۇقلۇق، بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى سەۋەبلەرگە باغلىغان، ئىنسانلارنىڭ ۋە جىمى جانلىقلارنىڭ رىزقىنى يالغۇز ئۆزى بېرىدىغان تۇرۇقلۇق، ئۇلارنى شۇ رىزقىنى ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئىشلەشكە ۋە سەۋەب قىلىشقا بۇيرۇغان. دۇنيا سەۋەب دۇنياسى. ئاللاھ تائالا بۇنى بايان قىلىپ: «ئىنسان پەقەت ئۆزى ئىشلىگەن ئىشنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ»[73] دېگەن.

ئاللاھ تائالادىن جەننەتنى تىلىگەن ئادەم ئۆزىنى جەننەتكە كىرىشكە سالاھىيەتلىك قىلىدىغان ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا، دوزاختىن پاناھ تىلىگەن ئادەم دوزاخقا كىرىشكە سەۋەب بولىدىغان يامان ئىشلاردىن قەتئىي قول ئۈزۈشكە، رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىنى ۋە پېقىرلىقتىن قۇتۇلۇشىنى تىلىگەن ئادەم رىزىق دۇنياسىنىڭ ئىشىكىنى ئەمگەك ئاچقۇسى بىلەن ئېچىشقا، ئاغرىق-سىلاقتىن، بالا-قازادىن ساقلىنىشنى تىلىگەن ئادەم ئۇنىڭدىن ساقلىنىشنىڭ چارە ۋە تەدبىرلىرىنى قىلىشقا، كېسەلدىن ساقىيىشنى تىلىگەن ئادەم ئۇنىڭ شىپاسىنى ئىزدەشكە بۇيرۇلغان.

ئىككىنچى قورال: دۇئا

[73]نەجم سۈرىسى 39 - ئايەت.

)قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ) «ئەگەر سىلەرنىڭ دۇئايىڭلار بولمىسا، رەببىم سىلەرگە پەرۋا قىلمايدۇ»[74] دېگەن ئايەت دۇئانىڭ ئەھمىيىتىنى ئىخچام ھالدا بايان قىلغان بولۇپ، دۇئانىڭ چوقۇم ئىشقا يارايدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلغان.ئاللاھ تائالا يەنە ئوچۇق قىلىپ: (ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ(«ماڭا دۇئا قىلىڭلار، دۇئايىڭلارنى ئىجابەت قىلىمەن»[75] دېگەن. ئاللاھ تائالا يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىپ، ئۇنى بېلىقنىڭ قارنىدىن قۇتقۇزغان. يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئىنسانىنىڭ قولىدىن كېلىدىغان سەۋەب ۋە چارىلەر تۈگىگەن، پەقەت ئاللاھنىڭ ياردىمىدىن باشقا ياردەم كەلمەيدىغان بىر ھالقىلىق پەيتتە چىن قەلبى بىلەن ئىلتىجا قىلىپ: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ(«(ئى رەببىم!) سەندىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوقتۇر، سەن (بارلىق كەمچىلىكلەردىن) پاكتۇرسەن، مەن راستتىنلا ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇم»[76] دەپ سەمىمىي دۇئا قىلغان ئىدى. بۇ ئايەتتە دۇئانىڭ ئەدەپلىرىگە ئىشارەت بار. چۈنكى بۇ ئايەتتە، يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئالدى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ بىر ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت تەۋھىد ئەقىدىسىنى جاكارلىغان، ئاندىن ئاللاھ تائالانىڭ زالىم ئەمەسلىكىنى، ئۆزىنىڭ بېلىقنىڭ قارنىدا قالغانلىقىنىڭ ئۆز گۇناھىدىن كەلگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان، ئاندىن گۇناھىغا تەۋبە قىلغان. مۇشۇ تەرىقىدە دۇئا قىلغان ئادەم ئەگەر دۇئاسىدا سەمىمىي بولسا، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ دۇئاسىنى چوقۇم ئىجابەت قىلىدۇ.

دۇئانىڭ ئەدەپلىرى

1. دۇئانى فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇ سانا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئېيتىش بىلەن باشلاش. ئاندىن ھاجەتلىرىنى سوراش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كىشىنىڭ نامازدىن كېيىن دۇئا قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئوقۇمىغانلىقىنى كۆرۈپ: «بۇ ئالدىراپ كەتتى» دېگەن، ئاندىن ساھابىلارغا مۇنداق دەپ تەلىم بەرگەن: «سىلەر ئاللاھقا دۇئا قىلغىنىڭلاردا، ئاۋۋال ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتىڭلار، ئاندىن پەيغەمبەرگە دۇرۇت ئېيتىڭلار، ئۇنىڭدىن كېيىن خالىغان دۇئالىرىڭلارنى قىلىڭلار»(77). دۇئانى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئېيتىش بىلەن ئاخىرلارشتۇرۇش ئەۋزەلدۇر.

2 . ئاللاھ تائالانىڭ گۈزەل ئىسىم- سۈپەتلىرىنى، كىشى ئۆزىنىڭ ياخشى ئەمەللىرىنى ۋەسىلە قىلىش. «ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرى بار، ئۇنى شۇلار بىلەن چاقىرىڭلار»(78).

بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىنىڭ: **اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاَنِّي اَشْهَدُ اَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَ أَنْتَ الأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ** «ئى ئاللاھ! سېنىڭ پەزلى - كەرەمىڭنى تىلەيمەن. ھەقىقەتەن سەندىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ھەممە ساڭا موھتاج بولغان، پەرزەنتكە ۋە ئانىغا موھتاج بولمىغان، ھېچكىم ساڭا تەڭداش بولمايدىغان

---

[74]فۇرقان سۈرىسى: 77- ئايەت.

[75] غافىر سۈرىسى: 60- ئايەت.

[76]ئەنبىيا سۈرىسى: 87- ئايەت.

([77]) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسائى، ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

([78]) ئەئراف سۈرىسى 180 - ئايەت.

يەككە - يېگانە ئىلاھسەن» دەپ دۇئا قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ مۇنداق دېدى: «ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بۇ ئادەم ئۇنىڭ بىلەن نېمە سورىسا بېرىلىدىغان، ئۇنىڭ بىلەن قىلغان دۇئالار ئىجابەت بولىدىغان ئىسمۇلئەزەم (ئاللاھنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ئىسمى) بىلەن دۇئا قىلدى»[79].

3. كىشى ئۆزىنىڭ ياخشى ئەمەللىرىنى ۋەسىلە قىلىش. ئىمام بۇخارى بىلەن ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن «ئۆڭكۈردىكى ئۈچ كىشى» نىڭ قىسسىسىنى رىۋايەت قىلغان. قىسسىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق: مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىدىن ئۈچ نەپەر ئادەم يولدا كېتىۋاتقىنىدا ئۇشتۇمتۇت قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپ، ئۇلار بىر ئۆڭكۈرگە كىرىۋالىدۇ، تاغ ئۈستىدىن بىر يوغان تاش دومىلاپ چۈشۈپ ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىنى ئېتىۋالغانلىقى سەۋەبلىك ئۇلار ئۆڭكۈر ئىچىگە سولىنىپ قېلىپ چىقىپ كېتىشكە ھېچقانداق چارە قالمىغاندا، ئۇلاردىن ھەر بىرى ئۆزىنىڭ خالىس ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى ۋاستە قىلغان ھالدا ئاللاھقا كامالىي ئىخلاسى بىلەن دۇئا قىلغىنىدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ، ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزى ئېچىلىدۇ ۋە ھەممىسى سالامەت چىقىپ كېتىدۇ[80].

4. دۇئا قىلغاندا قىبلىگە قاراپ، قولىنى كۆتۈرۈش ۋە دۇئادىن كېيىن قولى بىلەن يۈزىنى سىپاش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئانى قىبلىگە قاراپ قولىنى كۆتۈرگەن ھالدا قىلغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەر كۆپ. مەسىلەن: ئەبۇ ھەمىد سائىدىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە ئۆزىنىڭ ھەققى بولمىغان مالنى يېيىشنىڭ قاتتىق ھاراملىقىنى چۈشەندۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئىككى قولىنى قولتۇقلىرىنىڭ ئاق تۈكلىرى كۆرۈنگىچىلىك ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، ‹ئى ئاللاھ! گۇۋاھ بولغىنكى، كۆزۈم كۆرگەن ۋە قۇلىقىم ئاڭلىغانلارنىڭ ھەممىنى تولۇق يەتكۈزدۈم› دېگەن»[81].

5. دۇئادا ئاۋازىنى قاتتىق كۆتۈرمەسلىك، بەلكى ئاشكارىلىق بىلەن مەخپىيلىك ئوتتۇرىسىدا كۆتۈرۈش. «رەببىڭلارغا تەۋەھچىلىك بىلەن ئىچىڭلاردا دۇئا قىلىڭلار»[82] دېگەن ئايەت بۇنى ئىپادىلەيدۇ. ئىمام قۇرتۇبىي بۇئايەتنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەت ئۈچ چوڭ مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: بىرىنچىسى، ئاللاھ تائالانىڭ مۇسۇلمانلارنى دۇئا قىلىشقا بۇيرىغانلىقى، ئىككىنچىسى، دۇئانى ئاللاھ تائالاغا يالۋۇرغان ۋە يېلىنغان ھالدا قىلىشنىڭ لازىملىقى، ئۈچىنچىسى، دۇئانى رىيادىن يىراق بولۇش ئۈچۈن مەخپىي قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكىدۇر»[83].

6. دۇئادا قاپىداش سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ساقلىنىش. چۈنكى دۇئا دېگەن چىن قەلب قاتلىرىدىن ئىختىيارسىز ھالدا ئېتىلىپ چىقىدىغان سەممىي ھېسسىيات بولۇپ، ئۇ سۆزلەرنىڭ بەدىئىيلىكى ۋە ئېسىللىكى بىلەن قەتئىي ھېسابلاشمايدۇ. تىل پەقەت قەلبتىكىنى تەرجىمە قىلىش رولىنى ئوينايدۇ. دۇئانى قاپىلاشتۇرغاندا، كۆڭۈل سۆزلەرنىڭ تىزىلمىسى بىلەن مەشغۇل بولۇپ قالغانلىقتىن، دۇئادىكى

---

(79) تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

(80) ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(81) ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(82) ئەئراف سۈرىسى 55- ئايەت.

(83) مەريەم سۈرىسى3 - ئايەت.

سەممىيەت ۋە چىن ئىخلاس يوقنىڭ ئورنىغا چۈشۈپ قالىدۇ. بەزى مۇپەسسىرلەر ئاللاھ تائالانىڭ: «رەببىڭلارغا تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىچىڭلاردا دۇئا قىلىڭلار. ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلەرنى ئاللاھ ياقتۇرمايدۇ» دېگەن سۆزىدىكى «ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلەر» دېگەن جۈملىنى «دۇئانى قاپىلاشتۇرغانلار» دەپ تەپسىر قىلغان.

7. دۇئا قىلغاندا ئالدى بىلەن ئۆزىگە، ئاندىن باشقىلارغا دۇئا قىلىش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا دۇئا تېخىمۇ ئىخلاس بىلەن بولغان بولىدۇ، ھەزرىتى ئۇبەييە ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كىشىگە دۇئا قىلىپ قالسا ئالدى بىلەن ئۆزىگە دۇئا قىلىۋېتىپ، ئاندىن ئۇ كىشىگە دۇئا قىلاتتى»(84).

8. دۇئا قىلغاندا ئىسلام كۆرسەتمىسىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان نەرسىنى تىلەپ دۇئا قىلىش، يامانلىق ياكى گۇناھ ئىشنى تىلىمەسلىك لازىم. بەزى كىشىلەر ئاچچىقىم كەلدى دەپ ئۆزى ياكى باشقىلارنى قارغاپ بەتدۇئا قىلىپ سالىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: «ئىنسان (ئۆزىگە ۋە بالا - چاقىلىرىغا) خەيرلىك دۇئا قىلغاندەك، (ئاچچىقى كەلگەندە) بەتدۇئا قىلىدۇ، ئىنسان ئالدىراڭغۇدۇر»(85). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئۆزۈڭلارنىڭ، بالىلىرىڭلارنىڭ ۋە مال – مۈلكۈڭلارنىڭ زىيىنىغا دۇئا قىلماڭلار. ئاللاھتىن سورىسىلا بېرىدىغان بىر ۋاقىت بولۇپ، دۇئايىڭلار شۇ ۋاقىتقا ئۇدۇل كېلىپ قېلىپ سىلەرگە ئىجابەت بولۇپ قالمىسۇن»(86).

9. دۇئا قىلغاندا قاشاڭلىق بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن قايتا - قايتا تىلەش، دۇئانىڭ ئاخىرىدا «ئامىين» دەپ ئاياغلاشتۇرۇش. ئەبۇ مۇسبەھىل مەقرائىي ئەبۇ زۇھەير ئەلنەمرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر كېچىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە سىرتقا چىققان ئىدۇق، ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىۋېتىپ ئۇنى قايتىلاۋاتقان بىر ئادەمنىڭ يېنىغا كېلىپ قالدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ دۇئاسىنى تىڭشاش ئۈچۈن توختىدى، ئاندىن ‹ئەگەر ئۇ كىشى دۇئاسىنى تاماملىسا، دۇئاسى چوقۇم ئىجابەت بولىدۇ› دېدى. ھەمراھلىرىمىزدىن بىرسى: ‹نېمە بىلەن تاماملايدۇ؟› دەپ سوراپ قالدى، بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ‹ئامىين› بىلەن تاماملايدۇ، ئەگەر ئۇ كىشى دۇئاسىنى «ئامىين» بىلەن تاماملايدىكەن، ئۇنىڭ دۇئاسى چوقۇم ئىجابەت بولىدۇ» دېدى. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىغان ھەمراھىمىز ھېلىقى دۇئا قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا: ‹ئى پالانى! دۇئايىڭنى ‹ئامىين› بىلەن ئاخىرلاشتۇرغىن، شۇنداق قىلساڭ دۇئايىڭ ئىجابەت بولىدۇ› دېدى»(87).

---

(84) تىرمىزى رىۋايىتى.

(85) ئىسرا سۈرىسى 11- ئايەت.

(86) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(87) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

10. دۇئادا سورىغانلىرىنى ئۆچ قېتىمدىن قايتىلاپ ئېيتىش. ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇئا قىلغىنىدا ئاللاھ تائالادىن سورىغانلىرىنى ئۆچ قېتىمدىن قايتىلاپ سورايتتى»[88] دەپ كەلگەن.

دۇئا مەقسەتكە يېتىشنىڭ سەۋەبلىرىنى ئوڭشايلاشتۇرۇش ۋە يوللىرىنى يورۇتۇش رولىنى ئوينايدۇ.

سەۋەبكىلا چوقۇنۇپ كېتىپ ئاللاھ تائالانى ئۇنتۇپ كېتىش توغرا بولمىغاندەك، دۇئاغىلا يۆلىنىپ سەۋەبتىن بىھاجەت بولۇشمۇ توغرا ئەمەس. چۈنكى ئالدىنقىسى، ئاللاھنىڭ ئىبادىتىدىن باش تارتقانلىق، كېيىنكىسى، «ئۆجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش» دېگەنلىكتۇر.

نۆۋەتتىكى خىتاي ۋىرۇسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئاللاھ تائالاغا يالۋۇرۇپ دۇئا قىلىش بىلەن بىرگە تېببىي مۇتەخەسسىسلەر تەۋسىيە قىلغان ئىشلارنى تولۇق ۋە مۇكەممەل ئورۇنداش شەرتتۇر. تېببىي تەۋسىيەلەرنى كۆزگە ئىلماسلىق ياكى تولۇق ئەمەل قىلماسلىق ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى ھالاكەتكە ئاتقانلىق بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا كەچۈرۈلمەس جىنايەتتۇر.

ئەگەر بىز ئىسلامنىڭ ئالتۇن دەۋرلىرىدىكى ئۈلگىلىك كىشىلەردەك، ئىسلام كۆرسەتمىلىرىنىڭ ھەممىسىگە تولۇق ئەمەل قىلسپ، ھازىر بىز ۋىرۇستىن قورققاندەك ئاللاھ تائالادىن قورققان بولساق، ھازىر ۋىرۇستىن قورقۇپ تازىلىق قىلغاندەك تازىلىق قىلىدىغان بولساق، بۇنداق قورقۇنچ ۋە ئەندىشىلەرگە ئۇچرىمىغان بولار ئىدۇق. چۈنكى بىزنىڭ دىنىمىز ئىنسانىيەتنىڭ بېشىغا كېلىدىغانلارنى تولۇق بىلىدىغان زات تەرەپتىن كەلگەن دىن بولغانلىقتىن، ئۇنىڭدا ھەرقانداق بىر مۈشكۈلنىڭ چارىسى، ۋە ھەرقانداق بىر كىرىزىسنىڭ چىقىش يولى بار.

ھازىر مۇشۇ كۈنلەردە بىزنىڭ ئاللاھ تائالاغا چىن كۆڭلىمىزدىن يالۋۇرۇپ ئۇزۇن-ئۇزۇن دۇئا قىلىشىمىز، ئىبادەتلەرنى بۇرۇنقىدىن بەكرەك مۇكەممەل ئورۇنداشقا تىرىشىشىمىز ۋە تازىلىققا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز قاتارلىق ئىشلىرىمىز بىزنىڭ دىنىمىزغا قايتىۋاتقانلىقىمىزنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. ئەسلىدە بىز ھەمىشە مۇشۇنداق بولۇشىمىز كېرەك ئىدى.

مەجبۇرىي دەم ئېلىشتىكى بوش ۋاقىتنى ئائىلە ئەزالىرىمىز بىلەن بىللە خۇشال ۋە نەتىجىلىك ئۆتكۈزۈشكە ئەھمىيەت بېرىشىمىز بىز ئۈچۈن تولىمۇ ياخشىدۇر. مەسىلەن: ھەر ناماز ۋاقتىدا ئائىلە ئەزالىرىنى چوڭ-كىچىك دېمەي ھەممىسىنى جايىنامازغا تىزىپ، نامازنى ئۇلار بىلەن بىللە ئوقۇش، ئاندىن بىللە دۇئا قىلىش، بىللە قۇرئان ئوقۇش، كىتاب ئوقۇش، ياخشى قىسسىلەرنى نۆۋەتلىشىپ سۆزلەپ چىقىش نېمىدېگەن ياخشى!

ھازىر ئەتىگەندە ئىشقا بېرىش بولمىغاچقا بامدات نامىزىدىن كېيىن جايىنامازدا كۆپرەك ئولتۇرۇپ، كۈن چىققاندىن كېيىن ھەممە بىرلىكتە چاشگاھ نامىزى ئوقۇپ دۇئا قىلىش، ئاندىن خۇشاللىق ئىچىدە بىللە ناشتا قىلىش، ناماز شامدىن ناماز خۇپتەنگىچە جايىنامازدا ئولتۇرغان بويىچە بىرلىكتە قۇرئان ئوقۇش نېمىدېگەن ياخشى!

جانابى ئاللاھ تائالا ھەممىمىزنى مۇشۇنداق ياخشى ئىشلارغا مۇۋەپپەق قىلسۇن، ئامىن.

---

(88) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

كۆڭۈل ئاسراش ئىبادەتتۇر

قۇلىقىمىزغا «ئىبادەت» دېگەن سۆز ئاڭلانغان ھامان ئەقلىمىزگە ناماز، روزا، زاكات، ئاتا –ئانىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش دېگەندەك ئىبادەتلەر كېلىدۇ. چۈنكى نۇرغۇن كىشىلەر كۆڭۈل ئاسراشنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ئىبادەت ئىلكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئەپسۇسكى، كىشىلەرنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئاسراشقا ئوخشاش بەزى مۇھىم ئىبادەتلەر شۇنچىلىك كاتتا ساۋابلىق ئەمەل تۇرۇقلۇق، نۇرغۇن كىشىلەرگە مەخپىي قالىدۇ.

كۆڭۈل ئاسراش ئىسلامىي گۈزەل ئەخلاق بولۇپ، بۇ كۆڭۈل –كۆكسى كەڭ، ئالىيجاناب، ئەقلى ساغلام ۋە ئەخلاق-پەزىلەتلىك كىشىلەرنىڭ سۈپىتىدۇر. ئىمام سۇفيان سەۋرى كۆڭۈل ئاسراشنىڭ پەزىلىتىنى بايان قىلىپ: «بەندىنىڭ ئاللاھقا يېقىنلىق ئىزدىشىدە بىرەر مۇسۇلماننىڭ كۆڭلىنى ئاسرىغىنىدىنمۇ ئۇلۇغ ئىبادەت يوقتۇر» دېگەن.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر سەجدىدە «**اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَاجبُرْنِي وعَافِنِي وَارْزُقنِي وَارْفَعْنَي** » (ئى ئاللاھ! گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا رەھىم قىلغىن، مېنى يېتەكلىگىن، مېنى كىشىلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدىغان، كۆڭۈللىرىنى ئاسرايدىغان قىلغىن، ماڭا ساقلىق ۋە رىزىق ئاتا قىلغىن، مەرتىۋەمنى يۇقىرى قىلغىن» دېگەن دۇئانى ئوقۇيتتى.

قۇرئان كەرىمدىكى كۆڭۈل ئاسراش نەمۇنىلىرى

ئاللاھ تائالا قەسەس سۈرىسىدە مۇنداق دېگەن: «(ئى پەيغەمبەر!) ساڭا قۇرئاننى (يەتكۈزۈشنى ۋە ئەمەل قىلىشنى) پەرز قىلغان زات ئەلۋەتتە سېنى قايتىدىغان يەر (مەككە)گە قايتۇرىدۇ»[89]. مەلۇمكى، مەككە شەھىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا ۋەتىنى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشرىكلارنىڭ ھەددىن ئاشقان زورلۇق-زومبولۇقى سەۋەبلىك مەككىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان ۋە ئانا ۋەتىنىگە بولغان سۆيگۈسى ئۇرغۇپ قاتتىق ئازابلانغان ئىدى. شۇ چاغدا ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ بۇ ئايەتنى نازىل قىلغان ۋە ئۇنى ئۆزىنىڭ ئانا ۋەتىنىگە غەلىبە بىلەن قايتۇرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلغان. ئەمەلىيەت ئاللاھ تائالا ۋەدە قىلغاندەك بولغان.

«رەببىڭ ساڭا كەلگۈسىدە (كۆپ ياخشىلىق) ئاتا قىلىدۇ، سەن (بۇنىڭدىن) مەمنۇن بولىسەن»[90]. مەلۇم ۋاقىت ۋەھيي ئۈزۈلۈپ قالغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قاتتىق بىئارام بولغان، ھەتتا كاپىرلار «مۇھەممەدنى رەببى تاشلىۋەتتى» دېيىش ئارقىلىق ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئەزىيەت بەرگەن. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بېشىغا كەلگەن ئاشۇ كۆڭۈلسىزلىك، غەم، ئەندىشە ۋە ئەزىيەتلەرگە تەسەللى بېرىش ئۈچۈن زۇھا سۈرىسىنى نازىل قىلغان ۋە ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىلغان. بۇ سۈرە

---

[89]قەسەس سۈرىسى: 85- ئايەت.

[90]زۇھا سۈرىسى: 5- ئايەت.

غەم-قايغۇ ئىچىدە قالغان ۋە زور قىيىنچىلىقلارغا ئۇچرىغان ھەرقانداق مۇسۇلمان ئۈچۈن تەسەللى ۋە شىپادۇر. «ئۇ سىنىڭ يېتىملىكىڭنى بىلىپ پاناھ بەرمىدىمۇ؟ سىنىڭ تېڭىرقاپ قالغىنىڭنى بىلىپ يول كۆرسەتمىدىمۇ؟ سىنىڭ يوقسۇللۇقۇڭنى بىلىپ بېيىتمىدىمۇ؟ سەن يېتىمنى خارلىما، تىلەمچىنى سىلكىشلىمە» دېگەن ئايەتلەردە، ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يۆرەككە تېگىدىغان ئەڭ تەسىرلىك تەبىرلەر بىلەن خىتاب قىلىش ئارقىلىق، ئۇنى يوقسۇللارنىڭ، يېتىملەرنىڭ ھالىغا يېتىشكە، ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئاسراشقا بۇيرۇغان.

بىزنىڭ كۈندىلىك ھاياتىمىزدىمۇ دىنىمىز كۆرسەتكەن كۆڭۈل ئاسراش قائىدىلىرى ئاز ئەمەس. مەسىلەن: مېيىت چىققان ئۆيدىكىلەرگە تەسەللى بېرىش، ئۇلارنىڭ دەرد –ئەلەملىرىنى يېنىكلىتىشكە تىرىشىش، كېسەللەرنى يوقلاپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش قاتارلىقلار بۇنىڭ مىسالى. بۇنىڭ يەنە بىر مىسالى مىراس تەقسىم قىلىنغان ئورۇنغا ھازىر بولغان كەمبەغەل كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىلىش ئۈچۈن ئۇلارغا ئاز-تولا بىر نەرسە بېرىشتۇر. « تەقسىمات ۋاقتىدا (مىراستا ھەققى يوق) تۇغقانلار، يېتىملەر ۋە يوقسۇللار ھازىر بولسا، ئۇلارغىمۇ بۇ مىراستىن (ئاز _ تولا) بېرىڭلار، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار»[91].

ھەدىسلەردىكى كۆڭۈل ئاسراش نەمۇنىلىرى

دۇنيادا ھەربىر ئىنساننىڭ ئۇنتۇلماس گۈزەل ئەسلىمىلىرى بولىدۇ. بولۇپمۇ باشقىلار تەرىپىدىن ئېرىشكەن ياخشىلىق قەتئىي ئۇنتۇلمايدۇ. بۇ ياخشىلىقى مەيلى بىرەر ئېغىز سۆز بولسۇن ياكى بىرەر ئىش بولسۇن، كۆڭۈللەردە نەقىشلىنىپ مەڭگۈگە قالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تائىفتىن غەمكىن ۋە ھارغىن ھالدا قايتىپ كەلگىنىدە، مۇتئىم ئىبنى ئەدى دېگەن كىشى ئۇنىڭغا پاناھ بولغان بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇتئىمنىڭ بۇ ياخشىلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىغان، ھەتتا بەدرى ئۇرۇشى بولغاندا ئەسىرلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەن ۋاقتىدا، «ئەگەر مۇتئىم ھايات بولۇپ، مۇشۇ ئەسىرلەر توغرۇلۇق مەندىن نېمە تىلىسە، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ سۆزىنى قوبۇل قىلغان بولاتتىم» دېگەن. ئىمام ئەھمەد ھەر سەجدىدە «ئى ئاللاھ! ئەبۇ ھەيسەمنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغىن» دەپ دۇئا قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئوغلى ئۇنىڭدىن: «ئى ئاتا! كىم بۇ ئەبۇ ھەيسەم دېگەن؟ بۇ ئادەم سىزگە نېمە قىلىپ بەرگەن ئىدى؟» دەپ سوراپتۇ. ئىمام ئەھمەد ئوغلىغا جاۋاب بېرىپ دەپتۇ: «ئوغلۇم! ئەبۇ ھەيسەم دېگەن بىر قاراقچى. مەن زىندانغا تاشلانغاندا، ئۇمۇ زىنداندا بار ئىدى. ئۇ ماڭا مۇنداق دېگەن: «مەن دۇنيالىق ئۈچۈن شەيتانغا ئەگىشىپ قاراقچىلىق قىلغانلىقىم ئۈچۈن ئون سەككىز مىڭ قامچا يېدىم. سەن دىن يولىدا ئاللاھقا ئىتائەت قىلىپ يېگەن قامچىلىرىڭغا سەۋر قىلغىن» دېگەن ئىدى. شۇ قاراقچى ئادەمنىڭ بىر ئېغىز ھەق سۆزى ئىمام ئەھمەدنى ئۆمۈر بويى ئۇنىڭغا ھەر سەجدىدە دۇئا قىلىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنىڭ كۆڭلىنى بەك ئاسرايتتى، ئۇلارنىڭ قانداقلا بىر مۈشكۈلىسى بولسا، ئۇنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى كۆرسىتەتتى، ئۇلارغا ۋايىغا يەتكەن كۆيۈمچانلىقى بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدكە كىرىپ، ناماز ۋاقتى ئەمەس بىر ۋاقىتتا ئەبۇ ئۇمامە ئىسىملىك بىر ساھابىنىڭ ئۆزى يالغۇز مەسجىدتە ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن: «ئى ئەبۇ ئۇمامە ساڭا نېمە بولدى، ناماز ۋاقتى ئەمەس ۋاقىتتا مەسجىدكە

91نىسا سۈرىسى: 8- ئايەت.

كىرىپسەن؟» دەپ سورايدۇ. ساھابە: «يا رەسۇلۇللاھ! قەرزىم بار ئىدى، شۇنىڭ غېمىدە ئولتۇراتتىم» دەيدۇ. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ساڭا بىر سۆزنى ئۆگىتىپ قوياييمۇ؟ ئەگەر سەن شۇ سۆزنى دېسەڭ، ئاللاھ سېنى غەمدىن ۋە قەرزىڭدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويىدۇ» دەيدۇ. ساھابە: «بولىدۇ، يارەسۇلۇللاھ! ئەلۋەتتە ئۆگىتىپ قويغايلا» دەيدۇ. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «سەن ئەتىگەن- ئاخشامدا)**اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ**) "ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ غەم ـ قايغۇدىن، كۆڭۈلسىزلىكتىن، ئاجىزلىقتىن، ھۇرۇنلۇقتىن، بېخىللىقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، قەرزدارلىقتىن ۋە كىشىلەرنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن"[(92)] دېگەن دۇئانى ئوقۇغىن» دەيدۇ. ئەبۇ ئۇمامە مۇنداق دەيدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دېگەن بويىچە قىلىۋىدىم، ئاللاھ مېنى غەمدىن قەرزدىن خالىس قىلدى»[93].

بىر كۈنى مۇھاجىرلارنىڭ ئارىسىدىكى يوقسۇل ساھابىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭغا: «بايلار بىزدىن كۆپرەك ساۋابقا ئېرىشىدىغان بولدى، ئۇلارمۇ بىز ئوقۇغان نامازنى ئوقۇيدۇ، بىز روزا تۇتقاندەك روزا تۇتىدۇ، مال-دۇنياسىدىن سەدىقە قىلىپ يەنە ساۋاب تاپىدۇ» دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «ئاللاھ سىلەر سەدىقە قىلىدىغان نەرسىنى ئاتا قىلدى ئەمەسمۇ؟ سىلەر ئېيتىدىغان ھەربىر تەسبىھتە، ھەربىر تەكبىردە، ھەربىر ھەمدۇساnada، ھەربىر تەھلىلدە ۋە كىشىلەرنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشتا سەدىقىنىڭ ساۋابى بار، سىلەرنىڭ ئەر-ئاياللىق مۇناسىۋىتىڭلاردىمۇ سەدىقىنىڭ ساۋابى بار» دەيدۇ. ساھابىلەر: «يارەسۇلۇللاھ! بىز ئۆزىمىزنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرساقمۇ ساۋاب بولامدۇ؟» دەپ سورىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «ناۋادا سىلەر شەھۋىتىڭلارنى ھارامدىن قاندۇرساڭلار گۇناھ بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭدەك سىلەر شەھۋىتىڭلارنى ھالالدىن قاندۇرساڭلار ساۋاب بولىدۇ»[94] دەيدۇ.

كۆڭۈل ئاسراشنىڭ ھاياتىمىزدىكى ئىپادىلىرى

كۆڭۈل ئاسراش، خۇشاللىق بەخش ئېتىش كۈندىلىك ھاياتىمىزدا كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈرىيەتلەرنىڭ بىرىدۇر. چۈنكى بىز توپلىشىپ ياشايدىغان ئىجتىمائىي مەخلۇقات بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، بىلىپ، بىلمەي، بىر-بىرىمىزنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ قويىدىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئەگەر بىز ئالىيجانابلىق بىلەن بىر-بىرىمىزنىڭ يامانلىقىنى ئەپۇ قىلساق، بىر-بىرىمىزنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلساق، بەزى خاتالىقلارنى كۆرمەسكە سالساق، ئەلۋەتتە ئىبادەتنىڭ ساۋابىنى تاپىمىز. ھەتتا بازارغا بارغاندا ھەممە ئادەم سېتىۋالغان جايدىن ئالماي، تۆزۈك سودا قىلالمىغان كىشىلەردىن سېتىۋېلىش، ھەمىشە ماركىتلاردىنلا ئالماي، پەرزەنتلىرىگە ھالال لۇقما تېپىش يولىدا قاينام ئىسسىقتا ھارۋا سۆرەپ يۈرۈپ نەرسە ساتىدىغان كىشىلەردىن سېتىۋېلىش، يوللاردا قەلەم، قول قەغىزى قاتارلىقلارنى تەڭلەپ چىرايىڭىزغا تەلمۈرۈپ تۇرغان سەبىيلەرنى خۇشال قىلىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا تولىمۇ كاتتا ئىبادەتلەردۇر.

---

(92) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

93 ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

94 ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

زامانىمىزدا ئىجتىمائىي زۇلۇم دۇنيانىڭ كۆپ جايلىرىدا ئومۇملاشقان، كىشىلەرنىڭ ئەخلاقى بۇزۇلغان، نەپسانىيەتچىلىك ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان مۇشۇ دەۋردە، كىشىلەر تەسەللىگە موھتاج، چىرايلىق سۆزگە موھتاج ۋە كۆيۈنۈشكە موھتاج. بىز ئۇيغۇرلاردا «بۇغداي نېنىڭ بولمىسىمۇ بۇغداي سۆزۈڭ بولسۇن» دەيدىغان ماقال بار. چىرايلىق سۆز دىلنى يايرىتىدۇ، چىرايىنى نۇرلاندۇرىدۇ، قەلبنى راھەتلەندۈرىدۇ، غەم-قايغۇنى كەتكۈزىدۇ.

كۆڭۈل ئاسراش، دىللارغا خۇشاللىق كىرگۈزۈش ۋە كىشىلەرگە كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىش ۋاقىتقا ياكى پۇلغا ۋە ياكى ئىمكانىيەتكە موھتاج ئەمەس. بۇنى ھەرقانداق ۋاقىتتا ۋە ھەرقانداق يەردە قىلغىلى بولىدۇ.

بىزدىكى ئاخىرەت ئىشەنچىسى

دۇنيادا ھەركىم ئۆزىگە پايدىلىق ئىشقا قىزىقىدۇ، ئۆزىگە زىيان بولىدىغان ئىشتىن قاچىدۇ. مەسىلەن: بىرەر تىجارەتكە ئاتلانغان ئادەم ئالدى بىلەن ئۇنىڭدىن چىقىدىغان پايدىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ ۋە ئۇنى مۆلچەرلەپ كۆرىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا كىرىشىدۇ. شۇ پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا جاپاغا، قىيىنچىلىققا سەۋر قىلىدۇ، چىدايدۇ. شۇڭا بۇ ئىشنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىدۇ. چۈنكى شۇنداق تىرىشمىسا كۆزلەنگەن پايدىدىن مەھرۇم قالىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. شۇنىڭدەك، ئېگىز بىر جايدىن سەكرىمەكچى بولغان ئادەممۇ سەكرىگەندىن كېيىن بولىدىغان ئىشلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ، پۇت-قولى سۇنىدىغانلىقىنى ياكى ئۆلىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ_دە، سەكرەشتىن ۋاز كېچىدۇ.

مۇسۇلمان ئادەم ئەلۋەتتە ئەقىللىق بولىدۇ. چۈنكى ئۇ رەببىنى تونۇغان ۋە ئۆزىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك پايدا- زىيىنىنى بىلگەن ئادەمدۇر. مۇسۇلمان قىممەتلىك ئادەمدۇر. شۇڭا ئۇ دىنىي مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلىش، يەر يۈزىنى گۈللەندۈرۈش، ئىنسانىيەتكە ئەدلى- ئادالەتتە، گۈزەل ئەخلاقتا، ياخشى ئىشلارنى قىلىشتا ئۈلگە بولۇش سالاھىيىتىگە نائىل بولغان. كاپىرلار بۇ سالاھىيەتكە نائىل بولالمىغان. مۇسۇلمان ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدىمۇ ئۇلۇغدۇر. بۇ ئورۇندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كەئبىگە قاراپ تۇرۇپ: «ئى كەئبە! سەن نېمىدېگەن ئۇلۇغ، جېنىم ئىلكىدە بولغان ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ ئېيتىمەنكى، مۇئمىن ئادەمنىڭ جېنى ئەلۋەتتە سەندىن ئۇلۇغدۇر!» دېگەن[95].

ئەمدى، ئەنە شۇنداق ئەقىللىق ۋە ئۇلۇغ بولغان مۇسۇلماننىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى ئەلۋەتتە باشقىلاردىن پەرقلىق بولۇشى لازىم. شۇڭا ئاللاھ تائالا بىز مۇسۇلمانلاردىن ھەربىر ئىشنى قىلىشتا، ئۇنى توغرا نىيەت بىلەن قىلىشىمىزنى، ساۋابلىق ئىش قىلماقچى بولغاندا، ئۇنىڭ ساۋابىنى، گۇناھقا كىرىپ قالغىلى قوپقاندا، ئۇنىڭ جازاسىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈشىمىزنى خالايدۇ. چۈنكى قىلماقچى بولغان ياخشى ئىشنىڭ ساۋابىنى ۋە سادىر قىلماقچى بولغان ئادەم بۇ ئىشنى قېتىرقىنىپ، مۇكەممەل قىلىشقا تىرىشىدۇ. شۇنىڭدەك، گۇناھنىڭ جازاسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ئادەم گۇناھتىن يانىدۇ. چۈنكى ئاخىرەتلىك ئۈچۈن ياخشى ئىش قىلغان مۇئمىن ئادەم بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئاخىرەتتە چوقۇم ساۋابقا ئېرىشىدىغانلىقىغا چىن قەلبىدىن ئىشەنگەنلىكتىن، خۇددى شۇ ساۋابنىڭ نەتىجىسى بولغان جەننەتنى كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك ھېس -تۇيغۇ بىلەن قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىدىن «بۈگۈن قانداق قوپتۇڭ؟» دەپ سورىغاندا، ساھابە: «ھەقىقىي مۇئمىنلىك ھالىتىمدە قوپتۇم» دېگەن. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە ئۇنىڭدىن: «ھەرقانداق بىر نەرسىنىڭ ھەقىقىتى بار، سېنىڭ ئىمانىڭنىڭ ھەقىقىتى نېمە؟» دەپ سورىغاندا، ساھابە: «دۇنيالىقتىن يۈز ئۆرۈدۈم، ئۇنىڭ ئالتۇنى بىلەن توپىرىقى مېنىڭ نەزىرىمدە ئوخشاش بولۇپ قالدى، مەن جەننەت ئەھلىنىڭ جەننەتتە نېمەتلىنىۋاتقانلىقىنى، دوزاخ ئەھلىنىڭ دوزاختا ئازاب چېكىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەندەك ھالەتتىمەن»[96] دېگەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇنداقتا، بۇ ھالىتىڭنى داۋاملاشتۇرغىن» دېگەن.

---

[95]ئىبنى ماجە رىۋايىتى، ئەلبانى«سەھىھ»دەپ باھالىغان.

[96]مەجمەئۇززەۋائىد1/57.

ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن جەننەت بىلەن دوزاخنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرسەممۇ ھازىرقى ئىمانىمغا ھېچ نەرسە قوشۇلمايتتى» دېگەن. چۈنكى ئۇ ئىمان دەرىجىسىدە شۇنداق كامالەتكە يەتكەنكى، بىلىش ۋە ئىشىنىش نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئۇنىڭ نەزىرىدە ئاخىرەت بىلەن بۇ دۇنيانىڭ ھېچبىر پەرقى قالمىغان.

گۇناھ قىلغان ئادەم گۇناھنى پەقەت غەپلەتتە قالغانلىقتىنلا قىلىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم شۇ گۇناھنى قىلىدىغان ۋاقىتدا، ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى جازاسىغا خۇددى بۇ دۇنيادا جىنايەت سادىر قىلغان ئادەم قانۇن بويىچە جازالىنىدىغانلىقىغا ئىشەنگەندەك ئىشەنسە ئىدى، بۇ گۇناھتىن ئەلۋەتتە ۋاز كېچەتتى. تاغدىن سەكرىمەكچى بولغان ئادەم قول-پۇتى سۇنىدىغانلىقىنى ياكى ئۆلىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندەك، ئاخىرەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ئادەم گۇناھ قىلمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «زىنا قىلغۇچى مۇئمىنلىك ھالىتىدە زىنا قىلمايدۇ، ھاراقكەش مۇئمىنلىك ھالىتىدە ھاراق ئىچمەيدۇ» دېگەن[97]. بۇ ھەدىستىن شۇ مەنە چىقىدۇكى، ئىنسان بۇ گۇناھلارنى پەقەت ئىمانسىز ھالدىلا قىلىدۇ. بۇ يەردىكى ئىمانسىزلىق ئاللاھ تائالاغا ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىشەنمىگەنلىكتىن كېلىپ چىقىدىغان ئىمانسىزلىق ئەمەس، بەلكى ئاخىرەت ھاياتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشتىن غەپلەتتە قالغانلىقتىن كېلىپ چىققان ئىمانسىزلىقتۇر. گويا ئۇ ئاخىرەتنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ قويمىغان. شۇڭا ئۇ ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغانلارنىڭ قىلىقىنى قىلغان.

مەن ئويلايمەنكى، باشقىلارغا زۇلۇم قىلىشتىن، ئۇلارنىڭ ھەققىنى يېيىشتىن قورقمايدىغان ئادەممۇ ئىمانسىز ئادەمدۇر. چۈنكى گەرچە ئۇ ئاللاھ تائالاغا ئىمان ئېيتىپ شاھادەت كەلىمىسىنى ئېيتقان، بارچە ئىبادەتلەرنى ئادا قىلىۋاتقان، تەقۋا سۈپەتلىك بىرى بولسىمۇ، ئۇ ئاخىرەتتە ھېساب بېرىشتىن قورقماستىن باشقىلارغا زۇلۇم قىلغان ۋە ئۇنىڭ ھەققىنى يېگەن ئىكەن، ئۇنىڭدا ئاخىرەتكە قارىتا چىن ئىمان يوق. ئەگەر ئۇ ئاخىرەتكە چىن ئىشەنسە، مال-دۇنيا ئېلىپ بارغىلى بولمايدىغان، پەقەتلا قۇرۇق قول بارىدىغان شۇ ئاخىرەتتە قانداق قىلارمەن دەپ ئويلىمامدۇ؟

توغرا، ئاللاھ تائالا تەۋبە قىلغان بەندىسىنىڭ جىمى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ :«(ئى پەيغەمبەر! گۇناھ قىلىۋېرىپ) ئۆزىگە ئۇۋۋال قىلغان بەندىلىرىمگە ئېيتقىنكى، سىلەر ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدسىزلەنمەڭلار. چۈنكى ئاللاھ (تەۋبە قىلغان كىشى ئۈچۈن) جىمى گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ. شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر»[98].

يەنە ياخشى ئەمەللەرنى قىلىش ئارقىلىق گۇناھ-مەئسىيەتلەرنىڭ گۇناھلىرىنى يۇيۇۋەتكىلى بولىدۇ. ئاللاھ تائالا يەنە :«شەكسىزكى، ياخشى ئىشلار ئارقىلىق يامان ئىشلار يۇيۇلىدۇ»[99] دەيدۇ.

ئاللاھ تائالا بىراۋنىڭ ھەققىدىن ئۆتۈپ بەرمەيدۇ. ئاللاھ تائالا تەۋبە قىلسا جىمى گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىشقا ۋەدە قىلغان بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ ھەققىدىن ئۆتۈپ بېرىشنى ۋەدە قىلمىغان،

97بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

98زۇمەر سۈرىسى53-ئايەت.

99ھۇد سۈرىسى114-ئايەت.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇنداق دېمىگەن. ھەرقانداق بىر ھەقتىن ھەق ئىگىسى ئۆتمىگۈچە ئاللاھ تائالا ئۆتمەيدۇ. چۈنكى گۇناھ – مەئسىيەتلەر ۋە جىنايەتلەر ئاللاھنىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن گۇناھ ـ مەئسىيەتلەر ۋە مەخلۇقاتقا قارشى ئىشلەنگەن قىلمىشلار دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. ئاللاھنىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن گۇناھ – مەئسىيەتلەر ئاللاھنىڭ قۇرئان كەرىم ياكى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلى ئارقىلىق ئىنسانلارغا بىلدۈرگەن «قىل» ۋە «قىلما» دېگەن ئەمر ـ پەرمانلىرىغا خىلاپ كېلىدىغان ھەرقانداق گۇناھ – مەئسىيەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئاللاھ ئىنساننى شۇنچە گۈزەل شەكىلدە يارىتىپ، ئۇنىڭغا يەر يۈزىنىڭ خوجايىنلىقىنى بەرگەننىڭ سىرتىدا، ئۇنى ھۆرمەتلەپ مەخلۇقاتنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىكى قىلدى، ئۇنى تۈرلۈك ئېسىل نېمەتلەر بىلەن رىزىقلاندۇردى. بۇ سەۋەبتىنمۇ، ئاللاھنىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەققى ئەلۋەتتە چوڭدۇر. ئاللاھنىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەققى ئىنسانلارنىڭ ئاللاھنىڭ ئەمر- پەرمانلىرىنى ئورۇنداپ، چەكلىگەنلىرىنى تەرك ئېتىپ، ئاللاھ ئىستىگەن رەۋىشتە ھايات كەچۈرۈشىدىن ئىبارەتتۇر. ئاللاھنىڭ ئەمر- پەرمانلىرىغا قارشى ھەرقانداق بىر ئىتائەتسىزلىك ئۇنىڭ ھەققىگە قارشى گۇناھ – مەئسىيەت سادىر قىلغانلىقتۇر.

مەخلۇقاتقا قارشى ئىشلەنگەن قىلمىشلار دېگىنىمىز: ئىنسانلارنى زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىتىش، زۇلۇم قىلىش، ھەقلىرىنى يەۋېلىش، ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىش، ئابرۇيلىرىنى تۆكۈش، ھايۋانلارنى ئازابلاش، قىيناش قاتارلىق جىنايىي قىلمىشلارنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىش ئىنسانلارنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىتىلماستىن ھۇزۇر ئىچىدە ياشاشتىن ئىبارەت تەبىئىي ھەققىگە تاجاۋۇز قىلغانلىق بولىدۇ. شۇنداقلا، ھايۋانلارنى ئازابلاش، قىيناش ۋە ئۇلارغا قارشى ئىشلەنگەن قانداقلا بىر يولسىزلىق، ئۇلارغا زۇلۇم قىلغانلىق ۋە ئۇلاردىن يوللۇق پايدىلىنىش، ھەمدە ئۇلارغا شەپقەتلىك مۇئامىلە قىلىشتىن ئىبارەت ئىسلام پىرىنسىپىغا خىلاپلىق قىلغانلىق بولىدۇ.

ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىگە قارشى سادىر قىلىنغان گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرنىڭ تەۋبىسى تۆۋەندىكى ئۈچ شەرت بىلەن قوبۇل قىلىنىدۇ:

1. بۇرۇن قىلغان گۇناھ، يامان ئىشلىرىغا پۇشايمان قىلىش،

2. گۇناھ، يامان ئىشلاردىن قەتئىي قول ئۈزۈش،

3. بۇرۇن قىلغان گۇناھ، يامان ئىشلارنى قايتا قىلماسلىققا چىن ئىرادە باغلاش.

ئىنسانلارنىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن يامان قىلمىشلارنىڭ تەۋبىسىنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن يۇقىرىقى ئۈچ شەرت بىلەن بىرگە، ھەق ئىگىسىنى رازى قىلىش شەرت قىلىنىدۇ. چۈنكى بۇ خىلدىكى ھەق ئاللاھ تائالانىڭ ھەققى بولماستىن، ئىنسانلارنىڭ ئۆز ھەقلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار قىلمىشكارلىرىنى ئۆزلىرى كەچۈرمىگىچە ئاللاھ تائالا كەچۈرمەيدۇ ۋە تەۋبىلىرىنى قوبۇل قىلمايدۇ. مانا بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئادالىتىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ساھابىلىرىدىن: «كىمنىڭ قۇرۇق قول قالغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟» دەپ سورىغاندا، ساھابىلەر: «ھېچقانداق مال – مۈلكى بولمىغان كىشىنى قۇرۇق قول قالغۇچى كىشى، دەيمىز» دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قىيامەت كۈنى بىراۋ ناماز، زاكات ۋە روزا بىلەن كېلىدۇ. ئەمما ئۇ بىرىنى تىللىغان، بىرىگە تۆھمەت چاپلىغان، بىرىنىڭ مېلىنى يەۋالغان، بىرىنىڭ قېنىنى تۆككەن، بىرىنى ئۇرغان بولۇپ، بۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرى شۇلارغا

ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ ساۋابلىق ئەمەللىرى تۈگىسە، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى ئۇنىڭغا ئارتىلىدۇ. ئاندىن ئۇ دوزاخقا تاشلىنىدۇ. مانا بۇ قىيامەت كۈندە مېنىڭ ئۈممىتىمنىڭ قۇرۇق قول قالغۇچىسىدۇر»[100] دېگەن.

بىز ھەممىمىز ئاخىرەتكە ئىشىنىمىز، ئەمما كۆپىنچىمىز ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغانلارنىڭ ئىشىنى ياكى ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغاندەك ئىش قىلىمىز. ئاخىرەت ئېتىقادىمىزدا بار، ئەمما ئەمەلىيىتىمىزدە يوق. بىزدە «قاپاقتا نېمە بولسا، تېشىغا شۇ تېپىدۇ» دەيدىغان ماقال بار. شۇڭا دەيمىزكى، ئەمەل-ئىبادەتلەرنى ئەل قاتارى قىلىپ قويىدىغان، گۇناھ قىلىشتىن قورقمايدىغان، كىشىنىڭ ھەققىدىن قورقمايدىغان، بىراۋغا ھەقسىزلىق قىلىشنىڭ جازاسىدىن قورقمايدىغان ئىنسانلار ئاخىرەتكە شەك قىلىدىغان ياكى ئىشەنمەيدىغان كىشىلەردۇر. ئاخىرەتكە ئىشەنمىگەن ياكى ئاخىرەتتىكى جازادىن قورقمايدىغان ئادەمدىن بارچە يامانلىقلارنى كۈتكىلى بولىدۇ.

100ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

ھەر ئىشنى ئاللاھ ئۈچۈن قىلىڭ، قالغىنى ئۆزى كېلىدۇ

ئىخلاس — ھەرقانداق بىر ئەمەل – ئىبادەتنى ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزىگە خالىس قىلىش دېگەنلىك بولۇپ، ئىخلاس ئەمەل – ئىبادەتنىڭ قوبۇل بولۇشىنىڭ ئالدىنقى شەرتىدۇر. ئۆز ۋاقتىدىكى مۇشرىكلارمۇ ئاللاھ تائالانىڭ ياراتقۇچى ۋە رىزىق بەرگۈچى ئىلاھ ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلاتتى. ئەمما ئۇلارنىڭ كاپىر بولغان يېرى ئىبادەتنى ئاللاھقا قىلىش بىلەن بىرگە بۇتلىرىغىمۇ قىلىش ئىدى. چۈنكى ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ «ئاللاھقا باشقا مەبۇدنى شېرىك قىلمىغىن»[101] دېگەن ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىپ، بۇتلاردىن مەدەت تىلەيتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەمەل-ئىبادەتلەرنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىشنى «مەخپىي شېرىك» دەپ ئاتىغان. چۈنكى ئاللاھ تائالاغا خالىس قىلىنىشى تەلەپ قىلىنغان ئىبادەتنى ئاللاھ تائالاغا قىلىش بىلەن بىرگە كىشىلەر ئۈچۈنمۇ قىلىش ئاشۇ كىشىلەرنى ئاللاھ تائالاغا تەڭ قىلغانلىق بولىدۇ. ئەبۇ ئۇمامە باھىلىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇ، بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن: «يارەسۇلۇللاھ! بىراۋ جىھاد قىلىپ ئاللاھ رازىلىقىنى تىلىسە ۋە نامى چىقىشنىمۇ كۆزلىسە قانداق بولىدۇ؟» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا ساۋابتىن ھېچ نەرسە يوق» دەپ بولۇپ، ئاندىن يەنە: «ئاللاھ ئۆزىنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ خالىس قىلىنغان ئەمەلدىن باشقىسىنى قوبۇل قىلمايدۇ»[102] دەپ جاۋاپ بەرگەن. دېمەك، ئاللاھ تائالا ئۆزى ئۈچۈن خالىس قىلىنمىغان ئەمەلنى قوبۇل قىلمايدۇ.

تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، سىز ئاللاھ تائالانىڭ ھەققى بولغان ئەمەل-ئىبادەتنى ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزىگە خالىس قىلىپ، ئۇنى رازى قىلسىڭىز، ئاللاھ تائالا ئەلۋەتتە سىزنىڭ تىلىكىڭىزنى راۋا قىلىپ سىزنى مەمنۇن قىلىدۇ. مۇھىمى سىزنى ياخشى كۆرسە، ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىمۇ سىزنى ياخشى كۆرىدۇ، ئاللاھ تائالا سىزنى قەدىرلىسە، ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىمۇ سىزنى ئەلۋەتتە قەدىرلەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ بىرەر بەندىسىنى ياخشى كۆرسە، جىبرىلغان ئەمر قىلىدۇ، جىبرىل ئاسماندىكى پەرىشتىلەرگە "ئاللاھ پالانىنى ياخشى كۆردى، سىلەرمۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈڭلار" دەپ نىدا قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئاسماندىكى پەرىشتىلەر ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ، ئاندىن يەر يۈزىدىكى بەندىلەر ياخشى كۆرۈشكە باشلايدۇ»[103].

سىز ئىشنىڭ بېشىدىلا ئاللاھ تائالا بىلەن سودىلاشقاندەك ياكى ئىبادەتكە شەرت قوشقاندەك، دۇنياۋى غەرەزلەرنى نىيەت قىلسىڭىز، سىز دۇنيالىقا ئېرىشىسىز، ئەمما ئاخىرەتلىكتىن نېسىۋىڭىز بولمايدۇ. ئەگەر سىز ئەمەل – ئىبادەتنى ۋە ھەرقانداق ياخشى ئىشنى پەقەتلا ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ قىلسىڭىز، ئاللاھ تائالا ئۇنى قوبۇل قىلسا، سىزنى كۆڭلىڭىزدىكى ئارزۇلىرىڭىزغا ئېرىشتۈرۈش ئارقىلىق سىزنى چوقۇم مەمنۇن قىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا سىزدىن رازى بولغاندىن كېيىن، ئەلۋەتتە

---

[101] ئىسرا سۈرىسى:22-ئايەت.

[102] ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى.

[103] ئىمام بىخارى رىۋايىتى.

سىزنى مەمنۇن قىلىدۇ. «ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، ئۇلارمۇ ئاللاھتىن مەمنۇن بولىدۇ»[104] دېگەن ئايەت بۇنى ئىپادىلەيدۇ. شۆھرەت، پۇل-مال قاتارلىق نەرسىلەر ئاللاھ تائالادىن مۇكاپات ئورنىدا كېلىدۇ، بۇ سىزنىڭ ئەمەللىرىڭىزنىڭ بەدىلى ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تائالانىڭ پەزلى-كەرەمىدۇر. ئاللاھ تائالا سىزنى مۇشۇ دۇنيادا مۇكاپاتلىماقچى بولسا، سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدە ئارزۇ قىلغانلىرىڭىزنى سىز ئۈنىڭغا ئېرىششنى تىلىمىسىڭىزمۇ بېرىدۇ.

پەيغەمبەرلەر، خۇسۇسەن، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىدىن باشقىسىنى ئويلىمىغان، مەشھۇر بولۇپ كىشىلەرنىڭ تىلىدا مەدھىيەلىنىشنى تېخىمۇ ئويلىمىغان. ئەمما ئاللاھ تائالا ئۇلارغا شۇنداق ئۇزۇلمەس شۆھرەت ئاتا قىلغانكى، تا قىيامەتكىچە داۋاملىشىدۇ ۋە ئاخىرەتتىمۇ داۋاملىشىدۇ. مانا بۇ خالىس ئەمەلنىڭ مۇكاپاتى ئىدى.

ئەپسۇسكى، بەزى كىشىلەر ئۆزىنىڭ نامى شەرىپى چىقمايدىغان ھەرقانداق مۇھىم خىزمەتلەرگىمۇ ئاۋاز قوشمايدۇ، دىنىمىزغا ياكى مىللىتىمىزگە پايدىلىق مۇھىم ئىشلاردىمۇ ئۆز كۆڭلىدە سودىلىشىدۇ، ئەگەر ئىشنىڭ بىر بۆجىكىگە بولسىمۇ ئۆزىنىڭ نامى شەرىپى ئېلىنىدىغان بولسا، ئۇ ئىشنى قوللايدۇ، ئۇنداق بولمىسا ھەرگىز قوللىمايدۇ.

مەن نوبېل مۇكاپاتى ئالغانلاردىن بەزىلىرىنىڭ تەرجىمىھالىنى ئوقۇپ چىقىشقا مۇيەسسەر بولدۇم. بىلدىمكى، ئۇلارنىڭ ھېچبىرى نوبېل مۇكاپاتى ئېلىش ئۈچۈن ياكى دۇنيادا مەشھۇر بولۇش ئۈچۈن تىرىشقان ئەمەس ئىكەن. ئۇلار ئىنسانىيەتكە مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئارقىلىق ۋىجدانىي راھەتلىك ۋە كۆڭۈل ئازادىلىككە ئېرىشىش ئۈچۈن جاپا چەككەن ئىكەن. ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ مۇكاپاتىنى بەرگەن ۋە ئۇلارنى دۇنيادا مەدھىيەلىنىدىغان قىلغان. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلغان مۆئمىنلەرنىڭ مۇكاپاتىنى بۇ دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە بېرىدۇ، مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ مۇكاپاتىنى مۇشۇ دۇنيادىلا بېرىدۇ. ئېدىسون، ئېينىشتېين قاتارلىقلار بۇنىڭ مىسالى. ئۇلار ئىنسانىيەتكە خىزمەت قىلاي دەپ تەر تۆكۈپ شۇ مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. ناۋادا ئۇلار شۆھرەت قازىنىش ئۈچۈنلا يولغا چىقىپ مىلياردلارچە دوللار خەجلىگەن بولسىمۇ بۇنچىلىك شۆھرەتكە ئېرىشەلمەيتتى. شۇڭا، سىز ھەر ئىشنى ئاللاھ تائالا ئۈچۈن قىلىپ، ئاللاھ تائالانى رازى قىلسىڭىز، ئاللاھ تائالامۇ سىزنى ئارمانلىرىڭىزغا يەتكۈزۈش، مۇرادىڭىزغا ئېرىشتۈرۈش بىلەن مەمنۇن قىلىدۇ.

---

104 بەييىنە سۈرىسى: 8- ئايەت.

ياخشىلىق قىلىش سىزنىڭ خىسلىتىڭىزگە ئايلانسۇن

كۇۋەيتتا چىقىدىغان «ئەل مۇجتەمە» ژۇرنىلىنىڭ 2011 _ يىلى25 _ مارت سانىدا «ياخشىلىق ۋە دۇنيانىڭ چايانلىرى» دېگەن تېمىدا مۇنداق بىر ماقالە ئېلان قىلىنغان: «بىر دانىشمەن ئادەم دېڭىز بويىدا ئولتۇرۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ دېڭىزدىكى ۋە ئەتراپتىكى گۈزەل سەنئەتلىرى ۋە چەكسىز قۇدرىتىنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە تەپەككۇر قىلىۋاتاتتى. شۇ ئارىدا بىر چايان ئۆملەپ كېلىپ دېڭىزغا چۈشۈپ كېتىدۇ ۋە ئۆزىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن سۇنىڭ ئېقىشىنىڭ تەتۈرىگە ئۈزۈپ قاتتىق كۈچەيدۇ، ئەمما سۇدىن چىقىشنى بېجىرەلمەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا ھېلىقى دانىشمەن چايانغا ئىچ ئاغرىتىدۇ ۋە ئۇنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئۈچۈن قولىنى ئۇزىتىدۇ، لېكىن چايان ئۇنىڭ قولىنى چېقىۋالىدۇ، ئۇ يەنە سۇغا چۈشۈپ كېتىدۇ. بىر پەستىن كېيىن دانىشمەن ئۇنى يەنە قۇتقازماقچى بولۇپ قولىنى ئۇزىتىدۇ، يەنە قولىنى چېقىۋالىدۇ. شۇنداقتىمۇ دانىشمەن ئۇنى يەنە قۇتقازماقچى بولىدۇ. دانىشمەننىڭ بۇ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ ئولتۇرغان بىر يىگىت دانىشمەنگە: «سىز قانداق ئىبرەت ئالمايدىغان ئادەم؟ ئىككى قېتىم قولىڭىزنى چېقىۋالغان چاياننى يەنە قۇتقۇزىمەن دەپ ئۆزىڭىزگە زىيان يەتكۈزىدىغان؟» دەيدۇ. ئەمما دانىشمەن ئۇنىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلماي يەنە چايانغا قولىنى سوزىدۇ ۋە ئاخىرى ئۇنى سۇدىن قۇتقۇزۇپ چىقىپ دېڭىز بويىغا قويۇپ بېرىدۇ. ئاندىن ھېلىقى ياشنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ مۈرىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «ئەي ئوغلۇم! چاياننىڭ خاراكتېرى چېقىش، مېنىڭ خاراكتېرىم سۆيۈش ۋە ياردەم قىلىش تۇرسا، مەن قانداقمۇ ئۆزۈمنىڭ خاراكتېرىنى چاياننىڭ خاراكتېرىغا بويسۇندۇرىمەن؟» دەيدۇ.

سىز نۇرغۇن كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىپ ئۇلاردىن يامانلىقتىن باشقىنى كۆرمىگەن بولۇشىڭىز مۇمكىن. بۇ ئەھۋال سىزنى باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشتىن توسۇپ قالالامدۇ؟

ياق، ياخشىلىق قىلىش ئېسىللىكنىڭ ئالامىتىدۇر. بىراۋنىڭ پەزىلىتىنى ئېتىراپ قىلىش، ياخشىلىق قىلغۇچىغا رەھمەت ئېيتىش ئادىمىيلىكنىڭ ئالامىتى بولۇپ، قەلبنىڭ سۆزۈكلۈكىدىن دېرەك بېرىدۇ. بىر-بىرىگە ياخشىلىق قىلىش، قولىدىن كەلگەن ياردەمنى ئايىماسلىق ۋە ياخشىلىق قىلغۇچىنىڭ ياخشىلىقىنى ياخشىلىق بىلەن قايتۇرۇش، ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئىناقلىق ۋە دوستلۇق رىشتىنى ئاشۇرىدۇ.

ياخشىلىق قىلىشنىڭ چېكى يوق. ياخشىلىق چەكسىز، مىننەتسىز ۋە ئىككىلىنىشسىز قىلىنىدىغان پەزىلەتتۇر.

قانداق قىلغاندا ئۆزىڭىزنى ياخشىلىققا ئادەتلەندۈرەلەيسىز؟

ئىنسان ياخشىلىق قىلىش يولىدا بەزى قىيىنچىلىقلارغا، توسقۇنلۇقلارغا ئۇچراپ تۇرىدۇ. مەسىلەن: سىزنىڭ ياخشىلىقىڭىزنى ۋە ياردىمىڭىزنى كۆرگەن ئىنسانلاردىن سىزگە يامانلىق كەلگەندە، ئەگەر سىز كۈچلۈك ئىمانغا، مۇستەھكەم ئىرادىگە ۋە سەۋر-تاقەتكە ئىگە بولمىسىڭىز بىر ئاندىلا ياخشىلىق قىلىشتىن سوغۇپ قېلىشىڭىز، ھەتتا ۋازكېچىشىڭىز مۇمكىن. چۈنكى ئىنسانلاردىن ئاش بەرگەن قازاننى چېقىپ تاشلايدىغان تۈزكور، نان بەرگەن قولنى چىشلەيدىغان ئىت مىجەز ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس.

تۆۋەندىكىلەر سىزنىڭ ياخشىلىققا داۋام قىلىشىڭىزغا ياردەمچى بولىدۇ:

1. سىزنىڭ باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭىزنى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى دەپ بىلىشىڭىز لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا ھەممىگە ياخشىلىق قىلغۇچى ۋە بىزلەرنىمۇ ياخشىلىققا بۇيرۇغان زاتتۇر. «ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق قىلغاندەك سەنمۇ باشقىلارغا ياخشىلىق قىلغىن»(105)، «ياخشىلىقنىڭ مۇكاپاتى پەقەت ياخشىلىق بولىدۇ»(106). ھەر كىمگە ياخشىلىق قىلىش ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بولغان ئىكەن، باش ئۇستىگە دەپ بۇ ئەمرنى ئورۇندىشىڭىز سىزنىڭ ئىمانىڭىزنىڭ تەقەززاسىدۇر.

2. ئاللاھ تائالانىڭ سىزگە ئاتا قىلغان ئاتا-ئىنەسانلىرى، نېمەتلىرى ۋە ياخشىلىقلىرى بىلەن سىزنىڭ باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقلىرىڭىزنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈڭ. بۇ ۋاقىتتا سىزگە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن قىلىنىۋاتقان ياخشىلىقلارنىڭ قانچىلىك كۆپ ۋە قانچىلىك كاتتا ئىكەنلىكىنى، سىزنىڭ باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقلىرىڭىزنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ياخشىلىقلىرى ئالدىدا ھېچ نەرسە ئەمەسلىكىنى، شۇنداقلا سىزنىڭ باشقىلارغا قىلغانلىرىڭىزمۇ ئاللاھنىڭ ياردىمى ۋە ھىدايىتى بىلەن بولغانلىق ئېتىبارى بىلەن ئاللاھنىڭ ياخشىلىقى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالىسىز.

3. قۇرئان كەرىمدىكى ياخشىلىققا بۇيرۇغان ئايەتلەر بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى ھەدىسلىرىنىڭ مەنىسىنى بىلىپ، تىلىڭىزغا ھەمىشە جارى قىلىدۇرۇڭ. شۇنداق قىلسىڭىز ئۆزىڭىزدە سىزنى ھەمىشە ياخشىلىققا ئۈندەپ تۇرىدىغان تۈرتكىنى ھاسىل قىلىسىز. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: «ئى مۇئمىنلەر! نىجات تېپىشىڭلار ئۈچۈن رەببىڭلارغا رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە قىلىڭلار، ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىڭلار ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىڭلار»(107) دەپ كۆرسەتكەن.

4. قانداقلا بىر ياخشىلىقنىڭ مۇكاپاتى چوڭ بولىدىغانلىقىنى ئەستىن چىقارماسلىق. بۇنداق قىلىش ئەلۋەتتە ياخشىلىقنى كۆپ قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ ياخشىلىق قىلغۇچىلارغا قىلغان ۋەدىلىرىنى ئەسكە ئېلىش ياخشىلىققا تۈرتكە بولىدۇ. «ياخشى ئىش قىلغانلار جەننەتكە ۋە ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە نائىل بولىدۇ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىنى قارىلىق ۋە خارلىق قاپلىمايدۇ (يەنى ئۇلارغا غەم - قايغۇ ۋە پەرىشانلىق يۈزلەنمەيدۇ). ئەنە شۇلار ئەھلى جەننەت بولۇپ، جەننەتتە مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر»(108).

بۇ دۇنيادا ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى ئاللاھ تائالا ئاخىرەتتە جەننەتنىڭ ئېسىل قەسىرلىرىگە كىرگۈزىدۇ. جەننەت ئەھلى جەننەتتە كۆز كۆرۈپ باقمىغان، قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان ۋە كۆڭۈلگە كەلتۈرۈپ باقمىغان نازۇنېمەتلەر بىلەن نېمەتلىنىدۇ.

دالى كارنېگ بىزگە كىشىلەر ئارىسىدا كەڭ تارقالغان تۈزكورلۇق مەسىلىسى توغرىلىق مۇنداق بىر قانچە مىسالنى كەلتۈرىدۇ: «سىز بىراۋنىڭ ھاياتىنى ھالاكەتتىن قۇتۇلدۇرغان بولسىڭىز،بەدىلىگە ئۇنىڭدىن رەھمەت سۆزى كۈتەمسىز؟ بەلكى شۇنداق قىلىشىڭىز مۇمكىن. لېكىن سەمۇئېل لايبىتز ئاۋۋال ئادۋوكات، كېيىنچە سوتچى بولۇپ ئىشلەش جەريانىدا 78 كىشىنى توك ئورۇندۇقىدا ئۆلتۈرۈلۈپ ئىجرا

105 قەسەس سۈرىسى77-ئايەت.

106 رەھمان سۈرىسى60-ئايەت.

107 ھەج سۈرىسى77-ئايەت.

108 يۇنۇس سۈرىسى26-ئايەت.

قىلىنىدىغان ئۆلۈم جازاسىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇلاردىن بىرەرسىمۇ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتمىغان. ئەيسا پالەچ كېسىلىگە گىرىپتار بولغان 10 ئادەمنى بىر كۈندىلا ساقايتقان بولسىمۇ، ئۇلاردىن قانچە كىشىنى ئەيساغا رەھمەت ئېيتتى دەيسىز؟ ئارانلا بىر ئادەم. ئەمما باشقىلار شۇنچە ئەرزان رەھمەت سۆزىنىمۇ ئېيتماستىن قايتىپ كېتىشكەن ئىدى. چارلىز شەۋاب ئېغىر ئىقتىسادىي كىرىزىسقا ئۇچرىغان بىر سەرراپنى تۈرمە جازاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالغان ئىدى. لېكىن سەرراپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتىمۇ؟ ھەئە بىر كۈنى ئۇنىڭغا رەھمەت سۆزىنى ناھايىتى قىيىن دېيەلىدى، ئاندىن ئۇنى ئارقىسىدىن تىللاشقا باشلىدى».

دالى كارنېگ گويا ئاللاھنىڭ «ئىنسان ھەقىقەتەن رەببىگە قارىتا بەكمۇ تۇزكوردۇر»[109] دېگەن سۆزىنى شەرھلىگەندەك مۇنداق دەيدۇ «تۇزكورلۇق شۇنداق بىر خاراكتېر بولۇپ، ئۇ زېمىنغا ئۈنگەن ئوت ـ چۆپلەرگە ئوخشاش بىراۋ ئۇنى تېرىماستىن ئۆزلۈكىدىن ئۈنۈپ چىقىدىغان نەرسە، ئەمما شۈكۈر پەقەت ئۇنى ياخشى پەرۋىش قىلىش بىلەنلا ئۈنۈپ چىقىدىغان گۈلگە ئوخشايدۇ. ئىنسان خاراكتېرى يەنىلا شۇ ئەزەلدىكى ئىنسان خاراكتېرى بولۇپ، ئۇ مەڭگۈگە ئۆزگەرمەيدۇ». ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئۇنى شۇ بۇيىچە قوبۇل قىلىشىمىز، قىلغان ياخشىلىقىمىزنىڭ مۇكاپاتىنى ئاللاھ تائالادىن كۈتىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا يەر يۈزىدە ياخشىلىق داۋاملىشىدۇ ۋە كۆڭلىمىز ئارام تاپىدۇ.

109 ئادىيات سۈرىسى، 6-ئايەت.

قېتىرقىنىپ قىلغان ئىش راۋاجلىق ئىشتۇر

دىنىنىڭ ئۈچ مەرتىۋىسى بار. ئۇلار: ئىمان، ئىسلام ۋە ئىهساندىن ئىبارەتتۇر. «ئىهسان» دېگەن سۆز ئەرەب تىلىدا «ياخشىلىق قىلىش» ۋە «ئىشنى قېتىرقىنىپ قىلىش» دېگەن ئىككى مەنىدە كېلىدۇ. ئەمما ئىهسان ئىمانىنىڭ مەرتىۋىسى قاتارىدا كەلگەندە ئىشنى قېتىرقىنىپ قىلىش دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. «قۇرئان كەرىم»دىكى: (الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ) «ئاللاھ ھەر نەرسىنى مۇكەممەل ياراتقان زاتتۇر»[110]دېگەن ئايەت بۇ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

بىر كۈنى جىبرىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئادەم سۈرىتىدە كېلىپ ئۇنىڭدىن ئىمان، ئىسلام ۋە ئىهسان توغرۇلۇق سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىمان ۋە ئىسلامنى بايان قىلىپ بولۇپ، ئىهساننى «ئاللاھنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك ئىبادەت قىلىشىڭدۇر، گەرچە سەن ئاللاھنى كۆرەلمىسەڭمۇ، ئاللاھ سېنى كۆرۈپ تۇرىدۇ»[111] دەپ چۈشەندۈرگەن. بۇ ئىهساننىڭ ئىبادەتتىكى مەنىسىدۇر. بۇ شۇنى ئىپادىلەيدۇكى، ئادەم ئىبادەتنى ئاللاھ تائالا مېنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، مەن ئۇنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇۋاتىمەن دېگەن ئېتىقاد بىلەن قىلغاندەك، دىن ۋە دۇنيالىقتا مۇناسىۋەتلىك ھەرقانداق بىر ئىشنى شۇنداق قېتىرقىنىپ قىلىشى لازىم. ئۇنىڭ ھەر ۋاقىت ئاللاھ تائالانىڭ ئۇنى كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقارمىغان ئاساستا ئىش كۆرۈشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

مۇئمىن ئادەم ھەربىر ئىشنى ئاللاھ تائالا مېنى ۋە قىلىۋاتقان ئىشىمنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، دېگەن ئېتىقادتا چىن ئىخلاسى بىلەن قېتىرقىنىپ، ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىدىغان بولسا، ئۇ مۇئمىنلىكنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە يەتكەن بولىدۇ. مۇنداق كىشى «قۇرئان كەرىم» دىكى «شەكسىزكى، ئاللاھ تەقۋادارلىق قىلغۇچىلار ۋە قېتىرقىنىپ ئىش قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر»[112]دېگەن ئايەتتە تىلغا ئېلىنغانلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ھەربىر ئىشنى قېتىرقىنىپ قىلغۇچىلار بىلەن بىللە ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان. ئاللاھ تائالائۆزى بىلەن بىللە بولۇش مەرتىۋىسىگە يەتكەن بەندىلىرىنى ھىمايە قىلىدۇ، قوغدايدۇ ۋە ئۇلارغا ياردەم قىلىدۇ. دېمەك، «مۇھسىن» يەنى (ئىشنى قېتىرقىنىپ قىلغۇچى) دېگەن سۈپەت «مۇئمىن» دېگەن سۈپەتتىن خاس سۈپەت بولۇپ، ھەرقانداق مۇھسىن مۇئمىن دېيىلىدۇ، ئەمما ھەرقانداق مۇئمىن مۇھسىن دېيىلمەيدۇ.

ئەمەل _ ئىبادەتلەرنى رەسمىيەتكە ئوخشاشلا قىلىپ قويىدىغان، ئۆزىنىڭ دىن ۋە دۇنيالىق ۋەزىپىسىنى قولىنىڭ ئۇچىدىلا ئورۇنداپ قويىدىغان ئادەم نە ئاللاھ تائالانى، نە ئىنسانلارنى رازى قىلالمايدۇ، مۇنداق ئادەم ھېچكىمنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ، ھېچكىمنىڭ سۆيگۈسىگە لايىق بولالمايدۇ. مۇنداق ئادەم دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيان تارتىدۇ.

---

(110) 32- سۈرە سەجدە7-ئايەت

(111)ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

112نەھل سۈرىسى، 128_ ئايەت.

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر قۇرۇلۇشچى مەلۇم بىر بىناكارلىق شىركىتىدە ئۇزۇن يىل ئىشلەپ، ئاخىر دەم ئېلىشقا چىقىدىغان ۋاقتى كەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى شىركەت خوجايىنىغا ئۆزىنىڭ دەم ئېلىشقا چىقىش ئىلتىماسىنى سۇنۇپتۇ. بىراق خوجايىن ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىش بىلەن بىللە ئۇنىڭدىن ياخشى بىر ئۆي سېلىپ بېرىپ، ئاندىن دەم ئېلىشقا چىقىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. قۇرۇلۇشچى ياق دېيەلمىگەنلىكتىن مەجبۇرىي ھالدا ماقۇل دەپتۇ ۋە شۇ ئۆينى تېزرەك پۈتكۈزۈپ بېرىپ،خۇجايىنىنىڭ كۆزىدىن يىراق بىر يەردە دەم ئېلىشقا چىقىشقا ئالدىراپتۇ. قۇرۇلۇشچى دەم ئېلىشقا چىقىشقا ئالدىراپ تۇرغاندا ، خۇجايىنىنىڭ ئۇنىڭدىن ئاخىرقى قېتىم بىر ئۆي سېلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلغانلىقى ئۇنىڭغا قەتئىي خوش ياقمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ قولىنىڭ ئۇچىدا بولسىمۇ، بىر يۈرۈش ئۆي پۈتتۈرۈپ بېرىشكە كىرىشىپتۇ ۋە ماتېرىياللارنىمۇ ياخشى تاللىماي، تاملىرىنى ئەگرى - بۈگرى قىلىپ، بىر يۈرۈش ئۆينى پىلاندىن بۇرۇن پۈتتۈرۈپ چىقىپتۇ.

بۇ كاساپەت ئۆينى پۈتتۈرۈپ بولغىنىغا خۇشال بولغان قۇرۇلۇشچى ئەتىسى خۇجايىنىنىڭ ئىشخانىسىغا ئالدىراش كىرىپ، «بولدى، ئۆي پۈتتى، مەندىن شۇ ئاچقۇچنى ئېلىپ مېنى دەم ئېلىشقا قويۇپ بەرگەيسىز» دەپ ئاچقۇچنى خۇجايىنىنىڭ ئالدىدا قويۇپتۇ. خۇجايىن بىر دەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قۇرۇلۇشچىغا قاراپ: «ھە بوپتۇ، تېزلا پۈتتۈرۈپ چىقىپسىز. بۇ ئۆينى ئەسلىدە سىزنىڭ شىركىتىمىزگە ئاتىغان قىرىق يىللىق ئەمگىكىڭىز بەدىلىگە سىزگە ھەدىيە قىلىش ئۈچۈن سالدۇرغان ئىدۇق. ئاچقۇچنى ئېلىڭ، ئۆي سىزنىڭ، ياخشى ئولتۇرۇپ دەم ئېلىڭ» دەپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى قۇرۇلۇشچى ئۆينى قولىنىڭ ئۇچىدىلا بولۇشىغا سېلىپ ئۆزىنى ئالدىغانلىقىغا قاتتىق پۇشايمان قىلىپ قوللىرىنى چىشلەپتۇ. ئەمما بۇ چاغدىكى پۇشايمان نېمىگە ئەسقاتسۇن!

سىز ئاخىرەتتە ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا مۇشۇ ھېكايىدىكى قۇرۇلۇشچىغا ئوخشاش پۇشايماننى ئالغىلى قاچا تاپالماي قالسىڭىز قانداق قىلارسىز؟ بۇنى ئويلاپ كۆردىڭىزمۇ؟

بۇ دۇنيا بىزنىڭ ئاخىرەتلىكىمىز ئۈچۈن ئىشلەيدىغان مەيداندۇر. ئۆزىمىزنىڭ ئاخىرەتتىكى تۇرالغۇمىزنى مۇشۇ دۇنيادا ئىمان ۋە ياخشى ئەمەلنى خام ماتېرىيال قىلىپ تۇرۇپ ئۆزىمىز قۇرۇپ چىقىمىز. تۇرالغۇمىزنى ئېسىل قەسىر قىلىپ سېلىش ياكى كەپىدەك ئاددىيلا سېلىپ قويۇش ئۆزىمىزنىڭ ئىلكىدىكى ئىشتۇر. چۈنكى ھەركىم ئۆزىنىڭ جەننەتتىنى ياكى دوزىخىنى مۇشۇ دۇنيادا ئۆزى يارىتىدۇ.

دېمەك، دىن ۋە دۇنيالىق ھەرقانداق بىر ئىشنى قېتىرقىنىپ، كۆڭۈل بۆلۈپ، ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىش دىنىنىڭ ئىمان ۋە ئىسلامدىن كېيىنكى مەرتىۋىسىدۇر. بۇ مەرتىۋىگە يەتكەنلەر ئاللاھ تائالا بىلەن بىللە بولۇش شەرىپىگە نائىل بولغۇچىلاردۇر.

ھازىرقى مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپ سانلىقى دۇنيالىق ئىشلارنى ساختىلىق بىلەن، كۆزبويامچىلىق بىلەن، قولىنىڭ ئۇچىدا قىلىدىغان بولۇپ قالغانلىقتىن، پەن _ تېخنىكىدا ، ئىشلەپچىقىرىشتا مۇسۇلمان ئەمەس دۆلەتلەردىن خېلىبەك ئارقىدا تۇرماقتا. چۈنكى ئۇلار ئىشلەپچىقىرىشقا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ، ھەتتا ئۆزى ئىشلەپچىقىرىشقا چامى يېتىدىغان نەرسىلەرنىمۇ مۇسۇلمان ئەمەس دۆلەتلەردىن ئېلىپ كېلىپ ئىستېمال قىلىدۇ. ئۇلار ئاخىرەتلىك ئەمەل _ ئىبادەتلەرنىمۇ رەسمىيەتكە ئوخشاشلا قىلىپ قويۇشقا ئادەتلىنىپ قالغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەل_ ئىبادەتلىرى ئۆزىنىڭ ئەخلاقىغا ، يۈرۈش _ تۇرۇشىغا قىلچە تەسىر قىلمايدىغان بولۇپ قالغان. بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى قىلغان ئەمەل _ ئىبادەتنىڭ مېۋىسىنى كۆرەلمىگەنلىكى چىقىدۇ. بۇ دۇنيادا مېۋىسى ۋە تەسىرى كۆرۈلمىگەن ئەمەل _ ئىبادەتنىڭ ئاخىرەتتە

ئەسقىتىشى تەسەۋۋۇردىن يىراقتۇر. چۈنكى دىنىمىزنىڭ پېشىۋالىرى بولغان ساھابە كىراملار ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش ئارقىلىق ھاياتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتكەن، ھەتتا ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى ئۆز قىزلىرىنى نومۇستىن تىرىك تۇرغۇزۇپ يەرگە كۆمۈۋەتكەن كىشىلەرمۇ، ئىسلامدىن كېيىن ئەخلاق - پەزىلەتتە دۇنياغا ئۈلگە ياراتقان، دۇنيانىڭ يىراق بىر چېتىدە زۇلۇمغا ئۇچرىغان قىزلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جىھادقا ئاتلانغان كىشىلەردىن بولۇپ قالغان. ئەمەل- ئىبادەت تەسىر قىلسا، ئەنە شۇنداق تەسىر قىلىدۇ، كىشىلەرنىڭ ھاياتىنى ئەنە شۇنداق ئۆزگەرتىدۇ. ئەمما رەسمىيەت يۈزىسىدىن قىلىپ قويىدىغان ئەمەل_ ئىبادەتلەر ھېچكىمگە تەسىر قىلمايدۇ، ھېچكىمنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ.

دېمەك، قولىنىڭ ئۇچىدا قىلىپ قويغان ئىش يا دۇنيادا ياكى ئاخىرەتتە ئەسقاتمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ 24 سائەت ئىچىدىكى زىكىر ۋە دۇئالىرى

ئىنسانىيەتنىڭ ئېيتىخارلىق ئۈلگىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كېچە-كۈندۈزدىكى ھەربىر ئىشتا ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلاتتى، ھەمىشە ئاللاھ تائالا بىلەن بىللە ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى ھاياتنى خۇشاللىق ۋە ئۈمىد بىلەن كۈتۈۋالاتتى. كېچىنىڭ ئۇچىدىن بىرى قالغان ۋاقىتدا، ئورنىدىن تۇرۇپ :)**الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي فِي جَسَدِي وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ**(«تېنىمنى ساق قىلغان، جېنىمنى ماڭا قايتا ئاتا قىلغان ۋە ئۆزىنى ياد ئېتىشىم ئۈچۈن ماڭا پۇرسەت بەرگەن ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىمەن»(113) دەيتتى.

بۇ دۇئادىكى ۋايىغا يەتكەن كەمتەرلىك بىلەن ئەدەپكە قاراڭ! پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ دۇئادا ھايات بىلەن تەن ساقلىقىنىڭ ئەڭ كاتتا نېمەت ئىكەنلىكىنى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئىبادەت قىلىش پۇرسىتىنى بەرگەنلىكى يەنە ئايرىم بىر نېمەت ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلغان. بەرھەقكى، ھايات بىلەن تەن ساقلىقى بىزگە بېرىلگەن نېمەت ۋە پۇرسەتتۇر. بىز بۇ ئىككىسىگە ئىگە بولۇشتا ھېچقانداق بەدەل تۆلىمىدۇق، بۇلارنى سېتىۋالمىدۇق، پەقەتلا ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئاتا-ئېھسان ۋە ئامانەت سۈپىتىدە بىزگە بېرىلدى. شۇڭا قىيامەت كۈنى ئالدى بىلەن بۇ نېمەتلەردىن سورىلىمىز. «بەندە قىيامەت مەيدانىغا قەدەم قويغان ھامان تۆت نەرسىدىن سورىلىدۇ: ئۆمرىنى نېمە بىلەن تۈگەتكەنلىكىدىن، ياشلىقىنى نېمە بىلەن ئۆتكۈزگەنلىكىدىن، پۇل _ مالنى نەدىن تېپىپ، نەگە ئىشلەتكەنلىكىدىن، ئۆگەنگەن بىلىمى بىلەن قانداق ئىشلارنى قىلغانلىقىدىن»(114).

كېچە بىلەن كۈندۈز ئاللاھ تائالا بىزگە ئاتا قىلغان نېمەت بولۇپ، ئىككى ئالەملىك ئامانلىقنى ۋە بەخت-سائادەتنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولغانلار ئۈچۈن پۇرسەتتۇر.)اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ) «ئاللاھ سىلەرنىڭ ئارام ئېلىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەرگە كېچىنى (قاراڭغۇ) قىلىپ بەرگەن، (تىرىكچىلىك قىلىشىڭلار ئۈچۈن) كۈندۈزنى يورۇق قىلىپ بەرگەن زاتتۇر. چۈنكى ئاللاھ ئىنسانلارغا تولىمۇ مەرھەمەتلىكتۇر. ئەمما ئىنسانلارنىڭ تولىسى يەنىلا شۈكۈر قىلمايدۇ»115.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە ھەربىر يېڭى كۈننى كۈتۈپلىگەن ئېسىل دۇئا ۋە زىكىرلەر بىلەن باشلايتتى.

)**اَللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ مِنْكَ فِي نِعْمَةٍ وَعَافِيَةٍ وَسِتْرٍ، فَأَتِمْ عَلَيَّ نِعْمَتَكَ وَعَافِيَتَكَ وَسِتْرَكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ**(«ئى ئاللاھ! مەن سەن تەرەپتىن بېرىلگەن نېمەت، ئامانلىق ۋە مەغپىرەت ئىچىدە تاڭ ئاتقۇزدۇم. ئى ئاللاھ! نېمىتىڭنى، ئامانلىقىڭنى ۋە مەغپىرىتىڭنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ماڭا تولۇقلاپ بەرگىن»(116) (ئۈچ قېتىم).

)**اَللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي** (ئاخشاملىرى: «**ماَ اَمْسَى بِي**» دەپ ئوقۇلىدۇ) **مِنْ نِعْمَةٍ أو بأحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ، فمِنْكَ وَحْدَكَ لاَ شَرِيْكَ لَكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ، ياَ رَبِّ لَكَ الْحَمْدُ كَماَ يَنْبَغِي لِجَلاَلِ وَجْهِكَ وَعَظِيْمِ سُلْطَانِكَ**(«ئى ئاللاھ! ماڭا

(113) تىرمىزى رىۋايىتى.

(114) ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى.

115 غافىر سۈرىسى:61-ئايەت.

(116)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق دەيدىغانلىقىنى نەسائى رىۋايەت قىلغان.

ياكى بەندىلىرىڭدىن بىرەرسىگە ئەتىگەندە (ئاخشامدا) ئاتا قىلىنغان قانداقلا بىر نېمەت بولىسۇن، ئۇ چوقۇم سېنىڭدىندۇر. سېنىڭ ھېچ شېرىكىڭ يوق، ھەمدۇسانا ۋە شۈكۈر پەقەت ساڭىلا خاستۇر. ئى رەببىم! سېنىڭ پادىشاھلىقىڭنىڭ كاتتىلىقى ۋە مەرتىبەڭنىڭ ئۇلۇغلىقىغا لايىق كېلىدىغان ھەمدۇ سانا ساڭا خاستۇر»[117] (ئۈچ قېتىم ئوقۇلىدۇ).

)رَضِيْتُ بِاللهِ رَبّاً، وبِاْلإِسْلاَمِ دِيْناً، وَ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيّاً وَرَسُولاً(«ئىگەم ئاللاھ، دىنىم ئىسلام، پەيغەمبىرىم مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلدىم»[118] (ئۈچ قېتىم).

)سُبْحَانَ اللّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ(«ئاللاھ پاكتۇر، ئۇ مەخلۇقاتلىرىنىڭ ھېسابىچە، ئەرشىنىڭ زىنننەتلىرىچە، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى يېزىشقا يېتەرلىك سىياھلارغىچە ۋە ئۆزى مەمنۇن بولغىچە ھەمدۇ ساناغا لايىقتۇر»[119] (ئۈچ قېتىم).

)بِسْمِ اللهِ الَّذِي لاَ يَضُرُّ مَعَ اِسْمِهِ شَيْءٌ فِي اْلأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ(«نامىنى ئاتىغان كىشىگە ئاسمان ۋە زېمىندە ھېچنەرسە زىيان يەتكۈزەلمەيدىغان ئاللاھنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن، ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلاپ ۋە كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر»[120] (ئۈچ قېتىم ئوقۇلىدۇ).

تاھارەت ئېلىش ئالدىدا

(بِسْمِ اللهِّ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن»[121].

تاھارەتتىن كېيىن

)أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ(«يالغۇز بىر ئاللاھتىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوقلىقىغا، ئۇنىڭ شېرىكى يوقلىقىغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن»[122].

)اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِيْنَ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ(«ئى ئاللاھ! مېنى تەۋبە قىلغۇچىلاردىن ۋە گۇناھلاردىن پاك بولغۇچىلاردىن قىلغىن»[123].

ئۆيدىن چىقىشتا

(117)ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(118)ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

(119)مۇسلىم رىۋايىتى.

(120)ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

(121)ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(122)ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(123)تىرمىزى رىۋايىتى.

(بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاّ بِاللهِ) «ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، ئۇنىڭغا تەۋەككۇل قىلدىم. ئاللاھنىڭ ياردىمى بولمىسا قولىمىزدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ»[124].

مەسجىدكە كىرىشتە

(اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ) «ئى ئاللاھ! ئۇلۇغ پەزلىڭدىن رەھمەت ئاتا قىلىشىڭنى تىلەيمەن»[125].

مەسجىدتىن چىقىشتا

(اَللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ) «ئى ئاللاھ! مېنى قوغلاندى شەيتاننىڭ شەررىدىن ساقلىغىن»[126].

تائامدىن ئاۋۋال

(اَللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيْمَا رَزَقْتَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ بِسْمِ اللَّهِ) «ئى ئاللاھ! بىزگە ئاتا قىلغان رىزقىڭغا بەرىكەت بەرگەيسەن ۋە بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغايسەن، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن»[127].

تائامدىن كېيىن

(اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هٰذَا وَرَزَقَنِيْهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ) «جىمى ھەمدۇ سانا مەن ھېچقانداق كۈچ سەرپ قىلماستىن، مېنى بۇ تائام بىلەن غىزالاندۇرغان ۋە ئۇنى ماڭا رىزىق قىلىپ ئاتا قىلغان ئاللاھقا خاستۇر، ئۇنىڭغا شۈكۈر ئېيتىمەن»[128].

ئۇلاغقا مىنگەندە

(سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِيْنَ. وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ) «بىزگە بۇنى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن زات پاكتۇر، بىز بۇنىڭغا(چىقىشقا)قادىر ئەمەس ئىدۇق، بىز ھەقىقەتەن رەببىمىزنىڭ دەرگاھىغا قايتقۇچىلارمىز»[129].

مېھمانغا بارغاندا

(اَللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيْمَا رَزَقْتَهُمْ وَاغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ) «ئى ئاللاھ! ئۇلارغا ئاتا قىلغان رىزقىڭغا بەرىكەت ئاتا قىلغىن، ئۇلارنى مەغپىرەت قىلغىن ۋە ئۇلارغا رەھىم قىلغىن»[130].

سورۇندىن كېيىن

---

[124] ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

[125] ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

[126] ئىبنى ماجه رىۋايىتى.

[127] ئىبنۇسسۇننىي رىۋايىتى.

[128] ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

[129] زۇخرۇف سۈرىسى 13 - ئايەت.

[130] ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

)سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ(«ئى ئاللاھ! سەن پاكتۇرسەن، جىمى ھەمدۇ سانا ساڭا خاستۇر، سەندىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوقتۇر. سەندىن مەغپىرەت تىلەيمە ۋە ساڭا تەۋبە قىلىمەن»(131).

قىيىنچىلىققا يولۇققاندا

)لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ الْحَلِيْمُ. لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ. لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ(«ئاسىيلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدىغان ئۇلۇغ ئاللاھتىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوق، ئۇلۇغ ئەرشىنىڭ ئىگىسى بولغان ئاللاھتىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوق، ئاسمانلارنىڭ، زېمىنىنىڭ ۋە ئۇلۇغ ئەرشىنىڭ رەببى ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوقتۇر»(132).

دۈشمەنگە يولۇققاندا

)اَللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ(«ئى ئاللاھ! ئۇلارنى سېنىڭ جازايىڭغا تاپشۇردۇق، ساڭا سېغىنىپ ئۇلارنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمىز»(133).

تەھدىتكە ئۇچرىغاندا

)حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ(«ئاللاھ بىزگە كۇپايە، ئۇ ئەڭ ياخشى مەدەتكاردۇر»(134).

كېسەل يوقلىغاندا

)اَسْأَلُ اللهَ الْعَظِيْمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ أَنْ يَشْفِيْكَ(«ئۇلۇغ ئەرشىنىڭ ئىگىسى بولغان ئۇلۇغ ئاللاھتىن سىزگە شىپالىق تىلەيمەن»(135).

ئۆيگە كىرىشتە

)بِسْمِ اللهِ وَلَجْنَا وَبِسْمِ اللهِ خَرَجْنَا، وَعَلَى اللهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا(«ئاللاھنىڭ نامى بىلەن كىردۇق، ئۇنىڭ نامى بىلەن چىقتۇق ۋە رەببىمىز ئاللاھقا تاياندۇق»(136).

ھاجەتخانىغا كىرىشتە

)اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ(«ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ ھەرقانداق شەيتانىنىڭ زىيانكەشلىكىدىن پاناھ تىلەيمەن»(137).

---

(131)تىرمىزى رىۋايىتى.

(132)ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

(133)ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

(134)ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

(135)تىرمىزى رىۋايىتى.

(136)ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(137)ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

ھاجەتخانىدىن چىقىشتا

)غُفْرَانَكَ،الْحَمْدُلِلهِ الَّذِي اَذْهَبَ عَنِّي اْلأَذَى وَعَافَانِيَ(«ئى ئاللاھ! گۇناھلىرىمنى كەچۈرگەيسەن، مەندىن زىيان ـ زەخمەتنى يوق قىلغان ۋە مېنى سالامەت قىلغان ئاللاھقا ھەمدۇ سانا ئېيتىمەن»[138].

ئەينەككە قارىغاندا

)اَلَّلهُمَّ اَحْسَنْتَ خَلْقِي فَأَحْسِنْ خُلُقِي(«ئى ئاللاھ! مېنى چىرايلىق ياراتقىنىڭدەك ئەخلاقىمنىمۇ گۈزەل قىلغىن»[139].

يامغۇر ياغقاندا

(صَيِّبًا نَافِعًا)«ئى ئاللاھ! ئۇنى بىزگە پايدىلىق قىلىپ بەرگىن»[140].

يامغۇر بەك كۆپ يېغىپ كەتكەندە

(اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا) «ئى ئاللاھ! بىزنىڭ زىيىنىمىزغا ئەمەس، ئەتراپىمىزغا ياغدۇرغىن»[141].

چاقماق چاققاندا

(اللَّهُمَّ لاَ تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ وَلاَ تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ) «ئى ئاللاھ! بىزنى غەزىپىڭ بىلەن ئۆلتۈرمىگىن، ئازابىڭ بىلەن ھالاك قىلمىغىن، ئۇنىڭدىن بۇرۇن بىزگە سالامەتلىك بەرگىن»[142].

بوران چىققاندا

(اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ وَمِنْ خَيْرِ مَا فِيهَا وَمِنْ خَيْرِ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ الرِّيحِ وَمِنْ شَرِّ مَا فِيهَا وَمِنْ شَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ) «ئى ئاللاھ! بىز سەندىن بۇ شامالنىڭ ياخشىلىقلىرىدىن، ئۇنىڭدىكى ياخشىلىقلاردىن ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئەۋەتىلگەنلەرنىڭ ياخشىلىقلىرىدىن سورايمىز، ساڭا سېغىنىپ بۇ شامالنىڭ يامانلىقىدىن، ئۇنىڭدىكى يامانلىقلاردىن ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئەۋەتىلگەنلەرنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمىز»[143].

ئۇخلاش ئالدىدا

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر ئاخشىمى ياتاق جايىغا بارغىنىدا، ئىككى ئالقىنىنى بىرلەشتۈرۈپ تۇرۇپ، ئىخلاس، فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئوقۇپ ئىككى ئالقىنىنى بىلەن بەدىنىنىڭ قولى يەتكەن يېرىنىڭ ھەممىسىنى ئۈچ قېتىمدىن سىلاپ چىقاتتى. ئالدى

---

(138)ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

(139)ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

(140)ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

(141)ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(142)تىرمىزى رىۋايىتى.

(143)ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

بىلەن بېشىنى، ئاندىن يۈزىنى ۋە بەدىنىنىڭ ئالدى تەرىپىنى سىلايتتى»[144]. ئاندىن مۇنۇ دۇئانى ئوقۇيتتى:)**بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أرفَعُهُ، إِنْ أمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِيْنَ**(«ئى رەببىم! سېنىڭ نامىڭ بىلەن ئۆزۈمنى يەرگە قويدۇم ۋە نامىڭ بىلەن ئورنۇمدىن تۇرىمەن، ئەگەر جېنىمنى ئالماقچى بولساڭ ئۇنىڭغا رەھىم قىلغىن، ئەگەر ئۇنى ماڭا قايتا ئاتا قىلماقچى بولساڭ، ئۇنى ئۆلگىلىك بەندىلىرىڭنى ساقلايدىغان ئىنايىتىڭ بىلەن ساقلىغىن»[145].

---

(144) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

(145)ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

سىز ئىشەنگەن بىرىنىڭ ئىلكىدە بولسىڭىز ھېچ قورقماڭ

بىر جۈپ ئەر-ئايال ئۇزۇن يىللىق ئۆيلۈك بولۇپ، بىر-بىرىنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن، ھەتتا بىرەر كۈن كۆرمىسە تۇرالمايدىكەن. ئەمما ئۇلارنىڭ خاراكتېرى بىر-بىرىگە تامامەن زىت بولۇپ، ئەر ناھايىتى ئېغىر-بېسىق، ئوخشاش ئاچچىقلانمايدىغان كىشى ئىكەن، ئايالى بولسا ئېرىنىڭ ئەكسىچە، ئاددىي ئىشلارغىمۇ چېچىلىدىغان، سەپرا مىجەز ئايال ئىكەن. ئۇلار بىر كۈنى كېمە بىلەن دېڭىز سەپىرىگە چىققان بولۇپ، قاتتىق بوران سەۋەبلىك كېمىگە سۇ توشقىلى تۇرۇپتۇ، كېمىدىكى يولۇچىلار قورقۇنچ ئىچىدە داد-پەرياد قىلىشىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى ئايال بۇ دەھشەتلىك ئەھۋال ئىچىدە ئېرىنى ئىزدەشكە باشلاپتۇ. قارىسا ئېرى بىر چەتتە بەخىرامان ئولتۇرغۇدەك، ئايال قاتتىق غەزەپ بىلەن ئېرىگە ئېتىلىپ، «كېمىدە بولۇۋاتقان دەھشەتتىن خەۋىرىڭىز يوقمۇ؟ نېمانداق جىم ئولتۇرىسىز؟» دەپ ۋارقىراپتۇ. ئادەم «بىلىۋاتىمەن» دەپتۇ-دە، يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ، ئايالنىڭ بوينىغا توغرىلاپ تۇرۇپ، «خەنجەردىن قورقامسەن؟» دەپ قاتتىق ۋارقىراپتۇ. ئايال ئېرىگە قاراپ: «ياق، قورقمايمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، ئېرى ئايالدىن: «نېمىشقا قورقمايسەن؟» دەپ سورىشىغا، ئايالى دەرھال جاۋاب بېرىپ: «چۈنكى خەنجەر مەن ئىشەنچ قىلىدىغان ۋە سۆيىدىغان كىشىنىڭ قولىدا» دەپتۇ. ئاندىن ئېرى كۈلۈمسىرەپ: «مەنمۇ شۇڭا قورقمايمەن، چۈنكى بۇ قاتتىق بورانمۇ مەن ئىشەنچ قىلىدىغان ۋە مەن ياخشى كۆرىدىغان زاتنىڭ ئىلكىدە. ئەھۋال بۇنداق تۇرسا، مەن نېمىدىن قورقاتتىم؟!» دەپتۇ.

بۇ بىر مىسال، بىر ھېكايە. بىزنىڭ بۇنىڭدىن ئالىدىغان دەرسىمىز شۇكى، بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىز، كىچە-كۈندۈزدىكى ئەھۋالىمىز، تەقدىرىمىز ۋە ھاياتىمىز، ماماتىمىز چەكسىز قۇدرەتلىك، رەھىم-شەپقەتلىك بىز زاتنىڭ ئىلكىدە بولغان ئىكەن، بىز سۇ زاتنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنداپ، توسقانلىرىدىن يېنىپ ئۇنىڭغا ھەقىقىي رەۋىشتە قوللۇق قىلسا، ئۇ زات بىزنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ خاپىلىقلىرىدىن، خەتەرلىرىدىن ساقلاشقا يېتەرلىكتۇر. ئايروپىلان سىلكىنگەندە، ئايروپىلاندىكى مەسئۇللارنىڭ «قورقماڭلار، ئايروپىلان كونترولىمىز ئاستىدا» دېگەن سۆزىگە ئىشىنىپ خاتىرجەم بولىمىز، يۈرىكىمىز جايىغا چۈشىدۇ-يۇ، ئاللاھ تائالانىڭ يۈزلەرچە ۋەدىسىگە ۋە (وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا) «كىمكى ئاللاھقا تەقۋالىق قىلىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ»[146]، (وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا) «كىمكى ئاللاقا تەقۋالىق قىلىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭ ئىشىنى ئوڭشايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ»[147] دېگەن سۆزلىرىگە ئىشەنمەيمىز، گەرچە دىلىمىزدا ئىشەنگەن بولساقمۇ، ئىش-ھەرىكىتىمىزدە ئىشەنمىگەندەك ئىپادىلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈپ قويىمىز. بۇ بىزنىڭ يېتەرسىزلىكىمىزدۇر.

ئاللاھ تائالاغا تەقۋالىق قىلىش — ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرۇغانلىرىنى تولۇق ئورۇنداپ، توسقانلىرىدىن دەرھال يېنىش ئارقىلىق ئۇنىڭغا مۇكەممەل ئىتائەت قىلىش دېگەنلىكتۇر.

---

[146]تالاق سۈرىسى:2- ئايەت.

[147] تالاق سۈرىسى:4- ئايەت.

ئۆلۈك بېلىقتىن باشقىسى سۇنىڭ ئېقىشىغا ماڭمايدۇ

ھاياتلىق— ھەرىكەت، كۈرەش، تىرىشىش ۋە ئىشلەش دېگەنلىكتۇر. ھايات بىلەن ئۆلۈمنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ھەرىكەتتۇر. چۈنكى ھاياتتا ھەرىكەت، ئۆلۈمدە جىملىق بار. ئېقىن سۇ پاكىز، رەڭگى گۈزەل، تەمى ياخشى كېلىدۇ، ئەمما تۇرغۇن سۇ پاسكىنا، رەڭگى ئۆزگەرگەن، تەمى بۇزۇلغان كېلىدۇ. ھەرىكەت قىلمايدىغان، ئىشلىمەيدىغان، قورسىقىنى چىك تولدۇرۇۋېلىپ ئىنتېرنېت ياكى تېلېۋىزور ئالدىدا ھايات كەچۈرىدىغان ئىنسانلار كېسەلدىن قۇتۇلالمايدۇ. ئەكسىچە، ھەرىكەت قىلىپ تۇرىدىغان، ئىشلەيدىغان، بىر يەردە جىم تۇرمايدىغان ئادەملەرنىڭ تېنى ساق كېلىدۇ. چۈنكى ئىشلىمەسلىك، جاپا چەكمەسلىك ھاياتلىقنىڭ قانۇنىيىتىگە زىت ئىشتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا بىزنى تىرىشىشقا ۋە ئىشلەشكە ياراتقان. « ئى ئىنسان! شەكسىزكى، سەن رەببىڭنىڭ ئالدىغا بارغانغا قەدەر جاپالىق ئىشلەيسەن» دېگەن ئايەت بۇنى ئىپادىلەيدۇ.

دۇنيا تەرەققىي قىلىپ، نۇرغۇن ئىشلار ماشىنىلاشقان ۋە ئىنسانىنىڭ ھەرىكەت قىلىشى ئازىيىپ كەتكەندىن كېيىن، ئىنسانلاردا قان بېسىمى، قەنت كېسىلى، قانغا ماي ئارىلىشىۋېلىش قاتارلىق ئۆتمۈشلەردە ئەجدادلىرىمىز ئاڭلاپ باقمىغان كېسەللىكلەر پەيدا بولدى. بۇنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى ئاللاھ تائالا ياراتقان قانۇنىيەتكە زىت ئىش قىلغانلىقتىن بولسا كېرەك. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ «تەبىئەت» ۋە «شەرىئەت» دەپ ئىككى قانۇنى بار بولۇپ، «تەبىئەت» قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغانلار ئۇنىڭ جازاسىنى مۇشۇ دۇنيادا تارتىدۇ. مەسىلەن: پېقىرلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىشلىمىگەن، مۇستەملىكىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلمىغان كىشىلەرنىڭ پېقىرلىقتىن ۋە مۇستەملىكىدىن قۇتۇلالمىغانلىقىغا، تاماقنىڭ ئېسىلىنى يەپ، قورقىسىقىنى پومپايتىپ يۈرىدىغان، ھەرىكەت قىلىشنى، ئىشلەشنى، جاپا چېكىشنى ياقتۇرمايدىغان كىشىلەرنىڭ كېسەل بولۇپ ياش تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئوخشاش. ئەمما ئاللاھ تائالانىڭ «شەرىئەت» قانۇنىغا ئەمەل قىلمىغانلارنىڭ جازاسى ئاخىرەتتە بېرىلىدۇ. دېمەك، ئاللاھ تائالانىڭ قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار جازاسىنى تارتماي قالمايدۇ.

«ھاياتلىق قائىدىلىرى» ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى رىچارد تېمپلېر مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ھاياتلىق جاپا- مۇشەققەت ۋە قىيىنچىلىقلار بىلەن تولغان. ھاياتلىقنىڭ شۇنداق بولغانلىقى ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىگە قىلغان كاتتا ئىلتىپاتىدۇر. شۇڭا، ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. چۈنكى ئەگەر ھاياتلىق قىيىنچىلىقتىن خالىي بولۇپ، ھەممە ئىش ئاسان بولىدىغان بولسا ئىدى، ئۆزىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرالمىغان، ھاياتلىقتىكى مۇھىم تەجرىبە ساۋاقلارنى ئۆگىنەلمىگەن بولاتتۇق. ھاياتلىقنىڭ ھەممىسى خۇشاللىق كۈنلەردىنلا ئىبارەت بولسا ئىدى، بۇ ھاياتلىق زېرىكىشلىك بولۇپ قالاتتى، ئۇنىڭ تەمى ۋە ھالاۋىتى قالمىغان بولاتتى. يامغۇر بولمىغان بولسا ئىدى، بىزدە يامغۇر توختىغاندىن كېيىنكى خۇشاللىق بولمايتتى. ھەممە ئىش ئوڭاي بولۇپ كەتكەن بولسا ئىدى، بىز كۈچ – قۇۋۋەت ھاسىل قىلالمىغان بولاتتۇق. شۇڭا بىز ھاياتلىقنىڭ مۇشۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھقا شۈكۈر قىلىشىمىز كېرەك. يەنە شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، ئۆلۈك بېلىقلا سۇنىڭ ئېقىشىغا قاراپ ماڭىدۇ. ئەمما باشقىلار ھەمىشە كۈرەش ۋە تىرىشچانلىق ئىچىدە بولىدۇ. شۇڭا بىز سۇ ئۈزۈشنى داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. ئەگەر شۇنداق قىلمىساق، سۇدا غەرق بولۇپ ئۆلىمىز. بىز ھەرىكەت قىلىپلا تۇرىدىغان بولساق، ھەربىر ھەرىكىتىمىزدە،

ھەربىر تىرىشچانلىقىمىزدا كۈچ- قۇۋۋەتكە تولىمىز، جىسمانىي جەھەتتىن لاياقەتكە ئېرىشىمىز ۋە ئالەمچە خۇشاللىق ھەم سائادەتنى ھېس قىلىمىز.

بەزى ستاستىكىلارغا قارىغاندا، دەم ئېلىشقا چىقىش ئەرلەر ئۈچۈن ھەرگىز ياخشى ئىش ئەمەس. چۈنكى دەم ئېلىشقا چىققان كىشىلەرنىڭ تولىسى دەم ئېلىشقا چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۆلۈپ كېتىدىكەن. سەۋەب، ئۇلار سۇنىڭ ئېقىشىنىڭ ئەكسىگە قاراپ سۇ ئۈزۈشتىن توختاپ قالغان ۋە ئۆلۈك بېلىقلارغا ئوخشاش سۇنىڭ ئېقىشىغا قاراپ ماڭغان، شۇنىڭ بىلەن تۈگەشكەن. شۇڭا سىز سۇ ئۈزۈشتىن ھەرگىز توختاپ قالماڭ. بولمىسا ھاياتىڭىز توختاپ قالىدۇ. ھاياتىڭىزدىكى ھەربىر مەغلۇبىيەت سىزنىڭ تەرەققىي قىلىشىڭىز ۋە غەلىبە قىلىشىڭىز ئۈچۈن يارىتىلغان پۇرسەتتۇر. مەغلۇبىيەت سىزنى ئاجىزلاشتۇرمايدۇ، ئەكسىچە سىزنى كۈچلۈك قىلىدۇ. ھاياتلىق ئەنە شۇنداق كۈرەش ۋە تۇرماي ئىشلەشتۇر. ئەمدى سىز قايسىنى تاللايسىز؟ ئۆلۈك بېلىق بولۇشنىمۇ ياكى كۈچلۈك سالمون بېلىقى بولۇشنىمۇ؟».

تەۋبە _ ئىستىغپارنىڭ ئەھمىيىتى

ئۆزىنىڭ كەمچىلىكلىرىنى، خاتالىقلىرىنى ۋە گۇناھلىرىنى تونۇپ، ئاللاھ تائالاغا تەۋبە - ئىستىغپار ئېيتىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭدىن كەچۈرۈم تىلەپ تۇرۇش سەمىيمىلىكىنىڭ، كەمتەرلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

تەۋبە— قىلمىشىغا پۇشايمان قىلىپ دۇرۇسلۇققا قايتىش دېگەنلىكتۇر. ئىستىغپار— ئاللاھ تائالادىن گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىشىنى تىلەش دېگەنلىكتۇر. زامانىمىزدا كۆپىنچە كىشىلەر تەۋبە _ ئىستىغپار ئېيتىڭلار دېيىلسە، خۇددى تەۋبە_ ئىستىغپارنى چوڭ گۇناھلارنى سادىر قىلغان ياكى جىنايەت ئىشلىگەن ئادەم ئېيتسا بولىدۇ دېگەندەك، ياكى ئاللاھقا شۈكرى بىز بەش ۋاخ نامىزىمىزنى مۇكەممەل ئادا قىلىپ كېلىۋاتىمىز، بىراۋنىڭ ھەققىنى يېمىدۇق، بىراۋغا زۇلۇم قىلمىدۇق، ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق قىلمىدۇق، شۇڭا ئىستىغپار ئېيتساقمۇ، ئېيتمىساقمۇ بەك مۇھىم ئەمەس دېگەندەك قىلىپ، تەۋبە_ ئىستىغپاردىن ئىبارەت بۇ مۇھىم ئەمەلگە ئەھمىيەت بەرمەيدۇ. ئەمەلىيەت ئۇلار ئويلىغاندەك ئەمەس. چۈنكى تەۋبە_ ئىستىغپارنى گۇناھكار ئادەملەرلا ئېيتمايدۇ. چۈنكى ئىستىغپارنى گۇناھتىن پاك پەيغەمبەرلەر ھەممىسى ئېيتقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن ھەر كۈنى ئاللاھقا 70 قېتىمدىن كۆپرەك تەۋبە_ئىستىغپار ئېيتىمەن»[148] دېگەن. ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى پۈتۈن گۇناھلىرى، كەمچىلىكلىرى ۋە خاتالىقلىرى كەچۈرۈم قىلىنغان بىر پاك پەيغەمبەرنىڭ كۈندە ئاللاھ تائالاغا 70قېتىمدىن ئارتۇق تەۋبە_ئىستىغپار ئېيتىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ تەۋبە دېگەننى گۇناھ قىلغانلارلا قىلامدۇ؟ ياق! تەۋبە_ ئىستىغپار قەدىمىمىزنىڭ تېيىپ كەتمەسلىكى، توغرا يولدا ئىزچىل يۈرۈشىمىز ئۈچۈن تولىمۇ زۆرۈردۇر. مەسىلەن: كۆڭلىكنىڭ تۈگمىلىرىنى خاتا ئەتكەن ئادەم ئۇنى بايقىغان ھامان دەرھال خاتالىقنى تۈزىتىپ تۈگمىنى توغرا ئېتىپ ماڭغاندا كېيىنكى تۈگمىلەر دۇرۇس ئېتىلىپ ماڭىدۇ، ئەگەر بۇنداق قىلمىغاندا باشتىكى تۈگمىدىن باشلاپ ھەممىنى بىر-بىرلەپ ئۆچۈپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك، ھەربىر گۇناھ ۋە ھەربىر خاتالىق ئۈچۈن تەۋبە قىلىپ ۋە خاتالىقنى تۈزىتىپ ماڭغاندا، دۇرۇسلۇق ۋە توغرىلىق ئۈستىدە ماڭغان بولىمىز، ئەگەر بۇنداق قىلمىغاندا، گۇناھلىرىمىز ۋە خاتالىقلىرىمىز بىزنى ھالاك قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھېچقانداق بىر گۇناھنى كىچىك سانىماڭلار، گۇناھلار بىرىكىپ ئاخىرى ئادەمنى ھالاك قىلىۋېتەلەيدۇ» دېگەن.

تەۋبە _ ئىستىغپار ئادەمنى توغرا يولدا مۇستەھكەم قىلىدۇ

تەۋبە_ ئىستىغپار ئادەمنى گۇناھلاردىن پاكلاپ، خاتالىقلاردىن يىراق قىلىپ تۇرىدىغان نەرسە. خاتالىقنى ئۆچۈرۈپ، گۇناھنى تەۋبە بىلەن ئۆچۈرۈپ ماڭمىغاندا، بىر گۇناھ يەنە بىر گۇناھنى، بىر خاتالىق يەنە بىر ياكى بىر قانچە خاتالىقلارنى تۇغدۇرۇپ مېڭىۋېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئۆچۈرۈش قىيىن بولىدۇ. بۇ خۇددى كۆڭلەكنىڭ بىرىنچى تۈگمىسىنى خاتا ئېتىش بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن تۈگمىلىرى خاتا ئېتىلىپ ماڭغىنىغا ئوخشاش. كۆڭلەكنىڭ دەسلەپ ئەتكەن تۈگمىسىنى قايتىدىن توغرا ئەتكەندىن كېيىنلا، باشقا تۈگمىلەرمۇ توغرا ۋە جايىدا ئېتىلىپ ماڭىدۇ.

ئۆز خاتالىقنى بىلگەن ھامان ئۆزىنىڭدىن دەرھال قول ئۈزگەن، بىر گۇناھنى ئىشلىگەن ھامان ئۇنىڭغا پۇشايمان قىلىپ تەۋبە قىلغان ئادەم قايتا خاتالىق سادىر قىلىشتىن ۋە گۇناھقا چۈشۈپ قېلىشتىن

---

[148]ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

ئۆزىنى يىراق تۇتالايدۇ. دېمەك، تەۋبە_ئىستىغپار ئادەمنىڭ ئىش_ ھەرىكەتلىرىنىڭ توغرا ۋە مۇستەھكەم بولۇپ داۋام قىلىشىنى كاپالەتلەندۈرىدىغان نەرسە. شۇڭا تەۋبىنىڭ ئەھمىيىتى زور، پايدىسى كۆپتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: «ھەرقانداق ئادەم بالىسى خاتالاشقۇچىدۇر، خاتالاشقۇچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى تەۋبە قىلغۇچىلاردۇر»[149] دېگەن. بۇنىڭدىكى سىر نېمە؟ چۈنكى تەۋبە_ئىستىغپار ئىنسانىنىڭ توغرا يولدىن ئېزىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ قەدىمىنى مۇستەھكەم قىلىپ تۇرىدىغان، خاتالىقلارنىڭ ۋاقتىدا يۇيۇلۇپ، گۇناھلارنىڭ ئۆچۈرۈلۈپ تۇرۇشى ئارقىلىق ئۇنى مۇرەككەپ خاتالىقلار ۋە ئېغىر گۇناھلاردىن ساقلاپ تۇرىدىغان قالقاندۇر.

ئىستىغپار ئېيتىشنىڭ مۇئەييەن ۋاقتى يوق. ئۇنى قايسى ۋاقىتتا ۋە قانداق جايدا ئېيتسا بولىدۇ.

ئىستىغپار ئېيتىشنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ۋاقتى

ئىستىغپار ئېيتىشنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ۋاقتى سەھەر ۋاقتىدۇر. ئاللاھ تائالا جەننەتكە كىرىدىغان تەقۋادارلارنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلغان ئايەتتە ئۇلارنى «ئۇلار سەھەرلەردە ئىستىغپار ئېيتقۇچىلاردۇ»[150] دەپ ماختىغان. يەنە «ئۇلارسەھەرلەردە (رەببىدىن) مەغپىرەت تىلەيتتى»[151] دەپ تەرىپلىگەن.

ئىستىغپار بارچە قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىشقا ۋەسىلە بولىدۇ

ئىستىغپارنىڭ بارچە قىيىنچىلىقلارنىڭ ھەل بولۇشىدىكى رولىنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمايدۇ. چۈنكى بۇ ئەمەلىيەت. بىر ئادەم سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ سابىق مۇپتىسى ئەللامە ئابدۇللا ئىبنى بازنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئايالىنىڭ يەتتە يىلدىن بېرى ھامىلدار بولمىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن بىر چىقىش يولى سورىغاندا، ئەللامە ئابدۇللاھ ئىبنى باز ئۇ ئادەمگە ئىستىغپارنى كۆپ ئېيتقىن دەپ بۇيرۇغان. بىر يىلدىن كېيىن ھېلىقى ئادەم ئەللامە ئىبنى بازنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ ئايالىنىڭ ھامىلدار بولغانلىقىنى ئېيتقان.

ئەمدى ئۆتمۈشلەردىن مىسال كەلتۈرمەكچى بولساق، دەيمىزكى، بىر ئادەم ئەللامە ھەسەن بەسرىنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ، يامغۇر ياغمىغانلىقتىن شىكايەت قىلىپ كەلگەن. ئەللامە ھەسەن بەسرى ئۇنىڭغا «ئىستىغپار ئىيتقىن» دەپ نەسىھەت قىلغان. ئارقىدىن يەنە بىر ئادەم كېلىپ ئايالىنىڭ تۇغماس ئىكەنلىكىنى ۋە ئۆزىنىڭ بالا يۈزى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغىمۇ «ئىستىغپار ئىيتقىن»دەپ نەسىھەت قىلغان. ئارقىدىن يەنە بىر ئادەم كېلىپ ئۆزىنىڭ قاتتىق يوقسۇل ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، بېرەر چىقىش يولى بارمىدۇ، دەپ سورىغاندا، ئۇنىڭغىمۇ «ئىستىغپار ئېيتقىن»دەپ نەسىھەت قىلغان. ئەللامە ھەسەن بەسرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلار ئۇنىڭدىن «ئۆزلىرى كەلگەن بۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىستىغپار ئېيتىسقا بۇيرىلىغۇ؟» دېگەندە، ئەللامە ھەسەن بەسرى ئۇلارغا نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزىنى تىلاۋەت قىلىپ بەرگەن ئىكەن: «(ئۇلارغا) ئېيتتىم: رەببىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار. چۈنكى ئۇ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر.(شۇنداق قىلساڭلار) ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ، سىلەرنىڭ پۇل- مېلىڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ، سىلەرگە

---

(149) ئىمام تىرمىزى ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

150 ئال ئىمران سۈرىسى17_ ئايەت.

151 زارىيات سۈرىسى18_ ئايەت.

باغلارنى، ئۆستەڭلەرنى ئاتا قىلىدۇ»[152].

ئىستىغپارنىڭ پايدىلىرى كۆپ

بىرىنچىسى: ئىستىغپار ئېيتىپ تۇرىدىغان ئادەم دۇنيادا ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن ھەرگىز ئازاب چەكمەيدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: « ئۇلار ئىستىغپار ئېيتىپ تۇرغان چاغدا ئاللاھ ئۇلارغا ئازاب قىلمايدۇ»[153]. دېمەك، ئىستىغپار ئىنساننى ماددىي - مەنىۋى، پىكرىي ۋە ئىجتىمائىي بارلىق ئازابلاردىن ئازاد قىلىدۇ.

دېمەك، يەر يۈزىدە ئىككى ئامانلىق بار.ئۇلارنىڭ بىرى ئۆتۈپ كەتكەن، يەنە بىرى قەپ قالغاندۇر. كېتىپ قالغىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدۇر. قېلىپ قالغىنى ئىستىغپاردۇر.

ئىككىنچىسى: ئىستىغپار ئىنسانغا بارلىق ياخشىلىق تۈرلىرىنى ئاچىدۇ. بۇ ماۋزۇدا نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ «رەببىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار. چۈنكى ئۇ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. (شۇنداق قىلساڭلار) ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ، سىلەرنىڭ مال - مۈلكۈڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ، سىلەرگە باغلارنى، ئۆستەڭلەرنى ئاتا قىلىدۇ »[154]. دېگەن سۆزىنى ئەسكە ئېلىش يېتەرلىكتۇر.

ئۈچىنچىسى: ئىستىغپار مۇسۇلمان ئادەمگە ۋە مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىگە كۈچ_ قۇۋۋەت ۋە قۇدرەت ئاتا قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ قوۋمىگە ئېيتقان سۆزىنى قىسسە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى قوۋمىم! رەببىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئاندىن ئۇنىڭغا تەۋبە قىلىڭلار (شۇنداق قىلساڭلار)، ئۇ سىلەرگە كۆپ يېغىن ياغدۇرۇپ بېرىدۇ ۋە كۈچۈڭلارغا كۈچ قاتىدۇ»[155].

تۆتىنچىسى: ئىستىغپار ئىنسانغا بەخت _ سائادەتلىك ھايات بېغىشلايدۇ. ئاللاھ تائالا يەنە ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنى قىسسە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ :«سىلەر رەببىڭلاردىن مەغپىرەت تەلەپ قىلىڭلار، ئاندىن ئۇنىڭغا تەۋبە قىلىڭلار، (شۇنداق قىلساڭلار) ئاللاھ سىلەرنى بەلگىلەنگەن ئەجىلىڭلار توشقۇچە ئوبدان ياشىتىدۇ»[156].

گۇناھ قىلمايدىغان ئادەم يوق

ھەرقانداق ئادەم بىلىپ _ بىلمەي چوقۇم خاتالىق ئۆتكۈزىدۇ ۋە گۇناھلىق قىلمىشلاردىن خالىي بولالمايدۇ. ھەتتا ھېچ گۇناھ قىلمىغان ئادەمنىڭ ئۆزىنى گۇناھسىز ھېس قىلىپ مەغرۇرلىنىشىنىڭ ئۆزىمۇ گۇناھ ئۆتكۈزگەندىن ئېغىرراق گۇناھتۇر. دېمەك، دۇنيادا گۇناھسىز ئادەم يوق! ئاللاھ تائالا گۇناھ قىلمايدىغان ئادەمدىن گۇناھ قىلىپ گۇناھىغا تەۋبە قىلىپ، مۇناجاتتا بولغان ئادەمنى ياخشى كۆرىدۇ. چۈنكى گۇناھ قىلمىغان ئادەم گۇناھ _ مەئسىيەتنىڭ ھارام لەززىتىنى تېتىمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ

152 نۇھ سۈرىسى10_12_ ئايەتلەر.

153 ئەنفال سۈرىسى33_ ئايەت.

154 نۇھ سۈرىسى10_12_ ئايەتلەر.

155 ھۇد سۈرىسى52_ ئايەت.

156 ھۇد سۈرىسى3_ ئايەت.

مەغپىرەتنىڭ ھالاۋىتىنىمۇ تېتىيالمايدۇ. مەسىلەن: تاماكا چېكىشكە ئوخشاش بىرەر گۇناھ ئىشقا ئادەتلىنىپ قالغان ئادەم ئۇنى تاشلاش يولىدا كۆپ قېتىملاپ تارتىدۇ، قېتىملاپ ئۇرىنىدۇ، ئازابلىنىدۇ، بۇ ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا ھەسسىلەپ ساۋابقا ئېرىشىدۇ، گۇناھلىرىنى تەۋبە ئارقىلىق ياخشى ئەمەللەرگە ئۆرۈيەلەيدۇ. ئەمما گۇناھ قىلمىغان ئادەم بۇنداق قېتىملىقتا ئۇچرىمايدۇ ۋە مەغپىرەتنىڭ لەززىتىنىمۇ تېتىمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر سىلەر گۇناھ قىلمىساڭلار، ئاللاھ گۇناھ ئۆتكۈزىدىغان، ئاندىن كېيىن تەۋبە قىلىدىغان بىر خەلقنى يارىتىپ، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ»[157] دېگەن. بۇ ھەدىس ئاللاھ تائالانىڭ گۇناھ _ مەئسىيەتلەرنى ياقتۇرىدىغانلىقىنى ئىپادىلىمەيدۇ، ئەكسىچە بەندىلىرىنىڭ تەۋبىلىرىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ «ئەلغەفۇر» (كەچۈرگۈچى) ۋە «ئەلغاففار» (ناھايىتى بەك كەچۈرگۈچى) دېگەن ئۇلۇغ سۈپەتلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشنى ۋە بەندىلىرىگە بولغان مېھرىبانلىقىنى ئىپادىلەشنى خالايدۇ.

157 ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

كىشىلەرنى خۇشال قىلىش سەنئىتى

ئىسلام دىنىمىز پۈتكۈل ئالەملەر ئۈچۈن رەھمەت ۋە شەپقەت دىنى بولغانلىقتىن، ئىنسانلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك ۋە ھۇزۇرلۇق ھاياتقا ئېرىشتۈرۈشنى غايە قىلغاندەك، كىشىلەرنىڭ كۆڭۈللىرىگە خۇشاللىق كىرگۈزۈشنى ئىبادەت قاتارىدىن سانىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «پەرز ئەمەللەردىن قالسا ئاللاھقا ئەڭ سۆيۈملۈك ئەمەل بىرەر مۇسۇلماننىڭ كۆڭلىگە خۇشاللىق كىرگۈزۈشتۇر»[158]، «بىرەر كىشىنىڭ كۆڭلىگە خۇشاللىق كىرگۈزۈش گۇناھلارنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشىغا تۈرتكە بولىدۇ»[159].

رىۋايەت قىلىنىشىچە، مەلۇم بىر دوختۇرخانىدا ئىككى بىمار ئايلارچە داۋالىنىدىكەن. ئۇلارنىڭ بىرى ئومۇرتقىسى زەخمىلەنگەنلىكتىن ئورنىدىن تۇرالمايدىكەن. ئۇ دېرىزىنىڭ يېنىدىكى كارىۋاتتا ياتقان بىمارنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلىنى خۇش قىلىدىكەن. دېرىزىنىڭ يېنىدىكى كارىۋاتتىكى بىمار دائىم دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا سىرتتىكى گۈزەل مەنزىرىلەر ھەققىدە سۆزلەپ بېرىدىكەن، سىرتتىكى خۇش پۇراق گۈللەر، مەيداندا ئويناۋاتقان ئوماق بالىلار، سايراۋاتقان قۇشلار توغرۇلۇق توختىماي سۆزلەپ بېرىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئورنىدىن تۇرالمايدىغان بىمار كۆڭلىنى خۇش قىلىپ، ھۇزۇر ئىچىدە ياتىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە دېرىزىنىڭ يېنىدىكى كارىۋاتتىكى بىماردىن ئۈن چىقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، ئورنىدىنمۇ تۇرماپتۇ. ئارقىدىن سېسترالار ئالاقزەدە بولۇشۇپ، دوختۇرنى چاقىرىپتۇ. قارىسا ئۇ بىمار ئاللىبۇرۇن ۋاپات بولغان ئىكەن. كېيىن ھېلىقى ئورنىدىن تۇرالمايدىغان بىمار ئۆزىنى دېرىزىنىڭ يېنىدىكى كارىۋاتقا يۆتكەپ قويۇشنى تەلەپ قىلىپتۇ. ئۇنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، دوختۇرلار ئۇنى دېرىزىنىڭ يېنىدىكى كارىۋاتقا يۆتكەپ قويۇپتۇ. ئادەم ئۆزىدە «ئەمدى مەنمۇ سىرتتىكى گۈزەل مەنزىرىنى كۆرۈپ ياتىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلاپ خۇشال بولۇپتۇ. ئەمما قارىغۇدەك بولسا سىرتتا يوغان بىر تام بولۇپ، ئۇ تام سىرتنى پۈتۈنلەي توسۇپ تۇرىدىكەن، دېرىزىنىڭ سىرتىدا تامدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق ئىكەن. بىمار بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، سېسترالاردىن سوراپتۇ: «قېنى بۇ سىرتتىكى گۈزەل مەنزىرىلەر؟ قېنى ئۇ ئوماق بالىلار، قېنى ئۇ خۇش پۇراق گۈللەر؟ قېنى قۇشلار؟». سېسترالار بىمارنىڭ ئەقلىدىن گۇمانلىنىشقا باشلاپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا سىرتتا ئۆزى كۆرگەن ئاشۇ تامدىن باشقا ھېچ نەرسە يوقلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئاندىن ھېلىقى بىمار سېسترالاردىن ۋاپات بولغان بىمارنىڭ ئەما ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھەيران بولۇپتۇ. كۆپ ئويلانماستىنلا مەرھۇمنىڭ ئۆزىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئاشۇ گۈزەل ھېكايىلەرنى توقۇپ چىققانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ بۇ گۈزەل ئەخلاقىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە خۇشاللىق كىرگۈزۈش دېگەن ئەنە شۇنداق ئوڭاي، ئەمما ئۇنتۇلماس ياخشىلىقتۇر. ھەربىرىمىز بۇنى قىلالايمىز.

ئىنسانلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ باشقىچە بىر لەززىتى بار. ئۇنىڭ لەززىتىنى خەير_ ئېھسان ئىگىلىرىلا تېتىيالايدۇ. چۈنكى ياخشىلىق كۆڭۈلنى شادلاندۇرىدىغان، ۋىجداننى راھەتلەندۈرىدىغان،

158ئىمام تەبەرزنى رىۋايىتى.

159 ئىمام تەبەرزنى رىۋايىتى.

ئىنسانلارنى خوش قىلدىغان گۈزەل ئەخلاقتۇر. بەرگۈچى ئۈچۈن ئەڭ چوڭ خۇشاللىق ئۇنىڭ كىشىلەرگە بەرگەن ۋاقتىدىكى خوشاللىقىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياخشىلىق ئادەتتۇر»[160] دېگەن. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى شۇكى، ئاللاھ تائالانىڭ مەخلۇقاتلىرىغا ياخشىلىق قىلىش، ھەمىشە ياخشى ئىشلارنى قىلىش ۋە ياخشىلاردىن بولۇش ھەربىر مۇسۇلمان قىلىشقا تېگىشلىك زۆرۈرىيەتتۇر. كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش يارىتىلىشتىكى تەبىئىي ھالەتنى ساقلاپ قالغانلىق ۋە يارىتىلىشنىڭ تەقەززاسىغا مۇناسىپ ئىش قىلغانلىقتۇر. چۈنكى ئىنسانلار تۇغۇلۇشىدىن ياخشىلىق سۆيىدۇ ۋە يامانلىقتىن نەپرەتلىنىدۇ.

(160) ئىمام ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىشنى ئۇنتۇپ قالمايلى!

تۇرمۇشىمىزدا دۇئانىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ ۋە ئەھمىيىتى زوردۇر. دۇئا مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆتكۈر قۇرالى ۋە تۈرلۈك خەتەرلەردىن ساقلىنىدىغان قالقىنىدۇر. ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كېچە-كۈندۈزدىكى ھەربىر ئىشتا ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلاتتى، ھەمىشە ئاللاھ تائالا بىلەن بىللە ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى ھاياتنى خۇشاللىق ۋە ئۈمىد بىلەن كۈتۈۋالاتتى. كېچىنىڭ ئۈچىدىن بىرى قالغان ۋاقتىدا، ئورنىدىن تۇرۇپ:)**الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي فِي جَسَدِي وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ**(«تېنىمنى ساق قىلغان، جېنىمنى ماڭا قايتا ئاتا قىلغان ۋە ئۆزىنى ياد ئېتىشىم ئۈچۈن ماڭا پۇرسەت بەرگەن ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىمەن»(161) دەيتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «دۇئا _ ئىبادەتتۇر»162دەپ كۆرسەتكەن. چۈنكى دۇئا ئەڭ سەمىمىي ۋە ئەڭ ئىخلاسلىق ئىبادەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: «ئاللاھ تائالاغا دۇئادىن يېقىملىق بىر نەرسە يوق»(163) دەپ كۆرسەتكەن. چۈنكى ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنىڭ ئۆز ئاجىزلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا بولغان موھتاجلىقىنى ھەمىشە ھېس قىلىپ تۇرۇشىنى ياقتۇرىدۇ.

دۇنيا تىرىكچىلىكى بىزنىڭ كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئاللاھ تائالادىن غەپلەتتە قېلىشىمىزغا — ئۇنىڭغا بولغان قۇللۇق ۋەزىپىمىزنى ئۇنتۇشىمىزغا، ئۇنىڭ بەلگىلىمىلىرىدىن چەتنەپ قېلىشىمىزغا ۋە ئۇنىڭ ھەمىشە بىز بىلەن بىللە ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇشىمىزغا - سەۋەب بولىدۇ. ئەمما بىز ھەمىشە ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھاجەتلىرىمىزنى ئىزھار قىلىش بىلەن بولغىنىمىزدا، بىز تىلىگەنلىرىمىزگە ئېرىشكەننىڭ سىرتىدا، ئاللاھ تائالانىڭ ھىمايىسى ۋە قوغدىشى ئاستىدا بولىمىز. بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ دىن ۋە دۇنيالىق بارلىق ئىشلىرىمىز غەلىبىلىك بولغان ھالدا داۋاملىشىدۇ.

مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسى سەۋەب بىلەن دۇئادۇر

نۇرغۇن كىشىلەر بېشىغا كەلگەن قىيىنچىلىقلارنىڭ ھەممىسىنى سەۋەب قىلىش بىلەنلا ھەل قىلىپ كەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىش، ئۇنىڭدىن ياردەم ۋە مەدەد سوراشنى ئۇنۇتقان ھالدا، ماددىي سەۋەبلەرگىلا تايىنىدۇ. نەتىجىدە، ئۇلار بەخت-سائادەتنىڭ بارلىق سەۋەبلىرىنى ۋە چارە-تەدبىرلىرىنى شۇنچىلىك مۇكەممەل، شۇنچىلىك تولۇق ئورۇندىغان بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا بەختلىك بولالمايدۇ. چۈنكى ئىشلارنىڭ غەلىبىلىك بولۇشى ئۈچۈن ئىككى شەرت بار. بىرى ئاللاھ تائالاغا چىن ئىشەنچ قىلىپ تايىنىش، يەنە بىرى سەۋەب قىلىشتۇر. بۇ ئىككى شەرتنىڭ قايسىبىرىنى تەرك ئەتكەن ئادەم قىلغان ئىشىدا غەلىبە قىلالمايدۇ. مەسىلەن: بەزى ئادەملەر ئۆزلىرىنى ۋە بالىلىرىنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن قىلمىغىنى قالمايدۇ، بار كۈچى بىلەن تىرىشىدۇ، ياخشى مەكتەپلەردە ئوقۇتىدۇ، بالىلىرىنىڭ ماددىي ئېھتىياجلىرىنى تەل قىلىپ بېرىدۇ، بەختلىك تۇرمۇش ئۈچۈن ماددىي سەۋەبلىرىنىڭ ھەممىسىنى قىلىدۇ. ئەمما ئاخىرىدا يا ئۆزلىرى

(161) تىرمىزى رىۋايىتى.

162ئىمام ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(163)ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

ياكى بالىلىرى بەختلىك بولالمىغانلىقتىن، ئۇلار بۇ تۇرمۇشتىن قاقشايدۇ، بالىلىرى ئاتا-ئانىسىدىن مەمنۇن ئەمەس، ئاتا-ئانىلىرىمۇ بالىلىرىدىن رازى ئەمەس، ھەممىسى بەختسىز بىر ھاياتقا مۇپتىلا بولۇپ قالىدۇ. يەنە نۇرغۇن كىشىلەر گەرچە ماددىي ئىمكانىيەتلىرى چەكلىك، ئۆزى يوقسۇل بولسىمۇ، ئەمما مەنىۋى تەرەپتىن ئەڭ باي، ئەڭ كۈچلۈك ياشايدۇ، ئۇلار ھەمىشە ئاللاھ تائالا بىلەن بىللە بولغانلىقتىن، باياشاتلىق ۋە تارلىق تۇرمۇشتا ئاللاھ تائالانى ئۇنتۇپ قالمىغانلىقتىن، ئۆزى ھەمىشە بەختلىك، كۆڭلى تىنچ ھالدا تۇرمۇشقا داۋام قىلىدۇ. ئۇلار بالىلىرىغا كۆپ مال- دۇنيا تېپىپ بېرەلمىسىمۇ، ئۇلارنى ھەمىشە ئاللاھ تائالا بىلەن بولىدىغان، ھەرقانداق بىر ئىشتا ئۇنىڭدىن ياردەم سورايدىغان ۋە ئۆزىنىڭ ئاللاھ تائالاغا موھتاج ئىكەنلىكىنى دائىما ھېس قىلىدىغان قىلىپ تەربىيە قىلغانلىقتىن، ئاتا-ئانا بىلەن بالىلارنىڭ قەلبىدە ئورتاق ئورۇن ئالغان قانائەتتىن ئىبارەت بۇ ئەڭگۈشتەرنىڭ سايىسىدا ئۇلار ھەمىشە بەختلىك، ھەمىشە خۇشال تۇرمۇش كەچۈرىدۇ.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئايالى ھاجەر بىلەن ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى قەدىمكى مەككىدىن ئىبارەت دەشتە چۆلدە سۇسىز، تائامسىز تەرك ئېتىپ كېتىپ قالىدۇ. ئەمما ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئۆز ھالىغا، ئۆزىنىڭ بېشىنىڭ چارىسىنى ئۆزى كۆرۈشكە تاشلاپ قويغان ئەمەس. چۈنكى ھېچبىر ئاتا ئائىلىسىنى بۇنداق يۆلەكسىز تەرك ئەتمەيدۇ، بۇنى تەسەۋۋۇر قىلغىلىمۇ بولمايدۇ. شەكسىزكى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئاللاھ تائالاغا قويۇپ كەتكەن ئىدى. چۈنكى ئايالى ھاجەرنىڭ: «ئى ئىبراھىم بىزنى بۇنداق چۆلدە يالغۇز تەرك ئېتىش ئۆز رەيىڭدىنمۇ ياكى رەببىڭ شۇنداق ئەمر قىلدىمۇ؟» دەپ سورىغاندا، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام : «رەببىم شۇنداق ئەمر قىلدى» دەپ جاۋاب بەرگەنلىكى، ئاندىن ھاجەرنىڭ تولۇق خاتىرجەملىك ۋە ئاللاھ تائالاغا بولغان چىن ئىشەنچ بىلەن: «بولدى، ئۇنداقتا، سەن كېتىۋەرگىن» دەپ جاۋاب بەرگەنلىكى بۇنى ئىپادىلەيدۇ. يەنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھاجەر ھەممىدىن ئاۋۋال ئاللاھ تائالاغا ئىشەنچ قىلغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىنى قاقاسلىق چۆلدە تاشلاپ قويۇپ، جىم ئولتۇرغان ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تائالاغا يالۋۇرغان، ئۇنىڭدىن ئائىلىسىنى تۈرلۈك رىزىقلار بىلەن رىزىقلاندۇرۇشىنى تىلىگەن ۋە مۇنداق دېگەن:) رەببىمىز! ئەۋلادىمنىڭ بىر قىسمىنى سېنىڭ ھۆرمەتلىك ئۆيۈڭنىڭ قېشىدىكى ئېكىنسىز بىر ۋادىغا ئورۇنلاشتۇردۇم، رەببىمىز! سەنمۇ ئىنسانلاردىن بىر قىسمىنىڭ دىللىرىنى ئۇلارغا مايىل قىلغىن تۈرلۈك مېۋىلەرنى ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگىن. ئۈمىدكى، ئۇلار(بۇ نېمەتلىرىڭگە) شۈكۈر قىلغاي(164.

ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىش ئەڭ ھەل قىلغۇچ چارىدۇر

يەنە نۇرغۇن كىشىلەر مەيلى ئائىلە ھاياتىدا بولسۇن، مەيلى ئىش ۋە خىزمەت ھاياتىدا بولسۇن، ئۆزلىرى دۇچ كەلگەن كىرىزىسلەرنى، قىيىنچىلىقلارنى ۋە جېدەل-ماجىرالارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ماددىي سەۋەبلەرنىڭ ھەممىسىنى تولۇق قىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇلار ئائىلە ھاياتىدىكى جېدەل– ماجىرالارنى ھەل قىلىش يولىدا چوڭلارغا، يۇرتنىڭ كاتتىلىرىغا، ئەھلى-ئىلىملەرگە، ھەتتا گاھىدا قانۇن ئورگانلىرىغا مۇراجىئەت قىلغىنىدەك، ئىش ۋە خىزمەت ھاياتىدىكى كىرىزىسسلەرنى ۋە قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىشتا، شۇ ساھەنىڭ مۇتەخەسسىسلىرىگە، تەجرىبە ئىگىلىرىگە ۋە قانۇن كىتابلىرىغا مۇراجىئەت قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپلىرى شۇنداق قىلغان تۇرۇپمۇ، يەنىلا غەلىبە قىلالمايدۇ، مەسىلىنى ھەل قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرى ئەڭ يېقىن بولغان، ھەتتا ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ جان تومۇرلىرىدىن بەك يېقىن تۇرۇۋاتقان زات _ ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىشنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭدىن ياردەم سوراشقا ئەھمىيەت بەرمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار مەسىلىلىرىنى ھەل قىلالمايدۇ.

164ئىبراھىم سۈرىسى37-ئايەت.

چۈنكى كىرىزىسنىڭ تەلتۆكۈس ھەل بولۇپ، كۆڭۈلنى راھەتلىتىشى ئۈچۈن سەۋەب بىلەن ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىشتىن ئىبارەت ئىككى شەرتنىڭ ھازىر بولۇشى شەرتتۇر. سەۋەبكىلا يۆلىنىۋېلىپ، ئاللاھ تائالاغا مۇراجىئەت قىلىشنى ئۇنۇتقانلار غەلبە قىلالمىغاندەك، ئاللاھ تائالاغا تايىنىش باھانىسى بىلەن سەۋەب قىلمىغانلارمۇ غەلبە قىلالمايدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسى، گۈزەل ئەخلاقنىڭ نەمۇنىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام سەۋەب قىلىش بىلەن ئاللاھ تائالادىن ياردەم سوراشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى ئامىلنى قولدىن بەرمەيتتى. غەلبە ئۇنىڭغا ۋەدە قىلىنغان، ھەتتا مەككىنىڭ ئازاد بولىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئالدىن بېشارەت بېرىلگەن تۇرۇپ، شۇ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا جىھاد قىلىشنى ئۇنۇتمىغاندەك، ئاللاھ تائالاغا تايىنىشنى، ئۇنىڭدىن ياردەم سوراشنىمۇ ئۇنتۇمىغان. شۇڭا ئۇ ھەممە ئىشىدا غەلبە قىلغان.

ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنىڭ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپ تۇرۇشىنى ۋە ئۆزىمۇ بەندىلىرىنىڭ سورىغانلىرىنى ئاتا قىلىپ، ئۇلارنى خۇشال قىلىشنى ياقتۇرىدۇ. ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنى دۇئا قىلىشقا تەشەببۇس قىلىپ:» ماڭا دۇئا قىلىڭلار، دۇئايىڭلارنى ئىجابەت قىلىمەن »[165] دەپ كۆرسەتكەن. يەنە شۇ ئايەتكە ئۇلاپ » :مېنىڭ ئىبادىتىمدىن باش تارتقۇچىلار خارلانغان ھالدا دوزاخقا كىرىدۇ(دېيىش ئارقىلىق دۇئانىڭ ئىبادەت ئىكەنلىكىنى ۋە دۇئادىن بىھاجەت بولغۇچىلارنىڭ دوزاخقا كىرىدىغانلىقىنى ئەسكەرتكەن. دۇئا شۇنداق پەزىلەتلىك ۋە پايدىلىق بىر ئىبادەتكى، مۇسۇلمان كىشى ئاللاھ تائالادىن ھاجەتلىرىنى سوراش يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا دۇئا قىلغىنىدا ئۈچ تەرەپتىن پايدىغا ئېرىشىدۇ: بىرىنچىدىن، ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىپ ئۇنى سۆيۈندۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشىدۇ، ئىككىنچىدىن، دۇئا ئىبادەت بولغانلىقى يۈزىسىدىن ئىبادەتنىڭ ساۋابىغا ئېرىشىدۇ، ئۈچىنچىدىن، سورىغان ھاجەتلىرى راۋا بولىدۇ. ناۋادا سورىغانلىرى ئىجابەت بولمىغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ ئەجرىنى چوقۇم كۆرىدۇ.

---

(165)غافىر سۈرىسى 60- ئايەت.

ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچ كرېدىتى

بانكىدا پۇل قويغان ئادەم ئۇنى كۆتۈلمىگەن ئەھۋاللارغا يولۇققاندا ئىشلىتىش ۋە زۆرۈر ھاجەتلەردىن چىقىش ئۈچۈن قويىدۇ. ئىشەنچ كرېدىتىمۇ خۇددى بانكا كرېدىتىغا ئوخشاش مۇھىم ھاجەتلەردىن چىقىش ئۈچۈن سېلىنىدۇ. بانكا كرېدىتىدىكى ئامانەت تۇرمۇش ئۈچۈن مۇھىم بولغاندەك، ئىشەنچ كرېدىتىدىكى ئامانەت كىشىلىك مۇناسىۋەت ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىز ھەرقانداق بىر ئادەمگە، خۇسۇسەن بالىلارغا توغرا، سەمىمىي ۋە راستچىل بولۇشىمىز بىزدىكى ئىشەنچ كرېدىتىنى بېيىتىدۇ. ئىشەنچ كرېدىتى باشقا ھېسسىيات سېلىنمىلىرىنىڭ ئاساسىي ھېسابلىنىدۇ. «ئىشەنچلىك ئادەم» دېگەن ئىشەنچ كرېدىتىغا ئىگە بولۇش بانكىدا مىليون دوللارلىق پۇل كرېدىتىغا ئىگە بولغاندىن يۇقىرىدۇر. چۈنكى ئادەمنىڭ قىممىتى ئۇنىڭ ئىشەنچ كرېدىتىدا بولىدۇ.

ئىنساندا ھەر خىل كرېدىتلەر بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قىممەتلىك كرېدىت ئىشەنچ كرېدىتىدۇر. بۇنداق كرېدىتى بولغان ئادەم ناۋادا خاتالاشسىمۇ ياكى باشقىلار تۆھمەت قىلىپ قارىلىسىمۇ، كىشىلەر يەنىلا ئۇنى ئاقلايدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىشىنىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭدىكى ئىشەنچ كرېدىتى ئۇنى شۇنداق ئىشەنچلىك ئادەمگە ئايلاندۇرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بارغان بولۇپ، ئائىلىدىكى ئايال بالىسىنى «بېرى كەل، ساڭا بىر نەرسە بېرىمەن» دەپ چاقىرىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالدىن: «سىز بالىڭىزغا نېمە بەرمەكچى؟» دەپ سورىدى. ئايال: «بەلكى خورما بېرەرمەن» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئەگەر سىز بالىڭىزغا بىر نەرسە بەرمىسىڭىز، سىزگە يالغان ئېيتقانلىقنىڭ گۇناھى يېزىلىدۇ» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەربىر پۇرسەتتە كىشىلەرگە تەلىم بېرىشنى قولدىن بەرمەيتتى. ئايالنىڭ بالىسىغا ۋەدە قىلىپ بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر نەرسە بەرمەسلىكى ئۆزىدىكى ئىشەنچ كرېدىتىنى نۆلگە چۈشۈرۈپ قويۇش ئىكەنلىكىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا ئايالغا شۇنداق دېگەن. ئاتا-ئانىنىڭ ئۆزىدىكى ئىشەنچ كرېدىتىنى نۆلگە ئايلاندۇرۇشى بىرەر قېتىم يالغان ئېيتىش بىلەنلا ئەمەلگە ئاشىدىغان شۇنچىلىك ئوڭاي ئىش. ئەمما نۆلگە ئايلانغان كرېدىتىنى ئون دەرىجىگە ياكى يىگىرمە دەرىجىگە كۆتۈرۈش ئوڭاي ئەمەس، ھەتتا مۇمكىن ئەمەس. بۇ چېقىۋەتكەن چىنىنى ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمىغاندەك ئىشتۇر. چۈنكى سىز بالىڭىزغا بىر قېتىم يالغان ئېيتىپ قويۇپ، ئارقىدىن ئون قېتىم، ئەللىك قېتىم، ھەتتا يۈز قېتىم راست سۆزلىسىڭىزمۇ، پەرزەنت سىزگە تولۇق ئىشەنچ قىلالمىسلىقى مۇمكىن. چۈنكى ئۇ كۆڭلىدە «دادام ماڭا بىر قېتىم يالغان سۆزلىگەنتى، بەلكى بۇ قېتىممۇ يالغان ئېيتىدىغاندۇ» دەپ ئويلايدۇ. ئەگەر پەرزەنت سىزدىن بىرەر قېتىممۇ يالغان سۆز ئاڭلىمىغان بولسا، بىرەر قېتىممۇ ۋەدىڭىزنى بۇزمىغان بولسىڭىز، پۈتۈن دۇنيا خەلقى بىرلىشىپ سىزنى يالغانچى دېسىمۇ، پەرزەنت ئۇلارغا قەتئىي ئىشەنمەيدۇ ۋە سىزنى جېنىنى تىكىپ قوغدايدۇ.

ئىنسان ئەڭ ئاۋۋال ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ نەزىرىدە ئىشەنچلىك ئادەم بولۇشى لازىم. ئەگەر بۇنداق بولمىغاندا، ئۇ ئادەم ھەرقانچە ئۆلىما ياكى زىيالىي بولۇپ كەتسىمۇ پەرزەنت تەربىيەسىدە غەلىبە قىلالمايدۇ. سەمىمىي بولۇش دېگەن لەۋزىدە تۇرۇش، راستچىل بولۇش، ئېيتقانلىرىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش دېگەنلىكتۇر. ئاتا-ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچ كرېدىتى ئۇلارنى بىر-بىرىگە باغلاپ

تۇرىدىغان ئاساسلىق ھالقا ھېسابلىنىدۇ. ئىشەنچ كرېدىتى كۆپەيگەنسېرى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت تېخىمۇ كۈچلىنىدۇ، ئۇ تۆۋەنلىگەنسېرى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئاجىزلىشىدۇ. ئاتا-ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچ كرېدىتىنىڭ نۆلگە چۈشۈپ قېلىشى ئىشەنچنىڭ پۈتۈنلەي يوقالغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدا ئىشەنچنىڭ يوقىلىشى

ئاتا-ئانىلار بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچنىڭ يوقىلىشى ئەڭ خەتەرلىك ئاقىۋەتلەرگە يول ئاچىدىغان خاتالىقتۇر. ئاتا-ئانىسىغا ئىشەنچ قىلمىغان بالا، قانداقمۇ ئۇلارنىڭ تەربىيەسىنى قوبۇل قىلسۇن؟

ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچنىڭ يوقىلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئاساسلىق ئامىللار ئاتا-ئانىنىڭ بالىسىغا قىلغان ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىشى، بالىغا قىلغان تەھدىتلىرىنى ئىجرا قىلماسلىقى، يالغان سۆزلىشى ۋە ساختىپەزلىك قىلىشى قاتارلىق ناچار ئىللەتلەردۇر.

ئاتا-ئانا بالىسىغا تۆنۈگۈن بەرگەن ۋەدىسىنى بۈگۈن ئۇنتۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەمما بالىلار بىر يىلدىن كېيىنمۇ ئۇنۇتمايدۇ. بالىلارنىڭ ئەقلىنى ئادديي ساناشنىڭ ئۆزى بىر خاتالىق.

ئاتا-ئانىلارنىڭ بەزىدە بالىلارنى قورقۇتۇش نىيىتى بىلەن «ئۆلتۈرىمەن»، «بوينۇڭنى ئۈزىمەن» دېگەنگە ئوخشاش تەھدىتلىك سۆزلەرنى ئىشلىتىشى بالىلارنى تېخىمۇ ئىسيانكارلىققا مايىل قىلىپ قويىدۇ. چۈنكى بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۇلارنى ئۆلتۈرمەيدىغانلىقىنى ۋە بويىنىنى ئۈزمەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدىغان بولغاچقا، نەتىجىدە ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ئەكسىنى قىلىدۇ. شۇڭا ئەمەلگە ئاشمايدىغان تەھدىتلىك سۆزلەرنى ئىشلەتمەسلىك لازىم.

بۇ خاتالىقنىڭ زىيانلىرى

1. بالا ئاتا-ئانىسىغا ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ قىلغان چىرايلىق نەسىھەتلىرىنى قوبۇل قىلمايدۇ، ئۇلارنىڭ تەھدىتلىرىدىنمۇ قورقۇپ قالمايدۇ. نەتىجىدە، ئاتا-ئانىسىنىڭ تەربىيەسىدىن مەھرۇم قالىدۇ.

2. بالا ئاتا-ئانىسىغا ئىشەنچ قىلالمايدىغان بولۇپ قالغاندا، ئۇ ئىشەنچنى كوچىدىكى دوستلىرىغا، ياكى مۇئەللىمىگە، ياكى ساۋاقداشلىرىغا باغلايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇ دوستلار، مۇئەللىم ۋە ساۋاقداشلار ئۆلگە بولۇشقا تېگىشلىك دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق كىشىلەردىن بولسىغۇ مەسىلە يوق. ناۋادا ئۇلار ئەخلاقسىز، دىيانەتسىز، ھەتتا ئىمانسىز كىشىلەردىن بولۇپ قالسىچۇ؟ بۇ چاغدا ئەھۋال نېمە بولماقچى؟

شەكسىزكى بۇ ئەھۋالدا، بالىنىڭ ۋە ئاتا-ئانىنىڭ تەڭلا زىيان تارتقىنى تارتقان. بۇ زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش بەكمۇ قىيىن، ھەتتا مۇمكىن ئەمەس.

3. ئاتا-ئانىسىدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىشنى ۋە ئۇلاردىن ياردەم سوراشنى خالىمايدىغان بالىلار باشقىلاردىنمۇ ئاغرىنىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە، يالغۇزلۇقنى خالايدىغان، كىشىلەردىن قاچىدىغان بولۇپ چىقىدۇ. چۈنكى ئۇ بارىدىغان دوستى، مۇئەللىمى ۋە ساۋاقدىشى ھەمىشە ئۇنىڭ دەردلىرىنى تىڭشاپ ئولتۇرالمايدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىشى بولىدۇ.

بۇ خاتالىقنى تۈزىتىشنىڭ چارىسى

1. ئاتا-بالا مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىش لازىم، ئۇلار ئاتا-بالا ئەمەس، گويا دوستلاردەك سىرداش بولۇپ كېتىشى كېرەك.

2. بالىلارغا ئۇلارنىڭ ئائىلىدىكى ئەھمىيىتىنى ھېس قىلدۇرۇش، ئائىلىنىڭ بەزى ئىشلىرى ۋە پىلانلىرى توغرىلىق ئۇلارغا مەسلىھەت سېلىش، ھەمدە ئۇلارغا يېشىغا ۋە سەۋىيەسىگە مۇناسىپ ئائىلە مەسئۇلىيەتلىرىنى يۈكلەش.

3. ئاتا-ئانا بالىلارغا قىلغان ۋەدىسىگە چوقۇم ئەمەل قىلىشى، ئەمەلگە ئاشۇرالمايدىغان ئىشقا ۋەدە بەرمەسلىكى لازىم. مۇبادا ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدىغاندەك بولۇپ قالسا، دەرھال بالىلارغا ئۆزرىسىنى ئېيتىپ چۈشەندۈرۈش بېرىشى لازىم.

تەقدىرگە ئىسيان قىلىشتىن ساقلىنىڭ

ئاللاھ تائالا ئىنسان خاراكتېرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:)إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا. إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا. وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا(«ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى. ئۆزىگە بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتسە، بەكمۇ زارلانغۇچىدۇر. بىرەر ياخشىلىققا ئېرىشسە، ناھايىتى بېخىللىق قىلغۇچىدۇر»[166]. ئىنسان جىسمى تۇپراقتىن، روھى ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن بىر مەخلۇقتۇر. ئىنساندا ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ تۆرتكىلىرى مەۋجۇتتۇر. شۇڭا ئۇ ياخشىلىققىمۇ مايىل، يامانلىققىمۇ مايىلدۇر. ئىنساننى پەقەت ساغلام ئىمان، «قۇرئان كەرىم» ۋە ساپ ئەقىل قاتارلىق ياخشىلىق ئامىللىرىلا يامان ئىشلاردىن ساقلاپ تىزگىنلىيەلەيدۇ. ئەگەر بۇنداق تىزگىنلەنمىگەندە، ئىنساننىڭ باشقا جانلىقلاردىن پەرقى قالمايدۇ. ئىنسان ئۆز تەبىئىتىدە دۇنيالىق مەنپەئەتنى بەك ياخشى كۆرىدۇ. شۇڭا ئىنسانلارنىڭ نۇرغۇنى دۇنيالىقنى ئاخىرەتلىكتىن ئالدىنقى ئورۇندا قويىدۇ. ئىنساننى مۇنداق قىلىشتىن ئىماندىن باشقا ھېچ نەرسە توسالمايدۇ. ئىنسان پەقەت ئىمان سايىسىدىلا ھەقىقەتنى ھەقىقەت، باتىلنى باتىل دەپ تونۇيدۇ. قەلبى ئىمان بىلەن بېزەلگەن ئادەم ھەقىقەتنى تونۇغان ھامان ئۇنىڭغا ئەگىشىدۇ ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر _ پەرمانلىرىنى ئورۇندايدۇ. مۇنداق ئادەم نەپسى شەيتاننى ئىمان ۋە ئەقلىنىڭ كۈچى بىلەن يېڭىپ چىقىدۇ ۋە ھەقىقەتنىڭ داغدام يولىدا تەۋرەنمەستىن ماڭىدۇ.

ئىنسان تولىمۇ چىدامسىز ۋە ئىرادىسىز يارىتىلغان بىر مەخلۇق بولۇپ، ئۇنىڭغا بىرەر پالاكەت ياكى بىرەر زىيان _ زەخمەت يەتكەن ھامان ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ خىيالىدا بېشىغا كەلگەن خاپىلىقلار، زىيان _ زەخمەتلەر ۋە ھەر تۈرلۈك كۆڭۈلسىزلىكلەر تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان، ئىلاھىي قۇدرەتكە بويسۇنمايدىغان دەرىجىدە چوڭ كۆرۈنۈپ كېتىدۇ. شۇڭا مۇنداق ئادەم پۈتۈنلەي ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە قېلىپ، ئۆزىنىڭ مەنىۋى كۈچ _ قۇۋۋىتىنى خورىتىشقا باشلايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا بىرەر ياخشىلىق، بىرەر پايدا، كۈتۈلمىگەن بىرەر تەلەي كېلىپ قالسا، ئۇنى كىشىلەردىن قىزغىنىپ كېتىدۇ، ھېچكىمگە بىر نەرسە بەرگۈسى كەلمەيدۇ، ھېچكىمگە قىلچىلىكمۇ ياخشىلىق قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزى ئېرىشكەن مال _ دۇنيانى، يۈز _ ئابرۇيىنى ۋە بارچە ئارتۇقچىلىقنى پەقەتلا ئۆز كۈچۈم بىلەن ۋە ئالاھىدە بىلىمىم بىلەن قولغا كەلتۈردۈم، دەپ ئويلايدۇ. بۇنداق قارۇنچە مەغرۇرلۇق ئىچىدە يۈرىدىغانلار ھېچكىمگە ياخشىلىق قىلمايدۇ، ئۆز ئۈستىدىكى ھەق _ ھوقۇقلارنى تونۇمايدۇ، پۇل _ مېلىدا يوقسۇللارنىڭ ھەققى بارلىقىنىمۇ ئېتىراپ قىلمايدۇ. مۇنداق ئادەملەر يامان تەبىئەتلىك، باغرى قاتتىق، ئاچكۆز، تويماس، شەخسىيەتچى، بېخىل ۋە نامەرد كېلىدۇ.

ئىنسان خاراكتېرى شۈكۈر قىلىشتىن بەكرەك دەردلىنىشكە مايىل بولغانلىقتىن، نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىگە ئامەت، پۇرسەت ۋە بەخت-سائادەت يۈزلەنگەندە، نېمەتلەرنى ئاتا قىلغان زاتقا شۈكۈر قىلمايدۇ، ئەمما بىرەر كېلىشمەسلىككە ئۇچرىسا ياكى بىرەر كېسەلگە يولۇقسا، دەردلىنىپ كېتىدۇ، «نېمە ئۈچۈن ماڭا كېلىدۇ؟» دەپ كېتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەلبى ئىمان بىلەن تولغان مۇئمىن ئادەمنى سۈپەتلەپ مۇنداق دېگەن: «مۇئمىن ئادەمنىڭ ئىشى ھەقىقەتەن ئەجەبلىنەرلىك. ئۇنىڭ ھەممە ئىشى

166مەئارىج سۈرىسى: 19-21- ئايەتلەر.

ياخشىلىقتۇر، بۇ ياخشىلىق مۇئمىن ئادەمدىن باشقىسىغا نېسىپ بولمايدۇ. ئۇنىڭغا بىرەر ياخشىلىق يەتسە شۈكۈر قىلىدۇ، بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىقتۇر، بېشىغا خاپىلىق كەلسە سەۋر قىلىدۇ، بۇمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىقتۇر»[167]. دېمەك، مۇئمىن ئادەم ھەممە ھالەتتە ياخشىلىققا ۋە ساۋابقا ئېرىشىدۇ. چۈنكى بېشىغا كەلگەن خاپىلىققا سەۋر قىلىپ، ئاللاھ تائالادىن ئەجىر كۈتسە ساۋابقا ئېرىشكەندەك، ئۆزىگە يەتكەن ياخشىلىق ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلسا يەنە ساۋابقا ئېرىشىدۇ. ئۇ ھەممە ھالەتتە ئۆزىنى ۋە ئاللاھ تائالانى رازى قىلىدۇ.

ئامېرىكىلىق تېنىس چېمپىيونى ئارسۇر روبېرت ئاش (Arthur Robert Ashe) 1993- يىلى ئەيدىز كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان بولۇپ، ۋاپات بولۇشىدىن ئىلگىرى ئۇنىڭغا دۇنيانىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىدىن ھەر خىل خەتلەر كېلىشكە باشلايدۇ، شۇ خەتلەرنىڭ بىرىدە: «شۇنچە كۆپ ئىنسان ئارىسىدىن بۇ كېسەل نېمە ئۈچۈن سىزنى تاپقاندۇ؟» دېگەن گەپ يېزىلغان ئىكەن. ئارسۇر خەتكە جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپ يازغان: «دۇنيادا 500 مىليوندىن كۆپرەك بالا تېنىس ئوينايدۇ، ئۇلاردىن 50 مىليونى تېنىس ئويناش قائىدىسىنى ئۆگىنەلىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن 5 مىليونى ئۇستا تېنىس ئويۇنچىسى بولۇپ چىقتى، ئۇلاردىن 50 مىڭى تاللانغان تېنىس ئويىنغۇچىلىرى بولۇپ چىقتى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن 5 مىڭى فىرانسىيەدىكى داڭلىق تېنىس ماھىرلىرى بىلەن رىقابەتكە چۈشەلىدى، ئۇلاردىن 50 كىشى ئەنگلىيەدىكى تېنىس ماھىرلىرى بىلەن رىقابەتكە كىرەلىدى. ئۇنىڭدا دەسلەپ تۆت كىشى ئۇتۇپ چىققان بولۇپ، ئاخىرقى ئويۇندا بىرلا كىشى ئۇتۇپ چىقتى ۋە بىرىنچى دەرىجىلىك چېمپىيونلۇق لوڭقىسىنى ئالدى. ئۇ كىشى بولسا مەن. مەن شۇ مۇكاپاتنى ئالغان خۇشاللىق ھالىتىمدە، رەببىمدىن" ئى رەببىم! نېمە ئۈچۈن مەن قازاندىم؟" دەپ سورىمىغان ئىدىم».

167 ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

سەلبىي ئۇچۇرلارغا قۇلاق سالماڭ!

ئىلمىي تەتقىقاتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، يوشۇرۇن مېڭىگە ئەۋەتىلگەن سەلبىي ئۇچۇرلار ئىنساننىڭ تەپەككۇرىغا ۋە ئېتىقادىغا، ئاندىن ئۇنىڭ يۈرۈش- تۇرۇشىغا ۋە ئىش-پائالىيىتىگە زور دەرىجىدە يامان تەسىر كۆرسىتىدىكەن. ئىنسان يامان ئۇچۇرلارنى قوبۇل قىلغىنىدا، ئۇنىڭ ئىلمىي قۇدرىتى، تالانتى ۋە تىرىشچانلىقى تۆۋەنلەيدىكەن. مەسىلەن: «سىز غەلىبە قىلالمايسىز»، «سىز باشقىلاردىن ئارتۇق ئەمەس»، «سىز ئۆزىڭىزنى باشقىلاردىن ئەقىللىقدەپ ئويلامسىز؟»، «سىز توغرا پىكىر قىلالمايسىزكەن» دېگەنگە ئوخشاش سەلبىي ئۇچۇرلار ئادەمنى ئىجادىيەتتىن ۋە تىرىشچانلىقتىن توختىتىپ قويالايدۇ. چۈنكى كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۆزلىرىگە قارىتىلغان بۇنداق سەلبىي ئۇچۇرلارغا ئىشىنىپ كېتىدۇ، مەن راستتىنلا شۇنداق ئوخشايمەن دەپ قوبۇل قىلىدۇ، بۇنداق سەلبىي ئۇچۇرلار يوشۇرۇن مېڭىگە كىرىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، سىز كېيىنچە قانداقلا بىر ياخشى ئىشنى روياپقا چىقىرىشقا ئىنتىلگىنىڭىزدە ياكى ئىجادىيەتكە كىرىشمەكچى بولغىنىڭىزدا، يوشۇرۇن مېڭىڭىزدىكى بۇ سەلبىي ئۇچۇرلار باش كۆتۈرىدۇ ۋە يولىڭىزنى توسۇپ قېلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

ئۇستاز ئابدۇددائىم كۇھەيل مۇنداق دەيدۇ: «سىز مېڭىڭىزنى ئىنتايىن پۇختا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بىر يۈرۈش تېخنىكىلىق ئۈسكۈنىلەر دەپ چۈشىنىشىڭىز لازىم. مېڭە ئۆزىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان مۇئەييەن پىروگراممىا بويىچە ئىشلەيدۇ، ئاشۇ پىروگراممىنىڭ باشقۇرغۇچىسى ئۆزىڭىز بولۇڭ. شۇنداق قىلسىڭىز غەلىبىنىڭ ئاچقۇچى قولىڭىزدا بولىدۇ. ئەگەر سىز بۇ ھەقىقەتنى بىلمىسىڭىز، مېڭىڭىزنى ئۆزىڭىز باشقۇرمىسىڭىز، سىزنىڭ مېڭىڭىزنى باشقىلار باشقۇرىدۇ، دوستلار، خىزمەتداشلار، جەمئىيەت ۋە سىزگە تەسىر كۆرستەلەيدىغان ھەممىلا ئادەم باشقۇرىدۇ. سىز ئۇچاغدا ھېسسىياتقا بېرىلىپ شۇئارلا توۋلايدىغان، ئەمما ئەمەلىي ئىش قىلالمايدىغان، ئەقلىڭىزنى ياكى ھېسسىياتىڭىزنى باشقۇرۇشقا كۈچىڭىز يەتمەيدىغان ئادەم بولۇپ قالىسىز».

مۇتەخەسسىسلەرنىڭ كۆزىتىشىچە، تەلىم - تەربىيە مۇكەممەل بولمىغان مۇھىتلاردا، خۇسۇسەن ئائىلە تەربىيەسى مۇنەۋۋەر بولمىغان جەمئىيەتلەردە ياشايدىغان بىر بالا قۇرامىغا يەتكەنگە قەدەر بولغان ئارىلىقتا 18 مىڭدىن كۆپرەك سەلبىي ئۇچۇر قوبۇل قىلىپ، ئۇنى يوشۇرۇن مېڭىسىگە قاچىلايدىكەن، ئاندىن بۇ سەلبىي ئۇچۇرلار ئۇنىڭ بارلىق تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق كۆرسىتىدىكەن. مەسىلەن: كىچىك ۋاقتىدا ئاتىسى ياكى ئانىسى تەرىپىدىن «ھەي ئەقىلسىز!»، «سەن ئادەم بولمايسەن»، «سېنىڭ بولغىنىڭ شۇ»، «سەندەك بالىنىمۇ بالا دەمدۇ؟» دېگەنگە ئوخشاش سەلبىي ئۇچۇرلارنى ئاڭلاپ چوڭ بولغان قانچىلىغان بالىلارنىڭ كېلەچىكىنىڭ نابۇت بولغانلىقى، بەزى مېيىپ ئىنسانلارنىڭ ئەتراپىدىكىلەردىن ۋە ئۆزى ياشىغان جەمئىيەتتىن كۆرگەن ناچار مۇئامىلىسى ۋە يەكلىنىشى سەۋەبلىك ئۆزىدىكى تالانتلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالمىغانلىقى بۇنىڭ مىسالى.

ناچار تەربىيەسى بىلەن پەرزەنتلىرىنىڭ پارلاق كېلەچىكىنى قارايتىدىغان، يامان سۆزلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى بوغۇپ تاشلايدىغان ئاڭسىز ئاتا-ئانىلار ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ۋە كېلەچەك ئەۋلادلارنىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىقتا تارتىلماي قالمايدۇ. شۇنىڭدەك، سەلبىي ئۇچۇرلارنى ئەۋەتىش بىلەن باشقىلارنىڭ ئىجادىيەتلىرىگە، يېڭىلىق يارىتىشىغا ۋە ياخشى ئىشلارنى روياپقا چىقىرىشىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئادىمىي شەيتانلارمۇ قىلمىشلىرىدىن جاۋابكارلىقتا تارتىلماي قالمايدۇ. قىسقىسى، بالىلىرىغا:

«سېنىڭ ئەقلىڭ يوق» دەيدىغان ئاتا-ئانا باللىرىنىڭ پارلاق كېلەچىكىنى قارايتىدىغان، ئۇلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى بوغۇپ تاشلايدىغان يىقىتقۇچى ۋە قاتىل ئاتا-ئانىلاردۇر. باللىرىغا ھەمىشە: «سەن قىلالايسەن» دەپ تۇرىدىغان ئاتا-ئانىلار ئىجاتچان ۋە ياشاتقۇچى ئاتا-ئانىلاردۇر.

سىز ھەر زامان ئۈمىدۋار بولۇڭ. چۈنكى ئۈمىدۋار كىشىلەر كېچىدە ئاسمانغا قاراپ، ئاينىڭ نۇرىنى كۆرىدۇ، ئۈمىدسىز كىشى ئاسمانغا قاراپ قاراڭغۇلۇقتىن باشقىسىنى كۆرمەيدۇ. سىز ھازىرقىدىنمۇ بەكرەك ئۈمىدۋار بولۇڭ. چۈنكى ئۈمىدۋار كىشىلەر باشقىلارنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالىدۇ. ئۈمىدسىز كىشى ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ بەختسىز قىلىشقا يېتەرلىكتۇر. ئۈمىدۋارلىق ئاللاھ تائالاغا قارىتا ئىجابىي قاراشتا بولغانلىق، ئۈمىدسىزلىك سەلبىي قاراشتا بولغانلىقتۇر. بىز ئاللاھ تائالاغا قارىتا ھەمىشە ئىجابىي ۋە توغرا قاراشتا بولۇشقا بۇيرۇلغان. ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۈمىدۋار زات ئىدى. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەدىس قۇدسىيدا «بەندەم ماڭا قانداق قاراشتا بولسا، مەن ئۇنىڭغا شۇنداق مۇئامىلىدە بولىمەن»[168] دېگەن. بۇنىڭ مەنىسى: ئەگەر سىز ئاللاھ تائالا ماڭا ياردەم قىلىدۇ، تىرىشچانلىقىمنى زايە قىلىۋەتمەيدۇ، ئىشلىگەنلىرىمنىڭ ئەجرىنى بېرىدۇ، دۇئايىمنى ئىجابەت قىلىدۇ، ئەمەلىمنى قوبۇل قىلىدۇ دەپ ئويلىسىڭىز، سىز كېچىكىپ بولسىمۇ شۇنىڭغا ئېرىشىسىز، ئاللاھ تائالا سىزنى ھەرگىز نائۈمىد قويمايدۇ. ئەگەر ئەكسىچە ئويلىسىڭىز، ئىشلار كۆپىنچە سىز ئويلىغاندەك بولىدۇ.

168ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئىجابىيلىق ئېسىل كىشىلەرنىڭ خىسلىتىدۇر

ئۆتكەن زاماندا، بىر پادىشاھ خەلقىنى سىناش ئۈچۈن، يوغان بىر تاشنى ئادەملەر كۆپ ئۆتىدىغان بىر يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدۇرۇپ، ئۇنىڭغا يېقىن بىر دەرەخنىڭ كەينىدە نازارەتچىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئىكەن. شۇ شەھەرنىڭ مەشھۇر بايلىرىدىن بىرى ھېلىقى يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، بۇ تاشنى كۆرۈپتۇ ۋە «بۇنى يول ئوتتۇرىسىغا قانداق نائەھلىي قويغاندۇھە» دەپ تىللاپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاندىن بىناكارلىقتا ئىشلەيدىغان بىر ئادەم يولدىن ئۆتۈۋېتىپ، «قانداق قاملاشمىغان ئىش بۇ؟» دەپ غۇدۇراپ قويۇپتۇ. ئاندىن يەنە بىر قانچە ياش يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، «بۇ قانداق قىلغىنىدۇ؟» دەپ ئاچچىقلىنىپ كېتىپ قاپتۇ. ئاندىن بىر دېھقان كېلىپ، تاشنى كۆرۈپ لام، جىم دېمەيلا تاشنى يۆتكۈۋەتمەكچى بولۇپ تۇتۇش قىلىپتۇ، ئەمما كۈچى يەتمىگەچكە يولدىن ئۆتكەنلەردىن ياردەم سوراپ، تاشنى يۆتكىۋېتىپتۇ. تاشنىڭ ئاستىغا قارىسا بىر ساندۇق تۇرغۇدەكمىش، دېھقان ساندۇقنى ئېچىپ كۆرسە، ئىچىدە بىر قانچە تىللا ئالتۇن بىلەن بىر پارچە خەت چىقىپتۇ. خەتتە: «پادىشاھتىن بۇ تاشنى يولدىن ئېلىۋەتكەن ئەزىمەتكە سالام، بۇ ھەرقانداق بىر مۈشكۈلدىن دەردلىنىشنىڭ ئورنىغا، ئۇنى ھەل قىلىشقا تىرىشقان ھەربىر ئىجابىي ئىنسانغا بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر» دەپ يېزىلغان ئىكەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىماننى بايان قىلىپ: «ئىمان يەتمىش نەچچە شاخچە بولۇپ، يۇقىرىسى، "ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوقتۇر" دېگەن شاھادەت كەلىمىسى، تۆۋىنى يولدىكى ئەزىيەتنى ئېلىۋېتىشتۇر»[169] دەپ كۆرسەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە يولدا كىشىلەرگە تاقىشىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىشتەك ئاددىي بىر ئىجابىيلىقنى ئىماننىڭ قاتارىدىن سانىغان. ئاللاھ تائالانىڭ ئىجابىي كىشىلەرگە بېرىدىغان مۇكاپاتىنى دۇنيانىڭ بىر قانچە تىللا ئالتۇنىغا قىياس قىلغىلى بولمايدۇ، ئۇنى بەندىنىڭ تەسەۋۋۇر قىلالىشى مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى بەندىدىن كېلىدىغان ئاددىي بىر ئىجابىيلىق ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدە ھەرگىز ئاددىي ئەمەستۇر. ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدىكى مۇكاپاتلار دۇنيانىڭ مۇكاپاتلىرىدىن ئەلۋەتتە كاتتىدۇر.)وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى(«ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى مۇكاپات ھەممىدىن ياخشىدۇر ۋە مەڭگۈلۈكتۇر»[170]. ئاللاھ تائالا بەندىنىڭ گۈزەل نىيىتىگە ۋە ئېسىل خىسلىتىگە قاراپ مۇكاپات بېرىدۇ. ئىشنىڭ چوڭ، كىچىكلىكى مۇھىم ئەمەس، مۇھىم بولغىنى ئىجابىي بولۇشتۇر. يۇقىرىقى ھەدىستىن يەنە دىنىنىڭ غايىسى ئاللاھ تائالاغا ئىمان ئېيتىش بىلەن مەخلۇقاتقا ياخشىلىق قىلىشقا مەركەزلەشكەنلىكىنى چۈشىنىۋېلىش قىيىن ئەمەس.

ھاياتىمىزدا نۇرغۇنلىغان كىرزىسلارغا ئۇچراپ تۇرىمىز. ئەگەر بىز دەردلىنىشنىڭ ئورنىغا ئىجابىي ئىش قىلىش يولىنى تۇتساق، بۇ مۇشكۈللەرنىڭ نۇرغۇنلىرىنى ناھايىتى ئوڭايلا ھەل قىلىپ كېتەلەيمىز. نۇرغۇن ئىشلارنى كۆزىمىزدە چوڭايتىۋېتىمىز، ئاندىن ئۆزىمىزنى راستتىنلا چوڭ مۈشكۈلگە يولۇققاندەك ئويلاپ دەردلىنىپ كېتىمىز. ئەگەر ئىجابىي بولۇپ، ھەر ئىشنىڭ ياخشى تەرىپىنى ئويلاپ ئىش كۆرسەك، بىز نۇرغۇنلىغان يۈكلىرىمىزنى يەڭگىللىتەلەيمىز.

---

169 ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

170 قەسەس سۈرىسى:60- ئايەت.

مۇكەممەلشۇناس بولۇۋالماڭ

مۇكەممەلشۇناسلىق — ئۆزىدىن ياكى باشقىلاردىن مۇكەممەللىكنى تەلەپ قىلىش، ھەر ئىشتا مۇكەممەللىكنى شەرت قىلىۋېلىش دېگەنلىك بولۇپ، بۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ۋە ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئارزۇدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچكىم مۇكەممەل ئەمەس. رېئاللىق شۇكى، ئۆزىدىن مۇكەممەللىكنى تەلەپ قىلغۇچىلار ئۆزىنى بىھۇدە ئازابلايدۇ، باشقىلاردىن مۇكەممەللىكنى تەلەپ قىلغۇچىلار ئۇلاردىن ئايرىلىپ قالىدۇ.

دانىشمەنلەردىن بىرى «ئەگەر مەن كىشىلەرنىڭ خاتالىقى بىلەن ھەپىلىشىپ قالسام، ئۇلارنى ياخشى كۆرۈشكە پۇرسىتىم بولماي قالىدىكەن» دېگەن ئىكەن.

ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى شەكىل، رەڭ، ئىقتىدار ۋە خاراكتېر قاتارلىق نۇرغۇن تەرەپلەردە بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان قىلىپ ياراتقان. سىز قانچە قىلىسىڭىزمۇ ئۇلارنى ھەرگىز ئۆزىڭىزگە ئوخشاش قىلالمايسىز. شۇڭا كىشىلەرنىڭ ئۆزى بولۇشىغا يول قويۇڭ، ئۇلارنى كامالەت ئۆلگىسى قىلىشقا ئۇرۇنماڭ، ئۇلارنىڭ سىز خالىغاندەك ياكى سىزدەك بولۇشىنى كۈتمەي، شۇ ناقىسلىقى ۋە شۇ ئەيىبلىرى بىلەن قوبۇل قىلىڭ ۋە ياخشى كۆرۈڭ. ئەگەر شۇنداق قىلسىڭىز، ئۇلارنىڭ ئۆزىدىكى جەۋھەرلەرنى ۋە ئەۋزەللىكلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشى ئۈچۈن ئۇلارغا ھاياتتىن پەنجىرىلەرنى ئېچىپ بەرگەن بولىسىز. ئاللاھ تائالا ھەربىر ئىنساندا ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرنى ياراتقان بولۇپ، ھېچبىر ئىنسان قىممەتسىز ئەمەس.

ئەقىللىقلار بىلىدۇكى، ئەگەر بىز باشقىلارنىڭ بىزدەك بولۇشىنى شەرت قىلىۋالساق، بىز ئۇلارنى مەڭگۈلۈك يوقىتىپ قويىمىز.

جورىمىزنى، پەرزەنتلىرىمىزنى ئۆزىمىزدەك ۋە ئۆزىمىز خالىغاندەك قىلىمىز دەپ ئاۋارە بولماي، ئۇلارنى ئاللاھ تائالا ياراتقان پېتى بويىچە ياخشى كۆرەلىسەك، ئۇلارنىڭ قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشى، ئۆزىنى يېتىشتۈرۈشى، ئىچىدىكى قىممەتلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشى ئۈچۈن ياردەم قىلغان بولىمىز. پەرزەنتلەرنىڭ قەلبىگە ئاللاھ سۆيگۈسىنى، ياخشىلىق قىلىش ئىستىكىنى ۋە ئۆزىگە تايىنىش قىزغىنلىقىنى سىڭدۈرۈشىمىز تولىمۇ مۇھىمدۇر.

ئاللاھ تائالا بىزنى بىر-بىرىمىزگە ئوخشىمايدىغان شەكىل ۋە رەڭدە ياراتقاندىن تاشقىرى، ھەربىرىمىزگە ئوخشاش بولمىغان ئەقىل، ئىقتىدار ۋە تەپەككۇر قىلىش قۇدرىتى ئاتا قىلغان تۇرسا، بىز نېمە ئۈچۈن باشقىلارنى ئۆزىمىزگە ئوخشاش بولۇشقا زورلايمىز؟ ئاللاھ تائالا ھەممىنى ئوخشاش قىلىشنى خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە بىزنى بىر-بىرىمىزدىن پەرقلەنمەيدىغان قىلىپ ياراتقان بولاتتى. ئاللاھ تائالا بىزنى شۇنداق ھەرخىل شەكىلدە، ھەر خىل رەڭدە ۋە ھەر خىل ئىقتىداردا ياراتقانلىقى ئۇنىڭ گۈزەل سەنئەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. «ئاللاھنىڭ (قۇدرىتىنىڭ) ئالامەتلىرىدىن بىرى، ئۇنىڭ ئاسمانلارنى،

زېمىننى ياراتقانلىقى، تىلىڭلارنىڭ، رەڭگىڭلارنىڭ خىلمۇخىل بولۇشىدۇر. بۇنىڭدا ھەربىر ئىلىم ئىگىسى ئۈچۈن ھەقىقەتەن نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار»[171].

كىشىلەرنى شۇ پېتى قوبۇل قىلىش دېگەنلىك ئۇلارنىڭ يېتەرسىزلىك تەرەپلىرىگە، ئەخلاقىنىڭ ناچارلىقىغا رازى بولۇش ۋە ئۇلارنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىك دېگەن مەنىگە كەلمەيدۇ. ئاۋۋال ئۆزىمىزنى، ئاندىن ئائىلە ئەزالىرىمىزنى، ئاندىن قولۇم-قوشنا، يار-بۇرادەرلىرىمىزنى ۋە بىز ئارىلىشىدىغان بارلىق كىشىلەرنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش ئۆستىمىزگە پەرزدۇر. ئەمما كىشىلەرنى ئاشۇ تەقى-تۇرقى، ئەخلاقى، خاتالىقى ۋە بارچە يېتەرسىزلىكى بىلەن قوبۇل قىلىش دېگەنلىك ئۇلاردىن مۇكەممەللىكنى ۋە ئىلكىدە بولمىغان ئىشلارنى تەلەپ قىلماسلىق دېگەنلىكتۇر. چۈنكى ھېچكىم مۇكەممەل ئەمەس، مۇكەممەللىك بىرلا ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. ئاللاھ تائالاغا خاس بولغان سۈپەتنى باشقىلاردىن ياكى ئۆزىمىزدىن تەلەپ قىلىش بىمەنىلىكتۇر.

بىز ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ خاراكتېرىنى ئۆزگەرتىمەن، ماڭا ياقمىغان تەرەپلىرىنى تۈزىتىمەن دەپ ئاۋارە بولماي، ئۇلارنى شۇ پېتى قوبۇل قىلىشىمىز لازىم. ئەگەر شۇنداق قىلمىغاندا، بىز ئۇلارنى «نېمىشقا مەندەك بولمايدۇ؟» دەپ ئىچىمىزنى يەپ ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز زىيان يەتكۈزۈپ قويىمىز ھەم ئۇلاردىن ئايرىلىپ قالىمىز. شۇڭا بىز ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارنى بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان قىلىپ يارىتقانلىق ھېكمىتىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم. چۈنكى ئاشۇ ئوخشاشماسلىقلار بىلەن ھايات گۈزەلدۇر. ھايات ئەنە شۇلار بىلەن تاكامۇللىشىدۇر.

ئەتراپىڭىزدىكى كىشىلەرنىڭ مۇكەممەل بولۇشىنى كۈتمەڭ

ھاياتىنىڭ سىز ئارزۇ قىلغاندەك بولۇشىغا ياكى ئىشلارنىڭ سىز تەسەۋۋۇر قىلغان بولۇشىغا ۋە ياكى ئەتراپىڭىزدىكى كىشىلەرنىڭ سىز ئويلىغاندەك بولۇشىغا بولغان رىغبەتتىن ئۆزىڭىزنى ئازاد قىلىڭ. چۈنكى بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس.

ئەگەر سىز ئىنسانلار ماڭا ئادىل بولىدۇ ۋە مەن ئۇلارنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەندە ئۇلارنىڭ يېنىدا بولغاندەك ئۇلارمۇ مېنىڭ يېنىمدا بولىدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان بولسىڭىز، غەپلەتتىن ئويغىنىڭ. چۈنكى سىز خىيال دۇنياسىدا ياشايدىكەنسىز.

ئەگەر سىز دۇنيا ماڭا ھەمىشە ئىنساب قىلىدۇ ۋە ئادىللىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان بولسىڭىز، بۇ تولىمۇ سادىلىق. چۈنكى بۇ ئۆزىنىڭ تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشلارنى باشقىلاردىن كۈتۈش بولۇپ قالىدۇ. ئۇيقۇڭىزنى ئېچىڭ، رېئاللىققا قاراڭ!

---

171 رۇم سۈرىسى: 22- ئايەت.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ئىبادەتنىڭ جەۋھىرىدۇر

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش — ئاللاھ تائالانى ئېسىدىن چىقارماسلىق، ئۇنىڭ بىزنى كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ۋە ئۇنى ئۇلۇغلاش، مەدھىيەلەش، ئۇنىڭ ئىلمى ۋە قۇدرىتى ھەققىدە تەپەككۇر قىلىش، نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىش دېگەنلىكتۇر. مانا بۇ ئاللاھ تائالاغا زىكىر ئېيتقانلىقتۇر.]إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ. الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ[«شەكسىزكى، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشىدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ نۆۋەتلىشىپ تۇرۇشىدا ئەقلى ساغلام كىشىلەر ئۈچۈن ئەلۋەتتە (ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى ۋە قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئوپئوچۇق دەلىللەر بار. ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ ئاللاھنى ئەسلەپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ (ۋە مۇنداق دەيدۇ:) «ئى رەببىمىز! سەن بۇنى بىكار ياراتمىدىڭ. (ھېكمەتسىز ئىش قىلىشتىن) ئەلۋەتتە پاكتۇرسەن! بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن»[172]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنى ياد ئېتىپ تۇرىدىغان ئادەم بىلەن ئاللاھنى ياد ئەتمەيدىغان ئادەمنىڭ پەرقى تىرىك بىلەن ئۆلۈككە ئوخشاشتۇر»[173].

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش بەندىنىڭ ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىمانىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ، ئۇنىڭغا بولغان باغلىنىشىنى كۈچەيتىدۇ، سۆيگۈ-مۇھەببىتىنى ئاشۇرىدۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزىگە ناھايىتى يېقىن ئىكەنلىكىنى ۋە بارلىق ئەمەللىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ، دىندا مۇستەھكەملىكىنى، ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىمانىنى، ئىشەنچنى ۋە ئىستىقامەتنى كۈچەيتىدۇ.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىشنىڭ تۈرلىرى

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش تىل بىلەن، دىل بىلەن ۋە ئەمەلىي ھەرىكەت بىلەن بولىدۇ.

1. ئاللاھ تائالانى تىل بىلەن ياد ئېتىش

ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: [وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ] «رەببىڭنىڭ نېمىتىنى ئاغزىڭدىن چۈشۈرمە». پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «تىلىڭ ئاللاھقا زىكىر ئېيتىش بىلەن ھۆل بولۇپ تۇرسۇن»[174].

2. ئاللاھ تائالانى دىل بىلەن ياد ئېتىش

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەپ بۇيرۇغان: [وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ] «رەببىڭنى يېلىنغان ۋە ئۇنىڭدىن قورققان ھالدا ئىچىڭدە ياد ئەتكىن، ئەتىگەندە _ ئاخشامدا پەس ئاۋازدا ئۇنىڭغا زىكىر ئېيتقىن، ھەرگىز غاپىللاردىن بولمىغىن»[175].

---

172 ئال ئىمران سۈرىسى: 190-191- ئايەتلەر.

173«صحيح البخاري»

174«مسند الإمام أحمد».

175ئەئراف سۈرىسى:205- ئايەت.

3. ئاللاھ تائالانى ئەمەلىي ھەرىكەت بىلەن ياد ئېتىش

مەيلى دۇنيالىق ياكى ئاخىرەتلىك ھەممە ئىشلىرىمىزدا، گەپ-سۆزلىرىمىزدە، مۇئامىلىمىزدە ۋە بارلىق يۈرۈش-تۇرۇشىمىزدا ئاللاھ تائالانىڭ بىزنى كۆزىتىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېسىمىزدە تۇتۇشىمىز ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەنلىكتۇر.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش پەرزدۇر

ئاللاھ تائالانى كۆپ ياد ئېتىش، ئۇنى ھەر ۋاقىت ئېسىدە تۇتۇش ھەربىر مۇسۇلمانغا پەرزدۇر.]يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا[«ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئالاھنى كۆپ ياد ئېتىڭلار»176،) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ(«ئى ئىمان ئېيتقانلار! پۇل _ ماللىرىڭلار ۋە بالىلىرىڭلار سىلەرنى ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن»177 دېگەن ئايەتلەر بۇنى ئىپادىلەيدۇ.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش بىلەن دىل ئارام تاپىدۇ

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىشنىڭ ھەقىقىي مېۋىسى كۆڭۈلنىڭ ئارام تېپىشى، دىلنىڭ خاتىرجەملىكىدۇر.] الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ[«ئۇلار ئىمان ئېيتقان، دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدىغان كىشىلەردۇر. بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ»178.

ئاللاھ تائالانى كۆپ ياد ئېتىشنىڭ يوللىرى

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىشنىڭ يوللىرى ناھايىتى كۆپتۇر. مەسىلەن: قۇرئان ئوقۇش، پەرزلەرنى ئادا قىلىش، ئىلىم سورۇنلىرىغا قاتنىشىش، ئەتىگەن – ئاخشىمى ۋە ھەر نامازدىن كېيىن ئۇنىڭغا زىكىر ئېتىش، ھەر ۋاقىت ئۇنىڭغا دۇئا قىلىش ۋە مۇناجات قىلىش قاتارلىقلار.

1. قۇرئان ئوقۇش

قۇرئان كەرىم ئۆزى زىكىردۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا]إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ[«قۇرئاننى ھەقىقەتەن بىز نازىل قىلدۇق ۋە ئۇنى ئەلۋەتتە ئۆزىمىز قوغدايمىز»179 دېگەن سۆزىدە ئۇنى زىكىر دەپ ئاتىغان. شەكسىزكى، قۇرئان ئوقۇغان، ئۇنى يادلىغان ۋە ئاڭلىغان كىشى ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەن بولىدۇ.

2. پەرز ئەمەللەر

پەرز ئەمەللەرنى ئادا قىلىش ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەنلىكتۇر. مەسىلەن: ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش، زاكات بېرىش، ھەج قىلىش قاتارلىق ئىبادەتلەرنى ئورۇنداش ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەنلىكتۇر. [إِنَّنِي أَنَا

176ئەھزاب سۈرىسى:40- ئايەت.

177مۇنافىقۇن سۈرىسى: 9- ئايەت.

178 رەئد سۈرىسى:27- ئايەت.

179ھىجر سۈرىسى:9- ئايەت.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي] «مەن ھەقىقەتەن ئاللاھمەن، مەندىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوقتۇر. شۇڭا، سەن ماڭىلا ئىبادەت قىلغىن، مېنى ياد قىلىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن»[180].

3. ئىلىم سورۇنى

ئوقۇش، ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش، ۋەز-نەسىھەتلەرنى ئاڭلاش، ئۆلىمالارنىڭ مەجلىسلىرىگە ھازىر بولۇش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەنلىكتۇر. چۈنكى يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر-پەرمانلىرىنى ئورۇنداش ئۇنى ياد ئەتكەنلىكتۇر. ئاللاھ تائالا ئىلىم ئەھلىنى زىكىر ئەھلى دەپ سۈپەتلىگەن. [فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ]«بىلمىسەڭلار، ئىلىم ئەھلىلىرىدىن سوراڭلار»[181].

4. ئاللاھ تائالانى ھەر ۋاقىت ياد ئېتىش

ئاللاھ تائالانىڭ ئىسمى — سۈپەتلىرىنى ئوقۇش، ئۆگىنىش، ئەتىگەن- ئاخشىمى، ھەر نامازدىن، ئۇيقۇغا بارغان ۋە ئۇيقۇدىن تۇرغاندىن كېيىن، ئاللاھ تائالاغا زىكىر ئېيتىش، دۇئا قىلىش، ئىستىغفار ئېيتىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەنلىكتۇر.

5. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئېيتىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئېيتىش ئاللاھ تائالانى ياد ئەتكەنلىككە كىرىدۇ. چۈنكى دۇرۇت ئېيتىشقا ئەمر قىلغۇچى زات ئاللاھ تائالادۇر. ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى ئورۇنداش ئۇنى ياد ئەتكەنلىكتۇر. [إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا] «شەكسىزكى، ئاللاھ پەيغەمبەرگە رەھمەت قىلىدۇ، پەرىشتىلەرمۇ (ئۇنىڭ ئۈچۈن) مەغپىرەت تىلەيدۇ، ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەرمۇ ئۇنىڭغا دۇرۇت ئېيتىڭلار ۋە ئامانلىق تىلەڭلار»[182]. ئەللامە ئىززۇددىن ئىبنى ئابدۇسسالام مۇنداق دېگەن: «رەسۇلۇللاھقا دۇرۇت ئېيتىشىمىز بىزنىڭ ئۇنىڭغا شاپائەت قىلغانلىقىمىز ئەمەس، چۈنكى بىز رەسۇلۇللاھقا شاپائەت قىلالمايمىز. لېكىن ئاللاھ بىزنى بىزگە ياخشىلىق قىلغان كىشىگە ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇرۇشقا، ئەگەر قايتۇرالمىساق، ئاللاھنىڭ قايتۇرۇشىنى تىلەپ دۇئا قىلىشقا بۇيرۇغان. بىز رەسۇلۇللاھنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇرالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئاللاھ بىزنى ئۇنىڭغا دۇرۇت ئېيتىشقا بۇيرۇغان»[183]. ئىسلام ئۆلىمالىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئېيتىشنىڭ ئىبادەت ئىكەنلىكى ۋە ھەربىر مۇسۇلمانغا پەرز ئىكەنلىكىدە بىرلىككە كەلگەن.

بەزى ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسى

تەسبىھ — ئاللاھ تائالانى بارچە نۇقسانلاردىن ۋە كەمچىلىكلەردىن ئەلۋەتتە پاك دەپ تەرىپلەش دېمەكتۇر. مەسىلەن:)**سُبْحَانَ اللهُ**((سۇبھانەللاھ) «ئاللاھ تائالا پاكتۇر» دېگەنگە ئوخشاش.

180تاھا سۈرىسى:14- ئايەت.

181 نەھل سۈرىسى: 43- ئايەت.

182ئەھزاب سۈرىسى: 56- ئايەت.

183«فتح الباري» 11- توم، 168- بەت.

تەكبىر — ئاللاھ تائالانى ئۇلۇغلاش دېمەكتۇر. مەسىلەن:)**اللهُ أَكْبَرْ**((ئاللاھۇ ئەكبەر) «ئاللاھ تائالا ئەڭ بۈيۈكتۇر» دەپ تەكبىر ئېيتقانغا ئوخشاش.

ھەمدۇ سانا ــ ئاللاھ تائالانى مەدھىيەلەش بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىش دېمەكتۇر. مەسىلەن:)**اَلْحَمْدُ لِلَّهِ**((ئەلھەمدۇ لىللاھ) «بارچە مەدھىيە ۋە ماختاشلار ئاللاھ تائالاغا خاستۇر، ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىمەن» دېگەنگە ئوخشاش.

تەھلىل— ئاللاھ تائالانىڭ يالغۇزلۇقىنى ۋە شېرىكى يوقلىقىنى ئىقرار بىلەن جاكارلاش دېمەكتۇر. مەسىلەن:)**لاَ اِلَـهَ اِلاَّ اللهوَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَـه**) (لائىلاھە ئىللەللاھۇ ۋەھدەھۇ لا شەرىكە لەھۇ(«ئاللاھ تائالادىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوقتۇر. ئۇ يالغۇزدۇر، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى يوقتۇر» دېگەنگە ئوخشاش.

ھەۋقەلە — كۈچ ـ قۇۋۋەتنىڭ ئاللاھقىلا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى تەبىرلەش جۈملىسىنىڭ قىسقارتىلمىسىدۇر. مەسىلەن:)**لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاَّ بِاللَّهِ**((لاھەۋلە ۋەلا قۇۋۋەتە ئىللا بىللاھ) «ئاللاھ تائالانىڭ ياردىمى بولمىسا، قولىمىزدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ» دېگەنگە ئوخشاش.

ئىستىغفار— گۇناھىغا تەۋبە قىلىش ۋە ئاللاھتىن كەچۈرۈم سوراش دېمەكتۇر. مەسىلەن: (**أَسْتَغْفِرُاللهَ وَأتوُبُ اِلَيْهِ**) (ئەستەغفىرۇللاھە ۋە ئەتۇبۇ ئىلەيھ) «ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلەيمەن ۋە گۇناھلىرىمغا تەۋبە قىلىمەن» دېگەنگە ئوخشاش.

قورقۇنچنى يېڭىشنى بىلىۋېلىڭ

)الَّـذِيـنَ قَـالَ لَـهُمُ الـنَّاسُ إِنَّ الـنَّاسَ قَـدْ جَـمَعُوا لَـكُمْ فَـاخْـشَوْهُـمْ فَـزَادَهُـمْ إِيـمَانًـا وَقَـالُـوا حَسْـبُنَا اللَّهُ وَنِـعْمَ الْوَكِيلُ(«مۆئمىنلەر (شۇنداق زاتلاركى، بىر قىسىم) كىشىلەر ئۇلارغا: «شەك _ شۈبھىسىزكى، كىشىلەر سىلەرگە قارشى قوشۇن توپلىدى، ئۇلاردىن قورقۇڭلار» دېگەندە، بۇ سۆز ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى. ئۇلار: "بىزگە ئاللاھ كۇپايە، ئاللاھ نېمە دېگەن ياخشى ھامىي!" دېدى»[184].

خاتىرجەملىك ۋە ئامانلىق ئەڭ كاتتا نېمەتتۇر. خاتىرجەملىك بولغاندىلا ئەمەل – ئىبادەتلەرنى كۆڭۈللۈك قىلغىلى، ۋەتەننىڭ ۋە مىللەتنىڭ غېمىنى يېگىلى بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ نېمەتنى ئەسلىتىپ مۇنداق دېگەن :)لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ . إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ . فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ . الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآَمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ(«قۇرەيشلەر قوغدالغانلىقى _ قىشلىق ۋە يازلىق سەپەردە قوغدالغانلىقى (غا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش) ئۈچۈن، ئۆزلىرىنى ئاچلىقتىن تويغۇزغان، قورقۇنچتىن خاتىرجەم قىلغان بۇ ئۆي (كەئبە)نىڭ رەببىگە ئىبادەت قىلسۇن!»[185].

قورقۇش ئىنساندىكى تەبىئىي ھالەت بولۇپ، دۇنيادا نۇرغۇنلىغان قورقۇنچ تۈرلىرى بار. مەسىلەن: ئىنسانلار بىرەر ئىشقا بەل باغلاشتىن قورقىدۇ، ئۆلۈمدىن قورقىدۇ، قانۇننىڭ جازاسىدىن قورقىدۇ، مال-دۇنياسىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقىدۇ، ئاغرىق- سىلاقتىن قورقىدۇ، ئوغرى - يالغاندىن قورقىدۇ، يۈز-ئابرۇيىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشىدىن قورقىدۇ، ئۆزلىرىگە ياكى پەرزەنتلىرىگە زىيان-زەخمەت يېتىپ قېلىشتىن قورقىدۇ، بىراۋنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ قويۇشتىن قورقىدۇ، بىرەر باشلىقنىڭ ياكى جامائەتنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىشتىن قورقىدۇ، ئۆزىگە ياخشىلىق قىلىپ تۇرۇۋاتقان كىشىسىنى رەنجىتىپ قويۇپ، ئوتتۇرىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشىدىن قورقىدۇ.

قورقۇنچ بىلەن سائادەت بىرلەشمەيدۇ

ئىنساننىڭ سائادەتنى ھېس قىلىشى ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ قورقۇنچلاردىن ۋە غەم-قايغۇلاردىن خاتىرجەم بولۇشىغا باغلىقتۇر. قورقۇنچتىن خالاس بولۇشنىڭ يولى قورقۇنچنى يېڭىشتۇر. قورقۇنچنى يېڭىشنىڭ يولى شىجائەت ۋە جۈرئەتتۇر.

بىر كۈنى بىر ئىت ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن، دەريا بويىغا بېرىپ سۇ ئىچەي دېگەندە، سۇدا ئۆزىنىڭ سۈرىتىنى كۆرۈپ قالىدۇ ۋە قورقۇپ كېتىپ ئىككىلىنىپ قالىدۇ. ئەمما ئىت قاتتىق ئۇسساپ كەتكەن بولغاچقا يەنە بىر قېتىم سىناپ باقماقچى بولىدۇ-يۇ، يەنىلا قورقۇپ ئىككىلىنىپ قالىدۇ. ناھايەت قورقۇنچىسىنى يېڭىشقا بەل باغلاپ جۈرئەت قىلىدۇ ۋە دەرياغا سەكرەيدۇ، سۇ ئۈستىدە ئۆزىنى قورقۇتقان سۈرىتى بولسا كۆزىدىن غايىب بولىدۇ.

184 ئال ئىمران سۈرىسى: 173- بەت.

185 قۇرەيش سۈرىسى.

ئاخىردا نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزىنى خىيالىي نەرسىلەرنىڭ قورقۇنچىسى ئاستىغا قويۇۋالىدۇ، ھاياتىنى يوق بىر قورقۇنچلارغا ۋە شۈبھىلەرگە باغلىۋالىدۇ، يەنە نۇرغۇن كىشىلەر بالىلىق چېغىدا قوبۇل قىلىۋالغان سەلبىي قانائەت بويىچە قورقۇنچ ۋە ئەنسىرەش ئىچىدە ياشايدۇ.

سىز بىرەر ئىشنى قارار قىلىشتىن ئىلگىرى ئوبدان ئويلىنىڭ، ئۆزىڭىز ئىشەنچ قىلىدىغان كىشىلىرىڭىز بىلەن مەسلىھەتلىشىڭ، ئىستىخارە قىلىڭ. شۇنىڭدىن كېيىن بىرەر ئىشقا بەل باغلىغان ئىكەنسىز ھەرگىز ئىككىلەنمەڭ، ئىچىڭىزدىن كېلىدىغان قورقۇنچ ئاۋازلىرىغا قۇلاق سالماڭ، ئارقىغا قارىماڭ، بەل باغلىغان ئىشقا باتۇرلارچە يۈزلىنىڭ.

قورقۇنچلارنى يېڭىش سىزنىڭ ئىلكىڭىزدىكى ئىشتۇر. قورقۇنچنى يېڭەي دېسىڭىز، كۆڭلىڭىزدە قورقۇنچلارغا قەتئىي ئورۇن بەرمەڭ، شىجائەت بىلەن ئالدىڭىزغا ئىلگىرىلەڭ. قورقۇنچلىرىڭىزنى قۇملارنىڭ ئۈستىگە يېزىپ قويۇڭكى، دولقۇنلار ئۇنى يىراقلارغا ئېلىپ كەتسۇن. سىزنى قورقىتىدىغانلاردىن ۋە يولىڭىزغا شەك-شۈبھىنىڭ تاشلىرىنى ئاتىدىغانلاردىن يىراق تۇرۇڭ. شۇنداق قىلسىڭىز، ئۇزۇنغا قالمايلا، سىز قورقۇنچ دەپ ئويلىغان نەرسىلەرنىڭ پەقەتلا ۋەھىمە ۋە خىيال ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالىسىز. ئۇنتۇماڭكى، پارلاق كېلەچەك ئىشەنچ ۋە جۈرئەت بىلەن يولىنى داۋاملاشتۇرغانلارغا خاستۇر.

ھەسەتخورلۇق ئەڭ خەتەرلىك مەنىۋى كېسەلدۇر

ھەسەت — باشقىلارنىڭ ئىلكىدە بولغىنىنىڭ يوق بولۇشىنى ئارزۇ قىلىش دېگەنلىك بولۇپ، ھەسەتخورلۇق ئۆچ _ ئاداۋەتتىنمۇ كۈچلۈك بولغان ئىنتايىن قەبىھ روھىي ھالەتتۇر. ئۇ قەلبنىڭ زەئىپلەشكەنلىكىنىڭ، ئەخلاقىنىڭ نۆلگە چۈشۈپ قالغانلىقىنىڭ ۋە ئېتىقادسىزلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. ھەسەتخور ئادەم باشقىلارنىڭ مال– مۈلۈك، ھوقۇق – مەنسەپ، ئىلىم – ھېكمەت قاتارلىق دىنىي ۋە دۇنياۋى نېمەتلىرىنىڭ يوقۇلۇشىنى ئويلاپ قىزىلكۆزلۈك قىلىدۇ. جەمئىيەتتىكى بەزى كىشىلەر بۇ دۇنيادىن ئىبارەت قىسقىغىنا ھاياتلىق سەھنىسىدە بىلىپ – بىلمەي بۇ خىل رەزىل كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالىدۇ. دوست بۇرادەرلىرى، قۇلۇن – قوشنىلىرى، ھەتتا قېرىنداشلىرىنىڭمۇ ئازغىنە مال – مۈلۈكىگە، كىچىككىنە ھوقۇق – مەنسىپىگە ھەسەت قىلىشىدۇ. مۇنداقلار باشقىلارنىڭ شادلىقىدىن غەمكىن بولىدۇ، ئەلەم تارتىدۇ. ئۇلارنىڭ راھىتىدىن زەخمەت چېكىدۇ.

1. ھەسەت ئىبلىسنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىدىن قوغلىنىپ تا قىيامەتكىچە لەنەتكەردىگە ئايلىنىشىغا سەۋەب بولغان. چۈنكى ئىبلىس ئادەم ئەلەيھىسسالامغا ھەسەت قىلغانلىقتىن، ئاللاھ تائالانىڭ ئۇنىڭغا سەجدە قىل دېگەن ئەمرىگە قارشى چىققان. «ئۆز ۋاقتىدا پەرىشتىلەرگە: «ئادەمگە سەجدە قىلىڭلار» دېدۇق، ئىبلىستىن باشقا ھەممىسى سەجدە قىلدى، ئۇ (سەجدە قىلغىلى) ئۇنىمىدى، تەكەببۇرلۇق قىلدى ۋە كاپىرلاردىن بولۇپ كەتتى»[186].

2. ھەسەت يەر يۈزىدە تۇنجى قاتىللىق دېلوسىنىڭ سادىر بولۇشىغا سەۋەب بولغان. «(ئى پەيغەمبەر!) ئۇلارغا ئادەمنىڭ (ھابىل ۋە قابىل) ئىككى ئوغلىنىڭ قىسسىسىنى ئەينەن بايان قىلىپ بەرگىن، ئۆز ۋاقتىدا ئۇ ئىككىيلەن قۇربانلىق قىلغان ئىدى. بىرى (يەنى ھابىل)نىڭ قوبۇل بولدى، يەنە بىرى (يەنى قابىل)نىڭ قوبۇل بولمىدى. (قابىل ھابىلغا): «مەن سېنى چوقۇم ئۆلتۈرىمەن» دېۋىدى، (ھابىل) ئېيتتى: «ئاللاھ پەقەت تەقۋادارلارنىڭكىنى قوبۇل قىلىدۇ. ئەگەر سەن مېنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قولۇڭنى سوزۇدىغان بولساڭ، مەن سېنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قولۇمنى سوزغۇچى ئەمەسمەن. چۈنكى مەن ئالەملەرنىڭ رەببى ئاللاھتىن قورقىمەن. مەن ھەقىقەتەن سېنىڭ مېنىڭ گۇناھىمنى ۋە ئۆزۈڭنىڭ گۇناھىنى ئۈستۈڭگە ئېلىپ دوزاخ ئەھلىدىن بولۇشۇڭنى تىلەيمەن، زالىملارنىڭ جازاسى شۇدۇر». ئۇ (قابىل)نىڭ نەپسى خاھىشى ئۇنى قېرىندىشىنى ئۆلتۈرۈشكە قۇتراتتى _ دە، ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ زىيان تارتقۇچىلاردىن بولدى»[187].

3. ھەسەت يەھۇدىيلار بىلەن خىرىستىيانلارنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلماسلىقىغا سەۋەب بولغان. چۈنكى ئۇلار ئىسلامنىڭ ھەق دىن ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، پەيغەمبەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ نەزىرىدە تۆۋەن سانىلىدىغان ئەرەبلەردىن چىققانلىقىنى قوبۇل قىلالمىغان. «بىز كىتاب بەرگەنلەر ئۇنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) خۇددى ئۆزىنىڭ ئوغۇللىرىنى تونۇغاندەك تونۇيدۇ. ئۆزىگە زىيان

---

186 بەقەرە سۈرىسى:34-ئايەت.

187 مائىدە سۈرىسى: 28-30- ئايەتلەر.

سالغۇچىلار ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتمايدۇ»[188]، «ئەھلى كىتاب ئىچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىگە ھەقىقەت ئاشكارا بولغاندىن كېيىن، ئىچ _ ئىچىدىن ھەسەت قىلىپ، سىلەرنى ئىمانىڭلاردىن قايتۇرۇپ كاپىر قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ»[189].

4. ھەسەت ئۆز ۋاقتىدىكى قۇرەيش كاتتىباشلىرىنىڭ ئىمان ئېيتماسلىقىغا سەۋەب بولغان. ئۆز ۋاقتىدا قۇرەيش كاتتىباشلىرىدىن بىرى مۇنداق دېگەن: «مۇھەممەدنىڭ دىنى ھەقتۇر. ئەمما بىز مەخزۇم ئايمىقى ئابدۇماناپ ئايمىقى بىلەن ياخشى ئىشلاردا بەسلىشىپ كېلىۋاتىمىز، ئۇلار كەئبىگە خىزمەت قىلسا بىزمۇ قىلدۇق، ئۇلار ھەرەمنىڭ زىيارەتچىلىرىگە تائام ۋە سۇ بەرسە بىزمۇ بەردۇق. ئەمدى كېلىپ، ئۇلاردىن پەيغەمبەر چىقسا، بىزدىن چىقمىسا، بىز بۇنىڭغا قانداق تاقەت قىلىپ تۇرالايمىز؟ شۇڭا بىزنىڭ ئۇلاردىن چىققان پەيغەمبەرگە قارشى تۇرۇشتىن باشقا يولىمىز يوقتۇر».

5. ھەسەت كاپىرلارنىڭ كاپىرلىقىنى ئاشۇرۇۋەتكەن بولۇپ، مۇسۇلمانلارغا بولغان ئۆچمەنلىكىدىن ئۇلارنىڭ كاپىر بولۇشىنى تىلەيدىغان دەرىجىگە يەتكەن. ئاللاھ تائالا كاپىرلار ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «ئۇلار سىلەرنىڭ ئۆزلىرىدەك كاپىر بولۇشۇڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىگە ئوخشاش بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىدۇ»[190].

6. ھەسەت زامانىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەرنى ھەقىقەتنى قوبۇل قىلىشتىن توسۇپ كەلمەكتە. بۇنىڭ ئۆرنەكلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۆزلىرىنى ئىسلامغا مەنسۇپ قىلىۋالغانلار ئارىسىدىكى بەزى ئىچى تار كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭمۇ باشقىلاردەك نەتىجىلىك، پەزىلەتلىك ۋە گۈزەل ئەخلاقلىق بولالمىغانلىقىغا ئاچچىقلىنىپ، نەتىجىلىك ۋەگۈزەل ئەخلاق - پەزىلەتلىك كىشىلەرگە ھەسەت قىلىدۇ، دۈشمەن بولىدۇ، ئۇلارنى ئۆچ كۆرىدۇ، ئۇلارنى كىشىلەرگە يامان كۆرسىتىشكە ئۇرۇنىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ھەر خىل ئۆسەك سۆزلەرنى تارقىتىدۇ.

7. ھەسەت نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنى ئىسلاھ قىلىپ، دىلىنى پاكلىشىغا، گۈزەل ئەخلاق بىلەن زىننەتلىنىشىگە ۋە ئىلىم - ھېكمەت ئۆگىنىشىگە توسالغۇ بولۇپ كەلمەكتە. بۇنىڭ زامانىمىزدىكى ئۆرنەكلىرى ئىنتايىن كۆپ. مەسىلەن: بەزى كىشىلەر ئۆزى ئۆچ كۆرىدىغان ياكى ئۆزى بىلەن بىلىم سەۋىيەسى تەڭ بولغان ۋە ياكى يۇقىرى بولغان كىشىلەرگە ھەسەت قىلغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ ئىلىم-مەرىپەت سورۇنلىرىنى ياقتۇرمايدۇ، ۋەز-نەسىھەتلىرىنى ئاڭلىمايدۇ، يازمىلىرىنى ئوقۇمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ھەسەتخورلۇقىدىن نۇرغۇنلىغان ياخشىلىقلاردىن، ئىلىم-مەرىپەتتىن مەھرۇم قالىدۇ. بۇ كېسەل ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممە ساھە كىشىلىرىدە ئورتاقلاشقان نىجىس كېسەلدۇر. ئەپسۇسكى، بۇ كېسەل ئىلىم تالىبلىرى ۋە بەزى ئۆلىمالىرىمىز ئارىسىدىمۇ بار.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئۆزئارا دۈشمەنلەشمەڭلار، بىر – بىرىڭلارغا ھەسەت قىلىشماڭلار، بىر-بىرىڭلاردىن يۈز ئۆرۈشمەڭلار، تۇغقانچىلىق ھەققىنى تەرك ئەتمەڭلار، ئۆزئارا

---

188 ئەنئام سۈرىسى: 20- ئايەت.

189 بەقەرە سۈرىسى: 109- ئايەت.

190 نىسا سۈرىسى:80- ئايەت.

قېرىنداشلاردىن بولۇپ ئاللاھنىڭ ياخشى بەندىلىرىدىن بولۇڭلار»[191] دەپ كۆرسەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: «ھەسەتتىن ساقلىنىڭلار، ھەسەتخورلۇق خۇددى ئوت ئوتۇننى يېگەندەك ياخشى ئەمەللەرنى يەپ كېتىدۇ»[192] دېگەن.

ھەسەتخور ئاللاھ تائالانىڭ تەقسىماتىغا رازى بولمىغان ۋە ئىلاھىي ھېكمەتكە قارشى چىققان كىشىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: «رەببىڭنىڭ رەھمىتىنى ئۇلار تەقسىم قىلىپ بېرەمدىكەن؟ ئۇلارنىڭ بۇ دۇنيا ھاياتىدىكى رىزقىنى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىز تەقسىم قىلدۇق، ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى ئىشقا سالسۇن دەپ، ئۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ دەرىجىسىنى بەزىسىنىڭكىدىن ئۈستۈن قىلدۇق»[193].

ئۆلىمالار ۋە پەيلاسوپلار ھەسەتنى «بەختسىزلىكنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن بىرىدۇر» دەپ تەرىپلەيدۇ. مەلۇمكى، ھەسەتنىڭ زىيىنى ھەسەت قىلغۇچى بىلەنلا توختاپ قالمايدۇ، بەلكى باشقىلارغىمۇ يېتىدۇ. ھەسەتخور ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى تىتىپ يەپ، ئازاب بىلەن ياشايدۇ، باشقىلارنىمۇ راھەتسىز قىلىدۇ. ئىچىدىكى ھەسەت كۈچىنىڭ قاتتىقلىقىدىن ھەمىشە ئاغزىنى بۇزىدۇ، ھاقارەت قىلىدۇ، ئاچچىقىنى باشقىلاردىن چىقىرىشقا تىرىشىدۇ. شۇڭا، ھەسەتخورنى ئەڭ بەختسىز ئادەم دېيىشكە بولىدۇ.

ھەسەتكە مۇپتىلا بولغانلار ئەقلىنى يوقىتىپ قويىدۇ، ئۇلار باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئېغىر بەدەللەرنى تۆلەشكىمۇ رازى بولىدۇ. رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر پادىشاھنىڭ ئىككى ۋەزىرى بار بولۇپ، ئۇلار بىر-بىرىگە قاتتىق ھەسەت قىلىشىدىكەن. پادىشاھ بىر كۈنى ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئوڭشاپ قويۇش ئۈچۈن ئۇلارنى چاقىرتىپتۇ ۋە دەپتۇ: «ئىككىڭلارنىڭ بىرىڭلار ئۆزىگە نېمە تىلىسە، مەن يەنە بىرىڭلارغا شۇنىڭ ئىككى ھەسسىسىنى بېرىمەن». ئۇلاردىن بىرى ئۆزىنىڭ بىر كۆزىنى قۇربان قىلىپ بولسىمۇ رەقىبىنىڭ ئىككى كۆزىنى ئەما قىلىپ قويۇش ئۈچۈن، «پادىشاھىم! مېنىڭ بىر كۆزۈمنى قۇيۇۋېتىڭ» دەپتۇ.

ئۈچ ئادەم بىر شەھەردىن ئايرىلىشنى قارار قىلىپ ئەينى ۋاقىتتا يولغا چىقىپ يولدا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا تونۇشقاندىن كېيىن، مەلۇم بولىدۇكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ شەھەردىكى كىشىلەرنىڭ ئىسىللىكى ۋە ياخشىلىقىغا ھەسەت قىلىپ چىداپ تۇرالماي، مەزكۇر شەھەردىن ئايرىلغان كىشىلەر ئىكەن. ئۇلار يولدا كېتىپ بارغىنىدا بىر كومزەك ئالتۇن تېپىۋاپتۇ. ئۇنى ھەربىرى ئۆزى ئالماقچى بولۇپ، تەڭدىن بۆلۈشۈشكە ياكى باشقا تەكلىپلەرگە قەتئىي كۆنمەپتۇ. ئاخىر ئۇلار ئۆزئارا جېدەللىشىپ ئۇرۇشۇپ قاپتۇ. شۇ جايغا يېقىن بىر يەرگە شىكارغا چىققان بىر ھاكىمنىڭ ئادەملىرى ئۇرۇشۇۋاتقان بۇ ئادەملەرنىڭ ئەھۋالىنى ھاكىمغا بىلدۈرۈپتۇ. ھاكىم ئۇلارنى چاقىرتىپ كېلىپ ئەھۋالنى تولۇق ئۇققۇپتۇ.

---

(191) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(192) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى .

193 زۇخرۇف سۈرىسى: 32- ئايەت.

ئاندىن ئۇلارنىڭ ھەربىرىدىن ئۆزىنىڭ قايسى دەرىجىدە ھەسەتخور ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپتۇ. تەلەپكە ئاساسەن، مەزكۇر ھەسەتخورلاردىن بىرى دەپتۇ:

— مېنىڭ ھېچكىمگە قىلچە ياردەم قىلغۇم كەلمەيدۇ.

— بىراۋغا ياردەم قىلغان ئادەمنى كۆرسەم قاتتىق ئاچچىقىم كېلىپ كېتىدۇ، دەپتۇ ئىككىنچىسى. ئاندىن ئۈچىنچىسى سۆز باشلاپ دەپتۇكى،

— مەن ماڭا ياخشىلىق قىلغان ئادەمنى كۆرسەم ئۇنىڭدىكى بۇ گۈزەل ئەخلاققا قاتتىق ھەسەت قىلىپ ئۇ ئادەمنى بەك يامان كۆرۈپ كېتىمەن.

پادىشاھ ھەممىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، شۇنداق پەرمان چۈشۈرۈپتۇ:

بۇ ئىنسانلارغا ياشاش ھارامدۇر! بىرىنچىسىنى كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋېلىپ چۆلگە ئاپىرىپ تاشلىۋېتىڭلار، شۇ يەردە يىرتقۇچلارغا يەم بولسۇن. ئىككىنچىسىنى بېلىگە تاش باغلاپ دەرياغا تاشلىۋېتىڭلار، شۇ يەردە ئۆلسۇن. ئۈچىنچىسىنى بويىنىدىن ئېسىپ ئۆلتۈرۈڭلار.

ھەسەتخورنىڭ يامانلىقىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك؟

دىنىمىزدا ھەرقانداق بىر قىيىنچىلىقنىڭ بىر چىقىش يولى بولغىنىدەك، ئىنسانىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان ھەرقانداق دەردىنىڭ داۋاسى بار. ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ھەسەتتىن، سېھىردىن ۋە يامان كۆزلەردىن ساقلىنىشى ئۈچۈن مۇنۇ ئىككى سۈرىنى ئۆگەتكەن: [قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ. مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ . وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ. وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ .وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ]«(ئى پەيغەمبەر! سەن) ‹ئىنسانلارنىڭ رەببى، ئىنسانلارنىڭ پادىشاھى، ئىنسانلارنىڭ ئىلاھى (بولغان ئاللاھ)غا سېغىنىپ، كىشىلەر (غەپلەتتە قالغاندا، ئۇلار)نىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلىدىغان، (ئۇلار ئاللاھ بىلەن بولغاندا) يوقىلىدىغان جىن شەيتاننىڭ ۋە ئادىمىي شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن› دېگىن» ،[قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ . مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ . مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ. الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ . مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ](ئى پەيغەمبەر! سەن) ‹مەخلۇقاتنىڭ يامانلىقىدىن، قاراڭغۇلۇققا تولغان كېچىنىڭ يامانلىقىدىن، چىگىكلەرگە دەم سالىدىغان سېھىرگەرلەرنىڭ يامانلىقىدىن، ھەسەتخورنىڭ ھەسەت قىلغان چاغدىكى يامانلىقىدىن سۈبھىنىڭ رەببىگە سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن› دېگىن». ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان بىر سەھىھ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەر ئاخشىمى بۇ ئىككى سۈرىنى ئوقۇپ، ئىككى ئالقىنىغا سۈيلەپ بەدىنىنىڭ قولى يەتكەن جايلىرىنىڭ ھەممىسىنى سىلاپ چىقىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىدۇكى،«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نەۋرىلىرى ھەسەن بىلەن ھۈسەينلەرگە (**أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لامَّةٍ**)‹ئاللاھنىڭ مۇكەممەل كەلىمىلىرىگە سېغىنىپ، ھەربىر شەيتاندىن، ھەربىر زىيانلىق نەرسىدىن ۋە ھەربىر يامان كۆزدىن پاناھ تىلەيمەن› دەپ دەم سالاتتى».

كۆز تېگىشنىڭ راستلىقى ۋە يامان كۆزلەرنىڭ كىشىلەرگە زىيان يەتكۈزەلەيدىغانلىقى بىر ھەقىقەتتۇر. بۇ ئىنسانلار تۇرمۇشىدا كۆرۈلۈپ كەلگەن بىر ئىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە: «كۆزنىڭ تېگىدىغانلىقى راستتۇر، ئەگەر قەدەرنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان بىر نەرسە بولسا ئىدى، ئۇ چوقۇم كۆز بولاتتى»(194) دەپ كۆرسەتكەن.

كۆز تۇغرۇلۇق بۇ ماۋزۇ ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى، كۆز تېگىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش، يەنە بىرى كۆز تەككەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن شىپا تېپىش ئۈچۈن چارە قىلىشتىن ئىبارەت.

1. كۆز تېگىشتىن ساقلىنىشنىڭ چارىلىرى:

(1) شەرىئەت ئەھكاملىرىنى تولۇق ئورۇنلاش، مەنئى قىلىنغان ئىشلارنى تەرك ئېتىش ۋە چوڭ ـ كىچىك بارلىق گۇناھلارغا تەۋبە قىلىش.

(2) قۇرئان كەرىم تىلاۋىتى بىلەن كۆپرەك مەشغۇل بولۇش.

(3) شەرىئەتتە كۆندىلىك ئوقۇشقا بۇيرۇلغان دۇئالارنى ئوقۇشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلىش. مەزكۇر دۇئالارنىڭ مۇھىمرەكلىرى تۆۋەندىكىچە: (بِسْمِ اللهِ الَّذِي لاَيَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي ألأرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ العَلِيْمُ(«ئۇنىڭ نامىنى ئاتىغان كىشىگە ئاسمان ۋە زېمىندە ھېچقانداق نەرسە زىيان يەتكۈزەلمەيدىغان ئاللاھنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن. ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلىغۇچى ۋە تولۇق بىلگۈچىدۇر» دېگەن بۇ دۇئانى ۋە ئىخلاس، فەلەق، ناس سۈرىلىرىنىڭ ھەر بىرىنى ئەتىگەن ھەم ئاخشاملىرى ئۈچ قېتىمدىن ئوقۇش(195).

ھەر نامازدىن كېيىن ۋە يېتىشتىن بۇرۇن ئايەتۇلكۇرسىنى بىر قېتىمدىن ۋە **(لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ(** نى كۈنىگە 100قېتىمدىن ئوقۇش(196).

(4) ئۆزىدىن ياكى پۇل ـ مېلىدىن ياكى ئائىلىسىدىكىلىرىنىڭ بىرەرسىدىن خۇشالانغان ۋاقتىدا، ئاللاھ تائالادىن بەرىكەت تىلەپ «مۇبارەك بولسۇن» دېيىش ۋە مۇنۇ دۇئانى ئوقۇش) :**مَاشَاءَ اللهُ لاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ، اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيْهِ)** «ھەممە ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن بولغۇچىدۇر. ئاللاھنىڭ ياردىمى بولمىسا قولىمىزدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ. ئى ئاللاھ! ئۇنىڭغا بەرىكەت ئاتا قىلغىن»(197). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆزىدە ياكى مال ـ دۇنياسىدا ياكى دىنىي بۇرادەرلىرىنىڭ بىرەرسىدە خۇشاللىنارلىق بىر نەرسىنى كۆرسە، (**مَاشَاءَ اللهُ**... نى ئوقۇپ) ئۇنى مۇبارەكلىسۇن. چۈنكى كۆزنىڭ تېگىدىغانلىقى راستتۇر»(198).

(5) كۆزدىن قورقىلىدىغانلىرىنى كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن يوشۇرۇشقا تىرىشىش.

2 ـ كۆز تەككەندىن كېيىن ئۇنى قايتۇرۇش چارىلىرى تۆۋەندىكىچە:

---

(194) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

(195)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

(196)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

(197)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

(198)ئىمامئەھمەد رىۋايىتى.

(1) فاتىھە، ئىخلاس، فەلەق، ناس سۈرىلىرىنى، ئايەتۇلكۇرسىينى، بەقەرە سۈرىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىككى ئايىتى («ئامەنەررەسۇلۇ»دىن («كافىرىين»غىچە) نى، كۆز ۋە تىلدىن ساقلىنىشتا ئوقۇلىدىغان زىكىر ۋە دۇئالارنى ئۈچ قېتىمدىن ياكى ئۈنىڭدىن كۆپ ئوقۇپ كۆز تەگكەن كىشىگە، خۇسۇسەن ئۇنىڭ ئاغرىغان يېرىگە سۈفلەپ ئوڭ قول بىلەن سىپاش[199].

كۆز تەگكەن كىشى ئەگەر قۇرئان ساۋاتى بار كىشى بولسا، يۇقىرىقىلارنى ئۆزى ئوقۇغىنى ياخشى.

(2) يۇقىرىقى ئايەت ۋە دۇئالارنى سۇغا ئوقۇپ كۆز تەككۈچىگە ئىچكۈزۈش ۋە ئاشقىنىنى ئۇنىڭغا چېچىش[200].

(199)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

(200)پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سابىت ئىبنى قەيس ئىسىملىك بىر ساھابىنى شۇنداق داۋالىغانلىقىنى ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان.

كىشىلەرنى ھۆرمەتلەش سىزنى يۈكسەلتىدۇ

ئىنسان جىمى مەۋجۇداتنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ھۆرمەتلىك يارىتىلغان قىممەتلىك بارلىق. بارچە كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر ئىنسان ئۈچۈن يارىتىلغان.)وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا(«شەكسىزكى، بىز ئادەم باللىرىنى ئەزىز قىلدۇق، ئۇلارنى قۇرۇقلۇقتا (تۆرلۈك قاتناش ۋاسىتىلىرىغا)، دېڭىزدا (كېمە ۋە پاراخوتلارغا) چىقاردۇق. ئۇلارنى شېرىن يېمەكلىكلەر بىلەن رىزىقلاندۇردۇق، يەنە ئۇلارنى مەخلۇقاتلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنىدىن ئالاھىدە ئۈستۈن قىلدۇق»[201]،)اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ(«ئاللاھ ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان، بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ بەرگەن، شۇ يامغۇر بىلەن سىلەرگە رىزىق قىلىپ نۇرغۇن مېۋىلەرنى ئۆستۈرۈپ بەرگەن ۋە سىلەرگە كېمىلەرنى ئۆز ئەمرى بويىچە دېڭىزدا قاتنايدىغان قىلىپ بەرگەن، سىلەرگە دەريالارنى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن زاتتۇر»[202]. ئاللاھ تائالا ئىنساننى ھۆرمەتلىك ۋە جىمى مەۋجۇداتتىن ئۇلۇغ قىلىپ ياراتقان ئىكەن، ئىنسانلارنىڭمۇ بىر-بىرىنى ھۆرمەتلىشى ۋە قەدىرلىشى ئەقەللىي تەلەپتۇر. ئىنسان باشقىلارنى ھۆرمەتلىگەنسېرى، ئۇلارغا قىممەت بەرگەنسېرى ئۆزىنىڭ ھۆرمىتىنى ئاشۇرالايدۇ ۋە ئۆزىنى يۈكسەلتەلەيدۇ.

ئىنسانىيەتنىڭ ئېپتىخارلىق ئۈلگىسى، گۈزەل ئەخلاقنىڭ نەمۇنىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھېچقانداق ئادەمنى تۆۋەن سانىمايتتى، كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئاددىي سانىلىدىغان كىشىلەرگىمۇ ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلەتتى، ئۇلارنى قەدىرلەيتتى، بىراۋ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشسە ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇتاتتى، ئۇ قولىنى تارتمىغۇچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولىنى تارتمايتتى، ئۇ يۈزىنى باشقا ياققا بۇرىمىغىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۈزىنى ئۇنىڭدىن باشقا ياققا بۇرىمايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەزىرىدە قىممەتسىز ئادەم يوق ئىدى، ئۇ كىشىلەرنىڭ قەلبىدە شۇنداق ئۇنتۇلماس گۈزەل تەسىرلەرنى قالدۇراتتىكى، ئۇنىڭ بىلەن ھەمسۆھبەت بولغان ھەرقانداق ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرىدۇ، دەپ قالاتتى.

ساھابىلىرىنىڭ ئىچىدە ئابدۇللاھ ئىسىملىك بىر كىشى بار بولۇپ، لەقىمى ئېشەك ئىدى. كىشىلەر ئۇنى ئېشەك دەپ چاقىراتتى. بۇنداق چاقىرىش ئۇنى ھايۋانغا ئوخشاتقانلىقتىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئەرەبلەر پەرزەنتلىرىگە شۇڭقار، بۆرە دېگەنگە ئوخشاش ئىسىملارنى كۆپ قويىدۇ. چۈنكى شۇڭقار ھۆرمەت ۋە ئىززەتنى ئىپادىلىسە، بۆرە جەسۇرلۇقنى ۋە شىجائەتنى ئىپادىلەيدۇ. ئېشەك دېگەن ئىسىممۇ سەۋر ۋە چىدامچانلىقنى ئىپادىلەيدۇ. ئابدۇللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئىنتايىن بەك ياخشى كۆرەتتى، بازارلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، يېمەك-ئىچمەك، مېۋە-چىۋە ۋە كىيىم-كېچەك دېگەندەك كۆزىگە نېمە چىرايلىق كۆرۈنسە شۇنى سېتىۋېلىپ كېلىپ، ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەدىيە قىلاتتى. بىر كۈنى ئۇ بازاردا كېتىۋېتىپ، بىر نەرسىنى ياقتۇرۇپ قالىدۇ (ئۇنىڭ كىيىممۇ، يېمەك-ئىچمەكمۇ نېمە

---

201 ئىسرا سۈرىسى: 70- ئايەت.

202 ئىبراھىم سۈرىسى: 32- ئايەت.

ئىكەنلىكىنى راۋى بايان قىلمىغان)، ئەمما سېتىۋالغىلى پۇلى بولمىغانلىقتىن، ساتقۇچىغا: «ئارقامدىن ماڭ، پۇلۇڭنى بېرىمەن» دەپ، ساتقۇچىنى ئېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىگە كېلىدۇ. ئابدۇللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سالام بەرگەندىن كېيىن، «يارەسۇلۇللاھ! بۇنى ئۆزلىرىگە ھەدىيە قىلىپ ئېلىپ كەلدىم» دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ قايتاي دەپ تۇرۇشىغا، ئابدۇللاھ: «يارەسۇلۇللاھ! بۇنىڭ پۇلىنى بېرىۋەتكەيلا» دەيدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «سەن بۇنى ھەدىيە دېگەن ئەمەسمىدىڭ؟» دەيدۇ. ئابدۇللاھ: «توغرا دەيلا، بۇ سىلىگە ھەدىيە، ئەمما بېرىدىغان پۇلۇم يوق» دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەبەسسۇم قىلىدۇ ۋە پۇلىنى بېرىۋېتىدۇ. ئابدۇللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھەقىقەتەن ناھايىتى بەك ياخشى كۆرەتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇنى ياخشى كۆرەتتى. بىر كۈنى ئابدۇللاھ ھاراق ئىچكەنلىكى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كېلىنىپ دەررە ئۇرۇلىدۇ (ئىسلام شەرىئىتىدە ھارقكەشنى سەكسەن قامچا ئۇرۇپ جازالاش بار). شۇ چاغدا، ساھابىلەردىن بىرى: «ئاللاھ لەنەت قىلسۇن! بىر قېتىم ئەمەس، كۆپ قېتىم مۇشۇنداق جازالاندى» دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ساھابىگە ئاچچىقلىنىپ: «ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇما! ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ ئادەم ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى ياخشى كۆرىدۇ» دەيدۇ. ئابدۇللاھ ھاراق ئىچكەنلىكى ئۈچۈن گۇناھكار سانالسىمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ياخشى تەرىپىنى ھېسابقا ئالغان ۋە شۇ ياخشى تەرىپى يۈزىسىدىن ئۇنى ياخشى كۆرگەن. كاشكى بىزمۇ ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ يامان تەرەپلىرىنى ئەمەس، ياخشى تەرەپلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگەنگەن بولساق، نېمىدېگەن ياخشى بولار ئىدى، ھە!

مەلۇمكى، ئىسلامدىن ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەردە ھاراق ئىچىش كۆپ ئىدى. ئىسلام كەلگەندىن كېيىن، قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى بىلەن ھاراق ئىچىش ھارام قىلىنغاندىن كېيىن، ساھابىلەر ھاراقنى پۈتۈنلەي تاشلىغان. شۇنداقتىمۇ ساھابىلەردىن ئىنتايىن ئاز كىشىلەر بەزىدە ھاراق ئىچىپ قويۇپ دەررە جازاسىغا ئۇچرايتتى. ئەبۇ مەھجەن ئىسىملىك ساھابىمۇ شۇنداق سىناققا دۇچ كەلگەن. ئۇ نەتىجىدە شەيتاننى يېڭىشتە غەلىبە قىلغان ۋە ئىسلام تارىخىدىكى ئەڭ كاتتا مۇجاھىدلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان.

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەسجىدتە ئولتۇراتتۇق، شۇ پەيتتە سەھرالىق بىر ئادەم مەسجىدكە كىرىپ كىچىك تەرەت قىلىشقا باشلايدۇ. ئۇنى كۆرگەن ساھابىلەر كۈتۈلمىگەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۇ ئادەمنىڭ يېنىغا يۈگۈرىدۇ. ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «توختاڭلار! ئۇ ئادەمنى ئالدىراتماڭلار، سىيدۈكىنى قىسىۋالمىسۇن» دەپ ئۇلارنى پەس قىلىدۇ. ئاندىن ھېلىقى ئادەم تەرىتىنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى يېنىغا چاقىرىپ ئۇنىڭغا: «بۇ مەسجىدلەر تەرەت قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ناماز ئوقۇش ۋە قۇرئان ئوقۇش ئۈچۈن سېلىنغان» دەپ چىرايلىقچە نەسىھەت قىلىدۇ. ھېلىقى ئادەم ئەتراپىتىكىلەرنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ كېتىپ، سۆز قىلماستىن مەسجىدتىن چىقىپ كېتىدۇ. نامازنىڭ ۋاقتى كىرگەندە بۇ ئادەم مەسجىدكە كىرىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇدىن تۇرۇپ «سەمىئەللاھۇ لىمەن ھەمىدە» دېگىنىدە ھەممە جامائەت بىرلىكتە «رەببەنا ۋەلەكەلھەمدۇ» دەيدۇ. پەقەت ھېلىقى ئادەم ئۈنلۈك ئاۋازدا "ئى ئاللاھ! ماڭا ۋە مۇھەممەدكە رەھىم قىلغىن، بىز ئىككىمىزدىن باشقا ھېچكىمگە رەھىم قىلمىغىن"دەپ دۇئا قىلىدۇ. ناماز تۈگىگەندىن كېيىن،

پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام جامائەتكە يۈزلىنىپ، ھېلىقى دۇئانى كىمنىڭ قىلغانلىقىنى سورايدۇ. ئۇ ئادەم "مەن" دەپ ئالدىغا چىقىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام ئۇنىڭغا: «ئاللاھنىڭ كەڭ رەھمىتىنى تار قىلىۋالدىڭغۇ»[203] دەيدۇ.

ھەدىستىن مەلۇمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام مەسجىدكە تەرەت قىلغان ھېلىقى سەھرالىق ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىنىڭ چىرايلىق نەسىھەتى ۋە چەكسىز مېھرىبانلىقى بىلەن ئالغان ۋە ئۇنىڭ قەلبىگە كىرىپ چەكسىز سۆيگۈسىگە سازاۋەر بولغان.

بۇددا دىنىنىڭ پېشۋالىرىدىن رىيۇكان ئىسىملىك بىر كىشى ئۆزىنىڭ كەمتەرلىكى بىلەن مەشھۇر ئىكەن. بىر كۈنى ئۇنىڭ مۇخلىسلىرىدىن بىرى ئۆزىنىڭ قاراقچى ئىنىسىغا نەسىھەت قىلىپ قويۇشىنى ئۆتۈنىدۇ. چۈنكى ئىنىسى ئۇنىڭ نەسىھەتلىرىگە قەتئىي قۇلاق سالمىغان ۋە قاراقچىلىقتىن قەتئىي قول ئۈزمىگەن ئىكەن. رىيۇكان ئۆزىنىڭ بۇ مۇخلىسىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالماي، قاراقچىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ھېچقانداق نەسىھەت قىلمايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدۇ، ئاندىن شۇ كېچىسى ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالىدۇ. رىيۇكان ئەتىسى قاراقچى بىلەن خوشلىشىپ ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئايرىلاي دەپ ماڭغاندا ، قاراقچى كېلىپ ئۇنىڭ ئايىغىنى كىيگۈزۈپ، ئۇنىڭ بوغقۇچلىرىنى ئېتىپ قويىدۇ، بۇ ئارىدا ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى رىيۇكاننىڭ ئايىغىنى ھۆل قىلىۋېتىدۇ. ئاندىن قاراقچى ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپ كېتىدۇ، ئۇ بىر ھازادىن كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ تۇرۇپ، «مۇشۇ كۈنگە قەدەر مېنى سىزدەك بىرەر پېشۋا زىيارەت قىلىپ باقمىغان ۋە ماڭا ھېچكىم ئەھمىيەت بەرمىگەن ئىدى. سىزدەك كاتتا بىر زاتنىڭ مەندەك بىر قاراقچى بىلەن بىر كېچىنى بىللە ئۆتكۈزگىنىڭىزگە قارىغاندا مېنىڭ ئاز-تولا قىممىتىم بار ئىكەن» دەيدۇ. ھېلىقى قاراقچى شۇ كۈندىن باشلاپ قاراقچىلىقنى تاشلايدۇ ۋە بۇتخانىغا ئۆزىنى ئاتاپ، قالغان ئۆمرىنى راھىبلىق بىلەن ئۆتكۈزىدۇ.

ئەسلىتىش:

— ئىنسانلار سىزنىڭ ئېيتقانلىرىڭىزنى ۋە قىلغانلىرىڭىزنى ئۇنتۇپ كېتىشى مۇمكىن، ئەمما سىزنىڭ ئۇلاردا قالدۇرغان تەسىراتىڭىزنى ئۇنتۇپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا سىز باشقىلاردا گۈزەل تەسىراتلارنى قالدۇرۇشقا تىرىشىڭ.

— كىشىلەرنىڭ قىلمىشىغا قاراپ ئۇلارنى «گۇناھكار»غا چىقىرىۋەتمەڭ. چۈنكى سىز ئۇلارنىڭ قەلبىدىكىلەرنى بىلمەيسىز. بەلكى ئۆزرىسى باردۇ.

— سىز ئۇچراشقان ھەربىر كىشىگە ئۆزىنىڭ قىممىتىنى ھېس قىلدۇرۇشقا تىرىشىڭ. چۈنكى نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ.

— ئۆزىڭىزنى باشقىلاردىن ھەرگىز ئارتۇق سانىماڭ. چۈنكى كىبىر دېگەن ئۆزىگە ئىشىنىپ كېتىشتىن باشلىنىدۇ.

— ھەربىر كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ مۇھىم ئىنسان ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشىغا ياردەم قىلىڭ. چۈنكى ھەربىر ئىنسان ئۆز ئالدىغا بىردىن جەۋھەردۇر.

---

(203) ئىمام مۇسلىمنىڭ «صحيح مسلم» ناملىق ھەدىس توپلىمى« كِتَابِ الطَّهَارَةِ » 285- ھەدىس.

— ئۆزىڭىزنىڭ باشقا ئىنسانلار قاتارىدىكى ئاددىي بىر شەخس ئىكەنلىكىڭىز بىلەن پەخىرلىنىڭ. چۈنكى بۇنداق قىلىش سىزنى يۈكسەلتىدۇ، قىممىتىڭىزنى ئاشۇرىدۇ.

— يا كۆرۈنگەندەك بولۇڭ، ياكى بولغىنىڭىزدەك كۆرۈنۈڭ. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىچى بىلەن تېشى بىردەك بولمىغانلارنى ياقتۇرمايدۇ.

شۇنداقتىمۇ...

ستېفېن كوۋېي «ئۈنۈمدار كىشىلەرنىڭ يەتتە ئادىتى» ناملىق كىتابى بىلەن شۆھرەت قازانغان ئامېرىكىلىق يازغۇچى بولۇپ، تۆۋەندە ئۇنىڭ «شۇنداقتىمۇ...» دېگەن سۆز بىلەن ئاخىرلاشقان يازمىسىدىن ئوننى تالالاپ تەقدىم قىلىشنى لايىق تاپتىم.

1. سىز بىرەر ياخشى ئىشنى قىلغاندا، كىشىلەر سىزنى «بۇ ئىشنى غەرەزلىك قىلىۋاتىدۇ» دەپ تۆھمەت قىلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ياخشى ئىش قىلىشنى توختاتماڭ.

2. راست گەپ قىلغان ۋاقتىڭىزدا، بەزىلەر سىزگە ھۇجۇم قىلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، راست گەپ قىلىشتىن ۋاز كەچمەڭ.

3. ئۇلۇغۋار پىكىر ياراتقان بىرىنىڭ ئالدىغا ئادەتتىكى كىشىلەر توسالغۇلارنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ئۇلۇغۋار پىكىرلەرنى يارىتىشنى داۋاملاشتۇرۇڭ.

4. ئەتراپىڭىزدىكى كىشىلەر ئۆچۈن ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىدىن ئەلا نەرسە يوق. شۇنداقتىمۇ، ئۇلارنى سۆيۈشتىن ۋاز كەچمەڭ.

5. سىز مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندا، سىزنىڭ ساختا دوستلىرىڭىز بىلەن ھەقىقىي دۈشمەنلىرىڭىز كۆپىيىپ كېتىدۇ. شۇنداقتىمۇ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنى داۋاملاشتۇرۇڭ.

6. يىللاردىن بېرى ئىشلەپ تاپقانلىرىڭىز بىر ئاندىلا نۆلگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ئىشلەشنى قولدىن بەرمەڭ.

7. سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە موھتاج بولغانلار ئەتە سىزنى تىللىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، موھتاجلارغا ياردەم قىلىڭ.

8. ئىنسانلار ئاجىزلارنى ياخشى كۆرىدۇ، ئەمما كۈچلۈكلەرنى ھۆرمەتلەيدۇ. شۇنداقتىمۇ، سىز ئاجىزلار بىلەن بىللە بولۇڭ.

9. سىز دۇنياغا ئۆزىڭىزدىكى ئەڭ ياخشىنى تەقدىم قىلسىڭىز، ئۇ سىزگە ئۆزىدىكى ئەڭ يامىنىنى بېرىدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئۆزىڭىزدىكى ئەڭ ياخشىنى تەقدىم قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇڭ.

10. بۈگۈن قىلىپ قويغان ياخشىلىقىڭىزنى كىشىلەر ئەتە ئۇنتۇپ قالىدۇ. شۇنداقتىمۇ، ياخشىلىق قىلىڭ.

ستېفېن كوۋېينىڭ «شۇنداقتىمۇ...» دېگەن يازمىسى بۇ يەردە تۈگەيدۇ. بىراق بۇنىڭغا ئەگەشتۈرۈپ، ئوقۇرمەنلىرىمگە تۆۋەندىكىلەرنى تەقدىم قىلىشنى لايىق كۆردۈم:

1. ئىنسانلار سىزگە ئۇۋال قىلىشى ياكى سىزنى خاتا چۈشىنىپ قېلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈمەڭ. ئۇلار كېيىنچە سىزنىڭ قەدرىڭىزنى بىلىدۇ.

2. ھاياتتىكى بارلىق پىلانىڭىز سۇغا چۆكۈشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، تىرىشىشتىن توختاپ قالماڭ. چۈنكى مۇۋەپپەقىيەت مەغلۇبىيەتلەرنىڭ نەتىجىسىدۇر.

3. سىز ھېچ باي بولالماسلىقىڭىز مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ھالىڭىزغا شۈكۈر قىلىڭ.

4. گۈزەل پىكىرلىرىڭىزگە ھەممىلا كىشىنى قايىل قىلالماسلىقىڭىز مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ئۇلارنىڭ شارائىتىنى چۈشىنىڭ.

5. ھايات سىزگە ئادىللىق قىلماسلىقى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، سىز ئادىل بولۇڭ.

6. ھەممە ئادەم ھەممە ئادەمگە يالغان ئېيتىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، سىز يالغان ئېيتماڭ.

7. باشقىلارغا كەلگەن خاپىلىق ياكى مۇسىبەت سىزگە كېلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ياخشىلىقتىن ئۈمىدۋار بولۇڭ.

8. سىز ئارزۇ قىلغانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشەلمەسلىكىڭىز مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، ئېرىشكەنلىرىڭىزگە شۈكۈر قىلىڭ.

9. بەزى كىشىلەر سىزگە بېخىللىق قىلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، سىز سېخىيلىق قىلىڭ.

10. بەزىلەر سىزگە چوڭلۇق قىلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، سىز كەمتەر بولۇڭ.

هالال يېيىش ئىبادەتتۇر

ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە هالالدىن رىزىق بېرىشنى، بارلىق جان ئىگىلىرىنى، ھەتتا ئۆزىنىڭ رىزقىنى تېپىپ يېيىشتىن ئاجىز كېلىدىغان جانىۋارلارنىمۇ رىزىقلاندۇرۇشنى كاپالەتلەندۈرگەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بارلىق جان ئىگىلىرىنى ئۆز رىزقىنى تېپىپ يېيىش يولىدا سەۋەب قىلىشقا ئىلھاملاندۇرغان بولسا، ئىنسانلارنى ئىشلەشكە ۋە هالال رىزىق هاسىل قىلىش ئۈچۈن سەۋەب قىلىشقا بۇيرۇغان.

رىزىق — ئىنسان ھاجەت بولىدىغان ۋە پايدىلىنىدىغان نەرسىلەر دېگەنلىكتۇر. رىزىق پۇل-مال ۋە يېمەك-ئىچمەك بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭدۇر. مەسىلەن: تەن ساقلىقى، ياخشى جور، پەرزەنتلەر، ۋاپادار دوست، شۇنداقلا ئىمان، ئىلىم، گۈزەل ئەخلاق، تەقۋالىق ۋە ياخشى ئەمەل قاتارلىقلارمۇ رىزىقتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن بېرىلگەن رىزىق ۋە ئاتا-ئىھسانلاردۇر. چۈنكى ئىسلام نەزىرىدە رىزىق ئاللاھ تائالانىڭ نېمىتى ۋە ئىنئامىدۇر. رىزىق بەرگۈچى پەقەتلا ئاللاھ تائالا ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۇنىڭغا چىن ئىشىنىش مۇئمىن ئادەمنىڭ ئىمانىنىڭ مۇھىم بىر پارچىسىدۇر.

رىزىق هاسىل قىلىشنىڭ پىرىنسىپى

ئىسلام نەزىرىدە رىزىقنى هاسىل قىلىشنىڭ پىرىنسىپى ئۈچ بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. ئاللاھ تائالاغا تايىنىش ۋە ئۇنىڭدىن رىزىق تىلەش. چۈنكى رىزىق بەرگۈچى پەقەتلا ئاللاھ تائالادۇر. (إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ) «شەكسىزكى، ئاللاھ (ھەممىگە) رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەت ۋە كۈچ _ قۇۋۋەت ئىگىسىدۇر»[204].

2. ئىشلەش ۋە سەۋەب قىلىش. (هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) «ئۇ زېمىننى سىلەرگە بويسۇنىدىغان قىلىپ بەرگەن زاتتۇر، ئەمدى سىلەر (تىرىكچىلىك قىلىپ) زېمىننىڭ تەرەپ _ تەرەپلىرىدە مېڭىپ، ئاللاھنىڭ (بەرگەن) رىزقىدىن يەڭلار، (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) تىرىلدىغان جايىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدۇر»[205].

3. ئالدامچىلىق، ئۆسۈم مۇئامىلىسى، ئوغرىلىق، پارىخورلۇق، ئالدامچىلىق دېگەندەك هارام ئىشلاردىن يىراق تۇرۇپ، هالال ئىش قىلىش. «ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئەگەر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىدىغان بولساڭلار، بىز سىلەرگە ئاتا قىلغان هالال نەرسىلەردىن يەڭلار ۋە ئاللاھقا شۈكۈر قىلىڭلار»[206].

ئىسلام ئۆلىمالىرى هالال پۇل بىلەن هارام پۇلنى مۇنداق تونۇشتۇرغان: «پۇلنىڭ مەنبەسى ۋە ئۇنى هاسىل قىلىش يوللىرى هالال بولسا، يەنى پۇلنى ئىسلام شەرىئىتى كۆرسەتكەن يول بىلەن تاپقان بولسا، بۇنداق پۇل هالال پۇلدۇر. ئەكسىچە، پۇلنىڭ مەنبەسى ۋە تېپىش يوللىرى هالال بولمىسا، يەنى ئىسلام شەرىئىتى مەنئى قىلغان يوللار بىلەن تاپقان پۇل بولسا، بۇنداق پۇل هارام پۇلدۇر»[207].

هارامدىن پۇل تېپىشنىڭ مىساللىرى:

— ئوغرىلىق قىلىش، بۇلاڭچىلىق قىلىش، كىشىلەرنى قورقۇتۇپ پۇلنى ئېلىۋېلىش.

— باشقىلارنىڭ ھەققىنى يەۋېلىش، خۇسۇسەن، يېتىملەرنىڭ ھەققىنى يەۋېلىش.

---

204 زارىيات سۈرىسى: 58-ئايەت.

205 مۇلك سۈرىسى: 15- ئايەت.

206 بەقەرە سۈرىسى: 172- ئايەت.

207 دوكتور ھۈسەين شاھاتەنىڭ «تطهير الأرزاق في ضوء الشريعة الإسلامية» ناملىق ئەسىرى، 45- بەت.

— بانكىدا پۇل قويۇپ، ئۇنىڭ ئۆسۈمىنى ئېلىش، قەرز بېرىپ ئۆسۈم ئېلىش.

— زىنا قىلىپ، زىناغا دەللاللىق قىلىپ ياكى سايە قىلىپ پۇل تېپىش.

— قىمار ئويناپ ياكى ئۇنىڭغا دەللاللىق قىلىپ پۇل تېپىش.

— ئۆزىنىڭ ئىش ئورنىدىن پايدىلىنىپ يولسىزلىق قىلىپ پۇل تېپىش، پارا ئېلىش.

— ھاراق، تاماكا، زەھەرلىك چېكىملىك ياكى ئىچىملىك سودىسى قىلىپ پۇل تېپىش.

— يالغان گۇۋاھلىق بېرىپ ياكى يالغان دىپلوم، ھۆججەت قاتارلىقلارنى ياساپ پۇل تېپىش.

— كىلودا ياكى ئۆلچەمدە كەم تارتىپ بېرىپ پۇل تېپىش.

— گۇناھسىز كىشىلەرگە قارا چاپلاپ ياكى چېقىشتۇرۇپ پۇل تېپىش.

— ئىسلامدا سېتىش ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى سېتىپ پۇل تېپىش.

— زالىملارغا، مۇستەملىكىچىلەرگە ھەمكارلىشىپ پۇل تېپىش.

— سودىدا يالغان ئېيتىپ، كۆزبوياپ پۇل تېپىش.

رىزىقتا بەرىكەت ھاسىل قىلىش يوللىرى

رىزىقتا بەرىكەت ناھايىتى مۇھىمدۇر. چۈنكى بەرىكىتى بولمىغان رىزىقنىڭ ۋە ھەرقانداق ئىشنىڭ مەنپەئەتى ئىنتايىن ئاز بولىدۇ، راۋاجى بولمايدۇ. بەرىكەت ھاسىل قىلىشنىڭ يوللىرىنى تۆۋەندىكىدەك ئىخچاملاشقا بولىدۇ:

1. ئاللاھ تائالاغا تەقۋالىق قىلىش. تەقۋالىق ھەرگىزمۇ نۇرغۇن كىشىلەر چۈشىنىۋالغاندەك تاشقى قىياپەتكە قارىتىلغان ئىش ئەمەس، بەلكى ئىچكى دۇنيايىمىزنى ئىسلاھ قىلىش، ئاللاھ تائالا بۇيرۇغان بويىچە ئىش كۆرۈپ، ئاللاھ تائالا توسقان ئىشلاردىن يىراق تۇرۇش ئارقىلىق ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش دېگەنلىكتۇر. مەيلى دۇنيالىق، مەيلى ئاخىرەتلىك ھەرقانداق ئىشتا ئاللاھ تائالاغا تولۇق ئىتائەت قىلغان كىشىنىڭ كىشىنىڭ رىزقى بەرىكەتلىك، ئىشلىرى بەرىكەتلىك ۋە ئائىلىسى بەرىكەتلىك بولۇشىدا قىلچە شەك يوق. ئاللاھ تائالا ئىمان ۋە تەقۋالىقنىڭ بەرىكەتكە تۈرتكە بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «(پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن) شەھەرلەرنىڭ ئاھالىسى ئىمان ئېيتقان ۋە (گۇناھ _ مەئسىيەتتىن) ساقلانغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە، ئۇلارغا ئاسمان _ زېمىننىڭ بەرىكەتلىرىنى ياغدۇرۇپ بېرەتتۇق. لېكىن ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى) يالغانچى دېدى، شۇڭا ئۇلارنى ئۆز قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن ھالاك قىلدۇق»[208].

2. ئاللاھ تائالانىڭ رىزىق بەرگۈچى ئىكەنلىكىگە چىن ئىشەنچ قىلغان ھالدا، رىزىق ئىشىكىنى ئەمگەك ئاچقۇچى بىلەن ئېچىش. ئاللاھ تائالا بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى سەۋەبلەرگە باغلىق قىلغان بولۇپ، ئىشلەش، سەۋەب قىلىش بەرىكەتنىڭ كاپالىتىدۇر.

3. شۈكۈر قىلىش. شەكسىزكى، ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىش بەرىكەتنىڭ ۋە تېخىمۇ زىيادىسىگە ئېرىشىشنىڭ ئامىلىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: « ئەگەر شۈكۈر قىلساڭلار، سىلەرگە (بېرىۋاتقان نېمىتىمنى) تېخىمۇ زىيادە قىلىمەن. ئەگەر تۇزكورلۇق قىلساڭلار، شەكسىزكى، مېنىڭ ئازابىم بەكمۇ قاتتىقتۇر»[209].

ھالال يېيىشنىڭ ئەھمىيىتى

ھالال يېيىش ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە ياخشى زاتلارنىڭ ئەخلاقىدۇر. ھارام يېيىش ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولماسلىقىغا ۋە دۇئالارنىڭ ئىجابەت بولماسلىقىغا سەۋەب بولىدۇ.

---

208 ئەئراف سۈرىسى: 96- ئايەت.

209 ئىبراھىم سۈرىسى:7- ئايەت.

1. يېمەك-ئىچمىكى، كىيىم-كېچىكى هارامدىن بولغان ئادەمنىڭ ئىبادەتلىرى قوبۇل بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ماۋزۇدا مۇنداق دېگەن: «ئى ئىنسانلار! ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالا پاكتۇر، ئۇ پەقەت پاك بولغاننىلا قوبۇل قىلىدۇ»[210]. بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى: قەلبى پاك، يېمەك- ئىچمەكلىرى ھالالدىن بولۇپ، پاك بولغانلارنىڭلا قىلغان ئىبادەتلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ، دۇئالىرىنى ئىجابەت قىلىدۇ، دېگەنلىكتۇر.

2. هارام يېگەن ئادەمنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىراۋ ئۈستى بېشىنى چاڭ توزان قاپلىغان، چاچلىرى چۇۋۇلغان قىياپەتتە ئىككى قولىنى ئاسمانغا كۆتۈرۈپ ‹ئى رەببىم! ئى ئىگەم!› دەپ دۇئا قىلىدۇ. ھالبۇكى ئۇنىڭ يېگەن - ئىچكەنلىرى هارامدىن، كىيگەنلىرى هارامدىن بولۇپ، ئۇ هارامدىن ئوزۇقلانغان تۇرسا، قانداقمۇ ئۇنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولسۇن!؟»[211].

بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى شۇكى، بىراۋ ئەڭ بىچارە قىياپەتتە ئاللاھ تائالاغا يالۋۇرۇپ دۇئا قىلغان ۋە ئۇ شۇ ھالىتى بىلەن دۇئاسى ئىجابەت بولۇشقا ئەڭ تېگىشلىك بولغان تۇرسىمۇ، ئۇ هارامدىن ئوزۇقلانغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولمايدۇ. ساھابىلار يېمەك – ئىچمەكلىرىنىڭ ھالالدىن بولىشىغا بەكمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى، ئۇلار ھالاللىقى ياكى هاراملىقىدا ئازراق شۈبھە بولغان نەرسىلەردىنمۇ خۇددى ئوتتىن قاچقاندەك قاچاتتى. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇنىڭ بىر كىشى تەرىپىدىن ھەدىيە قىلىنغان يېمەكنى يەپ سېلىپ، ئۇنىڭ ھالاللىقىدا شۈبھە بارلىقىنى بىلگەنىدىن كېيىن، قولىنى ئاغزىغا تىقىپ تۇرۇپ ناھايىتى تەسلىكتە ئۇنى ياندۇرىۋەتكەنلىك قىسسىسىمۇ رەسۇلۇللاھنىڭ ساھابىلىرىنىڭ هارام يېيىشتىن ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرىدىغانلىقىنى ئىپادىلەشكە يېتەرلىكتۇر. ئەللامە ھافىز ئىبنى رەجەب مۇنداق دېگەن: «بۇ ھەدىس هارام يېيىشنىڭ ئەمەللەرنىڭ قوبۇل بولۇشىغا توسقۇن بولىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىدۇ. چۈنكى ھالالدىن يېمىگەن كىشىنىڭ ئەمەللىرى قوبۇل بولمايدۇ، هارام يېيىش ئەمەلنى بۇزىدۇ ۋە ئۇنىڭ قوبول بولۇشىنى توسىدۇ».

هارامدىن پاكلىنىش

ھەرقانداق بىر گۇناھتىن كېيىن، ئاللاھ تائالاغا سەمىمىي تەۋبە قىلىپ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراش پەرز بولغاندەك، هارامدىن پاكلىنىش ۋە ئۇنىڭ گۇناھىدىن تازىلىنىش ئاللاھ تائالاغا سەمىمىي تەۋبە قىلىش پەرزۇدۇر. ئىنسانلار تەرىپىدىن سادىر قىلىنغان گۇناھ ۋە قىلمىشلار يا ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىگە قارشى سادىر قىلىنغان بولىدۇ، ياكى مەخلۇقاتلارنىڭ ھەققىگە قارشى سادىر قىلىنغان بولىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ «قىل» ۋە «قىلما» دېگەن ئەمر- پەرمانلىرىنى ئورۇنلاش ئۇنىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەققى بولۇپ، بۇلارنى بەجا كەلتۈرۈش ئىنسانلارنىڭ بۇرچىدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى گۈزەل سۈرەتتە يارىتىپ، ئۇلارنى يەر يۈزىنىڭ خوجايىنى قىلدى، ئۇلارنى ئەڭ ھۆرمەتلىك قىلدى، ئۇلارغا تۈرلۈك سان- ساناقسىز نېمەتلەرنى ئاتا قىلدى، باشقا مەخلۇقاتلارنى ئۇلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن يارىتىپ بەردى. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى كۆپتۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر- پەرمانلىرىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار ئۇنىڭ ھەققىگە قارشى قىلمىش سادىر قىلغان بولىدۇ. مەخلۇقاتلارنىڭ، خۇسۇسەن ئىنسانلارنىڭ ھەققى ئىنسانلار تەرىپىدىن زىيان - زەخمەتلەرگە ئۇچرىتىلماسلىقىدۇر. ئىنسانلارنى زىيان- زەخمەتلەرگە ئۇچرىتىش، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى يەۋېلىش ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالا ئاتا قىلغان ھەق- ھوقۇقلىرىغا تاجاۋۇز قىلغانلىق بولىدۇ.

ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىگە قارشى سادىر قىلىنغان گۇناھ - مەئسىيەتلەرنىڭ تەۋبىسىنىڭ قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن ئۈچ شەرت بار، ئۇلار:

1. قىلغان گۇناھ - مەئسىيەتلەر ئۈچۈن پۇشايمانلىق ھېس قىلىش.

2 . بۇرۇن قىلغان گۇناھ- مەئسىيەتلەرنى قايتا قىلماسلىققا چىن ئىرادە باغلاش.

---

[210] ئىمام مۇسلىمرىۋايىتى.

[211] ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

3. گۇناھ - مەئسىيەتلەردىن قەتئىي قول ئۈزۈش.

ئەمما ئىنسانلارنىڭ ھەققىگە قارشى سادىر قىلىنغان قىلمىشلار ۋە يامانلىقلارنىڭ تەۋبىسىنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن يۇقىرىقى ئۈچ شەرت بىلەن بىرگە، ھەق ئىگىسىنى رازى قىلىش شەرت قىلىنىدۇ. ھەققىنى يەۋالغان بولسا، ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىش، تۆھمەت قىلغان ياكى ئابرۇيىنى تۆككەن ۋە ياكى قانداقلا بىر يامانلىق قىلغان بولسا، ئۇنىڭدىن رازىلىق ئېلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. چۈنكى بۇ خىلدىكى ھەق ئاللاھ تائالانىڭ ھەققى بولماستىن، ئىنسانلارنىڭ ئۆز ھەقلىرى بولغانلىقى. ئۈچۈن، ئۇلار قىلمىشكارلىرىنى. ئۆزلىرى كەچۈرمىگۈچە ئاللاھ تائا.لا كەچۈرمەيدۇ ۋە تەۋبىلىرىنى قوبۇل قىلمايدۇ. مانا بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئادالىتىدۇر.

ئىستىغفار ـ ئاللاھ تائالادىن گۇناھلارنىڭ كەچۈرۈم قىلىشىنى تىلەش دېگەنلىكتۇر.

تەۋبە – سادىر قىلىنغان گۇناھلارغا پۇشايمان قىلىپ، قايتا گۇناھ قىلماسلىققا بەل باغلاپ، توغرىلىققا قايتىش دېمەكتۇر.

قۇرئان كەرىم بىزگە تەلىم بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئاللاھقا سەمىمىي تەۋبە قىلىڭلار، ئۈمىدكى، رەببىڭلار سىلەرنىڭ گۇناھىڭلارنى يوققا چىقىرىدۇ، سىلەرنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ»(212).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىستىغفارنىڭ پەزىلىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئىستىغفار ئېيتىشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلغان ئادەمگە ئاللاھ ھەرقانداق قىيىنچىلىقتىن چىقىش يولى ۋە ھەرقانداق غەم - قايغۇدىن خۇشاللىق يارىتىپ بېرىدۇ، ئۇنىڭغا كۈتۈلمىگەن يەردىن رىزق بېرىدۇ»(213).

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇستازلىرىدىن دوكتور ئابدۇلھەي فەرماۋى «سائادەتنىڭ يولى ئاللاھقا تەۋبە قىلىشتۇر» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «تەۋبىنىڭ ھەقىقەتەن زور پايدىلىرى بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىسى تۆۋەندىكىچە:

— تەۋبە بارچە ياخشىلىقلارغا تۈرتكە بولىدۇ.

— تەۋبە ئىنساننىڭ مەنىۋى قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

— تەۋبە بەخت-سائىدەتنىڭ يولىدۇر.

— تەۋبە ئىنساننى ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئېلىپ بارىدۇ.

— تەۋبە بەندىنىڭ ئاللاھقا بولغان ئىتائەتمەنلىكىنى ئاشۇرىدۇ.

— تەۋبە قەلبنى ئاللاھتىن قورقىدىغان قىلىدۇ.

— تەۋبە توغرا يول؛دىن چىقىپ كەتكەنلەرنىڭ يولىنى توغرىلاپ بېرىدۇ»214.

(212) تەھرىم سۈرىسى8- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(213) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

214 دوكتور ئابدۇلھەي فەرماۋىنىڭ «طريق السعادة ... التوبة إلى الله» ناملىق ئەسىرى، 23- بەت.

هارامدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسى

بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى «هالال يېيىش ئىبادەتتۇر» دېگەن تېمىدىكى يازمىدا هالال رىزىق هاسىل قىلىشنىڭ پرىنسىپلىرى، هالالدىن يېيىشنىڭ ئەهمىيىتى ۋە هارامدىن قۇتۇلۇشنىڭ زۆرۈرلۈكى هەققىدە توختالغان ئىدۇق. بۇ يازمىدا بەزى ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ تەلىپى بىلەن هارامدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرى هەققىدە توختىلىمىز.

بارلىق ئىسلام ئۆلىمالىرى هارام مالدىن دەرهال قۇتۇلۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىدە ئىتتىپاقتۇر. هارامدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرى ۋە چارىلىرى هەققىدە ئەمەلىي ئەهۋال ۋە شارائىتقا قاراپ ئۆلىمالارنىڭ هەرخىل كۆزقاراشلىرى مەۋجۇت. ئەللامە قۇرتۇبى مۇنداق دېگەن: «ئۆلىمالىرىمىز قولىدىكى هارام مالنىڭ تەۋبىسى ئۇنى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش بىلەن بولىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۇ هارام مال بىراۋدىن ئالغان ئۆسۈم (جازانە) ياكى زۇلۇم ۋە يولسىزلىق بىلەن ئالغان مال بولسا، ئۇنى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش، ئەگەر ئىگىسىنى تاپالمىسا، يوقسۇللارغا سەدىقە قىلىۋېتىش بىلەن بولىدىغانلىقىنى، ئەگەر قولىدىكى پۇل-مالنىڭ قانچىلىكى هالال ۋە قانچىلىكى هارام ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالسا، ئۆزىنىڭ گۇمانىنىڭ كۈچلۈك تەرىپىنى هېسابقا ئېلىپ ئىش كۆرسە بولىدىغانلىقىنى، ئەگەر زىممىسىدىكى هەقلەر كۆپ بولۇپ ئۇنى تۆلەشكە كۈچى يەتمەيدىغان دەرىجىدە بولسا، ئۇنىڭ تەۋبىسى قول ئىلكىدە بار بولغان نەرسىلەردىن بىر قۇر كىيىم ۋە يېمەك-ئىچمەكلىرىنى ئېلىپ قېلىپ قالغىنىنى سەدىقە قىلىۋېتىش ياكى ئومۇمىي مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق بولغان جايلارغا ئىئانە قىلىش بىلەن بولىدىغانلىقىنى بايان قىلغان»[215].

ئىمام شافىئىي مۇنداق دېگەن: «هارام مالدىن تەۋبە قىلىشنىڭ شەرتى زىممىسىدىكى هارام مالنى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش، ناۋادا مال ئىگىسى بولمىسا، ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ بېرىش، ئەگەر ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا بېرىش، ۋارىسلىرى بولمىسا، مۇسۇلمانلارنىڭ جەمئىيەتلىرىگە، ئۇلارمۇ بولمىسا يوقسۇللار بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. هارام مالدىن قۇتۇلماقچى بولغان ئادەم قۇتۇلۇش نىيىتى بىلەن ئۆلۈپ كەتسە، ئاللاھنىڭ ئۇنى مەغپىرەت قىلىشى ئۈمىدلىكتۇر»[216].

هارام ئارىلىشىپ قالغان مالنى پاكلاش مەسىلىسى

بەزى كىشىلەر هالال كەسىپ قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا هارام ئىشلارنىمۇ قىلىپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ كەسىپتىن تاپقان هالال پۇلغا هارام پۇل ئارىلىشىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پۇل-مالغا ئارىلىشىپ قالغان هارامنى ئايرىپ چىقىرىۋەتمىگەندە، قولىدىكى هالال پاكلانمايدۇ. قولىدىكى هالال هارامدىن ۋە شۈبهىلىك ئىشلاردىن پاك-پاكىز بولمىسا، ئەمەل ئىبادەتنىڭ قوبۇل بولۇشىغا، دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشىغا توسقۇن بولىدۇ.

هالالغا هارام ئارىلىشىپ قالىدىغان ئىشلاردىن بەزى ئۆرنەكلەر

— ئىسلام شەرىئىتىدە سېتىشقا رۇخسەت قىلىنغان هالال نەرسىلەرنى سېتىش بىلەن بىرگە تاماكا، هاراق، ، چوشقا گۆشى، ئاق چېكىملىك دېگەندەك هارام نەرسىلەرنىمۇ سېتىش ياكى بەزى ماللارغا باشقىلارنىڭ ۋە باشقا دۆلەتلەرنىڭ ماركىلىرىنى ئوغرىلىقچە چاپلاپ سېتىش ۋە ياكى سودىدا ئالدامچىلىق قىلىش قاتارلىقلار.

---

215 «الجامع لأحكام القرآن» 3- توم، 366- 367- بەتلەر.

216 «المنثور في القواعد للزركشي» 2- توم، 425-426- بەتلەر.

— مېۋە، كۆكتات، ئاشلىق قاتارلىقلارنى ساتىدىغانلارنىڭ ياخشىسىنى ئۈستىگە، ناچارلىرىنى ئاستىغا تىزىپ سېتىشى.

— قىلغان ئىشى ياكى كەسپى گەرچە ھالال بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ ھەققىدىن زىيادە ھەق ئېلىش.

— مېھمانخانىلارنىڭ مېھمانلار ئۈچۈن تەقدىم قىلىدىغان خىزمەتلىرى ئىچىدە ھارام ئىشلارنىمۇ قىلىشى ياكى ھارام نەرسىلەرنى تەقدىم قىلىشى.

— بانكىلارنىڭ شەرىئەتكە ئۇيغۇن ئىشلارنى قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا شەرىئەت ھارام قىلغان جازانە دېگەندەك ھارام ئىشلارنىمۇ قىلىشى.

— بەزى شىركەتلەرنىڭ ھالال ئىشلارنى قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا جازانە قىلىدىغان بانكىلاردا پۇل قويۇش دېگەندەك بەزى ھارام ئىشلارنىمۇ قىلىشى ۋە باشقىلار.

ھارام ئارىلىشىپ قالغان مالنى پاكلاش ئۇسۇلى

ئىسلام ئۆلىمالىرى ھارام ئارىلىشىپ قالغان مالنى پاكلاشتا مۇنداق قائىدىنى ئوتتۇرىغا قويغان[217]:

— ھالالغا ئارىلىشىپ قالغان ھارام ھەممىنى ھارام قىلىۋەتمەيدۇ.

— ھالالغا ئارىلىشىپ قالغان ھارامنى ئايرىپ چىقىپ، يوقسۇللارغا ياكى مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق جەمئىيەتلەرگە بېرىش لازىم.

— ھالال بىلەن ھارام ئارىلىشىپ قالىدىغان ئىشلاردىن كەسىپلەردىن ۋە مۇئامىلىلەردىن يىراق تۇرۇش تەقۋالىقنىڭ تەلىپىدۇر.

ھالال مالدىن ھارامنى ئايرىپ چىقىش قىيىن بولسا قانداق قىلىش كېرەك؟

كۆپ سانلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىنتىپاقى بويىچە، بانكىدا قويغان پۇلغا، شىركەت ھەسسىدارلىقىغا ۋە باشقا مۇئامىلىلەرگە ئارىلىشىپ قالغان ھارامنى ئايرىپ چىقىش قىيىن بولغاندا، بۇ ھەقتە ئىختىساس ئىگىلىرىگە مۇراجىئەت قىلىش لازىم كېلىدۇ. چۈنكى ئۇلار ھېسابلاپ بېرەلەيدۇ. بۇنداق قىلىش دىنىمىزدا يولغا قويۇلغان ئۇسۇل بولۇپ، ئۆز ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىرائەت ۋە مېۋىلەرنىڭ زاكىتىنى، ھەتتا تېخى يىغىۋېلىنمىغان مېۋىلەرنىڭ زاكىتىنى ھېسابلاشتا قوللانغان چارىدۇر. بۇنى فىقھى كىتابلىرىدا «خەرس» دەپ ئاتايدۇ.

ھارام مالنى ئىبادەت ئۈچۈن ئىشلىتىشكە بولامدۇ؟

ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپ سانلىقى ھارام مالنى ھېچقانداق بىر ئىبادەت ئۈچۈن قوللىنىشقا بولمايدۇ دەپ قارايدۇ. ھەتتا بەزى ئۆلىمالار ھارام پۇلغا قۇرئان سېتىۋېلىشقىمۇ بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇلار ھارام مالنى پېقىرلارنى ۋە مىسكىنلەرنى تائاملاندۇرۇش، قەرزىسىنى تۆلىيەلمىگەنلەرنىڭ قەرزىسىنى تۆلەپ بېرىش، ھەر

217 دوكتور ھۈسەيىن شاھاتەنىڭ «تطهير الأرزاق في ضوء الشريعة الإسلامية» ناملىق ئەسىرى، 56- بەت.

قايسى ئىلىم ساھەلىرىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارغا، تەتقىقاتچىلارغا ۋە ياشلارنىڭ ئۆيلىنىش ئىشلىرىغا ياردەم قىلىش قاتارلىق ئىشلارغا ئىشلەتسە بولىدۇ دەپ قارايدۇ[218].

ھارام مال بىلەن ھەج قىلىشقا بولامدۇ؟

ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ ئۆلىمالىرىنىڭ ۋە باشقا كۆپ سانلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بويىچە، ھارامدىن پۇل تاپقان ئادەمنىڭ ئاشۇ ھارام پۇل بىلەن قىلغان ھەججى قوبۇل بولمايدۇ ۋە قىلغان ھەججىدىن ئۇنىڭغا ھېچقانداق ساۋاب بولمايدۇ، ئەمما ئۇنىڭدىن ھەج پەرزى ساقىت بولىدۇ. ھەج پەرزى ساقىت بولغانلىقى سەۋەبلىك، ئۇ كىشى نامازنى تەرك ئەتكەن ئادەم جازالانغاندەك ھەج پەرزى ئۈچۈن جازالانمايدۇ[219].

ھارام ئارىلىشىپ قالغان مالنىڭ زاكىتى قانداق ئادا قىلىنىدۇ؟

ھالال مالغا ھارام مال ئارىلىشىپ قالغاندا، ھالال مالنىڭ مىقدارى زاكات بېرىش ئۆلچىمىگە يەتكەن بولسا، ھالال مالنىڭ زاكىتى بېرىلىدۇ. چۈنكى ھارام مالغا زاكات كەلمەيدۇ. ئەگەر ھالال مالنىڭ مىقدارى زاكات بېرىش ئۆلچىمىگە يەتمىگەن بولسا زاكات كەلمەيدۇ. ھاراملىقى ئېنىق ئەمەس، ھالاللىقىدا شۈبھە بولغان مالغا زاكات كېلىدۇ[220].

مەنبەسى ھارام ياكى ھارام ئارىلىشىپ قالغان مىراسنى ئېلىشقا بولامدۇ؟

ئاللاھ تائالا بىزنى مىراسنى شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن مىقدار بويىچە تەقسىم قىلىشقا بۇيرۇغان ۋە مىراس ئىلمىنى ئۆگىنىشنى پەرز قىلغان. شۇڭا مىراس ئىلمى «علم الفرائض» (پەرزلەر ئىلمى) دەپ ئاتالغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى تەكىتلەپ: «مىراس ئىلمىنى ئۆگىنىڭلار، چۈنكى ئۇ ئىلىمنىڭ يېرىمىدۇر، ئۇ تېز ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ، مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەڭ ئاۋۋال سۇغۇرۇلۇپ كېتىدىغان ئىلىم مىراس ئىلمىدۇر»[221] دەپ كۆرسەتكەن.

مىراس قالغان پۇل-مال ھالال بولسا، ۋارىسلارنىڭ ئۇ مىراستىن بەھرىمەن بولۇشىدا ھېچقانداق چەكلىمە يوقتۇر. ناۋادا مىراس قالغان پۇل-مال ھارام ياكى ھارام ئارىلىشىپ قالغان بولسا، ئۇنىڭ ھۆكمى مۇنداق بولىدۇ:

— ۋارىسلار ئۆزلىرىگە قالغان مىراسنىڭ مەنبەسى ھاراق، تاماكا، ئاق چېكىملىك، چوشقا گۆشى دېگەندەك نەرسىلەرنى سېتىپ تاپقان ياكى ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق، ئالدامچىلىق، قويمىچىلىق دېگەندەك ھارام يوللار بىلەن باشقىلاردىن ئېلىۋالغان ھارام مال ئىكەنلىكىنى بىلسە، بۇ مالنى ئىشلىتىش ئۇلارغا ھالال بولمايدۇ. ئۇ مالدىن چوقۇم قۇتۇلۇشى كېرەك. بۇ ھالدا ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئىككىلا يول بار بولۇپ، بىرى، باشقىلاردىن ئېلىۋالغان مالنى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىش، مال ئىگىلىرىنى تاپالمىسا ياكى كىملەرنىڭ ھەققى ئىكەنلىكىنى بىلمىسە، ئومۇمىي مۇسۇلمانلار مەنپەئەتلىنىدىغان ئورۇنلارغا ئىئانە قىلىۋېتىشتۇر.

— مىراسنىڭ مەنبەسى ھالال بولۇپ، تىجارەتتە ئالدامچىلىق، يالغانچىلىق، كۆز بوياش ۋە يالغاندىن قەسەم قىلىش ئارقىلىق ھارام قوشۇلۇپ قالغان بولسا، مۇنداق ھارامنى ھالالدىن ئايرىش قىيىن بولغانلىقتىن،

---

218 دوكتور ھۈسەيىن شاھاتەنىڭ «تطهير الأرزاق في ضوء الشريعة الإسلامية» ناملىق ئەسىرى، 65- بەت.

219 ئەللامە ھۈسەيىن مۇھەممەد مەخلۇفنىڭ «فتاوى شرعية» ناملىق ئەسىرى، 2- توم، 7-8 بەتلەر.

220 دوكتور ھۈسەيىن شاھاتەنىڭ «تطهير الأرزاق في ضوء الشريعة الإسلامية» ناملىق ئەسىرى، 71- بەت.

221 ئىبنى ماجە ۋە دارا قۇتنى رىۋايىتى.

ۋارىسلار مىراستىن مەھرۇم قىلىنمايدۇ. ئەگەر ۋارىسلار گۇناھتىن ۋە هارامدىن پاكلىنىشنى خالىسا، مىراستىن ئۆزى هارام دەپ تەخمىن قىلغان قىسمىنى ياخشىلىق يوللىرىغا، يوقسۇللارغا بەرسە بولىدۇ. ئەگەر مىراسنىڭ كۆپ قىسمى هالال ۋە ئاز قىسمىلا هارام بولسا، ۋارىسلار يەنىلا مىراستىن مەھرۇم قىلىنمايدۇ، مىراستىن تولۇق بەھرىمەن بولۇش ھەققى بار. بەزى ئۆلىمالار ئاشۇ ئاز قىسىم هارامنى ئايرىپ چىقىپ ياخشىلىق يوللىرىغا سەر قىلىشى كېرەك دەپ قارايدۇ. ئەمما بۇ توغرىدا بىرلىككە كېلىنگەن فىقھىي دەلىل يوق. ئەللامە يۈسۈپ قەرداۋىغا ئوخشىغان بەزى ئۆلىمالار مىراسنى ۋارىسلارغا هالال قىلىدىغان هارامنىڭ مىقدارى ئومۇمىي مىراسنىڭ يۈزدە 25 پىرسەنتىدىن ئارتۇق بولماسلىقى شەرت دېگەنلەرمۇ، ئومۇمىي مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىدىن ئارتۇق بولماسلىقى شەرت دېگەنلەرمۇ بار. ھەربىرىنىڭ ئۆز ئىجتىھادىنى كۈچلەندۈرىدىغان دەلىللىرى بار»222.

يېتىملەرنىڭ مېلىغا ئارىلىشىپ قالغان هارام مەسىلىسى

يېتىملەرنىڭ ئىشلىرىغا ئىگە بولغان ئادەم (ۋەسىي) بەزىدە يېتىملەرنىڭ پۇل-مېلىنى بانكىدا قويۇپ ساقلاشقا ھاجەت بولىدۇ. يېتىملەر ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلالىغۇدەك ياشقا كەلگەندە، ۋەسىي ئۇلارنىڭ پۇل-مېلىنى ئۆزلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن، پۇلنى بانكىدىن ئالىدۇ. ئۇ چاغدا ئەسلىدىكى پۇل بىلەن بانكىدا يىللاردىن بېرى ئۆسكەن پۇل قوشۇلۇپ كەتكەن بولىدۇ. بۇ ئەھۋالدا، يېتىملەرنىڭ پۇلىنى ئۇنىڭغا كىرىپ قالغان هارامدىن قانداق پاكلاش كېرەك؟

ئۆلىمالار بۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېگەن: «يېتىملەر ئۆزلىرىنىڭ پۇل-مېلىدىكى هارامنى ياكى شۈبھىلىك مىقدارنى ئايرىپ چىقالىسا، ئاشۇ ئايرىغان مىقدارنى يوقسۇللارغا ياكى ئومۇمىي مۇسۇلمانلارغا مەنپەئەتلىك ئورۇنلارغا ئىئانە قىلسا بولىدۇ. ئەگەر ئۆزلىرى بىلەلمىسە، بانكىدىن ئەسلى پۇل بىلەن ئۆسكەن پۇلنىڭ مىقدارىنى سورىسا، ئۇلار ھېسابلاپ بېرىدۇ. ئاشۇ ھېسابلاپ بېرىلگەن ئۆسۈم مىقدارىنى يۇقىرىقى ئېھتىياجلىق تەرەپلەرگە ئىئانە قىلىۋەتسە بولىدۇ. ناۋادا مەزكۇر يېتىم (ياكى يېتىملەر) يوقسۇل بولۇپ، ئۇلارغا زاكات ئېلىش دۇرۇس بولىدىغان دەرىجىدە بولسا، ئۆسكەن پۇلنى ئۆزى ئىشلەتسىمۇ بولىدۇ، ئەمما ئۆسۈمدىن قۇتۇلغىنى ئەۋزەلدۇر»223.

پۇل – مېلىغا هارام قوشۇلۇپ قالغان ئادەمگە قىز بېرىشكە بولامدۇ؟

هالالدىن پۇل تېپىش، هالال يېيىش ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى ۋە ساغلام ئائىلىنىڭ كاپالىتىدۇر. ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق ۋە بەختلىك ئۆتەلەيدىغان بىرىگە ئۆيلىنىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. هالال لوقما ئەخلاقلىق ۋە ئەقىللىق پەرزەنتلەرنى يېتىشتۈرۈشنىڭ يولىدۇر. شۇڭا، قىز-يىگىتلەرنى ئۆيلەندۈرۈشتە قۇدىلاشقۇچى ھەر ئىككى تەرەپ قارشى تەرەپنىڭ هالال كەسىپ قىلىدىغانلىقىغا ۋە هالالدىن يەپ-ئىچىدىغانلىقىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى ۋە بۇ ئىشنى سۈرۈشتە قىلىشى لازىم. ئەللامە مۇھەممەد راتىب نابلىسى ئېيتقاندەك، «ئەڭ ئېغىر ئىجتىمائىي زۇلۇم ئۆزىنىڭ دىيانەتسىز ئوغلىغا دىيانەتلىك قىز ئېلىپ بېرىشكە ئۇرۇنۇشتۇر».

---

222 قاتارنىڭ «صندوق الزكاة» ناملىق زاكات فوندى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان ئىلمى تەتقىقات دوكلاتى، 2004- يىلى.

223 دوكتور ھۈسەين شاھاتەنىڭ «تطهير الأرزاق في ضوء الشريعة الإسلامية» ناملىق ئەسرى، 76- بەت.

ئاق چېكىملىك، ھاراق، تاماكا، چوشقا گۆشى دېگەندەك ھارام نەرسىلەرنى ئېلىپ ساتىدىغان، قىمارخانىلاردا، تانسىخانىلاردا ئىشلەيدىغان، سودىدا ئالدامچىلىق ۋە يالغانچىلىق قىلىدىغان، قويمىچىلىق قىلىدىغان يىگىتلەر دىيانەتلىك قىزلارغا خېرىدار بولۇپ كىرسە قانداق قىلىش كېرەك؟

بەزى ئۆلىمالار بۇنداق يىگىتلەرگە ھارام ئىشلار يۈز بېرىدىغان جايلاردا ئىشلەشتىن ۋاز كېچىشنى، ھالالدىن پۇل تېپىش يولىغا كىرىشنى تەۋسىيە قىلىش لازىم. ئەگەر ۋاز كەچسە ۋە ھالال ئىش قىلىپ پۇل تېپىش يولىغا كىرسە، ئۇنىڭغا قىز بېرىشكە بولىدۇ، ناۋادا نەسىھەتنى قوبۇل قىلمىسا ۋە ئۆزىنىڭ ئىش ئورنىدا ئىشلەشنى داۋاملاشتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرسە، ئۇنىڭغا قىز بەرمەسلىك كېرەك، دەپ قارايدۇ.

ئىسلام فىقھي ئالىملىرى قىز تەلەپ قىلغۇچى يىگىتنىڭ دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق بولۇشى شەرت ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلگەن. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: (وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ) «پاك ئاياللار پاك ئەرلەرگە لايىقتۇر، پاك ئەرلەر پاك ئاياللارغا لايىقتۇر»[224] دەپ كۆرسەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر سىلەر ئۇنىڭ دىيانىتىگە ۋە ئەخلاقىغا قايىل بولساڭلار، ئۇلارنى دەرھال ئۆيلەندۈرۈڭلار، بولمىسا يەر يۈزىدە چوڭ بۇزغۇنچىلىق تېرىغان بولىسىلەر»[225] دەپ كۆرسەتكەن.

ئۆلىمالارنىڭ ھارامدىن پۇل تاپىدىغان ئادەمگە قىز بەرمەسلىك لازىم دېگەنلىكىنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۆيلىنىش ئىبادەتتۇر. چۈنكى ئۆيلىنىش ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىدۇر. ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى تۇتقانلىق ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلغانلىقتۇر. ئاللاھ تائالاغا قىلىنىدىغان ئىبادەت ھارام بىلەن بولمايدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ئاساسى ھارامدىن قۇرۇلغان بىر ئائىلىگە ئاللاھ تائالا قانداقمۇ بەرىكەت ئاتا قىلسۇن؟!

---

224 نۇر سۈرىسى: 26- ئايەت.

225 ئىمام تەبەرانى رىۋايىتى.